

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Studijní obor: Politologie

Název diplomové práce:

**ODS 2002 a ODS 2006 – vnitřní a vnější proměny,
ideologické posuny a strategické postupy po změně
stranického leadera**

*Srovnání fungování a vývoje Občanské demokratické strany v opoziční
roli v letech 1998-2002 a 2002-2006*

Vypracoval František Cerha

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Lada Šušlíková, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „ODS 2002 a ODS 2006 – vnitřní a vnější proměny, ideologické posuny a strategické postupy po změně stranického leadera“ vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem čerpal.

V Praze, dne 14. srpna 2007

Podpis

Obsah

Úvod.....	3
1. Vznik, ideologické zařazení a fungování ODS v letech 1991-1997.....	5
Parlamentní volby 1990.....	8
Spor o ekonomickou reformu.....	10
Spor o budoucnost OF.....	11
Založení Meziparlamentního klubu demokratické pravice.....	11
Václav Klaus předsedou OF.....	12
Rozpad OF.....	14
Vznik ODS.....	19
Role ODS v politickém systému 1991-1997.....	24
2. ODS v opozici 1997-2002.....	29
2.1. Situace uvnitř ODS vedoucí k předčasným volbám 1998.....	29
Spor o politický program ODS.....	29
Vznik a obsah Politického programu ODS.....	33
Od parlamentních voleb 1996 k „sarajevskému atentátu“.....	38
ODS od „sarajevské atentátu“ k předčasným volbám.....	43
2.2 ODS v letech 1998-2002, odklon od „univerzální strany“ směrem k „straně orientované na produkt“.....	49
Povolební politický vývoj.....	49
Opoziční smlouva.....	56
Politický vývoj po podepsání opoziční smlouvy.....	60
Vnitrostranický vývoj ODS v letech 1998-2002.....	66
2.3 Analýza volební kampaně ODS 2002.....	77
3. ODS v opozici 2002-2006.....	88
3.1. Politický vývoj 2002-2006.....	88
Od roku 2002 do nástupu Jiřího Paroubka.....	88
Vláda Jiřího Paroubka.....	93
3.2. Vnitřní vývoj ODS 2002-2006.....	99
Povolební situace.....	99
ODS po odchodu Václava Klause.....	106
Opoziční role ODS.....	109
Změny v „ODS 2006“.....	116
3.3. Volební kampaň ODS 2006.....	119
4. Srovnání 1998-2002 a 2002-2006.....	135
4.1 Volební výsledky.....	136
Parlamentní volby 1996-2002.....	136
Krajské volby.....	137
Senátní volby.....	138
Další typy voleb.....	138
4.2 Hodnotové posuny a vnitřní život strany.....	139
4.3 „Regionalizace ODS“.....	140
4.4 Změna postoje k evropské integraci?.....	141
4.5 Vnitřní rozvoj ODS.....	142
4.6 Změny stavu členské základny.....	143
4.7 Srovnání voličské struktury lektorátu ODS 2002 a 2006.....	144
Závěr.....	149
Použité prameny a literatura.....	151

Úvod

Přestože se obsah této studie věnuje především opoziční roli Občanské demokratické strany v letech 1997-2006, pro danou problematiku je velice důležité připomenout, za jakých podmínek tato strana vznikla, z jakých inspirací vycházely její programové principy, co v době svého vzniku prosazovala, kdo stál u jejího založení a v neposlední řadě to, kdo stál proti ní v opozici – politické, nepolitické i personální. Všechny výše zmíněné faktory a i mnohé další totiž více, či méně ovlivnily následující vývoj. Tématu „vzniku“ a fungování ODS v politickém systému do uzavření opoziční smlouvy je proto věnována první část studie. Právě v letech 1989 respektive 1990 – 1991, v době vzniku, relativního fungování a následného rozpadu Občanského fóra, byly totiž položeny základy politického, ale i osobního štěpení, které velice podstatně ovlivnilo vývoj celého českého politického systému, Občanskou demokratickou stranu nevyjímaje.

Jen tehdy, pokud budeme alespoň ve zkrácené podobě znát tato fakta, můžeme bez obav přejít k hodnocení vývoje ODS v její opoziční roli, v době tzv. „opoziční smlouvy“, která byla v mnohém přímou reakcí na předcházející události a v letech „postopozičněsmluvních“, v kterých se s důsledky tohoto období ODS vyrovnávala.

V druhé části je v první podkapitole detailněji rozebráno téma vnitřního fungování ODS, s důrazem na problematiku „rozkročení se“ ODS, která se nejviditelněji promítla do sporů ohledně přijetí, či nepřijetí dlouhodobého politického programu ODS. Spor o dlouhodobý politický program byl veden mezi dvěma základními liniemi – stoupenci „anglosaské“ a „kontinentální“ inspirace pro budoucí fungování ODS. Tento spor se postupně personifikoval ve spor dvou zakladatelů ODS – Václava Klause a Josefa Zieleniece a byl jednou z příčin krize ODS z přelomu let 1997/1998. Tzv. „sarajevský atentát“ v roce 1997, následné sestavení polopolitické vlády Josefa Tošenovského, odchod ODS do opozice a její částečný vnitřní rozkol, vznik Unie svobody, konsolidace ODS a její „zmrtvýchvstání“ v předčasných parlamentních volbách 1998, nepokračování středopravé koalice po volbách 1998, vznik opoziční smlouvy a její následné „zocelení“ tolerančním patentem, zakládání různých občanských iniciativ a jejich vliv na politickou scénu, vše to bylo v menší či větší míře ovlivněno a poznamenáno právě tím, za jakých podmínek se naše nejsilnější pravicová strana novodobé historie formovala, co prosazovala v době porevoluční a neméně i tím, kdo stál v jejím čele.

Druhá podkapitola se soustřeďuje na dobu opoziční smlouvy a konsekvencí jejího uzavření, s důrazem na přezkoumání obecně přijímané teze o „vyšší ideologické profilaci ODS“ v letech 1998-2002 a jejím následném dopadu na volební výsledek ODS v parlamentních volbách 2002.

Ve třetí podkapitole je analyzována předvolební kampaň ODS v roce 2002. Tato podkapitola by měla, na základě analýzy způsobu vedení kampaně a především

prezentovaných programových priorit strany na „voličském trhu“ potvrdit, či vyvrátit obecně přijímanou tezi o „vyšší ideologizaci“ strany v tomto období a nerefektování přání a vůle voličů. Východiskem pro takovou analýzu je předvolební kampaň ODS v kombinaci s řadou sociologických studií Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM).

Závěrečná kapitola, věnovaná opoziční éře ODS v letech 2002-2006, by měla posloužit k potvrzení, či vyvrácení teze o „otevření se“, respektive „rozkročení se“ ODS pod novým vedením, s cílem zvítězit v parlamentních volbách 2006. Věnuje se také období „předání moci“ – výměně na postu předsedy strany a otázce, do jaké míry nový předseda ODS Mirek Topolánek změnil profil a charakter strany.

Závěrečná analýza by měla na základě volebních výsledků, změny koaličního potenciálu, či nazírání médií na ODS ve dvou opozičních obdobích analyzovat, zda je oprávněná teze, že zatímco ODS pod Václavem Klause se v letech 1998-2002 uzavírala a více ideologicky profilovala, pod novým vedením se více ideologicky rozkročila a díky tomu dokázala zvítězit v parlamentních volbách 2006.

Cílem této studie nebylo detailně popsat „dějiny“ ODS, proto je některým bezproblémovým“ etapám věnován menší prostor, naopak některá pro stranu důležitá období, jsou zdůrazněna.

1. Vznik, ideologické zařazení a fungování ODS v letech 1991-1997

Občanská demokratická strana byla oficiálně založena na jaře 1991, jako jeden ze dvou hlavních pokračovatelů Občanského fóra (OF), které vzniklo v listopadu 1989 jako všelidové společenské hnutí, typické pro přechod od totalitního systému k demokracii. Oficiálně bylo OF ustaveno 19. listopadu 1989 jako široké hnutí občanských aktivit a jednotlivců, vystupujících proti totalitnímu komunistickému režimu, které spontánně vzniklo krátce po násilném potlačení pokojné demonstrace k připomenutí tragických událostí ze 17. listopadu 1939.¹

Svou nejvýznamnější historickou úlohu sehrálo Občanské fórum během listopadu 1989 až června 1990, kdy se konaly první svobodné volby od roku 1946. Občanské fórum v těchto volbách jednoznačně zvítězilo a výrazně tak svým volebním výsledkem přispělo k legitimizaci událostí z listopadu - prosince 1989 (odstranění KSČ od výkonné moci) a následné pokračující konsolidaci demokratických poměrů.

Konečným cílem OF se během několika málo dnů po 17. listopadu 1989 stalo odstranění totalitního komunistického režimu, který v zemi vládl od roku 1948. Občanské fórum bylo velice heterogenní uskupení, které bylo především ve svých počátcích silně „antistranické a antihierarchické“², spontánně se k němu hlásili jak reformní komunisté, katolíci, evangelíci, levičáci, pravičáci, disidenti, či příznivci undergroundu a další. Největší změnou oproti minulým desítkám let byl ale fakt, že OF podporovalo obrovské množství tzv. „normálních, obyčejných“ občanů z „šedé zóny“, kteří do té doby nijak veřejně nevystupovali proti komunistickému režimu.³ Samo sebe se OF několik dní po svém vzniku definovalo jako „spontánně vzniklé hnutí občanů“⁴. Přes svou vnitřní heterogenost však mělo Občanské fórum po počátečním chaosu jasné negativní vymezení – chtělo ukončit komunistickou nadvládu a nastolit svobodné a demokratické poměry. Toto negativní vymezení ho zejména v počátcích přechodu k demokracii sjednocovalo a drželo alespoň navenek pospolu. O tom, jakou následnou formu by nově přichozí poměry měly mít, však prakticky každá z mnoha skupin a jednotlivců uvnitř OF měla více či méně odlišné představy.⁵

¹ Britský politolog a historik Timothy Garton Ash o způsobu založení OF později napsal: „Shromáždění se zúčastnili nejen lidé z velice rozdílných opozičních skupin, jakými byly Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Hnutí za občanskou svobodu a klub exkomunikovaných komunistů Obroda, ale také někteří členové dosavadních loutkových stran...“ Ash, T.G. (1991). Rok zázraků. Praha: Lidové noviny, s. 65.

² Kunc, J. (2000). Stranické systémy v rekonstrukci. Praha: Sociologické nakladatelství, s.188.

³ „Fórum bylo jediným společným jmenovatelem pro rozmanité skupiny i jednotlivce, kteří se v různých chvílích ocitli v opozici k režimu.“ Viz Kunc, J. (2000). Cit výše, s.188.

⁴ Vnitřní organizace Občanského fóra, Praha. 28. listopadu 1989. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵ Již zmiňovaný Timothy Garton Ash takřka přesně předpověděl problémy, které se v budoucnu s nejasnou organizační a rozhodovací strukturou OF vyskytnou, když napsal: „Politolog bude mít

V prvních týdnech a měsících revoluce a „postrevoluce“ získala v OF nejsilnější vliv úzká skupina intelektuálů a disidentů, blízkých svými názory Václavu Havlovi, který se stal ústřední postavou „sametové revoluce“. Václav Havel se postupně stal během sedmdesátých a osmdesátých let 20. století neformálním vůdcem českého disidentského hnutí a hlavním teoretikem tzv. „nepolitické politiky“.⁶ Václav Havel narýsoval svůj pohled na fungování systému politických stran například v rozhovoru s Karlem Hvizďalou: „Pokud jde o politický systém, nespoléhal bych příliš na tradiční princip dvou, nebo tří velkých politických stran, jako na jedinou možnou záruku demokracie...Smysluplnější by se mi opět zdálo, kdyby byli voleni jen a jen lidé, a nikoli tedy strany...tedy kdyby se o přízeň voličů ucházeli politici sami za sebe, jako konkrétní lidské osoby, a nikoli jen jako stranické megamašinerie, nebo její favoriti. Stran nechť je, kolik chce, měly by mít ale spíš charakter politických klubů, v nichž by si lidé tříbili názory, osobně se seznamovali a hledali mezi sebou ty, kteří by se hodili ke správě polis, přímo voleb by se však účastnit neměly...“.⁷ Přestože rozhovor s Karlem Hvizďalou byl veden v polovině osmdesátých let, Václav Havel nic neslevil ze svých utopistických, antipolitických vizí ani s blížícím se pádem komunismu. V červenci 1989, tedy v době, kdy již například v Polsku komunismus padl, poskytl Václav Havel interview Rádiu Svobodná Evropa, kdy znovu oživil svou představu „nové“ postkomunistické společnosti a neskrýval svou skepsi k systému politických stran, když zde mimo jiné řekl: „Domnívám se, že žijeme v historické chvíli krize totalitního systému komunistického typu a že se začíná těžce rodit systém jiný, systém demokratičtější, ale nevím jaký...Rozhodně není myslitelný návrat do minulosti – taková ta normální parlamentní demokracie, jak funguje na Západě, to asi bude něco jiného, něco nového, ale nevím přesně co“.⁸ Havlovo pojetí „antipolitické politiky“ stálo již od počátku novodobých demokratických poměrů v přímém rozporu s „politickou politikou“, popř. „politickým realismem“⁹, jejímž hlavním porevolučním

obrovské potíže, až bude hledat pojem, kterým by popsal rozhodovací strukturu Fóra, nebo jen pouhou hierarchii vnitřní autority. Neboť struktura i hierarchie mají podobu rozpustných krystalů...připomíná na první pohled spíše klub. Členství se dosahuje doporučením. Řetězec začal při zahajovacím shromáždění v divadle...X představil Y, který představil Z...Politicky představovali škálu od neotrockisty Petra Uhla až po hluboce konzervativního katolíka Václava Bendu...Byli tu studenti...Byli tu herci ...A pak tu byli dělníci...Někdy tam byli Slováci ...A pak tam byli ti, které jsem pojmenoval prognostiky – pracovníci Prognostického ústavu Československé akademie věd“ Ash, T.G. (1991). Rok zázraků. Praha: Lidové noviny, s.68-69.

⁶ Havlovo pojetí „nepolitické politiky“ vycházelo z kritiky tradičního chápání „politické politiky“ jako boje o moc. Havel chápal politiku jako „praktikovanou mravnost“, morálka pro něho znamenala jakousi „vyšší“ formu která stojí nad politikou. Ke kritice nepolitické politiky například Novák, M., Politika není bojem mezi zlem a dobrem, Cevro 5/2001, str. 4. on line: http://www.cevro.cz/dwn/10139/10152_D_cs_cevro_05_2001.pdf.

⁷ Havel, V. (1989). Dálkový výslech. Praha: Melantrich, s.19.

⁸ Suk, J. (2003). Labyrintem revoluce. Praha: Prostor, s.66.

⁹ Podle významného českého filozofa a sociologa Václava Bělohradského je základem Havlovi „antipolitické politiky“ tzv. „morální kýč“, protože „...představa, že na jedné straně jsou spotřebitelé

představitelem se stal Václav Klaus a tento jejich vzájemný ideologický a do jisté míry i osobní rozpor se přenesl i do dalšího porevolučního vývoje a pokračoval po celá devadesátá léta.

Havlovu představu „antipolitické politiky“ z velké části akceptovala i velká část neformální skupiny ve vedení Koordinačního centra OF. Představa fungování OF jako diskusního klubu, kde se budou tříbit názory jednotlivců a následně provádět v praxi, přetrvala u řady lidí z vedení OF prakticky po celou dobu existence OF, i přesto se však OF jako celek neustále spontánně vyvíjelo, mnohdy bez ohledu na přání a vize „otců zakladatelů“. Občanské fórum ve své podstatě procházelo „permanentní revolucí“, podle historika Jiřího Suka, zabývajících se detailně historií OF, se „permanentně vypořádávalo s otázkou, čím je a čím chce být“¹⁰. Havlem vytvořená neformální skupina přátel a známých z předrevolučních dob měla prakticky po celou dobu existence OF nejsilnější hlas v Koordinačním centru Občanského fóra (KC OF), jakési „centrále OF“, které se stalo nikým nevoleným neformálním vedením OF. KC OF se stalo výkonným i intelektuálním centrem OF a to i přesto, že v základním dokumentu OF nazvaném „Vnitřní organizace Občanského fóra“ z 28. listopadu 1989, je výslovně napsáno, že „Koordinační centrum OF je pouze informačním a koordinačním centrem...v žádném smyslu...centrem řídicím“.¹¹

Po prvních úspěších OF při přechodu k demokracii¹², které byly spojeny i s odchody hlavních „tváří“ fóra do jiných funkcí¹³, se však OF stále více dostávalo do krize, jejímž hlavním podtextem bylo, že takřka nikdo z jeho neformálního vedení nebyl schopen přinést a směrem k veřejnosti srozumitelně artikulovat „co dál“ a to nejen s OF, ale i v pokračujícím přechodu k demokracii. Vnitřní kritika fungování OF vyplývala především z faktu, že mezi KC OF a jednotlivými stovkami a tisícovkami buněk Občanského fóra, které během několika málo revolučních dní spontánně vznikaly v mnoha obcích a městech, podnicích, úřadech, školách atd., rozsetých po celé republice, neexistovaly prakticky žádné komunikační a organizační vazby. Nic na této dysfunkci neřešily ani sněmy OF, které se během první poloviny roku 1990 uskutečnily. Již v lednu 1990 se proto objevily první ojedinělé návrhy na transformaci OF na funkční hnutí, respektive na přeměnu na politickou stranu. Tyto názory však v té době

politiky – slušní občané, a na druhé „nemorální politici“, je kýčotvorná. Největším problémem antipolitiky je podle něho totiž to, že „...že místo politické opozice se formuje vždy opozice vůči politice“ Podle Bělohradského je tak „prvním pravidlem gramatiky antipolitického kýče“ teze: „místo politické opozice buď vždy v opozici vůči politice jako takové“ Viz. Bělohradský, V. (2000) Antipolitika v Čechách (Příspěvek ke gramatice kýče). In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s. 36.

¹⁰ Suk, J. (2003). Cit výše, s. 75.

¹¹ Vnitřní organizace Občanského fóra, Praha, 28.11.1989

¹² Konec vedoucí úlohy KSČ v ČSSR, demontáž komunistů od moci, sestavení vlády národního porozumění, zvolení Václava Havla prezidentem ČSSR, kooptace opozičních představitelů do FS.

¹³ Například „antistranický“ naladěného Václava Havla nahradil v čele OF „prostranický“ Petr Pithart, po jeho nástupu do funkce předsedy české vlády ho nahradil Jan Urban, který odešel po volbách v r. 1990.

zaznamenaly uvnitř OF minimální ohlas.¹⁴ OF se přesto všechno postupně a prakticky neviditelně stávalo tím, čím ve své podstatě být nechtělo – zárodkem budoucí politické strany. Již na sněmu v lednu 1990 se OF prohlásilo za „občanské politické hnutí“. Jeho problémem však bylo, že jeho špičky, které mluvily ve jménu OF, na jejich místa nikdo nezvolil a že v mnoha případech jejich názory nekorespondovaly s názory regionálních a místních fór. Vzdálení se idejí širokého protitotalitního nepolitického hnutí se projevilo i přijetím politického programu OF a přihlášení se k účasti v prvních svobodných volbách v červnu 1990.¹⁵ (Tento názor vyjádřil například i politolog Jiří Kunc, který OF popsals jako „stranu-nestranu“¹⁶).

Přestože během ledna a března 1990 došlo k dvojímu přepracování stanov OF, konečný výsledek nic neřešil na horizontální struktuře OF a na deklarované nestranickosti hnutí. V přepracovaných stanovách přijatých v březnu 1990 se mimo jiné píše: „Občanské fórum...je hnutím všech občanů,...kteří nejsou a nechtějí být členy žádné politické strany...i členů...politických stran a hnutí, které k volbám přistupují v rámci Občanského fóra“¹⁷. OF tak i nadále proklamovalo svou nestranickost a nepřiklání se na žádnou stranu politického spektra a s touto vizí se zúčastnilo prvních svobodných voleb.¹⁸

Parlamentní volby 1990

Pro následný vývoj OF bylo velice důležité, jaký princip byl před prvními svobodnými volbami použit při sestavování kandidátních listin OF.¹⁹ Tato otázka vyvolala uvnitř OF velký rozruch, protože jak KC OF, tak zárodky politických stran uvnitř OF zastoupené, i jednotlivé regiony chtěly dosáhnout co největšího vlivu na sestavování kandidátek. Nakonec bylo po komplikovaných a zdlouhavých jednáních přijato kompromisní řešení, podle něhož o sestavení kandidátek rozhodovaly samy kraje, ale s tím, že „polovinu kandidátů vyberou z listiny navržené Koordináčním centrem OF, na které budou osobnosti celostátní důležitosti, zástupci politických stran a

¹⁴ Převažující názor, že OF má zůstat i nadále neformálním politickým hnutím se odrazil i v nových stanovách OF, přijatých 17.3.1990, ve kterých je uvedeno: „Občanské fórum je hnutím všech občanů...kteří nejsou a nechtějí být členy žádné politické strany...i členů...politických stran a hnutí, které k volbám přistupují v rámci Občanského fóra“. Stanovy OF, 17.3.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹⁵ Tehdejší člen KC OF a pozdější významný politik ODA Daniel Kroupa tento krok hodnotil slovy „Jakmile se pustilo (OF) do konfrontace s politickými stranami ve volebním boji, stalo se de facto jednou z nich. Nyní se liší od politických stran pouze volným členstvím a tolerancí vůči různým názorovým proudům a vůči politickým tělesům uvnitř OF.“ (jih) (1990). OF bude stranou. Rozhovor s Danielem Kroupou. Fórum, č.25, s.6.

¹⁶ Kunc, J. (2000). Stranické systémy v rekonstrukci. Praha: Sociologické nakladatelství, s.209.

¹⁷ Stanovy OF. Březen 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹⁸ Tomu odpovídalo i ústřední heslo jarní předvolební kampaně OF: „Strany jsou pro straníky, OF je pro všechny“, jehož autorem byl sociolog Ivan Gabal.

¹⁹ Viz. Kunštát, D. (2006). Stranická identifikace českých voličů. In Kunštát, D. (ed.) České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti. Praha: Sociologický ústav Akademie věd, s.129.

národností, a přitom je rozdělí na listině rovnoměrně.²⁰ Na první místa kandidátek OF v Čechách a na Moravě tak podle tohoto klíče byli nominováni především někdejší disidenti, respektive lidé, které navrhlo přímo Koordinační centrum.²¹ Na dalších místech za nimi, však kandidovali lidé z regionálních fór, s jejichž postupem do parlamentu se vzhledem k nepředvídatelnosti volebního výsledku OF v mnoha případech moc nepočítalo.²²

Konečný volební výsledek OF byl v mnoha směrech neočekávaný: ve volbách do Sněmovny lidu FS získalo 53.15% hlasů (68 mandátů), do Sněmovny národů FS 49.96% (50 mandátů) a volbách do ČNR 49.5% (127 mandátů)²³. Občanské fórum se stalo jasným vítězem prvních svobodných voleb v Čechách a na Moravě. Parlamentní volby v roce 1990 se tak staly referendem o „ancien régime“ a jejich výsledky ukázaly, že s destrukcí komunistického režimu souhlasí velká většina národa.

Po vítězství ve volbách se však stále zřetelněji ukazovala neakceschopnost a nefunkčnost tehdejší struktury OF, která se odrážela i do neakceschopnosti nově sestavené vlády²⁴. V mnoha ohledech tak zůstávalo nezodpovězenou otázkou co, jak a s kým dál a to nejen v OF, ale především i na vládní úrovni. Podle politologa Pavla Pšejy se aktivní jádro OF v této době skládala de facto ze tří základních složek²⁵:

- „intelektuálů ze Špalíčku“ okolo KC OF (například Petr Kučera, Fišera, Pavel Rychetský, Petr Pithart, Martin Palouš)
- pragmatických ekonomů mimo jiné z Prognostického ústavu AV a pravicově laděných poslanců ČNR i FS, kterou zastupoval zejména Václav Klaus a pozdější

²⁰ Suk, J. (2003). Labyrintem revoluce. Praha: Prostor, s.315.

²¹ Ve většině případů to z tohoto důvodu díky zásahům KC OF byli stoupenci OF jako nestraničského hnutí, kteří inklinovali k názorům Václava Havla a jeho blízkých a kteří po rozpadu OF přešli do Občanského hnutí.

²² Právě tito poslanci „z druhé vlny“ o několik měsíců později většinou stáli u vzniku ODS. Díky výraznému úspěchu OF se mnoho z nich stalo poslanci a později se připojili do řad občanské pravice, respektive na stranu Václava Klause, zatímco lídři kandidátek se většinouvě přiklonili na stranu OH. Obrovský a v mnoha ohledech nečekáný volební úspěch OF měl tak následně velký vliv i na formování stranického systému ČR. Pro budoucí vznik ODS byla, vedle poslanců z regionů, druhou důležitou složkou hustá a v mnoha ohledech dobře fungující síť politických a volebních manažerů OF, kteří připravovali a zajišťovali průběh volební kampaně v r. 1990. Ti se při dělení OF přiklonili na stranu ODS, pouze menšina jich přešla k druhému následnickému subjektu OF – Občanskému hnutí.

²³ Zpracováno podle www.volby.cz.

²⁴ Politolog Rudolf Kučera již tehdy upozornil na to, že „kdyby o sestavení vlády jednaly dvě až tři vítězné strany s různými programy budoucího vývoje, rozhodně by se v ní neocitli lidé, kteří v předchozí vládě již byli a nic v ní neudělali...občané by si měli uvědomit, že nic jiného se také od nové vlády nedá čekat: je to vláda přechodná, prozatímní, ve své většině socialisticky orientovaná, jejímž cílem nejsou radikální změny, ale pokus o nemožné, totiž přenést politický kompromis od kulatého stolu do hospodářské a politické reality...jejím cílem je pokus, spolu s celým obrovským bývalým komunistickým řídicím a správním aparátem, zavést u nás tržní ekonomiku – postupně, plánovitě, řízeně, a hlavně bez důsledné privatizace a soukromých podnikatelů...tento plán je totiž československou variantou sovětské perestrojky“. Viz. Kučera, R. (1993). Komentáře. Politické analýza z let 1990-1992. Praha: ISE, s.26.

²⁵ Pšejy, P. (2005). Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. Brno: CDK, s.48-49.

politici z ODA. Tato skupina se na podzim 1990 zformovala v Meziparlamentním klubu demokratické pravice

- lidé z regionálních fór, „kteří ve velké většině podporovali myšlenku strany s pevnou organizační strukturou a jasně pravicovým programem“.

Během následujících měsíců se vnitř OF odehrál souboj „intelektuálů ze Špalíčku“ proti Václavu Klausovi a jeho programovým stoupencům, o budoucí charakter Občanského fóra a do velké míry i o podobu stranického systému a politický střet, o podobu ekonomické reformy. Tento souboj rozhodlo v Klausův prospěch především chování třetí základní složky OF – lidí z regionálních fór, kteří se většinově přiklonili k vizím Václava Klause.

Spor o ekonomickou reformu

Takřka nikdo z „vítězů sametové revoluce“ nezpochybňoval nutnost vytvoření základních prvků tržního systému (svoboda podnikání, soukromé vlastnictví, svobodný obchod a jiné). Spor o ekonomickou reformu se spíše vedl v rovině toho, jak rychle, jakými prostředky a jak radikální by tato reforma měla být. Tento odborný spor mezi stoupenci „šokové“ liberální reformy a stoupenci gradualistického typu reformy byl často personifikován do souboje mezi tehdejší federální ministrem financí Václavem Klausem na jedné straně a tehdejší místopředsdou vlády ČSFR Valtrem Komárkem, Františkem Vlasákem a Janem Vrbou, na jejichž stranu se přidala i značná část stoupenců soustředěných okolo Václava Havla.

Spor o ekonomickou reformu v mnohém výrazně ovlivnil i vývoj politického a stranického systému. Nejviditelnější reprezentant radikální liberální reformy, tehdejší federální ministr financí Václav Klaus se během léta 1990 vydal na pokračování své předvolební kampaně²⁶, tentokrát po celém Československu, s cílem prezentovat a obhájit svou podobu ekonomické reformy co nejširší skupině obyvatel. Na těchto výjezdech po republice se setkával s představiteli z regionálních fór, kteří později hráli významnou úlohu ve vývoji OF.²⁷ Nakonec v září 1990 Federální shromáždění přijalo „Scénář ekonomické reformy“, který byl výrazně ovlivněn Klausovou představou ekonomické transformace²⁸.

²⁶ Václav Klaus kandidoval ve volbách 1990 jako líd OF v Severomoravském kraji.

²⁷ Václav Klaus okolo sebe dokázal již během předvolební kampaně na severní Moravě shromáždit několik schopných a loajálních spolupracovníků, kteří měli na jeho pozdějším politickém vzestupu neoddiskutovatelný podíl (například Petr Havlík, Miroslav Macek, Petr Hapala).

²⁸ Václav Klaus tak podruhé během krátké doby vyšel vítězně z neformálního souboje uvnitř OF. První vítězství zaznamenal v parlamentních volbách 1990, kdy i přestože byl KC OF nasazen jako líd kandidátky OF do značně problematického severomoravského volebního obvodu, dokázal v něm získat nejvíce preferenčních hlasů ze všech kandidátů. Jeho pozdější blízký spolupracovník Petr Havlík později vzpomínal na to, že Václav Klaus se stal kandidátem OF na Severní Moravě díky Petru Kučerovi, tehdejšímu vysokému představiteli OF, který se nepohodlného Klause pokusil „vystrnadit“ a znemožnit jeho kandidaturou v hornické oblasti. Poznámky Petra Havlíka, nedatováno, Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Spor o budoucnost OF

Krátce po volbách prošlo OF vedle sporů o podobu ekonomické reformy i druhou výraznou eskalací názorů, v níž se především na nátlak regionálních fór řešilo, jakým směrem se hnutí bude v budoucnu ubírat. V srpnu 1990 proběhl v Praze republikový sněm OF, na němž se zásadním projevem vystoupil tehdejší významný „představitel“ OF Ivan Fišera²⁹, který ve svém projevu mimo jiné navrhl, aby se na příštím sněmu OF zvolila nová Rada republikového OF a do čela celorepublikového OF byl zvolen poprvé v historii předseda. Vzhledem k dosavadní praxi kolektivního vedení OF prostřednictvím tzv. „představitelů“ a „kolegia“, to znamenalo v rámci OF významnou změnu. Nejvýznamnějším závěrem zasedání tohoto Sněmu bylo schválení nové struktury OF, která měla vycházet z vertikálního principu. Nejvyšším orgánem OF měl být Sněm, který měl volit „Radu“, „Představitele“ a mohl zvolit předsedu OF.

Tato snaha o reformu struktury OF byla do značné míry ovlivněna propadem popularity OF, který byl ve velké míře vyvolán tím, že hnutí sice dokázalo vyhrát volby, pro svou vnitřní heterogenost však nebylo schopné srozumitelně a jednotně vyjádřit, jak se svým mandátem naloží a kterým směrem se bude dále ubírat. OF si proto postupně vytvořilo pevnější strukturu. Přesto však zůstávalo mnoho neznámých. Nejasné zůstávalo například to, kdo vlastně k OF patří a má tak právo volit vyšší orgány. Podle nových stanov, přijatých 15. září 1990, to byl každý, kdo se "zaevidoval" v místním OF. V tomto však mnoho lidí vidělo příznaky „stranictví“ a tento postup odmítalo. I přes dílčí změny OF zůstávalo pro voliče čím dál tím více nečitelnější a stále zřetelněji se ukazovala nutnost přijetí akceschopného řešení.

Založení Meziparlamentního klubu demokratické pravice

Eskalace názorů uvnitř OF vyvrcholila v září 1990 založením Meziparlamentního klubu demokratické pravice (MKDP), v němž se setkali především politici ODA³⁰ a další poslanci za OF, kteří později ve velké většině stáli u založení ODS. Ustanovením MKDP tak poslanci OF reagovali na různorodost názorů uvnitř OF, která v praktické politice výrazně snižovala jeho akceschopnost. V reakci na tento stav se v „Ustavujícím prohlášení Meziparlamentního klubu demokratické pravice“³¹ mimo

²⁹ Ivan Fišera byl stoupence Václava Havla, později se neúspěšně angažoval v ČSSD.

³⁰ Zárodky ODA vznikly již v roce 1989, její kořeny lze najít v Hnutí za občanskou svobodu (HOS) Již 17. prosince 1989 se v bytě Pavla Bratinky sešel přípravný výbor (Pavel Bratinka, Daniel Kroupa, Roman Češka, Viktor Dobal, Tomáš Ježek, Jiří Kabele, Eva Klvačová, Petr Malý, Ivan Mašek, Jan Payne, Josef Reichman, Jiří Skalický a Jaromír Žegklitz) jehož členové následně podepsali dokument 'Oznámení o vzniku politické strany', na jehož základě vznikla ODA. Viz. Dimun, P.-Hamerský (1999). 10 let na straně svobody. Kronika ODA z let 1989-1999. Brno: Bachant, s.11.

³¹ Ustavující prohlášení Meziparlamentního klubu demokratické pravice, dokument. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

jiné píše: „Jako vhodné řešení se nám jeví ustavení skupin v rámci příslušných klubů OF složených z názorově blízkých poslanců.“ V tomto prohlášení se MKDP přihlásil k tržní ekonomice, kupónové privatizaci, zachování „skutečné federace“, „zajištění bezpečnosti ČSFR novým způsobem“ – prostřednictvím NATO, k co nejrychlejšímu přidružení k Evropskému společenství“ a jiné. Zároveň MKDP razantně odmítlo názorovou rozplizlost svávajícího vedení OF, když se v jeho prohlášení objevily věty: „K aktuálním politickým a ekonomickým problémům budeme i nadále zaujímat jasná a nedvojsmyslná stanoviska. Chceme skoncovat s politickou nevyhraněností, chceme a budeme vytvářet zřetelně a konkrétně formulovaný politický směr, za nímž budou stát konkrétní programy, konkrétní jména a konkrétní odpovědnost“.³²

V souvislosti s vznikem MKDP vyznívá zajímavě zápis z kolegia OF³³ z 10. října 1990, kde se projednávalo i ustavení MKDP. Podle tohoto zápisu informaci o jeho založení přednesl Daniel Kroupa. Ujistil Kolegium, že ustanovení MKDP neznamena odchod z OF, podle jeho slov hodlalo MKDP i nadále po příští dva roky rozvíjet svou činnost v rámci OF. V odezvě na jeho slova následovala kritika například od členů Kolegia Pavla Rychetského a Martina Palouše, kteří odmítli dělení na pravici a levici, které je podle nich falešné a neodpovídá realitě. Na tomto zasedání Kolegia OF došlo k přijetí usnesení, podle něhož je jeho jediným kandidátem na předsedu OF na jeho sněmu Martin Palouš.³⁴

Václav Klaus předsedou OF

Jeden z nejdůležitějších sněmů OF v jeho krátké historii proběhl 13. října 1989 v Praze - Hostivaři. Jeho ústředním bodem bylo zvolení prvního předsedy OF. Na tuto funkci byli nominováni tři kandidáti – Pavel Rychetský, Václav Klaus a Martin Palouš. Zatímco představitelé KC OF prosazovali Martina Palouše, Václav Klaus se díky práci skupiny okolo Petra Havlíka a Miroslava Macka stal kandidátem delegátů občanských fór z některých regionů. Pavel Rychetský se nakonec v průběhu sněmu své kandidatury vzdal. Prvním a zároveň i posledním předsedou OF byl následně zvolen Václav Klaus,

³² Ustavující prohlášení Meziparlamentního klubu demokratické pravice, dokument. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

³³ Zápis z Kolegia OF 10.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

³⁴ V tomto kontextu je zajímavé, že Martin Palouš byl verbálně stoupencem Klausova scénáře ekonomické reformy, ale za předpokladu, že k ní přistoupí OF konsezuálně jako celek, na základě širší diskuse, což je zřejmé z jeho článku „Jaká polarizace?“, kde napsal: „Stojím-li za důslednou, razantní ekonomickou reformou spojenou se jménem Václava Klause, činím tak ne proto, že je levicová či pravicová, ale proto, že se domnívám, že právě tato cesta může vést k cíli. Dorazíme k němu ovšem pouze tehdy, jestliže všichni dohromady - bez ohledu na to, kde se v politickém spektru nacházíme - vytvoříme k tomu příhodné politické podmínky. Jestliže budeme daleko méně lpět na vlastní, často velice povrchní, nedomyšlené a pouze deklarativní levicovosti či pravicovosti.... Daleko méně než otázka, zda je někdo levičák či pravičák, mě zajímá, zda je to člověk soudný a rozumný, nebo naopak demagog či chaot“. Viz. Palouš, M. (1990). Jaká polarizace? Respekt. 10.října 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp2>.

jenž zvítězil především díky hlasům lidí z regionálních fór, kteří ho považovali za garanta rychlé ekonomické i politické transformace.

Ze 167 platných hlasů získal Václav Klaus 115, Martin Palouš pouze 52 hlasů. Jako téměř prorocké se z dnešní perspektivy jeví věty, které do časopisu Respekt krátce po Klausově zvolení předsedou OF napsal Petr Janyška: „Svým způsobem je Klausovo vítězství plodem nesčetných, metodických kontaktů s voliči, vítězstvím politika, který se uchází o přízeň mas. Pokud využije své nové funkce, o čemž nemůže být při jeho bravurnosti a chuti pochyb, stane se V.Klaus jedním z nejmocnějších mužů této země. ...Zvolení V.Klausa při přetrvávající ministerské funkci je pěkným zádrhelem, zcela novým faktorem na veřejné scéně. Lze jen očekávat, že bude rozbuškou k dalšímu pohybu v politickém životě.“³⁵

Krátce po svém zvolení první předseda OF Václav Klaus vyložil své představy o budoucnosti OF v rozhovoru pro časopis Respekt, v němž mimo jiné řekl: „Má-li OF zůstat politickou silou, nemůže zůstat ve své dosavadní šíři a bezbarvosti, musí se zprůzračnit, vyjasnit. Dnes jde o to, aby se ve svých představitelích i ve svých vnějších projevech přiblížilo své základně. Myslím, z hlediska politického, organizačního i personálního“³⁶. Zajímavě vyznívá i odpověď na otázku, jakou budoucí formu by v případě OF preferoval: „Myslím, že v budoucnosti se přemění ve stranu volného volebního typu. Mám tu v šuplíku celou řadu námětů a variant, jak by to mohlo vypadat, ale před volbami není dobré pouštět se do výraznějších změn. Rozhodně se převtělí z hnutí ve stranu, ovšem za jak dlouho to bude, těžko říct. Uspořádáno bude nejspíš tak, že na jedné straně bude nějaká centrální entita a potom bez žádných mezistupňů jakási okresní úroveň“.³⁷ Tato odpověď o „OF jako straně volného, volebního typu“ totiž silně kontrastovala s pozdější Klausovou představou o typu politické strany, v níž by se OF mělo změnit.³⁸ Již krátce po zvolení Václava Klausa předsedou OF vyvolal v některých strukturách OF silné rozhořčení článek někdejšího revolučního maoisty a budoucího velvyslance v NATO Karla Kovandy, který v MF Dnes z 22.října 1990 zveřejnil informace, týkající se budoucnosti OF, které získal od nejbližšího spolupracovníka Václava Klausa, Petra Havlíka. Již název článku „Do roka z OF strana. Vytvoříme prostředí, aby levice odešla sama.“ napovídá mnoho o

³⁵Janyška, P. (1990) Ministr, předseda. Ministerský předseda? 17. října 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp=YES&251>.

³⁶Janyška, P. (1990). Rozchod s minulostí. Respekt. 7. listopadu 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp=YES&223>.

³⁷ Janyška, P. (1990). Rozchod s minulostí. Respekt. 7. listopadu 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp=YES&223>.

³⁸ S Klausovou tehdejší představou o transformaci OF ve stranu volebního typu konvenují i slova jeho tehdejšího poradce Petra Havlíka, který o několik dní později řekl: „Do roka a do dne je z OF potřeba udělat stranu volebního typu. Představou je okresní předseda, působící jako informační servis...ten si vytvoří manažerský tým nějakých pěti lidí, ale nabubřelý aparát žádný nebude. OF musí být výkladní skříň programu, kterých chce sledovat.“ Viz: Kovanda, K. (1990). Do roku z OF strana. Mladá fronta, 22.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

směřování OF v představách Václava Klause a jeho blízkých. Tehdejší poradce Václava Klause se vyslovil pro rekonstrukci Koordinačního centra OF, ale i vedení předsednictev Federálního shromáždění a České národní rady na úkor „poražených ze Špalíčku“ ve prospěch zástupců Meziparlamentního klubu demokratické pravice. Petr Havlík se vyjádřil i pro zrušení Politického klubu OF, odstranění tehdejších „představitelů OF“ – Dáši Havlové, Petra Kučery, Vojtěcha Sedláčka a Martina Palouše. Podle jeho slov „čistky samozřejmě nikdo nechce...ale bude třeba vytvořit prostředí, které dá impuls, aby lidé odešli sami – a třeba si založili levicověji orientovanou skupinu.“³⁹

Pro „špalíčkovskou“ část OF znamenalo zvolení Václava Klause předsedou OF šok. Nešlo pouze o to, že se Václav Klaus stal předsedou, ale i o rozsah pravomocí, které předseda OF měl. Již na prvním setkání Politického klubu OF⁴⁰ (Petr Kučera, Dáša Havlová, Vojtěch Sedláček a Martin Palouš) po zvolení Václava Klause, se diskutovalo o možnostech omezení pravomocí předsedy OF.⁴¹ Ze zápisu z tohoto jednání vyplývá například názor Dáši Havlové, podle níž „Václav Klaus zřejmě nepochopil strukturu OF, jeho vznik a působení“, další člen PK OF Bergman se vyslovoval pro „zrušení neuvážených pravomocí předsedy“.⁴² Výsledkem tohoto jednání PK OF bylo „Stanovisko Politického klubu OF ke kompetencím předsedy OF“, v němž mimo jiné stálo: „Politický klub OF považuje za nezbytné, aby v celospolečenském zájmu bylo zachováno OF jako široké, pluralitní, politické hnutí. Úloha předsedy OF by neměla být v rozporu s touto základní hodnotou...Jeho kompetence by měly být v souladu s bytostně demokratickým, kolegiálním způsobem řízení OF. Soudíme, že kolektivnost tvorby politiky OF musí být posílena...Jsme znepokojeni možností, že kompetenční spory ve vedení OF by mohly vést ke ztrátě identity demokratického hnutí OF...“⁴³

Rozpad OF

Bitva o budoucnost OF však již byla v té chvíli pro stoupence „Špalíčku“ do značné míry prohrána. Václav Klaus a jeho blízcí ihned po jeho zvolení předsedou ODS začali s pokusem o transformaci OF v standardní politickou stranu a k prosazení svého záměru měli silný mandát. Václav Klaus na tiskové konferenci krátce po svém zvolení předsedou OF řekl: „Nestačí, aby OF hrálo roli zastřešujícího orgánu pro mnoho nejrůznějších názorů. Něco z toho samozřejmě zůstane i nadále, ale nyní je třeba jasně

³⁹ Kovanda, K. (1990). Do roku z OF strana. Mladá fronta, 22.října 1990.Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴⁰ Politický klub tvořili tzv. Představitelé OF.

⁴¹ Zápis z jednání Politického klubu OF, 17.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴² Zápis z jednání Politického klubu OF, 17.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴³ Stanovisko Politického klubu OF ke kompetencím předsedy OF. 17. října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

sdělit co a jak, to je naším cílem. Domnívám se, že právě toto bylo základním mottem volby mne do této nesmírně zodpovědné a obtížné funkce. Minulý sněm OF a poslední vývoj posledních týdnů nepochybně znamená určitý posun doprava...doba bourání ustupuje do pozadí a nastává doba konstruktivní činnosti.“⁴⁴ Na stejné tiskové konferenci Václav Klaus označil ekonomickou reformu za „osu programu OF“ a naznačil, že v jeho představě OF není místo pro ty, kteří s jeho pravicovým směřováním hnutí nesouhlasí: „...s OF jsou spojeni lidé, které bych označil za permanentní nespokojence. To je jistá destabilizující složka každé společnosti. Musíme si ujasnit, kdy se budeme muset s touto skupinou lidí víceméně rozejít“⁴⁵. V této době zřejmě ještě Václav Klaus neuvažoval o rozdělení OF na dvě části, ale spíše volil taktiku „dobrovolný odchod...nepohodlných“⁴⁶. Klausova taktika „odlupování“ či „odlučování“ se v rámci OF týkala především Levé alternativy, jejímž nejvýznamnějším představitelem byl Petr Uhl a sdružení komunistických osmašedesátníků „Obroda“. V tomto období tak byl Václav Klaus a jeho nejbližší spolupracovníci přesvědčeni, že OF přemění strategií „odlučování extrémů“ ve „stranu volebního typu“.

Václav Klaus se o necelé dva měsíce později vyslovil pro přeměnu OF v politickou stranu „s programem, jehož sjednocujícím prvkem musí být ekonomická reforma nasměřovaná k vytvoření tržní ekonomiky, založené na soukromém vlastnictví“.⁴⁷ Zajímavým faktem je, jak se ve svém projevu vyjádřil, vzhledem k jeho výše citovaným výroky o možném charakteru strany. Podle jeho slov „...by se muselo jednat o stranu, která by sdružovala své členy primárně na základě jejich politických zájmů. Nikoli tedy výlučně stranu světonázorového typu, která by byla stmelena a sjednocována výlučně, nebo dominantně tou či onou ideologií...Nedomnívám se, že by v současné době u nás stačila tak často zmiňovaná strana volebního typu...V rámci organizační struktury takovéto strany se mi jeví naprosto jasnou nezbytností individuální členství“.⁴⁸

Václav Klaus tak ve velice krátké době ustoupil od budování „strany volebního typu“ a vyslovil se pro vybudování širší politické strany s pevnou strukturou a individuálním členstvím, odpovídající například Kirchheimerově konceptu „catch-all party“.⁴⁹ Již zde se navíc Klaus velmi silně vymezil vůči občanským iniciativám a

⁴⁴ Zápis z tiskové konference OF dne 19. října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴⁵ Zápis z tiskové konference OF dne 19. října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴⁶ Janyška, P. (1990). Rozchod s minulostí. Respekt. 7. listopadu 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp=YES&223>.

⁴⁷ Klaus, V. (1990). Co chceme a co nechceme. Občanský deník. 10. prosince 1990, s. 13. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴⁸ Klaus, V. (1990). Co chceme a co nechceme. Občanský deník. 10. prosince 1990, s. 13. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁴⁹ Politolog Miroslav Novák tento typ strany zhruba ztotožňuje s Duvergerovou „stranou kádrů“, Neumannovou „stranou individuální reprezentace“ či Sartoriho „parlamentně volební stranou“ a Viz.

intelektuálům, přičemž tento souboj bude pokračovat po celá devadesátá léta, až do současnosti. Václav Klaus zde řekl: "K modernímu státu ... nevede ...idea jakýchsi občanských iniciativ...Musíme si dát nesmírně dobrý pozor na udržení kontaktů s umělci a s intelektuály vůbec. V těchto dvou skupinách ... vznikají logicky ... velké sklony k levicovosti, k vymyšlení něčeho nového ...To já považuji za mimořádně významné".⁵⁰

Proti návrhu Václava Klause na přeměnu OF v standardní politickou stranu na tomto setkání protestovali například Jiří Dienstbier, nebo Petr Pithart, který navrhl, aby OF zůstalo alespoň do parlamentních voleb 1992 společnou střešovou organizací složenou z různých názorových klubů. Jiří Dienstbier zde v rámci OF prosazoval ideu budování klubů, z nichž by se později měly vyvinout standardní politické strany; „ale ne před parlamentními volbami. Zaměřit OF výlučně pravicově či jakýmkoliv jiným směrem by znamenalo ho rozbít." To by podle jeho slov bylo neseřízní vůči veřejnosti, která "dala OF hlasy jako celku, jako koalici".⁵¹ Na olomouckém setkání však bylo nakonec přijato většinové usnesení, podporující návrh Václava Klause na přeměnu OF na politickou stranu.

V reakci na podzimní události v OF (založení MKDP, zvolení Václava Klause předsedou OF, jeho snahy o přeměnu OF v politickou stranu) se uvnitř Občanského fóra ustavil 6. prosince 1990 Klub sociálních demokratů OF (Rudolf Battěk a spol.), o několik dní později 13. prosince 1990 došlo k založení Liberálního klubu OF (předchůdce OH), jehož nejznámějšími představiteli byli Jiří Dienstbier a Pavel Rychetský. Založení obou zmiňovaných klubů jen podávalo důkaz o stále větší diferenciaci názorů uvnitř OF a o potřebě přijetí neodvratného řešení – co nejrychlejšího rozdělení OF. O jeho osudu se rozhodlo na sněmu, který se uskutečnil v lednu 1991 v Praze-Hostivaři.

Hostivařský sněm OF se uskutečnil 12.-13. ledna 1991 a Václav Klaus na něm byl znovu zvolen předsedou OF. Celý sněm byl v zřejmé režii Václava Klause a jeho myšlenky transformace OF v pravicovou politickou stranu, od které se oddělí centristicko-levicové skupiny a „nezávislí“ jednotlivci. Tuto Klausovu vizi podpořilo 126 ze 175 delegátů sněmu OF. Těsnou většinou 73 ku 65 hlasům přítomní rozhodli, že členství v novém uskupení bude jen jedno – řádné. Členové OF tak již nadále nesměli být členy jiné politické strany, nebo hnutí. Transformaci OF v středopravicovou stranu však i nadále odmítal zejména centristicko-levicový Liberální klub, jenž však byl již od

například Novák, M. (1997). Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Praha: SLON, s. 36.

⁵⁰Janyška, P. (1990). Budujeme stranu. Respekt. 12. prosince 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp=YES&2285>.

⁵¹Janyška, P. (1990). Budujeme stranu. Respekt, 12. prosince 1990. On-line text: <http://www.respekt.cz/login.php?aid=1&resp=YES&2285>.

podzimu v zřetelné defenzívě. Na hostivařském sněmu došlo k přijetí „Výchozího program OF“⁵² k jehož základním pilířům patřilo:

- odmítnutí reformního komunismu
- odmítnutí třetích cest v ekonomice
- distanc od tzv. „osmašedesátníků“
- podpora tržního hospodářství, privatizace, podpora soukromého podnikání a jiné.⁵³

Sněm také přijal změny stanov, které do jisté míry zprůhlednily organizační strukturu OF. Výkonným orgánem Sněmu OF se podle těchto změn stala Rada OF. Rada OF měla řídit činnost OF v období mezi zasedáními Sněmu, měla být volena Sněmem na období jednoho roku a skládat se z: předsedy, deseti členů volených na návrh delegátů okresů za každý volební kraj a ze šesti členů zvolených za poslance OF. Sněm následně pověřil Radu OF, aby do příštího sněmu vypracovala nové Stanovy OF, které budou po schválení sněmem použity k registraci OF jako politické strany. Sněm schválil i nové organizační principy struktury OF:

- individuální členství spojené s písemnou registrací
- člen OF nesměl být členem jiné politické strany nebo politického hnutí, bývalým členem LM anebo bývalým pracovníkem, či spolupracovníkem StB
- podřízení pracovníků manažerské sítě politickému vedení
- základní organizační jednotkou se stala místní organizace⁵⁴.

Výsledky a závěry hostivařského sněmu OF de facto znamenaly zřetelný konec společné kooperace rozdílných skupin uvnitř OF a definitivní konec snahám o zachování OF v podobě z těsně porevolučních měsíců. Jediným možným řešením se následně, díky neochotě „poražených z hostivařského sněmu“ tuto porážku akceptovat, ukázalo rozdělení OF na dva odlišné politické subjekty. Dne 10. února 1991 se za tímto účelem konala z iniciativy prezidenta Václava Havla schůzka představitelů obou proudů na zámku v Lánech. Došlo na ní k přijetí tzv. „lánských dohod“, které definitivně znamenaly rozdělení OF, ke kterému mělo dojít na posledním „rozlučkovém“ sněmu OF.

Tento „valčík na rozloučenou“ se uskutečnil 23. února 1991 v pražské Lucerně. Došlo na něm k odsouhlasení dohod z Lán, které znamenaly vznik dvou subjektů, ani jeden nepřisvojí značku OF, a dojde k rozdělení majetku v poměru 1:1. Václav Klaus ve

⁵² Podle pozdějšího vyjádření Václava Klause se „na přípravě a sepsání programu nepodílel ani jeden člen Liberálního klubu...předložený návrh programu byl doslova a do písmene napsán druhou než liberální částí OF. V rámci sněmu došlo k několika změkčením a posunům, v některých případech šlo o čárky, háčky a adjektiva, někdy o kousek více“ Infofórum (1991), Zápis z mimořádného briefingu Rady OF. 12. února 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵³ Výchozího program OF. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵⁴ Výchozího program OF. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

svém projevu na sněmu v Lucerně k dosavadní existenci OF řekl, že se nesplnilo očekávání spojené s výsledky hostivařského sněmu: „...nesplnilo se proto, že někteří lidé nechtěli tyto nezbytné a demokraticky rozhodnuté změny přijmout...smutnou, nikoliv konstruktivní a pozitivní úlohu v prosazování závěrů minulých sněmů, sehrál centrální aparát OF, tzv. Špalíček, který za celou dobu mého předsednictví znesnadňoval realizaci usnesení Sněmů a Rady OF“.⁵⁵ Výsledkem práce „Špalíčku“ byla podle Klausových slov „blokace akceschopnosti OF, jak uvnitř, tak navenek...Věřil jsem tomu, že bude možné, když jsem po značném váhání přijal na říjnovém sněmu kandidaturu na funkci předsedy OF, zúžit OF odstraněním jeho extrémů a na tomto užším základě vytvořit tolik potřebnou politickou jednotu...místo toho se situace uvnitř OF stále více polarizovala a dostali jsme se na rozcestí, kdy jediným východiskem je skutečné rozdělení...“.⁵⁶ Za hlavní důvod toho, proč došlo k rozdělení OF viděl Václav Klaus v tom, že „menšina nechtěla hrát roli menšiny“.⁵⁷ Přední představitel Liberálního klubu Pavel Rychetský, naopak viděl příčinu rozpadu v rozdílných pohledech na vnitřní strukturu OF a také v citlivosti vnímání sociální problematiky. Co se týče budoucího ideologického směřování Liberálního klubu, podle jeho slov je: „Dnešní občanský liberální klub přesně tam, kam by měla směřovat převážná část společnosti. Zaujímá politický střed, který chce vnímat hlasy z obou břehů...“.⁵⁸

Podle znění nových smluv, jež byly vytvořeny speciálně pro tento účel, se tak z OF stalo hnutí složené ze dvou samostatných subjektů – ODS a OH⁵⁹ (v jeho čele později stanul Pavel Rychetský) - zastřešené koordinacním výborem, v němž měly obě strany mít paritní zastoupení. Značka OF tak zůstala vyhrazena jen pro tento orgán a pro poslanecké kluby v zastupitelských sborech. OF se tak stalo hybridním hnutím (na rozdíl od strany totiž hnutí podle zákona umožňuje kolektivní členství), které mělo dva kolektivní členy: politickou stranu vycházející z principů lednového sněmu (budoucí Občanská demokratická strana) a občanské hnutí (budoucí Občanské hnutí). Značka a název OF zůstal vyhrazen výlučně pro poslanecké kluby a pro Koordinacní výbor. Hnutí OF se minimalizovalo na desetičlenný Koordinacní výbor, do jehož prozatímní podoby měla každá nově vzniklá formace delegovat do 10. března 1991 pět svých

⁵⁵ Infoforum (1991). Zápis z mimořádného briefingu Rady OF. 12.února 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵⁶ Projev Václava Klause na Sněmu OF 23.února 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵⁷ Infoforum (1991), Zápis z mimořádného briefingu Rady OF. 12.února 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵⁸ Inforum (1991). Rozhovor s Pavlem Rychetským, č.8, s.8. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁵⁹ Druhým z pokračovatelů OF - Občanské hnutí, nedokázalo využít popularity osobností, které se k němu hlásily, neuspělo v parlamentních volbách 1992, poté následoval pro zbytky OH čas spojování a přejmenovávání, které nakonec skončilo definitivním koncem posledních zbytků OH. Část jeho představitelů posílila ČSSD v době, kdy ji M.Zeman otevíral voličům, druhá velká část se z ničeho nic stala „nezávislými osobnostmi“, které se čas od čas snaží promluvit do dění na české politické scéně – takřka vždy však neúspěšně.

zástupců. Hnutí OF mělo definitivně zaniknout v den zahájení předvolební kampaně, tj. na jaře 1992.

Rozpad OF byl interpretován mnohokrát z mnoha různých pohledů a úhlů. Málokterá z těchto interpretací však popírá to, že jednu z hlavních rolí v tomto procesu sehrál Václav Klaus, bez ohledu na to, zda je na jeho působení pohlíženo z pozitivního, či negativního hlediska. Jeho hlavní deviza spočívala v tom, že v době všeobecného „hledání a tápání“, dovedl zformulovat všeobecně srozumitelné teze a stát si za nimi. Podle Jiřího Suka spočívala jeho mimořádnost v tom, že „spornou ideu konsensuální politiky implicitně nahrazoval progresivní ideou politického boje, která poskytovala základní mocenský nástroj – politickou řeč: „Ano, ano.-Ne, ne.“ Idea skýtala naději, že se zastavená revoluce znovu, i když na jiné bázi rozběhne.“⁶⁰ Z dnešního pohledu je zřejmé, že Václav Klaus uměl nastolovat témata a definovat základní problémy nově vzniklé demokracie, přijít s jejich řešeními a na rozdíl od svých soupeřů pro ně i získat podporu veřejnosti. V tomto bodě se od nich zřetelně odlišoval.

Vznik ODS

Představitelé vznikající ODS již na rozlučkovém sněmu OF v pražské Lucerně rozdávali předběžnou přihlášku k členství, kde bylo formulováno desatero, z kterého chtěla nově vznikající strana vycházet. Již zde bylo zřejmé, že půjde o stranu, která bude alespoň v počátku postavena na osobě Václava Klause. Rozdáváný letáček Klausových stoupců začínal slovy „Ustanovuji přípravný výbor“ a končil „Vítá Vás Václav Klaus“. Začala tak oficiálně vznikat Občanská demokratická strana, kterou lze alespoň v jejích počátcích označit za „stranu jednoho muže“. Dne 4. března 1991 došlo k oficiálnímu ustavení přípravného výboru ODS. Jeho předsedou byl Václav Klaus, místopředsedy Miroslav Macek a Petr Čermák. O čtrnáct dní později, 18. března 1991, byla ODS Ministerstvem vnitra oficiálně zaregistrována jako politická strana. Ustavující Kongres ODS proběhl ve dnech 20.-21.dubna 1991 v Olomouci, předsedou strany se stal Václav Klaus a jeho místopředsedy Miroslav Macek a Petr Čermák. Kongres ustanovil Občanskou demokratickou stranu jako „demokratickou pravicovou stranu s konzervativním programem“.⁶¹

Rozpadem OF a následným vznikem ODS a OH byla ve své podstatě uzavřena první část krystalizace stranického systému v postkomunistické České republice.

ODS je z hlediska dělení stran do ideologických rodin, které teoreticky vypracoval německý politolog Klaus von Beyme, s výhradami řazena do konzervativní

⁶⁰ Suk, J. (2003). Labyrintem revoluce. Praha: Prostor, s. 408.

⁶¹ Do parlamentních voleb 1992 se uskutečnily ještě další dva kongresy (v listopadu 1991 v Plzni a v dubnu 1992 v Luhačovicích). Na kongresu v Plzni došlo k dovolbě vedení ODS – dalšími dvěma místopředsedy se stali Josef Zieleniec a Jiří Kovář. Na kongresu v Luhačovicích došlo ke schválení volebního programu Cesta k prosperitě a ústřednímu heslu kampaně „Svoboda a prosperita“.

ideově-politické rodiny.⁶² Do této ideově-stranické rodiny ji řadí například politolog Michal Kubát.⁶³ V rámci postkomunistických zemí jsou do této skupiny řazeny subjekty, které „přežaly anglosaský nekonfesní ideově-politický konzervatismus a ekonomický liberalismus“.⁶⁴ Z okolních postkomunistických států jsou do této ideově-politické rodiny například řazeny maďarský Svaz mladých demokratů – Maďarská občanská strana (Fidész-MPP), popřípadě polské Právo a spravedlnost (PiS). Přestože je ODS řazena do konzervativní ideologické rodiny, konzervativní pohled na společnost u ní vždy byl ve stínu orientace na ekonomický liberalismus. Tento stav i nadále přetrvává, přesto však již není tak zřetelný jako na počátku devadesátých let⁶⁵. Václav Klaus se několikrát k „nálepkám“ konzervativní, liberální, liberálně-konzervativní a jiné vyjádřil, podle jeho slov: „Konzervatismus je širší světový názor a má bohatší program než liberalismus. Liberalismus je v konzervatismu obsažen, je jeho součástí, a proto jsem konzervativcem“.⁶⁶ Přičemž podle jeho mínění je dnešní podoba konzervatismu „spojení klasického liberalismu, prosazujícího individualismus, svobodu a trh, s jistým tradicionalismem, volajícím po restauraci morálních hodnot minulosti“.⁶⁷ Například český politolog Josef Mlejnek řadí ODS k „liberálním, či liberálně-konzervativním stranám“,⁶⁸ z pohledu ze zahraničí ji dánský politolog Søren Riishøj, řadí ke „konzervativně-liberálnímu“,⁶⁹ Tadayuki Hayashi k „neo-liberálnímu typu strany“.⁷⁰

⁶² Klaus von Beymeho typologie ideologických rodin: liberální a radikální strany, konzervativní strany, socialistické a sociálnědemokratické strany, křesťansko-demokratické strany, komunistické strany, rolnické strany, regionální a etnické strany, krajně pravicové strany, ekologické strany. Viz. Fiala, P.-Strmiska, M. (1998). *Teorie politických stran*. Brno: Barrister and Principal, s. 89.

⁶³ Kubát, M. (2000). Česká pravice z pohledu politické vědy, In Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000). *Česká konzervativní a liberální politika*, Brno, Proglas, s.88.

⁶⁴ Mareš, M. (2002). Česká republika. In Fiala, P.- Strmiska, M.-Holzer, J. a kol. *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s. 137.

⁶⁵ Označení „konzervativní“ strana je však pro ODS do jisté míry zavádějící. V mnoha směrech v ní již od jejího založení převažuje výrazně liberální směr, jehož pohled na fungování společnosti je všechno jiné, než „konzervativní“. Nejzřetelněji se tato dichotomie ukazuje například při hlasováních o zákonu o registrovaném partnerství, legalizaci měkkých drog, potratech atp. Při takovýchto hlasováních bývá většinu poslanecký, respektive senátorský klub rozdělen, strana však pro tato hlasování nepožaduje závazné hlasování.

⁶⁶ Klaus, V. (1998). *Proč nejsem sociálním demokratem*. Praha: Votobia. s.95.

⁶⁷ Klaus, V. (1998). Cit výše, s.92-93.

⁶⁸ Mlejnek, J. (2003). Občanská demokratická strana před volbami a po volbách 2002. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s.194.

⁶⁹ Riishøj, S. (nedatováno) *Development of Parties and Party Systems in Central Europe 1989-2003-Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary*. s. 32. On-line text: <http://www.sam.sdu.dk/~sr/partI.pdf>.

⁷⁰ Hayashi, T. (nedatováno) *Neo-liberals' and the Politics of Economic Transformation in the Post-Communist Czech Republic*. On-line text: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/03september/pdf/T_Hayashi.pdf.

Není bez zajímavosti, že Václav Klaus několikrát odmítl slovo „středopravý“ a hlásil se k charakteristice ODS výhradně jako ke straně výslovně „pravicové: „Výraz středopravý neuznávám. Sám jsem ho nikdy nepoužil. Mám pocit, že to slovo používají výhradně lidé, kteří se bojí říci pravý... Já se za slovo pravicový nestydím...“.⁷¹

Občanská demokratická strana se od svého založení hlásila k tradicím klasického ekonomického liberalismu v kombinaci s hodnotovým společenským konzervatismem.⁷² Zakladatelé ODS se nikdy netajili tím, že vzorem při zakládání strany jim byla britská Konzervativní strana, zejména za éry Margaret Thatcherové. To potvrzují i slova Václava Klause: „Pokud jde o ODS, vznikla jako jednoznačně pravická strana. Naším modelem byli britští konzervativci s Margaret Thatcherovou v čele, rozhodně ne němečtí křesťanští demokraté s Helmutem Kholem. To snad není třeba dále rozvíjet“.⁷³ Zakladatelé ODS se dokonce zaobírali myšlenkou dát straně jméno „Konzervativní strana“, nakonec ji po problémech s nejasnostmi okolo registrace tohoto názvu pojmenovali současným názvem.⁷⁴ ODS však byla ve svých počátcích založena především jako „strana reformy“, respektive jako „strana Václava Klause“ a voliči tak byla vnímána, bez ohledu na její proklamovanou liberálně-konzervativní orientaci. Za svůj klíčový cíl si kladla provedení ekonomické a společenské reformy, která ČSFR, respektive ČR v co nejkratší době měla zařadit zpátky mezi standardní demokratické státy Evropy a tyto změny byly voliči spojovány většinou s osobou Václava Klause. Jejím klíčovým konceptem byl přechod k tržnímu hospodářství, důraz byl kladen na nedotknutelnost soukromého majetku a občanskou svobodu. Přestože ustavující kongres definoval Občanskou demokratickou stranu jako „demokratickou pravickou stranu s konzervativním programem“,⁷⁵ ODS z vnějšího pohledu primárně nevznikla jako konzervativní, respektive konzervativně-liberální politická strana, ale jako „strana reform“.⁷⁶ Podle politologa Josefa Mlejníka „ODS samu sebe definovala a deklarovala jako stranu reformní, jako politickou sílu, která je schopná provést zásadní a radikální změny, zejména ekonomické. Získala tak nepochybně jakýsi „reformní bonus“, který však v pozdějších „standardnějších“ dobách musela nutně – alespoň

⁷¹ Klaus, V. (2001). Narovinu. Hovory V.K. s Petrem Hájkem nejen o tom, co bylo, je a bude. Praha: Rabbit a Rabbit, s.84.

⁷² Blíže například: Vychodil, O. (2001). Konzervatismus v Čechách – mýtus nebo skutečnost? I. Cevro, č.3, s.6., Vychodil, O. (2001). Konzervatismus v Čechách – mýtus nebo skutečnost? II. Cevro, č.4, s.7.

⁷³ Klaus, V. (2001). Cit výše, s. 85-84.

⁷⁴ V současné době v ČR existuje politická strana s názvem Konzervativní strana, která volně navazuje na uskupení spojené s exporadcem Václava Klause J.V.Kotasem - Konzervativní strana-Svobodný blok.

⁷⁵ Benešová, L. (2001). Kronika ODS. On-line text: http://www.ods.cz/knihovna/publikace/kronika_ods/kronika_ods.php?kap=3

⁷⁶ I názvy prvních programových dokumentů ODS „Cesta k prosperitě“, „Svoboda a prosperita“, obsahující přitažlivé slovo „prosperita“ odkazují na reformní směřování ODS.

z části – ztratit“.⁷⁷ Není bez zajímavosti, že sociolog Lubomír Brokl ještě v roce 1996 použil pro ODS termín „strana na jedno použití“ a upozornil na to, že „...subjekty, které byly úzce spjaty s dosažením jakéhosi cíle a po jeho naplnění, či ohlášení, že cíl byl splněn, obtížně hledají další důvod své existence“.⁷⁸ S touto neblahou předpovědí se ODS musela vyrovnávat především v období opoziční smlouvy.

Reformnímu étosu strany bylo do velké míry přizpůsobeno i její první programové prohlášení s názvem „Cesta k prosperitě“, které bylo přijato v březnu 1991 na ustavujícím kongresu ODS v Olomouci. Toto programové prohlášení deklarovalo tři základní programové cíle při transformaci společnosti:

- 1) parlamentní demokracii spočívající na zřetelně vymezených politických silách, s jasnou odpovědností a účinnými mechanismy kontroly
- 2) tržní ekonomiku založenou na soukromém vlastnictví, které navozuje čínorodé prostředí pro osobní uplatnění, osobní iniciativu a osobní odpovědnost
- 3) moderní pojetí státu, vycházející z přirozené autority institucí, které jej tvoří, státu, který občané mohou považovat za svůj, jemuž svěří pravomoci pouze tam, kde to nemohou lépe zajistit sami nebo prostřednictvím spolků, sdružení, podnikatelských, zaměstnaneckých či jiných organizací.⁷⁹

V čele poradního sboru, který programové prohlášení konstituoval stál v té době Josef Zieleniec, který hrál během devadesátých let při formování programu a ideologického směřování ODS společně s Václavem Klausem jednu z nejvýznamnějších rolí.

Programové prohlášení „Cesta k prosperitě“ se stalo důležitým podkladem pro volební program ODS k parlamentním volbám 1992 nazvaným „Svoboda a prosperita“, který již obsahoval deset podrobných kapitol k jednotlivým oblastem. ODS si zde v podkapitole „Náš úkol“ vytkla v duchu „proreformní síly“ to, k čemu chce do budoucna dospět – k demokratické společnosti s fungující tržní ekonomikou, sociálními výdobytky a bohatou, rozvíjející se kulturou.⁸⁰ Zřetelně nejdůležitější částí programu „Svoboda a prosperita“, byla jeho ekonomická část „Ekonomický program ODS“, který obsahoval pět základních bodů: privatizaci, liberalizaci cen, podporu podnikání, oblast státních financí a zahraničního kapitálu.⁸¹

⁷⁷ Mlejnek, J. (2003). Občanská demokratická strana před volbami a po volbách 2002. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 193.

⁷⁸ Kunc, J. (2000). Stranické systémy v rekonstrukci. Praha: Sociologické nakladatelství, s.220.

⁷⁹ ODS (1991): Cesta k prosperitě. Programové prohlášení.

⁸⁰ ODS (1992) Svoboda a prosperita. Volební program ODS 1992. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁸¹ Celý program obsahující popis postkomunistické reality, programové cíle ODS i to, jak k nim dospět, je i dnes zřetelně protknut reformním étosem doby. Společenská poptávka po rychlé ekonomické a společenské transformaci byla velká a mnoho voličů, ale především i médií, (respektive lidé v médiích, kteří na základě svých, ve velké míře subjektivních názorů, formují veřejné mínění) se upnulo na osobu Václava Klause, jako na jediného možného úspěšného realizátora této přeměny. Tento jev byl u většiny českých médií zjevně zřetelný zejména poté, co ODS vyhrála parlamentní volby v roce 1992.

Václav Klaus a jeho spolupracovníci při zakládání ODS nechtěli budovat stranu partikulárních zájmů. Nová strana měla vzejít z tradice OF, jehož voličstvo bylo rozprostřeno ve všech společenských vrstvách. Václav Klaus k této problematice na jaře 1991 řekl: „Především hodláme oslovit mladší generaci...dobrou pozici máme mezi studenty. Stále rychleji se bude v nejbližší době rozvíjet střední podnikatelská vrstva....Kdo jiný než oni by měl podporovat silnou proreformní politickou sílu, kterou se chceme stát? Tito lidé se konečně začnou prosazovat i v zemědělské oblasti...V poslední době dostávám stále více dopisů, v nichž mě vyslovují podporu důchodci“.⁸² Václav Klaus odmítl zúžení nové strany pouze na podnikatelské vrstvy a vyslovil ambici, podle níž by se ODS měla stát: „integrující silou na celé pravé straně politického spektra a v tom smyslu oslovit všechny naše spoluobčany. Obracet se chceme velmi silně zejména na oblasti mimo velká města. Ty byly v minulém režimu vždycky diskriminovány centralismem Prahy, krajských a okresních měst či střediskových obcí“.⁸³ ODS byla ihned od svého počátku formována jako strana, která nebude úzce napojena na jednu sociální skupinu. Přijatelnou pro takřka všechny vrstvy společnosti ji měl udělat zejména její reformní étos, což se ji zcela určitě alespoň v parlamentních volbách 1992 podařilo. Už v době dělení OF v lednu a únoru 1991 apeloval Jan Stráský na Václava Klause, aby se nově vznikající strana nenechala vyřachovat od: „kontinuity a reformních kroků OF“ a stala se stranou nejen pro „exklusivní stranu bankéřů a průmyslníků“, ale aby se naopak obrátila: „nejen na současné vyšší a střední vrstvy – ostatně slabé a roztržité – ale především na všechny aspiranty střední vrstvy“.⁸⁴ Co se týče programu, nová strana podle něj nemusela mít „program na věky věků“,⁸⁵ ale důležité především bylo aktuální oslovení voličů a navázání na to dobré, co učinilo OF. Tento jeho postoj se projevil později v době diskusí o přijetí dlouhodobého programu ODS.

Vedení ODS se alespoň v počátcích fungování strany snažilo o spojení všech pravicových stran v jeden blok, až na volební koalici s KDS v roce 1992 a pozdější sloučení s touto stranou, však toto přání nebylo vyslyšeno. Václav Klaus se ještě v roce 1991 domníval, že „pravice si nemůže dovolit jít do příštích voleb rozpolcená. To by se nám všem v této zemi mohlo velmi vymstít. Proto věřím, že se nám podaří velmi úzce spolupracovat s ODA...jinak předpokládám blízký vztah i k ČSL, jakmile se ustálí její politické postoje“.⁸⁶ Přesto skončily všechny další snahy o integraci ODS s menšími

Reformátorský předseda české vlády se stal médií obdivovaným politikem v ČR, ale i v zahraničí. Podobnému „kultu osobnosti“ se těšil i uvnitř ODS samotné. ODS (1992). Svoboda a prosperita. Volební program ODS 1992.. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁸² Klaus, V. (1991). Nemám rád katastrofické scénáře. Ostrava: Sagit, s.117-118.

⁸³ Klaus, V. (1991). Cit výše, s.132.

⁸⁴ Dopis Jana Stráského Václavu Klausovi, leden 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁸⁵ Dopis Jana Stráského Václavu Klausovi, leden 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁸⁶ Klaus, V. (1991). Nemám rád katastrofické scénáře. Ostrava: Sagit, s.117-118.

politickými stranami, které de facto nebyly až na ODA nijak politicky relevantní, neúspěchem. Takřka vždy za nimi stála neschopnost menších stran realisticky vnímat své postavení vůči ODS a tomu přizpůsobit své požadavky, na straně druhé nebyla ODS vždy schopna možné „velkorysosti“ při možné integraci pravice.

Pozdější sloučení ODS se silně konzervativní Křesťansko-demokratickou stranou v roce 1995 posílilo obraz ODS jako konzervativní strany a zejména její konzervativnější křídlo, které bylo do té doby ve stínu stoupenců liberálních ekonomických reforem. KDS do jisté míry vznikla jako pokračovatelka křesťanské větve disentu, jejíž hlavní postavou byl Václav Benda, který se v březnu 1990 stal i prvním předsedou strany. V mnoha ohledech byla stranou se silně konzervativní a křesťanskou orientací, klíčovou rolí v její politice hrála rodina. Prosazovala ztížení rozvodů a interrupcí jejich vyloučením ze zdravotního pojištění, kladla důraz na lustrace, podporovala široké restituce, včetně restitucí církevního majetku. V rámci ODS se hlavně během devadesátých let prosadili z bývalých členů KDS zejména Ivan Pilip, Michal Lobkowicz, Marek Benda, či Petr Pleva.

Role ODS v politickém systému 1991-1997

ODS se krátce po svém založení stala nejsilnější pravicovou politickou stranou co se počtu členů, místních sdružení a následně i voličů týče.⁸⁷ Petr Havlík, jeden z hlavních architektů ODS, po sedmi měsících existence strany na podzim 1991 ve svém dopise Václavu Klausovi napsal: „...za pouhých sedm měsíců své existence se ODS stává nejsilnější politickou stranou v Čechách. Ale nejen to, stává se uznávanou politickou silou i mimo hranice ČSFR. Zní to příliš hrdě, ale ODS je nejsilnější a nejperspektivnější pravicová strana v celé postkomunistické Evropě a vlastně jediná, která má ve své zemi největší podporu veřejnosti. Transformace ekonomiky má svou silnou, jasnou a legitimní politickou podporu. Je to neopakovatelná šance pro pravici ve východní Evropě a zodpovědnost všech je bez nadsázky historická. Máme téměř tisíc místních sdružení, cca 20 tisíc aktivních členů a tisíce příznivců, máme fungující strukturu, absolvujeme nejvíce úspěšných mítinků s veřejností a máme výrazného předsedu v čele“.⁸⁸ Přesto však ODS nebyla nijak výrazně zastoupena v ministerských funkcích.⁸⁹ Z textu Petra Havlíka se však zdá, že neúčast více ministrů za ODS byla

⁸⁷ V kontextu tehdejší situace se však nesmí zapomínat na fakt, že ODS v podstatě až do svého vítězství v parlamentních volbách 1992 nehrála na tehdejší politické scéně hlavní úlohu, protože většina ministrů v obou vládách pocházela z řad Občanského hnutí.

⁸⁸ (1991). Poznámky Petra Havlíka, nedatováno. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁸⁹ Václav Klaus byl jako ministr financí (od října 1991 také jako vicepremiér) až do voleb 1992 v šestnáctičlenné federální vládě jediným zástupcem ODS. V české vládě měla zpočátku pouze jednoho ministra – Karla Dybu, do parlamentních voleb 1992 k němu ještě postupně přibyli Jan Stráský (místopředseda vlády), Igor Němec (ministr kontroly), Milan Uhde (ministr kultury) a Jiří Novák (ministr spravedlnosti). Zpracováno dle: <http://www.vlada.cz/cs/vlada/historie/vlady/vlady1990-1992/default.html>.

taktickým manévrem, který měl pomoci ODS k výraznějšímu vítězství v parlamentních volbách 1992. Havlík totiž v pokračování textu píše: „Rozhodně si nemyslím, že bychom teď měli radikálně usilovat o další posty. Nesmíme si dovolit, aby nám nasazovali psí hlavu – vulgární a agresivní strany, která prahne po moci. Snad těch sedm měsíců od našeho vzniku a sedm měsíců do voleb bude šťastným mezníkem, že zabráníme všem vnitřním destruktivním střetům, že se otevřeme do široka veřejnosti“.⁹⁰ Pro ODS se tak malé zastoupení jejích reprezentantů ve vládách stalo do velké míry devizou.

Hlavními tématy parlamentních voleb 1992 se staly budoucí státoprávní uspořádání, ekonomická reforma, a vyrovnání se s komunistickou minulostí. ODS v těchto volbách s přehledem zvítězila, důležitou roli v jejím vítězství hrál především ten fakt, že se voličům jevila jako nejdůležitější a nejschopnější politická síla, která dokáže dotáhnout rozjetou transformaci do zdárného konce.⁹¹ Socioložka Věra Haberlová o tehdejší náladě ve společnosti napsala: „Období před parlamentními volbami v roce 1992 lze označit za vrcholnou éru pozitivního vnímání změn ve společnosti...období od přelomu let 1991/92 do červnových parlamentních voleb představuje nejsilnější pozitivní překonání deziluzí a rozčarování z průběhu změn ve společnosti. Projevilo se prakticky ve všech úrovních, od obecných postojů k principům a jednotlivým atributům politické a ekonomické transformace, až k postojům hodnotícím vlastní individuální situace a šance. Tato vzedmutá vlna optimismu se promítla i do výsledků parlamentních voleb v červnu 1992“.⁹²

Po jasném volebním vítězství koalice ODS-KDS v parlamentních volbách 1992, sestavila ODS na republikové úrovni vládní koalici s KDS, KDU-ČSL a ODA. V české vládě, vedené Václavem Klausem obsadila deset ministerských křesel,⁹³ KDU-ČSL čtyři, ODA tři a KDS dvě. V poslední federální vládě, jejímž předsedou se stal Jan Stráský získala ODS čtyři křesla, HZDS pět a KDU-ČSL jedno.⁹⁴

⁹⁰ Havlík, P. (1991). Poznámky Petra Havlíka, nedatováno, Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

⁹¹ ODS získala ve volbách do Sněmovny lidu FS 33,9 % hlasů (48 z 99 mandátů, z toho 6 mandátů pro KDS), do Sněmovny národů FS 33,43% hlasů (37/75/3 mandátů) a do České národní rady 29,73% hlasů (76/200/10 mandátů). Zpracováno podle www.volby.cz.

⁹² Haberlová, V., Období 1992-1996 v datech výzkumů veřejného mínění, s.89. On-line text: http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/278_087HABER.pdf

⁹³ Ministři ODS-KDS v koaliční vládě s ODA a KDU-ČSL: Předseda vlády: Václav Klaus; ministr financí a místopředseda vlády: Ivan Kočárník; ministr mezinárodních vztahů (od 1.1.1993 ministr zahraničních věcí) Josef Zieleniec; ministr dopravy: Jan Stráský (vzniklo až po skončení ČSFR, od 10/95 Vladimír Budínský); ministr Hospodářství: Karel Dyba; ministr práce a sociálních věcí: Jindřich Vodička; ministr spravedlnosti: Jiří Novák; ministr školství: Ivan Pilip (KDS); ministr vnitra: Jan Ruml; ministr zdravotnictví: Petr Lom (od 6/93 Luděk Rubáš, od 10/95 Jan Stráský); ministr životního prostředí: František Benda; ministr státní kontroly: Igor Němec (po zrušení ministerstva kontroly ministr bez portfeje. Zpracováno podle: [Vláda v období 2.7.1992 - 4.7.1996](http://www.vlada.cz/cs/vlada/historie/vlady/vlady1990-1992/vladycr1989-1992/vlada92-96/default.html)

⁹⁴ Vláda v období 2.7.1992 - 31.12.1992

<http://www.vlada.cz/cs/vlada/historie/vlady/vlady1990-1992/vladycsfr1989-1992/vlada92/default.html>

Předsedou české vlády se po parlamentních volbách 1992 stal Václav Klaus, jejími místopředsedy Josef Lux (KDU-ČSL) a Jan Kalvoda (ODA). I největší kritici ODS, potažmo Václava Klause, v zásadě oceňují její konstruktivní a racionální roli při povolebních jednáních s vítězem voleb na Slovensku HZDS, reprezentovaným Vladimírem Mečiarom, a následné, takřka bezproblémové rozdělení ČSFR na dva státy – Českou a Slovenskou republiku s účinností od 1.ledna 1993.⁹⁵

ODS řešila ve volebním období 1992-1996 mnoho střetů z pozice silnějšího (střety ve vládě, v parlamentu, s prezidentem republiky). Již na podzim 1992 došlo například k vyloučení všech opozičních poslanců z odpovědných míst (vedení výborů, členové předsednictva) v parlamentu.⁹⁶ Přes různorodé koaliční rozpory, lze označit Klausovu první vládu za jednu z nejstabilnějších a v podstatě i nejméně problematickou v novodobé éře české politiky. Velký vliv na toto bezesporu měla i roztržitá opozice, která se v tomto období teprve konstituovala. Politolog Ladislav Mrklas přesto vymezil čtyři základní problémy, které byly během tohoto čtyřletého koaličního vládnutí nejdominantnější:

- „programové neshody mezi partnery“ (za příklady takovýchto neshod uvádí například: otázku restituce církevního majetku, územně právního uspořádání, ustavení Senátu, sociální a důchodovou reformu a jiné)
- „rozdělení křesel ve vládě“ (ODS měla ve vládě většinu ministerských křesel - svou většinu ve vládě několikrát použila při silovém přehlasování koaličních partnerů)
- „dualismus na pravici“ (ODS a ODA v podstatě usilovaly o stejné voliče, což vedlo k vnitrokoaličním rozmiškám)
- „opozice v koalici“ (díky „absenci silné a jednotné demokratické parlamentní opozice“ se často do této role stavěli oba menší koaliční partneři).⁹⁷

Přestože Klausova první vláda během let 1992-1996 ne zcela naplnila euforické očekávání voličů, všeobecně se očekávalo, že pro strany vládní koalice nebude problém

Ministři ODS ve vládě České a Slovenské federativní republiky (2.7-31.12.1992): Předseda vlády: Jan Stráský; místopředseda vlády: Miroslav Macek; ministr financí: Jan Klak; ministr vnitra: Petr Čermák.

⁹⁵ Právě v době jednání o rozdělení státu se znovu zřetelně stupňovala animozita mezi Václavem Havlem a ODS, respektive Václavem Klausem. Václav Havel nechtěl, aby k rozdělení státu došlo, svou nechuť k tomuto procesu vyjádřil tím, že v červenci 1992 odstoupil z funkce prezidenta federálního státu. V ODS se v té době objevily první nesmělé zmínky o tom, že by se novým prezidentem České republiky mohl stát Jan Stráský. Viz. „Rostoucí animozity mezi ODS a Václavem Havlem se nejspíše projeví i při volbě samotné 23.1.1993, kdy sice nedošlo k nominaci Jana Stráského, Václav Havel byl však zvolen v tajném hlasování pouze 109 z 200 zákonodárců. Vzhledem k tomu, že jen vládní koalice ODS-KDU-ODA disponovala 118 hlasy, znamenalo to, že pro něj nezvedli ruku všichni. A to jej zřejmě podpořili někteří z šestnácti sociálně-demokratických zákonodárců“. Tabery, E. (2006). Vládneme, neruší. Opoziční smlouva a její dědictví. Praha-Litomyšl: Paseka, s.11.

⁹⁶ Kunc, J. (2000). Stranické systémy v rekonstrukci. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 215.

⁹⁷ Mrklas, L. (2006). ODS ve vládních koalicích v letech 1991-1997. In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s. 24.

znovu sestavit většinovou vládu po parlamentních volbách 1996 a pokračovat ve společném koaličním vládnutí. V době konání voleb však již ODS měla zdatného konkurenta na druhé straně politického spektra – Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD). V čele ČSSD stál od roku 1993 Miloš Zeman, který ji za tři roky dokázal vytáhnout z pozice malé nevlivné strany, až na pozici, která začala ohrožovat do té doby dominantní ODS. Miloš Zeman se díky své tvrdé kritice vlády stal neformálním vůdcem opozice a ČSSD hlavním názorovým konkurentem. Do ČSSD navíc dokázal postupně nalákat mnoho významných představitelů bývalého Občanského hnutí (Pavel Rychetský, Vlasta Štěpová a jiní). Přesto se však očekávalo vítězství ODS a to i přestože měla jednu z nejhorších předvolebních kampaní v historii. Dodnes působí ilustrativně nabuřelé ústřední heslo kampaně občanských demokratů: „Dokázali jsme, že to dokážeme“.

Volby, které proběhly na přelomu května a června 1996 však přinesly neočekávaný výsledek. Přestože ODS dosáhla takřka totožného procentuelního výsledku jako při volbách v roce 1992, v celkovém součtu všechny tři doposud koaliční strany získaly v Poslanecké sněmovně pouze 99 mandátů. V složitých povolebních jednáních došlo s pomocí Václava Havla k uzavření de facto „opoziční smlouvy č.1“, když ČSSD umožnila získat staronové koalici ODS, KDU-ČSL, ODA důvěru v Poslanecké sněmovně výměnou za důležité posty pro ČSSD v Poslanecké sněmovně. Miloš Zeman se na základě této dohody stal předsedou Poslanecké sněmovny.

Definitivně se začala koaliční vláda zřetelně štěpit na podzim 1996, v době konání prvních senátních voleb. Obě menší koaliční strany nepodpořily před II. kolem v soubojích s kandidáty opozice kandidáty ODS. ODS v nich získala pouze 32 z 81 možných mandátů. Koaliční krize ohledně Senátu vyvrcholila v prosinci 1996, kdy byl do jeho čela i díky hlasům ODA a ČSSD zvolen senátor za KDU-ČSL Petr Pithart, který byl pro ODS od počátku nepřijatelný.

Menšinová vláda Václava Klause nakonec vládla pouze šestnáct měsíců – do listopadu 1997 a to i přes to, že získala podporu od dvou „přeběhlíků“ z ČSSD – Tomáše Teplíka a Josefa Wagnera.

Druhá koaliční vláda Václava Klause se během svého krátkého funkčního období musela potýkat s vážnými hospodářskými problémy, které měly negativní vliv nejen na koaliční spolupráci, ale i na situaci v ODS.⁹⁸ Vláda se v červnu 1997 v souvislosti s hospodářskými problémy země rozhodla požádat Poslaneckou sněmovnu o opětovné vyslovení důvěry. Díky hlasování dvou bývalých sociálnědemokratických poslanců Jiřího Wagnera a Tomáše Teplíka ji 10. června 1997 těsně získala. Setrvání Václava Klause ve funkci premiéra údajně podpořil Václav Havel na „základě tajného

⁹⁸ Ekonomické problémy země byly řešeny restriktivními ekonomickými balíčky č. 1. (Korekce hospodářské politiky a další transformační opatření) a později i č.2 (Stabilizační a ozdravný program vládní koalice).

plánu vypracovaného skupinkou asi osmi lidí v červnu 1997... výměnou za to, že Klaus nezpochybní jeho právo na opětovné zvolení prezidentem“.⁹⁹ Ekonomické problémy země, mediální tlak, vnitrostranické pnutí uvnitř ODS, nervózní koaliční partneři, nepříznivé volební preference a další faktory však nakonec způsobily na přelomu listopadu a prosince 1997 demisi druhé Klausovy vlády.

Shrnutí první kapitoly

Vývoj ODS v dalších letech, včetně jejího působení v opozici tak velmi ovlivnilo několik základních událostí, které se odehrály zejména v letech 1989-1991, respektive v r.1996-7:

- výrazné vítězství OF v parlamentních volbách 1990, které do FS a do ČNR přivedlo velké množství kandidátů, kteří se přidali při štěpení OF na stranu Václava Klause
- vítězství ekonomického scénáře prosazovaného Václavem Klausem a pragmatickými ekonomy okolo něho
- zvolení Václava Klause předsedou OF proti kandidátovi „Špalíčku“ Martinu Paloušovi
- převzetí OF a jeho následný řízený rozpad v režii Václava Klause
- založení ODS, která se v krátké době stala nejsilnější politickou stranou na pravé straně politického spektra
- dualita ODS a ODA, která se odrazila na vzájemné rivalitě těchto stran
- konflikt „politická politika“ versus „nepolitická politika“, personalizovaný do soupeření Václav Klaus versus Václav Havel.

Mnoho z výše zmíněných událostí a konfliktů se dá označit za vítězství skupiny okolo Václava Klause. Každý zápas však má dva účastníky – vítěze a poražené. Nebylo tomu jinak ani ve střetech, které se udály na české politické scéně v letech 1989 – 1991. Poražení v této fázi střetů byli především bývalí hlavní představitelé OF blízcí tehdejšímu prezidentovi Václavu Havlovi, včetně jeho samotného. Další „poražení“ a „zneuctění“ přibyli i během koaliční vlády ODS-KDU-ODA a to nejen mezi politickými oponenty, ale i uvnitř vlastní strany. Postupem doby tak v české politice v podstatě spontánně vznikla neformální koalice „poražených a zneuctěných“, která převzala moc v zimě 1997, kdy padla Klausova koaliční vláda a následně se rozštěpila i ODS. Dohry těchto střetů z počátku devadesátých let přišly především v éře opoziční smlouvy.

⁹⁹ Keane, J. (1999), Václav Havel – Politická tragédie v šesti dějstvích, Volvox Globator, Praha 1999. s. 246.

2. ODS v opozici 1997-2002

Jednotlivé události je pro správné pochopení vždy nutné zasadit do konkrétních souvislostí. Nejinak je tomu i s tím, co se na české politické scéně stalo na podzim 1997, kdy se rozpadla Klausova koaliční vláda a o několik týdnů později odešlo z ODS mnoho z jejích nejviditelnějších politiků, aby v zimě 1998 společně založili nově vzniklou Unii Svobody a čtyři z nich se stali ministry v nové Tošovského vládě.¹⁰⁰

2.1. *Situace uvnitř ODS vedoucí k předčasným volbám 1998*

Spor o politický program ODS

Přestože ODS výrazně zvítězila v parlamentních volbách 1992, došlo uvnitř strany nejpozději na přelomu let 1992/1993 k výrazné změně – její předseda Václav Klaus již nebyl zcela nekritizovatelnou osobou.¹⁰¹ Neklid uvnitř ODS zasévali i její poslanci z bývalého Federálního shromáždění, kterým rozpadem republiky zanikl jejich poslanecký mandát, což pro mnohé z nich znamenalo i konec jejich politické kariéry. Tyto spory však neměly programový charakter, šlo v nich spíše o personální neuspokojenost některých jedinců.

V průběhu roku 1993 se ke kritice vnímání a fungování ODS jako „strany jednoho muže“ přidal vedle některých médií a politických konkurentů,¹⁰² i tehdejší místopředseda ODS Josef Zieleniec, který v létě 1993 v rozhovoru pro Český deník řekl: „ODS je strana...v níž se vůle strany do značné míry formovala především jako vůle předsedy. Nemyslím samozřejmě, že by v ní byly autoritativní formy moci, ale autorita pana předsedy byla taková, že rozhodnutí byla nesmírně ovlivněna jeho osobností...ODS tedy začíná zrát a začíná se postupně stávat stranou s klasickým mechanismem moci. Protože strana má širší ideologický základ, začíná v ní na bázi spřízněnosti názorů existovat různé aliance“.¹⁰³ Již v tomto případě lze sledovat první

¹⁰⁰ Vláda v období 2. 1. 1998 - 17. 7. 1998. Zpracováno podle:

<http://www.vlada.cz/cs/vlada/historie/vlady/vlady1993-2006/josef-tosovsky-98/default.html>.

Členy

Tošovského vlády se stali členové ODS: Ivan Pilip, Stanislav Volák, Černý, Michael Lobkowicz

¹⁰¹ Například již na III. kongresu ODS, který se konal v listopadu 1992 v Praze, byl sice Václav Klaus znovu bezproblémově zvolen předsedou strany, ale delegáti ne zvolili do víceméně technicko-politické funkce výkonného místopředsedy, jednoho z jeho nejbližších spolupracovníků Petra Havlíka. V souboji o tento post Petra Havlíka porazil Petr Čermák.

¹⁰² Na zosobnění Václava Klause a ODS například v r. 1992 upozorňovala předvolební kampaň ODA. Na plakátě této strany bylo vyobrazeno osm lídrů této strany: Vladimír Dlouhý, Tomáš Ježek, Michal Prokop, Jiří Křížan, Daniel Kroupa, Bohumil Kubát, Jan Kalvoda a Pavel Bratinka, stojících nad textem „...Ano, nejsme strana jednoho muže!“ Viz: Dimun, P.-Hamerský (1999). 10 let na straně svobody. Kronika ODA z let 1989-1999. Brno: Bachant. Fotografická příloha.

¹⁰³ (1993). Nejsem šedá eminence (Rozhovor s Josefem Zieleniecem), Bulletin ODS, č.15., s. 4. Přetištěno z Českého deníku, 13. srpna 1993. Soukromý archiv Bohumila Bečinky.

Josef Zieleniec v tomto rozhovoru zřejmě poprvé naznačil i možné rozdělení funkcí premiéra a předsedy ODS, když řekl: „Nevím, jestli teď nenastává doba, kdy bychom znovu měli uvažovat o změně struktury

střety mezi „ideology,“ kteří nechtěli, aby se ODS ideologicky rozmělnila a stoupenci „rozkročení se“ – pragmatiky, kteří oslabením ideologického apelu strany usilovali o zvýšení její podpory u voličů.¹⁰⁴ Z dnešního pohledu lze však tento souboj vnímat i jako souboj některých významných členů strany reprezentovaných především Josefem Zieleniecem, proti dominantní roli Václava Klause v ODS, o styl vládnutí a v neposlední řadě o moc.

Rozpory předsedy a místopředsedy ODS nabraly na síle v době, kdy Josef Zieleniec začal uvnitř ODS prosazovat myšlenku přijetí dlouhodobého politického programu ODS, který by překonal reformní období a do jisté míry by byl programem pro standardní situaci. Josef Zieleniec usiloval o přijetí politického programu, který by odpovídal programu standardní politické strany západního typu v konsolidované demokracii. Deklarovaným cílem Josefa Zieleniece bylo vybudovat z ODS standardní „catch-all party“ stranu, vzor viděl například v německé CDU.¹⁰⁵ Václav Klaus však takovéto směřování ODS odmítal a jako jeden z prostředků negace tohoto konceptu si vybral odmítnutí myšlenky přijetí politického programu ODS. Obecně se má za to, že jeho odmítnutí „rozkročené“ strany vycházelo z přesvědčení, že ODS se nesmí stát stranou, v níž dojde k utlumení jejího ideologického apelu. To však neznamená, že by Václav Klaus neusiloval o co nejvyšší podporu ODS, nechtěl však na úkor toho ztratit ideologický obsah strany. Z dnešního pohledu se tato Klausova snaha o možné „skloubení nesklobitelného“, tedy o ustavení politické strany, která bude jasně ideologicky vymezena a zároveň bude mít rozsáhlou voličskou podporu napříč sociálním rozvrstvením obyvatelstva, může zdát scestná. Nesmíme však zapomínat, že Klausův koncept ODS od počátku vycházel z předlohy britské Konzervativní strany za vlády Margaret Thatcherové. Té se v osmdesátých letech podařilo získat podporu pro svou politiku „lidového kapitalismu“ i u voličů z těch sociálních vrstev, které tradičně

vedení – o větší diferenciaci mezi jednotlivými funkcemi... v západních stranách podobného typu existuje poněkud větší oddělení výkonných funkcí v administrativě, státní správě a ve straně a také trochu větší profesionalizace stranických funkcí“. Z dalšího vývoje událostí devadesátých let se dá usuzovat, že se realizace možného konceptu „ty premiér – já předseda strany“ popř. obráceně. Vývoj ODS a souboj o její celkovou tvář se tak ve své podstatě personifikoval až do konce roku 1997 do souboje Václav Klaus versus Josef Zieleniec. Ani jeden z nich však okolo sebe během této doby neutvořil žádnou pevnou stranickou frakci svých stoupenců. Příznivci obou politiků se mnohdy prolínali a střídali, v některých případech byli na straně Václava Klause, v některých na straně Josefa Zieleniece.

¹⁰⁴ Toto rozdělení je do určité míry schématické. V ODS se v té době žádné frakce „ideologů“ respektive thatcheristů a pragmatiků, respektive „příznivců „rozkročené ODS“ neobjevovaly. Jednalo se spíše o dlouhodobý spor mezi Václavem Klausem a Josefem Zieleniecem o charakter a budoucnost ODS, k jejichž názorům se neformálně přidávali i další členové ODS. V žádném případě však tyto skupiny nebyly nijak institucionalizovány, naopak se v mnohém protínaly. V jisté míře však toto dělení ve zkratce vystihuje základní štěpící linii uvnitř ODS.

¹⁰⁵ Z tohoto pohledu je zajímavý průzkum IVVM 1/1994, který zveřejňoval orientační údaje o sociálním vymezení charakteristiky voličské základny jednotlivých stran: Podle tohoto průzkumu volilo ODS: zaměstnanci- 33% podnikatelé - 34% studenti a učni – 45% absolventi středních škol s maturitou – 32% Viz: Krejčí, O. (1994). Kniha o volbách. Praha: Victoria publishing, s.250.

historicky inklinovali k volbě Labouristů a to i přestože její politika byla v mnoha ohledech velice silně pravicová.

Dlouhodobý záměr transformovat ODS ve všelidovou stranu deklaroval Josef Zieleniec znovu před IV. kongresem ODS v Kopřivnici v roce 1993 v rozhovoru pro Bulletin ODS, když řekl: „...ODS nemůže být stranou fundamentalistickou, neboť ta by z politického spektra získala poměrně malou podporu voličů. My jsme stranou, která má široký záběr. Máme podporu přes 30% voličů – a v Čechách jistě není 30% pravicových fundamentalistů. Strany, které takto stavěly svůj program, už jsou buď mimo parlament, nebo stojí na okraji politického spektra.“ (LDS, KDS)..... ..Hledáme-li širší podporu, pak to rovněž znamená určité rozšíření ideového spektra...“.¹⁰⁶ Důrazně se také znovu vyslovil pro sepsání dlouhodobého politického programu, který by měl pozitivní vliv na názorové rozkročení ODS a následně i její voličskou podporu. Tuto tezi zopakoval znovu i na samotném kongresu ODS. Na IV. kongresu však ještě Zieleniecovy myšlenky na „rozkročení“ ODS nezískaly podporu delegátů a převážil zde názor Václava Klause, že ODS ještě dlouhodobý program nepotřebuje a měla by zůstat ideologicky pevně ukotvenou politickou stranou, stojící na pravé straně politického spektra, která bude v této fázi vývoje strany definována svým reformátorským étosem.

Přesto však během roku 1994 Zieleniecovy podněty získávaly uvnitř strany stále více příznivců. Vliv na to zřejmě měly i stagnující preference ODS, sílící nespokojenost s některými aspekty fungování ODS a v mnoha případech i samotná osoba Václava Klause, která do jisté míry polarizovala společnost i stranu samotnou.¹⁰⁷

To, že se věc politického programu ODS dala během roku 1994 výrazně do pohybu, dokumentuje například i snaha Miroslava Macka, který v září 1994, krátce před konáním V. Kongresu ODS v Karlových Varech, předložil Výkonné radě ODS tzv. „Nultou variantu návrhu politického programu“,¹⁰⁸ která se však svou podobou ve velké míře rozcházela s koncepcí Josefa Zieleniece. Jak Macek napsal „Tento politický program není a nikdy nechtěl být programem „pro všední den“ v tom smyslu, že by byl souhrnem návodů k řešení každodenních politických problémů...Tento program chce být – nic víc a nic méně - politickým (nebo, chcete-li ideologickým) rámcem pro naši

¹⁰⁶ Josef Zieleniec v rozhovoru odpovídal na otázku: „Myslíte si, že je ODS dost pravicová?“ Viz. Piskoř, J.-Vrbík, T. (1993). V této době se rozhoduje, zda ODS bude na desítky let trvalou součástí naší politické scény. Bulletin ODS. č.22, s.1. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹⁰⁷ Klausovu postupnou „výrobu vnitřních nepřátel“ ilustrativně popsal o několik let později Bohumil Pečinka slovy: „Václav Klaus všechny lidi v politickém světě hodnotí svým měřítky pracovního výkonu, jimž sám podřídil svůj život. Ve chvíli, kdy se někdo vzdáleně nepřiblíží jeho standardům, bere do rukou rákosku a s profesorskou nedůtklivostí švihá „svoje studenty“ přes prsty. Malá část lidí bere tuto svéráznou komunikaci s nadhledem. Jiná jí dokáže překousnout vzhledem ke Klausovým schopnostem. Ze zbylé většiny si ale V.K. vyrábí zástup celoživotních nepřátel. S délkou jeho pobytu v politice se toto číslo zvyšovalo, až se téměř dostal do izolace.“ Pečinka, B. (2003). Cesta na hrad. Praha: Formát, s.20.

¹⁰⁸ Macek, M. (1994). Nultá varianta návrhu politického programu. Bulletin ODS, č.10, s.2-3. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

každodenní politiku.“ Hřištěm, na kterém se hodláme pohybovat“.¹⁰⁹ Bez pozornosti nezůstala ani analýza AD REM = K věci¹¹⁰, kterou Macek zveřejnil uvnitř ODS ještě před kongresem.¹¹¹

Nový střet o přijetí, či nepřijetí dlouhodobého politického programu se tak udál na V. kongresu ODS v Karlových Varech v prosinci 1994. Podporu přijetí politického programu zde například znovu zopakoval i Miroslav Macek: „Vytvoření politického programu, obvyklého pro každou politickou stranu v standardním demokratickém systému, pokládám za nezbytné ze dvou důvodů. Jedním je nebezpečí ztráty čitelnosti ODS a předvídatelnosti její politiky, neboť ...přichází období každodenní mravenčí práce.Tato musí mít zřetelně a srozumitelně definovaný cíl a kroky k němu vedoucí, včetně časového rozvrhu těchto kroků.“ Podle Macka měl dlouhodobý program odpovídat především na to „Čeho chceme dosáhnout“, zatímco volební na to „Jak a kdy“.¹¹² V podobném duchu se nesl i projev Josefa Zieleniece, který upozornil na možný budoucí paradox, který by se mohl negativně odrazit na ODS, který vyjádřil slovy: „Víme, že ti, kteří nám dali svou podporu, si na nás cenili ráznost, průbojnost a rozhodnost. Byli jsme vnímáni nejen pro to, co jsme dělali, ale také jak jsme to dělali. Výrazná formulace politiky, výrazné cíle a výzvy jsou vždy z tohoto pohledu jednodušší než každodenní práce a správa země tak, aby vláda neobtěžovala občana a aby mu byla ku prospěchu“.¹¹³ Následně však upozornil na to, že,„...v budoucnu budou mít slova a razance a průbojnost pravděpodobně čím dál tím menší význam v porovnání se slovy stabilita a důvěra...Prošli jsme obdobím, kdy tvrdost byla účinným politickým nástrojem a kdy se používaly silnější argumenty, hlasitější slova. V systému stabilizované demokracie je rozdíl mezi pravicí a levicí také v tom, že z levice jsou

¹⁰⁹ Macek, M. (1994). Nultá varianta návrhu politického programu. Bulletin ODS, č.10, s.2-3. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹¹⁰ Macek, M. (1994).AD REM= K věci, Bulletin ODS, č.11.s.1. Soukromý archiv Bohumila Pečinky. Mackův kritický text upozornil na tendence, které mohou vést k dalším problémům ODS v budoucnosti. Za největší problém ODS označil „opouzďování“ respektive „zpuchřování“ ODS. Tyto negativní jevy viděl především v uzavírání se ODS a v nedostatku nových členů, které by mohly oživit členskou základnu ODS a v neposlední řadě v špatné mediální politice ODS. Za výsledek „opouzďování“ označil vznik uzavřených skupin „starých přátel... doplňované neškodnými známými, příbuznými, či kamarády, ve kterých každý nový aktivní člen, nová myšlenka, nový postup, působí jako písek v zaběhnutém soukolí, neboť narušuje zaběhané a pohodlné rozložení sil a rozhodovacích mechanismů“ Všechny tyto negativní jevy podle něho prostoupily celou ODS – od jejich nejnižších a po nejvyšší patra. Za druhý závažný nedostatek ODS označil ve své analýze absenci politického programu, který by podle něho mohl umožnit konkrétně pojmenovat cíle ODS.

¹¹¹ Vzhledem k budoucímu dění v ODS nejsou bez zajímavosti ani myšlenky, kterými Miroslav Macek v mnohém předběhl budoucí události, když ve svém textu upozornil na to, že „...je přírodním zákonem, že kolem silné osobnosti....záhy vznikne buď dokonalý útlum, tzn. že zůstanou jen osoby v lepším případě indiferentní, neutrální, či mlčící, v horším případě pak jen příkyvovali. Druhou možností je vznik dalších silových polí kolem jiných osobností, což zákonitě směřuje k vnitrostranickým pŕtkám, proudům a směrům.“ Podle Macka bylo jedinou možností, jak se tomuto negativnímu dění vyhnout „důsledné dodržování pravidel hry a formalizací jednání a konání, tedy řádem, neustálou kultivací a posilováním zpětných vazeb a kontrolních mechanismů „silového pole“ lídra“.

¹¹² Macek, M. (1994). Projev na kongresu ODS . Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹¹³ Macek, M. (1994). Cit výše.

častěji slyšet bombastická slova, častěji zní požadavek radikální změny či radikálních řešení“.¹¹⁴ Podle Zieleniece ODS nutně potřebovala politický program proto, že došlo k „ukončení transformačních témat“ a ODS potřebovala program pro období „posttransformační“. Sama ODS byla podle něj těmito velkými transformačními tématy formována, ty však mnohdy ani nezapadaly do klasického sporu levice a pravice. Podle Zieleniece „často vyžadovala spíše než ideologii zdravý rozum, trochu větší rozhled či vystoupení z provincionalismu.“ Aktuálními tématy se tak podle něj stávaly otázky školské reformy, reformy systému sociálního, zdravotnického systému a jiné, a proto požadoval „rozšíření programového obzoru ODS“, tak aby došlo k nalezení „nejmenšího společného jmenovatele“. Iniciativa Josefa Zieleniece na vytvoření dlouhodobého politického programu ODS nakonec i přes odpor Václava Klause na kongresu ODS v Karlových Varech převážila. Kongres následně uložil Výkonné radě ODS vytvoření Politického programu ODS během roku 1995. Dočasné, a v mnoha ohledech podmíněné vítězství koncepce „rozkročené ODS“ lze vyzorovat i na tom, že na témže kongresu bylo přijato usnesení, podle něhož se ODS má do parlamentních voleb soustředit především na problematiku sociální politiky“.¹¹⁵

Vznik a obsah Politického programu ODS

Podle dostupných dokumentů a informací se nakonec vytváření politického programu ODS zúčastnily obě skupiny – Zielenieci stoupenci „rozkročené ODS“, tak i blízcí spolupracovníci Václava Klause, včetně jeho samého.

Zajímavá byla již samotná tvorba a vznik politického programu ODS, respektive to, kdo všechno se na jeho tvorbě podílel. Tehdejší blízký spolupracovník Josefa Zieleniece Hynek Fajmon, zpracoval v únoru 1995 dokument „Návrh postupu J.Zieleniece ve věci „politický program ODS“.“¹¹⁶ Fajmon podle tohoto dokumentu chápal politický program jako „program vyšší obecnosti než jsou rutinní volební

¹¹⁴ Zieleniec, J. (1994). Projev na kongresu ODS . Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹¹⁵ Politolog Pavel Pšejka k této přeměně orientace ODS v r. 1995 i na sociální otázky napsal: „z hlediska politických cílů ODS lze za ještě důležitější aspekt považovat skutečnost, že jako oblast, již se ODS v období do voleb 1996 má nejvíce věnovat, byla sféra sociální. V tomto rozhodnutí se jasně odrážel postupný přerod ODS v „catch-all party“, spojený se snahou obsadit co největší oblast středoprávicového prostoru a oslovit širší spektrum případných voličů“. Pšejka, P. (2005). Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. Brno: CDK, s. 67-68. Stejného názoru, že ODS inklinovala nejméně do let 1996-1998 k označení „catch-all party“ strany je například i politolog Michael Kubát, podle něhož „...odhady struktury voličů jednotlivých pravicových stran potvrzují, že charakteristika ODS jako strany „pro všechny“ (catch-all) je více méně správná. Složení voličů – pokud porovnáme volby 1996 a 1998 – se příliš nezměnilo a tato strana v obou případech úspěšně oslovila téměř všechny vrstvy společnosti. Jediný velký rozdíl registrujeme mezi podnikateli (živnostníky) a dělníky. Kubát, M. (2000). Česká pravice z pohledu politické vědy, In Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000). Česká konzervativní a liberální politika, Brno, Proglas, s. 86-106.

¹¹⁶ Fajmon, H. (1995). Návrh postupu J.Zieleniece ve věci „politický program ODS. 15. února 1995.Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

programy pro jedno volební období“.¹¹⁷ Horizont takovýchto politických programů viděl v několika desítkách let. Podle jeho textu měl mít politický program ODS ambici „stát se kotvou, která definitivně vymezení postavení ODS na české politické scéně...“, dokumentem, který by měl být „základem pro konzistentní působení ODS na všech politických úrovních“.¹¹⁸ O dva dny později převzal takřka celý text Hynka Fajmona, se základním návrhem struktury politického programu a jeho tezemi, Josef Zieleniec a dal jej do oběhu v rámci ODS a vybraným podporovatelům k připomínkám.¹¹⁹ Podle Fajmona, a následně i Zieleniece, bylo „zásadním kritériem politického programu ODS získat minimálně 35% podporu české veřejnosti a stát se rozhodujícím politickým dokumentem pro další směřování českého státu“.¹²⁰

Zajímavý byl i okruh lidí, kteří se připomínkování návrhu politického programu ODS účastnili. Najdeme mezi nimi například novináře Martina Weisse¹²¹, Libora Nováka, který označil ve svém materiálu rozhodnutí kongresu o přípravě politického programu ODS za „víceméně rozhodnutí ano-ne, bez nalezení společné představy o obsahu a praktickém politickém dopadu tohoto dokumentu.“ Podle Nováka se politický program ODS měl „stát prvkem, který...sjednocuje, nikoliv rozděluje. Členská i voličská základna ODS se rozkládá minimálně od levého středu doprava. Politický program se nesmí stát nožem, který ji rozřízne napůl!“¹²² Upozornil také na to, že výsledná forma politického programu bude nejspíše kritizována „zprava“ a navrhoval

¹¹⁷ Fajmon, H. (1995). Návrh postupu J.Zieleniece ve věci „politický program ODS. 15. února 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹¹⁸ Fajmon, H. (1995). Návrh postupu J.Zieleniece ve věci „politický program ODS. 15. února 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹¹⁹ Fajmonův, respektive Zieleniecův návrh struktury politického programu ODS:

Preambule, charta ODS

- I. Idea českého státu
- II. Místo ČR ve světě
- III. Občan a stát
- IV. Stát a ostatní instituce
- V. Hospodářství
- VI. Bezpečnost

Viz.: Zieleniec, J. (1995). Příklad možné struktury a zaměření politického programu ODS. 17. února 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²⁰ Viz.: Zieleniec, J. (1995). Příklad možné struktury a zaměření politického programu ODS. 17. února 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²¹ Martin Weiss ve svých „Principech politiky ODS“ navrhoval pracovat s formulacemi „liberální ideologie“ a „konzervativní postoj“. Za dobré vodítko, kterým by se ODS měla při vypracovávání tohoto programu inspirovat podle něho byla Klausova teze „Liberalismus je opakem socialismu. Konzervatismus je opakem radikalismu.“ Viz Weiss, M. (1995). K návrhu programu ODS. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²² Novák, L. (1995). Politický program ODS. 13. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

změněnou strukturu programu.¹²³ Jestliže Libor Novák ve svém textu varoval před tím, aby byl program přístupný voličům „od levého středu doprava“, někdejší poslanec za ODS a primátor Ústí nad Labem Ladislav Hruška ve svých připomínkách varoval před polarizací samotné členské základny ODS a před „ostrým vyhocením a odchodem některých členů“¹²⁴ z toho důvodu, že „...značné procento členů má velice silné sociální cítění“.¹²⁵ Zajímavý příspěvek do diskuse o dlouhodobém programu ODS přinesl filozof Václav Bělohradský, podle něhož se rozpory mezi konservatismem a liberalismem ještě více zradikalizovaly. Podle jeho názoru není smíření mezi těmito ideologiemi možné a „ODS si musí vybrat mezi konzervatismem a liberalismem. Konzervativní chce být ODA, pro liberální stranu je tu hodně místa“.¹²⁶ Ve svých poznámkách směřovaných Josefu Zieleniecovi navíc navrhl ODS založit institut, „který by měl k ODS takový vztah, jako Občanský institut k ODA.“ Dále své připomínky Josefu Zieleniecovi například adresovali Jiří Vlach, Jan Stráský, diplomat Boris Lazar či historik Jan Křen.

Za jeden z nejzajímavějších z dostupných dokumentů, které se věnovaly tvorbě politického programu ODS, lze označit připomínky Václava Klause. Ve svém textu z 5. března 1995 vyzval k tomu, aby byl politický program „velmi obecný“¹²⁷ a umožnil tak „velmi širokým vrstvám voličů, aby se v něm našly“.¹²⁸ Podle Klause se „ODS nesmí stát stranou úzké, ideologicky orientované vrstvy společnosti. Chce-li si ODS uchovat postavení strany vítězí ve volbách, musí být relativně vícevrstevnatým organismem, schopným absorbovat i do určité míry protichůdné zájmy ve společnosti“.¹²⁹ Pozoruhodné je, že za dobrý příklad paradoxně označil ČSSD, kterou podle něj Miloš

¹²³ Pozměněná struktura Politického programu (autor: Libor Novák)

I. stát

II. stát a jednotlivec (občan)

III. ostatní instituce

IV. hospodářství

V. naše místo ve světě

Viz.: Novák, L. (1995). Politický program ODS. 13. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²⁴ Hruška, L. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. 2. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²⁵ Hruška, L. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. 2. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²⁶ Bělohradský, V. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. Nedatováno. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²⁷ Klaus, V. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. 5. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹²⁸ Klaus, V. (1995). Cit výše.

¹²⁹ Klaus, V. (1995). Cit výše.

Zeman „buduje jako konglomerát všech zájemců“.¹³⁰ Podle Klause je to v současnosti „slabinou...ale již v blízké budoucnosti to bude síla této strany, protože její nevyhraněnost jí potenciálně umožní spojit podporu velmi protichůdných skupin ve společnosti. Každý si v ní najde to svoje...To bude obzvláště důležité pro období prosperity, kdy volič nemá obavy o svou budoucnost, nehledá vůdce, který ho vyvede z problémů, ale stranu, která mu slíbí to, co chce momentálně slyšet“.¹³¹ Dále podle Klause nesměl být politický program „intelektuálním cvičením“, program měl vidět „jen a jen voliče, a to průměrného. Meditovat o vztahu liberalismu a konzervatismu si mohou dovolit pouze dienstbierovci“.¹³² Podle Klause měly být ideologické partie stručné a obecné, hlavním bodem tohoto programu se měla stát kontinuita. Pouze s tímto heslem mohla podle něj ODS i nadále vyhrávat další parlamentní volby, nejméně do přelomu století. Možnou prezentaci politického programu, jako důkaz změny v politice ODS, označil za fatální chybu. Za chybu označil i to, že konečná verze politického programu měla být předložena veřejnosti na podzim 1995 a mohla se tak stát součástí volebního boje. Vzhledem k Zieleniecovým snahám o rozkročení ODS, vyznívají zajímavě i Klausova slova: „Je nutné definovat voličský soubor, který chceme oslovit. Musíme oslovit celé pravé spektrum, včetně některých vyhraněnějších skupin, jako jsou voliči křesťanští. Na straně druhé musíme oslovit velmi rozsáhlou skupinu někde ve středu, která nemá nějaké vyhraněné názory a bude k volbám přistupovat s čistě pragmatickým pohledem...co mi to konkrétně teď přinese“.¹³³ Tento Klausův příspěvek k tvorbě politického programu ODS do jisté míry popírá výše uvedenou tezi o jeho snaze o budování ideologicky vyhraněné strany. Klaus si zřejmě v té době byl vědom toho, co popsal Giovanni Sartori slovy: „...strany přestávají být stranami, když nesbírají hlasy...hlasy jsou prostředkem k setrvání na trhu a prostředkem ustanovování politiky“.¹³⁴ Obecně je tedy primárním cílem politiků „být zvolen“. Z definice tohoto cíle je následně nutné přijmout taková opatření, aby byl cíl naplněn, což v mnoha ohledech znamená například i pragmatické krátkodobé, či dlouhodobé utlumení ideologického apelu.¹³⁵ Na základě výtažků z výše uvedeného Klausova příspěvku

¹³⁰ Klaus, V. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. 5. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

¹³¹ Klaus, V. (1995). Cit výše.

¹³² Klaus, V. (1995). Cit výše.

¹³³ Klaus, V. (1995). Cit výše.

¹³⁴ Sartori, G. (2006). Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: CDK, s.330.

¹³⁵ Robert Nisbet tento rozpor mezi praktickou politikou a politickou ideologií popsala slovy: „každá ideologie vyvolává asociace s praktickou politikou – tedy s doménou politických činitelů, politických stran, manifestů a schvalovaných zákonů...pouto mezi praktickou politikou a ideologií přirozeně existuje, není však nijak pevné. Neexistuje zhola nic, co by bylo schopné přimět i tu sebedisciplinovanější politickou stranu a její vůdce k věrnosti příslušné ideologii. Naléhavé potřeby, krizové situace či taktická rozhodnutí mohou vést a často skutečně vedou k odchýlení od dané doktríny. Jelikož se tak děje ve jménu individuálního nebo stranického vítězství, nikomu to obvykle ani příliš nevadí. Viz. Nisbet, R. (1993). Konzervatismus. Praha: Občanský institut, s.8.

k tvorbě politického programu ODS, se nelze ubránit dojmu, že představy Václava Klause a Josefa Zieleniece se v mnoha ohledech v tomto období překrývaly. Pokud bychom tak vycházeli pouze z tohoto dokumentu, mohli bychom označit Klausův a Zieleniecův spor o podobu ODS za, do jisté míry umělý a ve velké míře ovlivněný jinými zdroji. Vzhledem k tomu, že je však dokument tohoto znění pouze ojedinělý, je možné si ho vykládat i jako „z nouze ctnost“ - Klausovou snahou „být u toho“ – tedy ovlivnit psaní politického programu i přesto, že se v minulosti stavěl proti jeho sepsání. Bez zajímavosti není ani to, že i přes svůj neskrývaný odpor k přijetí politického programu, se Klausův návrh textu politického programu například v kapitole „Na co navazujeme“, velice podobá tomu, co se nakonec stalo obsahem konečné verze Politického programu ODS.

Definitivní podoba Politického programu ODS byla nakonec po vnitrostranických schvalovacích procesech zveřejněna v listopadu 1995 a následně schválena bez větších problémů VI. kongresem ODS v Hradci Králové. Schválený Politický program ODS obsahoval kromě „Preambule“ dalších pět částí: „Na co navazujeme“, „Místo ČR ve světě“, „Občan a stát“, „Společnost občanů“ a „Tržní hospodářství“. ODS se v něm znovu přihlásila k tradicím evropské civilizace, zastupitelské demokracii, individuální svobodě, tržnímu hospodářství, svobodné soutěži politických stran, soukromému vlastnictví, rovnosti šancí či základní roli rodiny v lidské společnosti a dalším atributům typickým pro liberálně-konzervativní strany. Definovala zde znovu i svou touhu „být konzervativní politickou stranou“,¹³⁶ která bude stavět na „konzervativních společenských hodnotách, obohacených řadou liberálních principů, zakotvených v klasickém evropském liberalismu“.¹³⁷

Přestože výsledný text Politického programu ODS v mnohém odpovídá požadavkům Václava Klause na tento text – stručnost, obecnost a jiné, jeho přijetí bylo do jisté míry ve straně vnímáno jako vítězství Josefa Zieleniece. Jejich vzájemné spory však pokračovaly i nadále a výrazně ovlivňovaly dění v celé ODS. Josef Zieleniec se zřejmě podle dostupných indicií domníval, že nejlepším řešením pro ODS by pro posttransformační fázi bylo rozdělení stranických a exekutivních funkcí, a on by při této konstelaci mohl zastávat funkci předsedy ODS, zatímco Václav Klaus premiéra, popřípadě by rozdělení funkcí proběhlo obráceně. Ke své kritice Václava Klause velmi zdatně využíval média, pro která byl vnitřní spor uvnitř ODS zpravodajsky zajímavý. Spor byl však dlouhodobě vnímán především v rovině toho, jakým typem strany by ODS v budoucnu měla být a ne jako spor mocenský. Bylo by však velice zjednodušující, vnímat tento spor na základě dělení „pro catch-all party“ (Zieleniec) versus silně ideologická „proti catch all party“ (Klaus). I Václav Klaus totiž od počátku

¹³⁶ ODS (1995) Politický program ODS. On-line text: http://www.ods.cz/ods_se_predstavuje/program_1995.php

¹³⁷ ODS (1995) Politický program ODS. Cit. výše.

vzniku ODS velmi usiloval o to, aby ODS měla co nejširší voličskou podporu napříč sociální stratifikací společnosti, v tom se s konceptem Josefa Zieleniece shodovali. Rozdíly v jejich konceptu „catch-all“ party lze nalézt jinde, než v rozsahu voličské podpory pro tuto stranu. Pokud pomineme výše uvedený ojedinělý dokument Václava Klause k tvorbě politického programu ODS, vnitrostranický spor se vedl především o to, jak této podpory u voličů dosáhnout s ohledem na míru ideologičnosti strany. Josef Zieleniec se domníval, že nejlepší cestou je oslovit voliče rozšířeným politickým programem, ve kterém by si každý volič mohl „najít to své“, v kombinaci se zmenšeným ideologickým apelem strany. Touto strategií hodlal získat podporu různorodých společenských skupin, spolků a organizací, které měly vytvořit sféru „předpolitiky“.¹³⁸ Zieleniec chtěl ve vyšší míře zohledňovat poptávku voličů a de facto se pokoušel o vytvoření předchůdce „strany orientované na prodej“.¹³⁹ Václav Klaus vždy usiloval spíše o to, aby jím vedená strana byla orientována „na produkt“ – programově silnou pravicovou ideologií. Tedy aby byla jednoznačně vymezena svými konzervativními hodnotami a ideologií, o jejichž výjimečnosti musí umět přesvědčit voliče.¹⁴⁰

Od parlamentních voleb 1996 k „sarajevskému atentátu“

Vzájemný spor Klaus - Zieleniec kulminoval po parlamentních volbách v roce 1996, v nichž ODS zvítězila, přesto však její zisk nebyl takový, jak se předpokládalo.¹⁴¹ Josef Zieleniec krátce po volbách poskytl rozhovor MF Dnes, v kterém se znovu vyslovil pro „rozkročení se“ ODS a proti tomu, aby mluvila pouze jedním hlasem – hlasem Václava Klause. Ačkoli podobné myšlenky přímo či nepřímo prezentoval již

¹³⁸ T.S.Eliot použil pojmu „předpolitika“ ve smyslu: „...vrstvu do níž musí každé zdravé politické myšlení zapustit své kořeny a z níž musí čerpat svou výživu“ Viz. Nisbet, R. (1993). Konzervatismus. Praha: Občanský institut, s. 9.

¹³⁹ S konceptem dělení politických stran podle způsobu využívání politického marketingu a politické komunikace, přišla v r. 2001 britská politoložka Jenifer Lees-Marshment. Jenifer Lees-Marshment rozlišila celkem tři základní přístupy politických stran k využívání politického marketingu.

„Strana orientovaná na produkt“

„Strana orientovaná na prodej“

„Tržně orientovaná strana“

Viz Lees-Marshment, J. (2001). Political marketing and British political parties. The party's just begun. Manchester and New York: Manchester university Press.

¹⁴⁰ Václav Klaus od samého vzniku ODS orientoval spíše na anglosaskou než kontinuální politickou tradici, liberálně-konzervativní programové principy prosazované ODS nalézaly inspiraci a obdobu u britské Konzervativní strany, některých názorových proudů Republikánské strany USA, některých skandinávských stran (švédská Moderaterna) nebo liberálních stran z menších evropských zemí (například holandská VVD).

¹⁴¹ V parlamentních volbách 1996 došlo k paradoxní situaci – strany dosavadní vládnoucí koalice získaly v celkovém součtu více procentních hlasů než v porovnání s rokem 1992 (44,5% vs 42,5%), přesto celkově získaly o šest mandátů méně než v roce 1992. V porovnání s parlamentními volbami 1992 došlo díky sjednocení podstatné většiny protestních hlasů pro ČSSD k daleko menšímu propadu hlasů, což se projeví i na rozdělení mandátů. Zpracováno dle www.volby.cz.

dříve, jeho slova vyvolala v ODS bouřlivou reakci. Zieleniec se znovu vyslovil pro to, aby ODS ukázala otevřenější a současně přívětivější tvář a nepřímou obvinil Václav Klause z toho, že jeho přílišná arogance negativně ovlivnila volební výsledek ODS. Znovu navíc zopakoval svou tezi, že ve velké politické straně by měly vedle sebe existovat a diskutovat odlišné názorové proudy, pouze tehdy, podle jeho slov může dosáhnout ve volbách výsledku atakující 40% odevzdaných hlasů. Dle něho by se ODS „měla stát širokopolecí centropřavicovou stranou, oslovující podobné voliče jako německá CDU. Pro takovou stranu se potenciál zdaleka nevyčerpal“.¹⁴²

Václav Klaus v reakci na volební výsledky parlamentních voleb 1996 přiznal, že volební výsledek ODS „úspěchem rozhodně nebyl“,¹⁴³ odmítl však Zieleniecovu kritiku s tím, že „názorové proudy jsou přirozenou lidskou věcí a já samozřejmě netvrdím, že je to protimluv, nesmysl či hrůza...To je možný model, nicméně tento proces musí začít prezentací odlišných názorů na tu či onu věc. Nemůže začít – respektive může začít, ale myslím, že to pak nemá svůj obsah – prohlášením, že by bylo dobré mít platformy či frakce, aniž by předtím došlo k diskusi o tom, co a proč chtějí prosazovat“.¹⁴⁴ Odmítl i jeho teze o institucionalizaci frakcí, jako například skupin odborářů, podnikatelů a jiné, existujících například v bavorské CSU. Podle Klausových slov se „stranické frakce...velmi podobají jakýmsi utilitárním zájmovým a nátlakovým skupinám, a to je jev, proti kterému bych v ODS bojoval za každou cenu. Já bych frakčnost v politické straně viděl spíše v základním ideovém odlišení...“.¹⁴⁵ Za dominantní problém ODS označil především fakt, že se nedaří zvyšovat členskou základnu a institucionální fungování a řízení ODS v programové sféře, špatnou prezentaci a komunikaci ODS a systémová selhání. Jako jejich příklad uvedl „nešťastné sponzorské finanční příspěvky“.¹⁴⁶ Kritika jeho osoby však po volbách sílila již nejen ze strany Josefa Zieleniece, ale i od jiných, do té doby v podstatě loajálních spolustraníků.

V prosinci 1996 se konal VII. kongres ODS v Brně, na němž byl znovu do funkce předsedy ODS zvolen Václav Klaus, tentokrát však jeho vítězství nebylo tak jednoznačné jako v minulosti. Přestože ve volbě neměl protikandidáta, získal pouze 249 hlasů, nevolilo ho 46 delegátů. Místopředsedy se stali Josef Zieleniec, Ivan Pilip, Miroslav Macek a Jan Stráský. Na kongresu oslabil ovšem i největší Klausův konkurent, Josef Zieleniec, který získal pouze 212 hlasů z 295 možných. Petr Havlík,

¹⁴² Leschtina, J. (1996). ODS by už neměla znít jen jedním hlasem (rozhovor s Josefem Zieleniece). Bulletin ODS. č.12, s.6-7. Převzato z MF Dnes.

¹⁴³ Mlynář. V. (1996), Úspěch to určitě nebyl. (rozhovor s Václavem Klausem). Bulletin ODS, č. 12. Převzato z časopisu Respekt.

¹⁴⁴ Mlynář. V. (1996), Úspěch to určitě nebyl. (rozhovor s Václavem Klausem). Bulletin ODS, č. 12. Převzato z časopisu Respekt.

¹⁴⁵ Mlynář. V. (1996), Úspěch to určitě nebyl. (rozhovor s Václavem Klausem). Bulletin ODS, č. 12. Převzato z časopisu Respekt.

¹⁴⁶ Klaus, V. (1996). Pár slov k ODS. Bulletin ODS. č.14, s.4-5.

který již v té době nepůsobil v ODS v žádné funkci, o tomto povolebním vývoji v ODS napsal: „Po sice vyhraných, ale ve skutečnosti zpackaných volbách v roce 1996, měl (JZ) slavný rozhovor v MF Dnes s Jiřím Leschtinou. Řekl v něm, že ODS musí znít více hlasy, a navrhoval politické rozkročení do středu...V tehdejší atmosféře všeobecné nespokojenosti uvnitř ODS se stal mluvčím těchto nálad a měl v tuto dobu stranu u nohou. Jenže udělal zieleniecovské A, nikoli už B. Teoreticky problém vyřešil, ale ulehl na kavalec...“.¹⁴⁷

V roce 1997 vypukla kvůli ekonomickým problémům a nespokojenosti menších koaličních stran vládní krize, která se odrazila i uvnitř ODS. Středočeská regionální organizace ODS dokonce v květnu 1997 navrhla svolání mimořádného kongresu, tuto iniciativu podpořil i tehdejší ministr vnitra Jan Ruml. Vedení ODS však svolání mimořádného kongresu odmítlo. Ekonomická i společenská krize nakonec ovlivnila i Výkonnou radu ODS, která na svém zasedání ve dnech 24.-25.května 1997 rozhodla, že vládu opustí ministr financí Ivan Kočárník a na vlastní žádost i ministr vnitra Jan Ruml.¹⁴⁸ Dlouhodobá krize uvnitř ODS, personifikovaná do sporu premiér/předseda ODS versus ministr zahraničí/místopředseda ODS, pokračovala i v létě 1997, kdy Josef Zieleniec rezignoval na svůj poslanecký mandát a definitivně začala vrcholit v říjnu 1997, kdy se vzdal i funkce ministra zahraničí a místopředsedy ODS. Svou demisi zdůvodnil skutečností, že ve „velmi závažných případech“ byla jeho možnost spolupodílet se na zásadních rozhodnutích „podstatným způsobem omezována“.¹⁴⁹ Jako příklad uvedl dva zásadní body: způsob jmenování kandidáta ODS na funkci ministra vnitra a své údajné obcházení při rozhodování o hospodaření ODS. Na závěr svého prohlášení dodal: „Jako místopředseda ODS a člen nejvyššího vedení strany jsem byl při zásadních rozhodnutích obcházen, nemohu tedy nést za ně politickou odpovědnost. Jediným možným důsledkem může být v této situaci rezignace na funkci místopředsedy ODS“.¹⁵⁰ Václav Klaus na následné mimořádné tiskové konferenci Josefu Zielenieci poděkoval, ale nezapomněl podotknout, že „...z nejrůznějších náznaků a chování Josefa Zieleniece v poslední době vím, že jeho rozhodnutí nepadlo z čistého nebe, že bylo dlouhodobě připravováno“.¹⁵¹

Během listopadu 1997 se navíc média začala znovu velmi intenzivně zabývat podezřelými sponzorskými dary pro ODS, označované jako dary od Lájose Báce a

¹⁴⁷ Havlík, P.-Pečinka, B. (2005). *Politika z obou stran*. Praha: Ivo Železný, s.128.

¹⁴⁸ Ivana Kočárníka měl v jeho funkci nahradit Jiří Weigl, ale nakonec se ministrem financí stal Ivan Pilip, demisi Jana Rumla odmítl přijmout prezident Václav Havel, poté co funkci odmítl přijmout Rumlův nástupce Petr Nečas. V říjnu 1997 došlo i k nahrazení Jana Rumla ve funkci ministra vnitra, na kterou chtěl rezignovat již na jaře 1997. Na jeho ministerské místo ho nahradil bývalý ministr sociálních věcí Jindřich Vodička, ministrem sociálních věcí se místo něj stal Stanislav Volák.

¹⁴⁹ Tabery, E. (2006). *Vládeme, nerušit. Opoziční smlouva a její dědictví*. Praha-Litomyšl: Paseka, s.19.

¹⁵⁰ Tabery, E. (2006). Cit výše, s.20.

¹⁵¹ Tabery, E. (2006). Cit výše, s.20.

Radjiva Sinhy.¹⁵² Situace se postupně stala díky mediálnímu tlaku těžko udržitelná, zejména poté, co se objevila neověřená informace o údajném bankovním kontu ODS ve Švýcarsku, na němž měla být uložena obrovská částka peněz, která měla být k dispozici vedení ODS.¹⁵³

V nezvládnutelné atmosféře neustálých mediálních i politických útoků nakonec na konci listopadu 1997 Jan Ruml a Ivan Pilip vyzvali Václava Klause, který v té době byl na oficiální vládní návštěvě v bosenském Sarajevu, k „okamžité rezignaci na funkci předsedy strany“.¹⁵⁴ Oba tím zřejmě poněkud unáhleně reagovali na hrozbu demisí z řad ministrů KDU-ČSL a ODA, pokud Klaus pod tlakem sponzorského skandálu neodstoupí.¹⁵⁵ Ministři za obě menší politické strany k tomuto kroku stejně o den později přistoupili. Tím, že premiér Václav Klaus nebyl v době, kdy ho Ruml s Pilipem

¹⁵² Celý skandál s utajenými finančními sponzory největší politické strany odstartoval již před parlamentními volbami na jaře 1996, kdy v maďarském listě *Népszava* vyšel článek, podle něhož největší sponzor ODS Lajos Bács, který měl v roce 1995 zaslat na účet ODS sponzorský dar ve výši 3 750 tisíc Kč neexistuje. Podle informací tohoto listu v registru obyvatel Budapešti žil jediný člověk tohoto jména – ten však zemřel již v roce 1982. Finanční zpráva ODS z r.1995 navíc neobsahovala ani adresu, ani rodné číslo údajného sponzora. Mladá fronta *Dnes* o tajemném sponzorovi ODS prvně informovala 23.4.1996 v článku „Maďarský list tvrdí, že sponzor ODS dávno nežije“. K podobnému zjištění navíc došly ve stejné době i *Lidové noviny*, podle nichž nežil ani druhý exotický sponzor ODS Radjiv Sinha, který měl žít na ostrově Mauritius. Vzhledem k blížícím se parlamentním volbám celá aféra celkem překvapivě utichla,, s novou intenzitou se objevila na podzim 1997. (Zajímavé je, že znovuobjevení se skandálu se sponzory ODS se časově kryje s eskalací napětí uvnitř ODS na podzim 1997). 20. listopadu 1997 TV Nova bez uvedení zdroje uvedla, že za záhadnými finančními dary ODS stojí Milan Šrejber. 26.11.1997 informoval tehdejší velvyslanec ve Švédsku a bývalý poradce Josefa Zieleniece Petr Kolář redakci *MF Dnes* o tom, že Václav Klaus již od roku 1996 věděl, že za sponzorskými dary stál Milan Šrejber. Václav Klaus tyto informace následně popřel, média informoval o tom, že se o tom, že dárce peněz je Milan Šrejber, dozvěděl až koncem listopadu 1997. Josef Zieleniec se k těmto informacím vyjádřil 27.11., kdy potvrdil informace Petra Koláře o tom, že Václava Klause informoval o původu sponzorských peněz již v roce 1996. Milan Šrejber se k sponzorským darům veřejně přihlásil na tiskové konferenci 27.listopadu 1997, čímž vzniklo vážné podezření, že tyto dary souvisely s privatizací Třineckých železáren, na níž měl Šrejber podnikatelský zájem.

¹⁵³ Informace o existenci zahraničního konta ODS se dodnes nepodařilo ani vyvrátit, ani potvrdit a to přes to, že jeho existenci potvrdili například Jindřich Vodička a Jan Stráský.

¹⁵⁴ Z textu prohlášení Ivana Pilipa a Jana Rumla: Ve svém společném prohlášení uvedli: „Situace spojená s financováním ODS je zcela kritická a pro další existenci naší politické strany naprosto neúnosná. Vzhledem k tomu, že Václav Klaus jako předseda ODS dosud nedokázal průkazně vyvrátit mimořádně závažná obvinění vznesená proti ODS, vyzýváme ho k okamžité rezignaci na funkci předsedy strany. Uvědomujeme si, že toto prohlášení činíme v době nepřítomnosti Václava Klause v České republice. K tomuto kroku jsme se však odhodlali jenom proto, že vývoj posledních hodin ohrožuje důvěru veřejnosti nejenom v ODS, ale v základy politického systému v naší zemi.“ Slonková, S.-Kubík, J. (2001). *Tíha olova*. Praha: Pragma, s. 265.

¹⁵⁵ Na problematiku roli menších koaličních partnerů ve vládních koalicích upozornil například politolog Miroslav Novák, když o ODA po parlamentních volbách 1996 napsal: „ODA není samozřejmě stranou extrémní; její problém spočívá v roli, kterou je odsouzena hrát, nemá-li zaniknout. ODA se musí snažit dokázat, že je stranou s výrazně odlišným programem od ODS a že je tedy nepostradatelnou (tento problém nemá KDUČSL, jejíž specifická odlišnost od ODS je nábílední). ODA tak musí systematicky útočit na ODS, stranu, která jí je ze všech nejbližší! Kromě toho jako malé strany obecně za poměrného volebního systému (v tom se od ní lidovci příliš neliší) vydírá svého velkého partnera.“ Viz. Novák, M. (1996). Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR, *Sociologický časopis*, č.4, s. 410.

vyzvali k rezignaci v Čechách, vznikl mýtus o tzv. „sarajevském atentátu“, který na mnoho let dopředu rozdělil českou pravici.¹⁵⁶

Václav Klaus po svém návratu na nastalou situaci reagoval svoláním Výkonné rady ODS, po jejímž zasedání 30.listopadu 1997 oznámil konec koaliční vlády.¹⁵⁷ ODS se nastalou situací rozhodla řešit svoláním mimořádného kongresu strany.

Během prosince a ledna situace uvnitř ODS gradovala. Jan Ruml oznámil 8. prosince 1997 svou kandidaturu na předsedu ODS a bylo zřejmé, že na mimořádném kongresu ODS dojde k rozhodujícímu střetu mezi „vzbouřenci“ a lidmi loajálními k Václavu Klausovi, včetně toho, že Václav Klaus bude mít poprvé během existence ODS protikandidáta na předsednický post.

¹⁵⁶ „Sarajevský atentát“ je stoupenci Václava Klause označován za společný komplot prezidenta Václava Havla, předsedy lidovců Josefa Luxe, Josefa Zieleniece a dalších členů ODS, médií a určitých ekonomických kruhů, jejichž společným cílem mělo být odstranění Václava Klause z nejvyšších funkcí ve státě i v ODS. Protože se k této „spiklenecké teorii“ dodnes nikdo zcela otevřeně nevyjádřil, zůstává pouze v rovině spekulací, jak se tyto události uskutečnily, zda byly výsledkem cíleného plánu, či zda šlo o souhru náhodných okolností. Faktem zůstává, že Josef Zieleniec patřil k politikům, kteří byli Václavem Havlem vnímáni zcela jistě v pozitivnějším světle než Václav Klaus. Nelze ani přehlédnout údajně nadstandardní vztahy Josefa Zieleniece s řadou předních novinářů a komentátorů, ani to že médiím potvrdil informace o ilegální financování ODS, o němž měl dlouhodobě vědět i Václav Klaus, Zieleniecův někdejší blízký spolupracovník Petr Kolář. Nesmí se ani zapomenout na fakt, že přijetí Politického programu ODS bylo zřetelným vítězstvím Josefa Zieleniece nad Václavem Klausem, z něhož mohl Zieleniec nabyt dojmu, že získává ve straně převahu, tento dojem mohl být posilován i kritickými vyjádřeními některých důležitých členů strany vůči Václavu Klausovi a obecnou nespokojeností ve společnosti. Při ambicióznosti Josefa Zelence se nezdá příliš pravděpodobné ani to, že by poté, co zvítězil v ODS s přijetím politického programu, odešel z vysokých funkcí „ze dne na den“ takřka „z ničeho nic“. Jako mnohem pravděpodobnější se zdá, že takřka po celý rok 1997 vědomě posiloval nespokojenost uvnitř ODS. Jeho kritika se objevovala stále intenzivněji od jara 1997, přes vzdání se svého poslaneckého mandátu, až po jeho rezignaci na funkci ministra zahraničí i místopředsedu strany. Do tohoto hypotetického vzorce v mnohém zapadá i znovuobjevení se zájmu médií o financování ODS na podzim 1997. Zůstává nezodpovězenou otázkou, zda svou demisi nenaplánoval již s tím, že předpokládal (popř. věděl), že k pádu Klausovy vlády neodvratně dojde a on bude poté moci ODS, respektive vládě nabídnout své služby k jejímu opětovnému vstání z popela. V této souvislosti se nesmí zapomínat na to, že zatímco obliba Václava Klause v posledních letech a měsících neustále klesala, Josef Zieleniec patřil po celou svou aktivní politickou kariéru k nejoblíbenějším politikům v zemi. Na první pohled se proto mohlo zdát, že na straně Josefa Zieleniece bylo mnohem více trumfů, než na straně Václava Klause. Zbývalo jen jedině – donutit Klause k tomu, aby rezignoval jak na předsedu vlády, popřípadě i na předsedu strany. Tyto domněnky vycházejí i z toho, že Josef Zieleniec se během prosince i ledna mediálně odmlčel a z ODS vystoupil dokonce až týden po založení Unie svobody, tedy několik týdnů po hlavním exodu „vzbouřenců“ z ODS. Dosud zůstává ne zcela adekvátně zodpovězenou otázkou co svým konáním sledovali Ivan Pilip a Jan Ruml. Je totiž docela možné, že jejich vystoupení nebylo nijak hrané, že prostě a jednoduše podlehli vyhocené situaci a zareagovali jak zareagovali. Ve chvíli, kdy už svou hru rozehráli však nemohli couvnout a výsledkem byl odchod z ODS a vznik Unie svobody. Této verzi by odpovídalo to, co uvedl o vztahu Klaus – Pilip, Klaus – Ruml novinář Bohumil Pečinka: „Od léta 1997 jsem byl pár měsíců mimo žurnalistiku. V té době jsem se spolu se dvěma přáteli setkal s Klausem. Možná proto, že jsem nebyl novinář, se docela zajímavě otevřel. Bylo to tři dny před „sarajevským atentátem“, tedy někdy na začátku listopadu 1997. ...Docela přesně si pamatuji, že na mou otázku, koho by doporučil na své místo předsedy ODS, kdyby musel odejít z politiky, odpověděl: „Předsedou by se stal Ivan Pilip a místopředsedou Jan Ruml, aby na něj dohlížel.“ Nevím, zda ti dva o tehdejších sympatiích Klause věděli. Faktem je, že kdyby udrželi nervy na uzdě a situace se vyřešila formou mimořádného kongresu ODS...mohla se historie vyvíjet úplně jiným směrem...“ Viz. Havlík, P.-Pečinka, B. (2005). Politika z obou stran. Praha: Ivo Železný, s.126.

¹⁵⁷ Na vzniklou situaci reagoval i dosavadní výkonný místopředseda ODS Libor Novák, odpovídající za stranické financování, který 2.prosince 1997 rezignoval na svou stranickou funkci i na svůj poslanecký mandát.

ODS od „sarajevské atentátu“ k předčasným volbám

Celou dobu konání mimořádného kongresu ODS provázely diskuse o budoucnosti ODS, respektive o budoucnosti Václava Klause. Mnozí z vystupujících kritizovali proběhlou éru od roku 1996. Motivy pro svou výzvu k odstoupení Václava Klause zde ve svém projevu vyjádřil i jeden z hlavních aktérů tzv. „sarajevského atentátu“ Ivan Pilip. Podle něj bylo hlavním motivem jeho jednání vědomí, „...že naprostá většina v onen pátek zveřejněných podezření týkajících se financování ODS, je pravda“.¹⁵⁸ Podle jeho verze byl na jednom ze zářijových grémií strany informován o tom, že ODS má k dispozici peníze v zahraničí, a to ve výši asi 160 až 170 milionů korun. Na závěr svého vystoupení řekl: „Jsem stále více přesvědčen, že bylo nutné, vzhledem k těmto okolnostem, krok z minulého pátku učinit. Ten krok vůbec nebyl taktický a možná mnohemu nepomohl, ale myslím, že byl nutný. Chtěli jsme zabránit pádu vlády a najít sílu k dalšímu pokračování. To se bohužel nepodařilo“.¹⁵⁹ Na stranu „vzbuřenců“ se ve svých vystoupeních přidali i Jindřich Vodička, Michael Lobkowicz, Jiří Vlach, či Jan Stráský. S jejich tvrdou kritikou naopak vystoupil Miroslav Macek, který řekl, že „...snaha některých členů ODS vytěsnit Václava Klause z předsednictví a k odchodu mu, alespoň mediálně, přibalit na cestu politickou vinu za většinu našich dnešních potíží, a tím sami sebe očistně recyklovat pro další politické použití je metoda stejná a proto stejně lehce prokouknutelná, jako již dokonaná snaha našich bývalých koaličních partnerů vytěsněním ODS z vlády způsobit očistnou recyklaci svých stran po létech společné vlády a tím společné odpovědnosti. Já však rozhodně nesouhlasím, aby se morální jednotkou české politiky stal jeden lux recyclans“.¹⁶⁰

Podle Klausova projevu před volbou předsedy strany začalo listopadové vystoupení Jana Rumla a Ivana Pilipa „...dělit ODS velmi nešťastným způsobem. Během následujících dnů se aspoň pro mě nepřehledná situace začala krystalizovat a vyjasňovat. Objevil jsem, že se mnozí právě teď začínají rozvzpomínat na to, že se jim mnohé zásadní momenty v politice ODS nelíbily odjakživa. Buď to říkají účelově teď, nebo jde konečně o ukázkou tolik potřebné upřímnosti...Jsem poněkud rozpačitý z jednání tohoto kongresu. Ne že by nebyl věcný a tvůrčí a konstruktivní, ale vidím zde dvě skupiny lidí a mám velký problém s tím, představit si jak je možné tyto dvě skupiny snadným a jednoduchým způsobem spojit, aby to nebylo spojení falešné, šité velmi horkou nebo tenkou jehlou“.¹⁶¹ Za důvod své opětovné kandidatury Klaus označil i to, že odmítá různé hypotézy o „opojení mocí, oddělení od lidí, zamlčování reality, hledání

¹⁵⁸ Projev místopředsedy ODS Ivana Pilipa na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/8.kongres/proj11.html>.

¹⁵⁹ Projev místopředsedy ODS Ivana Pilipa na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech. Cit výše.

¹⁶⁰ Projev místopředsedy ODS Miroslava Macka na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech. <http://www.ods.cz/akce/kongresy/8.kongres/proj14.html>

¹⁶¹ Projev Václava Klause před volbou předsedy ODS na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/8.kongres/proj18.html>.

nepřítele". Ve svém vystoupení odmítl „masivní účast“ ODS na nově vznikající vládě, za jeden z hlavních cílů naopak vytyčil „úsilí o posílení a stabilizaci české pravice jako klíčové síly celého transformačního procesu.“ Za nutné rovněž označil udělání tlusté čáry za finančními aférami ODS, přičemž odmítl, že by věděl o zahraničním kontě ODS.

Hlavním motivem projevu Klausova protikandidáta na funkci předsedy strany Jana Rumla, bylo „obnovení důvěry v ODS, která se rovná volitelnosti strany“.¹⁶² Podle Rumla ODS měla vysvětlit své financování a přiznat udělané chyby a nepředávat ČSSD vládu a i nadále se aktivně podílet na vládě a dokončení reforem. Ruml ve svém projevu také zdůraznil, že „důvěryhodnou politiku mohou provozovat pouze ti, kdo vycházejí z přesvědčení, že konkrétní činy mohou být poměřitelné pouze jakýmsi vyšším principem mravnosti“.¹⁶³ Na mimořádném kongresu ODS v tomto souboji s přehledem zvítězil Václav Klaus nad Janem Rumlem v poměru 227 : 73 hlasů zúčastněných delegátů.¹⁶⁴ Václav Klaus po svém kongresovém znovuzvolení oznámil odchod ODS do opozice a přípravu na předčasné volby. Členové ODS okolo Ivana Pilipa a Jana Rumla na tehdejší vývoj a svou porážku reagovali prohlášením o utvoření názorové frakce uvnitř ODS.

V době tzv. „sarajevského atentátu“ znovu vystoupil z Klausova dosavadního stínu Václav Havel, k čemuž se postupně schylovalo již od parlamentních voleb 1996, a to i přesto, že se vládní krize kryla s obdobím jeho závažného onemocnění. Možná i to bylo příčinou toho, že jeho projev, který přednesl 9. prosince 1997 před oběma komorami Parlamentu ČR, byl velice kritický vůči dosavadnímu porevolučnímu vývoji.¹⁶⁵ Celý projev byl prodchnut kritikou polistopadového vývoje s nepřímou, ale zřetelnou kritikou o několik dní dříve odstoupivšího předsedy vlády.¹⁶⁶

¹⁶² Projev Jana Rumla před volbou předsedy ODS na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/8.kongres/proj19.html>.

¹⁶³ Projev Jana Rumla před volbou předsedy ODS na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/8.kongres/proj19.html>.

¹⁶⁴ Místopředsedy strany byli na kongresu zvoleni „Klausovi“ lidé – Miroslav Macek, Libuše Benešová, Miroslav Beneš a trochu překvapivě i hned v prvním kole Bohdan Dvořák, který měl mít na starost očištění ODS od podezření z finančních machinací. Bohdan Dvořák získal v 1. kole 203 hlasů, Libuše Benešová (164 hlasů) a byli zvoleni, ve druhém kole byli zvoleni Miroslav Macek (165 hlasů) a Miroslav Beneš (188 hlasů). Na funkci místopředsedů ODS kandidovali: Jaroslav Zvěřina, Petr Štěpánek, Vlastimil Tlustý, Jan Klas, Bohdan Dvořák, Libuše Benešová, Petr Duchoň, Igor Němec, Miroslav Beneš, Miroslav Macek, Jiří Payne, Václav Benda a Miroslav Tyl. Vzhledem k volebním výsledkům na mimořádného kongresu je zřetelné, že poraženými se stali „vzbuřenci“ okolo Jana Rumla a Ivana Pilipa, spolu s dalšími známými osobnostmi ODS – Jindřichem Vodičkou, Janem Stráským, Jiřím Honajzerem a dalšími.. Zpracováno podle stránek kongresu ODS 1997: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/8.kongres/>.

¹⁶⁵ Václav Havel v tomto projevu řekl: „Zdá se mi, že naší hlavní chybou byla pýcha. Díky tomu, že transformační procesy u nás od listopadu probíhaly víceméně kontinuálně a nebyly neblaze poznamenány velkými politickými změnami, byli jsme vskutku v lecčems dál než jiní - anebo aspoň zprvu se zdálo, že tomu tak je. A to nám zřejmě příliš stouplu do hlavy. Chovali jsme se jako primusové, premianti či rozmazlení jedináčci, kteří mají právo se povyšovat nad jiné a všechny poučovat. Tato pýcha byla prazvláštním způsobem kombinována s jakýmsi maloměšťáckým provincialismem či téměř zápečnictvím. Rozbili jsme například úzkou politickou spolupráci s našimi nejbližšími sousedy - mám na mysli to, co se nazývalo Visegrád - , protože jsme se cítili být lepší než oni. Dnes, kdy jsme společně s

Po demisi vlády Václava Klause pověřil 8. prosince 1997 prezident Havel předsedu lidovců Josefa Luxe zahájením jednání o nové vládě, aby již 16. prosince 1997 oznámil, že novým premiérem jmenuje dosavadního guvernéra České národní banky Josefa Tošovského.¹⁶⁷ Ten ihned poté začal jednat s předsedy stran dosavadní koalice o personálním obsazení nové vlády. Václav Klaus však možné angažmá ODS ve vládě odmítl.¹⁶⁸ Přesto 30. prosince 1997 Josef Tošovský představil kandidáty do nové vlády, v níž se vedle nestraníků, členů KDU-ČSL a ODA objevili i čtyři význační členové ODS.¹⁶⁹ Předsednictvo poslaneckého klubu ODS, navzdory vedení ODS, tentýž den kandidátům ODS na ministry doporučilo, aby nabídku přijali. Vedení ODS angažmá svých členů v Tošovského vládě opětovně odmítlo, přesto ji 1. února 1998 prezident jmenoval.¹⁷⁰ Ihned poté se od nové vlády, slovy svého předsedy distancovala ODS. Václav Klaus k nové vládě řekl: „Ve vládě je jakýsi kočkopes, je to polouřednická

nimi vyzvání k tomu, abychom přistoupili k integračním evropským seskupením, a kdy jsou naopak oni v lecčems dál než my, musíme tuto spolupráci horko těžko obnovovat. Mnozí z nás se posmívali všem, kteří hovořili o globální odpovědnosti, již nese v dnešním civilizačně propojeném světě každý, a tvrdili, že nám jako maličké zemi přísluší zabývat se jen našimi maličkými českými problémy....proklamovaný ideál úspěchu a zisku byl zesměšněn, protože jsme dopustili, aby tu vznikl stav, v němž se nejúspěšnějšími stávají ti nejnemravnější a největší zisk mají nepotrestatelní zloději. Pod hávem liberalismu bez přívlasků, pro nějž bylo kdeco zločinně levicové, se paradoxně skrývala marxistická poučka o základně a nadstavbě: morálka, slušnost, pokora před řádem přírody, solidarita, myšlenka na ty, kteří přijdou po nás, úcta k právu, kultura vztahů mezi lidmi - to všechno a mnoho podobných věcí bylo posláno do nadstavby jakožto lehce posmívané sféry takzvaného "koření života", aby se posléze ukázalo, že už není co kořenit: základna je protunelována.“ Projev prezidenta republiky Václava Havla k oběma komorám Parlamentu České republiky. 9. prosince 1997. On-line text: <http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1997/0912.html>.

¹⁶⁶ Filozof Václav Bělohradský později označil Havlův rudolfinský projev za příklad morálního kýče, který je podle něj jádrem „antipolitické politiky“, tedy typu politiky za jejíhož proponenta číslo jedna je označován Václav Havel. Podle Bělohradského je idea, kterou byl Havlův projev prodchnut „že na jedné straně jsou spotřebitelé politiky – slušní občané, a na druhé nemorální politici“ „kýčotvorná“. Podle něho v demokratickém systému není nikdo jenom spotřebovatele politiky, protože každý sám o sobě je vlastně politikem. Politiky jsou podle něho „děkanové, ředitelé gymnázií, představitelé studentů či různých nátlakových skupin, či různých nátlakových skupin, politické konflikty jsou všude tam, kde se hlasuje za to či ono – profesionální politici v parlamentu jsou jen malou částí sítě, v níž nejrůznější skupiny neustále prosazují své zájmy a cíle.“ Viz. Bělohradský, V. (2000). Antipolitika v Čechách (Příspěvek ke gramatice kýče). In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s s.33-59.

¹⁶⁷ Václav Havel tím de facto nepřímou pomohl Václavu Klausovi – pokud by pověřil sestavením nové vlády jeho, zřejmě by toho Klaus nebyl schopen a musel by se tohoto úkolu vzdát, čímž by oslabil svou budoucí pozici.

¹⁶⁸ V této souvislosti je zajímavé zmínit, že ČSSD se v době vládní krize sama nijak výrazně neangažovala v útocích na ODS, respektive na Václava Klause, naopak se soustředila na řešení krize vedoucí směrem k předčasným volbám.

¹⁶⁹ Michal Lobkowicz na místě ministra obrany, Jan Černý na ministerstvu pro místní rozvoj, Ivan Pilip na ministerstvu financí a Stanislav Volák na ministerstvu práce a sociálních věcí.

¹⁷⁰ Tošovského vláda následně dostala důvěru 28. ledna 1998, hlasovalo pro ni celkově 123 poslanců – všichni za ČSSD, KDU-ČSL, ODA a v lednu vzniknuvší Unie svobody, nezařazení Jozef Wagner a Marie Noveská a dva poslanci za ODS - Josef Holub a Petr Pleva. Poslanci ČSSD podpořili vládu Josefa Tošovského pouze za slib konání předčasných parlamentních voleb. Důvěru vláda naopak nedostala od většiny poslanců ODS (zdrželi se Ivan Kočárník, Jana Marcová, Tomáš Páv, nehlasovali Vladimír Budinský, Jan Koucký, Jan Vidím), SPR-RSČ, KSČM a dvou bývalých poslanců za ODA Ivana Maška a Čestmíra Hofhanzla. Zpracováno dle stenoprotokolů ze schůze PSP ČR ze dnů 27.-28. ledna 1998.:<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/019schuz/s019001.htm>.

vláda. Toto není moje vláda. Je to vláda ODA a KDU-ČSL, které měly ve volbách celkem čtrnáct procent hlasů, a pak pár jednotlivců, kteří tam nebyli vysláni žádnou stranou. Je pro mě ale těžké říct, že budu v opozici vůči této vládě“.¹⁷¹

Ještě na začátku roku 1998 se zdálo, že ti členové strany, kteří přijali ministerská křesla v kabinetu Josefa Tošovského, nebudou ze strany nuceni odejít. Napovídala tomu především slova předsedů místních sdružení, v nichž byli noví ministři členy ODS.¹⁷² Ani samo vedení ODS, které je odmítlo respektovat jako ministry za svoji stranu, nebylo v názoru na jejich vyloučení jednotné. Například jeden z nových místopředsedů, Bohdan Dvořák, nepovažoval jejich vyloučení za reálné. "Osobně nejsem zastáncem vylučování. Oni navíc mohou kdykoli přestoupit do jiného místního sdružení, které je s otevřenou náručí přijme".¹⁷³ Václav Klaus však dal 4. ledna 1998 čtyřem členům své strany, kteří bez souhlasu Klausova vedení přijali funkce ve vládě Josefa Tošovského ultimátum: "Já tuto čtveřici vybidnu, aby si svobodně vybrala: buď ve vládě zůstat a pak škrtnout závorky za jménem se značkou ODS, anebo z té vlády odejít, podat demisi. Třetí cestu nevidím".¹⁷⁴ Klausovu výzvu potvrdilo i grémium strany, které vstup čtyř členů ODS do vlády označilo za porušení stanov strany. V reakci na prohlášení Václava Klause názorová platforma sdružená kolem Jana Rumla, k níž se všichni čtyři ministři hlásili, obvinila Klausovo vedení ODS, že se bránilo sestavení nové vlády. Jan Ruml poté vyzval poslance ODS, aby vládu podpořili. Následně se 6. ledna 1998 sešla Výkonná rada ODS, která vyzvala k odchodu nejen ministry Tošovského vlády za ODS, jak tomu udělalo o den předtím grémium strany, ale i všechny příznivce jejich názorové frakce. Z pětadvaceti členů Výkonné rady se proti tomuto stanovisku postavili pouze čtyři.¹⁷⁵ O den později se poslanecký klub ODS postavil proti nejvyššímu vedení ODS, když třiceti sedmi hlasy proti dvaceti třem rozhodl, že podpoří vládu Josefa Tošovského, pokud bude respektovat programové principy ODS. V té době již bylo zcela zřejmé, že se ODS v nejbližších dnech rozpadne. Dne 8. ledna 1998 oficiálně vystoupil z ODS jeden z hlavních vůdců „listopadovo-prosincové vzpoury“ Ivan Pilip, k němuž se přidal i Jindřich Vodička, a další významní představitelé ODS. Ivan Pilip poté oznámil, že považuje za nezbytné vznik nové politické strany s konzervativně-liberálním programem a zároveň kritizoval budoucí vývoj ODS: „Jsem přesvědčen, že ODS se bude spíše radikalizovat a posunovat k

¹⁷¹ (rep) (1998). Havel jmenoval kabinet, jenž povede zem k volbám. MF Dnes, 3.ledna 1998, s.1.

¹⁷² Slonková, S. (1998). Neposlušní členové ODS se vyloučení zřejmě bát nemusí. MF Dnes, 2.ledna.1998, s. 2.

¹⁷³ Slonková, S. (1998). Neposlušní členové ODS se vyloučení zřejmě bát nemusí. MF Dnes, 2.ledna.1998, s. 2.

¹⁷⁴ Kubík, J.-Pergler, J. (1998). Klaus dal čtyřem ministrům vybrat: demisi, nebo z ODS. MF Dnes, 5.ledna 1998, s.1.

¹⁷⁵ Kubík, J.-Bartoníček, R. (1998). Výkonná rada ODS vyzývá členy frakce: Odejděte! MF Dnes, 6.ledna 1998, s.1.

jistému druhu pravicového populismu".¹⁷⁶ Většina z „ochozích“ se stala zakladateli nově vzniklé Unie svobody.

ODS během necelých dvou měsíců ztratila svou vládní pozici, ocitla se v opozici, její poslanecký klub opustila cca 1/2 poslanců, na pravé straně politického spektra jí vyrostl silně se jevící konkurent, médii byla ostrakizována, to se vše silně odrazilo na její volební podpoře v prvních měsících roku 1998. Během února se započal v ODS pokus o konsolidaci poměrů ve straně a její příprava na blížící se předčasné parlamentní volby. Václav Klaus takřka ihned od své demise započal permanentní předvolební kampaň, když prakticky každý den podnikal cesty po celé ČR, aby se setkal s členy ODS, ale i voliči.¹⁷⁷

Na počátku března 1998 došlo v Poděbradech k setkání starostů a dalších významných představitelů ODS, kde byla oznámena čtyři hlavní témata, která měla být osou volebního programu strany, tzv. „Čtyři poděbradské artikuly“.¹⁷⁸ Politolog Miroslav Mareš poděbradské artikuly označil za „další základní program ODS“, které se „...staly jistým symbolem zmrtvýchvstání strany pod Klausovým vedením“. Podle jeho mínění „tak mohou mít větší význam, než oficiální „Zieleniecův“ program z roku 1995“.¹⁷⁹ Z poděbradských artikul následně vyšel i volební program ODS pro parlamentní volby 1998, který byl zveřejněn pod názvem „Hlavu vzhůru“.¹⁸⁰ Tímto de

¹⁷⁶ Po vystoupení Ivana Pilipa z ODS byla ustavena přípravná skupina již tvořili poslanec Jan Ruml, místopředseda sněmovny Jiří Honajzer, místopředseda Senátu Vladimír Zeman, poslankyně Ivana Plechatá a starosta Kutné Hory Ivo Šanc, kteří připravovali setkání signatářů názorové platformy ODS, která byla předvojem nové politické strany. Jan Ruml 12.1.1997 oznámil, že bude po jejím ustavení kandidovat na jejího předsedu. O den později opustilo poslanecký klub ODS jeho třicet dosavadních členů, kteří oznámili, že vstoupí do nové politické strany, která později vznikla pod názvem Unie svobody: Jiří Honajzer, Jan Ruml, Michal Lobkowicz, Stanislav Volák, Jan Černý, Jiří Vlach, Jan Stráský, Jindřich Vodička, Milan Uhde, Pavel Pešek, František Kozel, Ivana Plechatá, Anna Röschová, Drahoslava Bartošková, Martin Přibáň, Milena Kolářová, Hana Marvanová, Jan Třebický, Tomáš Březina, Stanislav Pěníčka, Jiří Černota, Vlastimil Bařinka, Jiří Novák, Eduard Bureš, Karel Nejezchleb, Josef Ullmann, Vladimír Bartoš, Ondřej Huml, Václav Krása, Anton Zima. Viz: Chundela, T. (1998). Pilip vystoupil z ODS, Klaus neskryval radost. MF Dnes, 9.ledna 1998, s.1.

¹⁷⁷ Novinář Erik Tabery ke Klausově nasazení a formě volební kampaně poznamenal: „Někdy stíhal i dvanáct mítinků za jeden den. Bývalý premiér fungoval také jako největší trháč pro veřejnost. Nebylo neobvyklé, že se Klaus nemohl prodrat skrz davy lidí žádající o podpis či alespoň podání ruky“ Viz. Tabery, E. (2006). Vládeme, nerušit. Opoziční smlouva a její dědictví. Praha-Litomyšl: Paseka, s. 25.

¹⁷⁸ Čtyři poděbradské artikuly:

- I. nedotknutelné soukromí
- II. levný stát
- III. nezadlužená budoucnost
- IV. solidarita zodpovědných

ODS (1997). Čtyři poděbradské artikuly. On-line text:<http://www.ods.cz/volby/programy/1998/program.php?kap=4>.

¹⁷⁹ Mareš, M. (2006). Programatika ODS. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s.124-140.

¹⁸⁰ ODS se v něm znovu přihlásila k liberálním a konzervativním zásadám, ale především k vývoji v uplynulých sedmi letech, ať již v tom dobrém co bylo uděláno, až po přiznání vlastních chyb.

facto skončil souboj o politický program strany uvnitř ODS. Význam Politického programu ODS na programatiku ODS byl po odchodu lidí, kteří ho ve straně dlouhodobě prosazovali, upozaděn. V budoucnosti již nebude nikde prezentován, přestože je i nadále například přístupný na internetových stránkách ODS.

V dubnu 1998 proběhl předvolební kongres ODS v Jihlavě. Přestože byl nevolebním, došlo na něm k dovolení funkce místopředsedy ODS, která se uvolnila po lednovém odstoupení Bohdana Dvořáka. Místopředsedou ODS se zde poprvé stal Ivan Langer. Václav Klaus ve svém projevu zrekapituloval vývoj ODS od mimořádného poděbradského kongresu a vytyčil cíl, kterého ODS chtěla v nadcházejících volbách dosáhnout – stát se „nejsilnější pravicovou stranou v zemi“.¹⁸¹ Jedině tak podle něj ODS mohla výrazně promluvit do povolebního vývoje země. Ve svém projevu nabídl případnou povolební vládní koalici Unii svobody a KDU-ČSL a menším pravicovým stranám (ODA, DEU) předvolební „racionální dohodu“, aby tak společně zabránily propadu pravicových hlasů.¹⁸²

Třemi základními volebními hesly kampaně ODS pro parlamentní volby 1998 se staly „Hlavu vzhůru“, „Kdo si věří, volí Klause“ a v poslední fázi „Doleva nebo s Klausem“. Jak je již z volebních hesel vidět, hlavní úlohu v kampani ODS hrál více než kdy v historii Václav Klaus. ODS po odchodu řady známých tváří do Unie svobody neměla čas na vyhledávání nových osobností, proto Klaus jako hlavní postava kampaně absolvoval v obrovském tempu i desítku mítinků denně. Základními motivy kampaně byla obhajoba politiky minulých sedmi let a motiv strachu z vlády ČSSD. V kombinaci s „příběhem“ o „sarajevském atentátu“ měl tento prazvláštní marketingový mix nepředpokládaně dobrý „tah na branku“.

Volební kampaň ODS měla v podstatě dva vrcholy – jedním z nich byly dva koncerty, které uspořádal majitel divadla Ta Fantastika a hlavně tehdejší partner zpěvačky Lucie Bílé, Petr Kratochvíl na podporu Václava Klause v Praze a Brně pod názvem „Lucie Bílá a její hosté na podporu V.K.“ Klaus zde znovu varoval před vládou

Volební program „Hlavu vzhůru“ měl celkem sedm kapitol:

- I. Preambule
- II. Nedávnou minulost nevidíme černobíle a jsme připraveni ji hájit
- III. ODS: obrana demokracie a svobody
- IV. Čtyři poděbradské artikuly
- V. Hájíme národní zájem
- VI. Bezpečný stát
- VII. Rodina: Nabídka pro čtyři generace

Viz ODS (1998). Hlavu vzhůru. On-line text: <http://www.ods.cz/volby/programy/1998.php>.

¹⁸¹ Projev předsedy ODS Václava Klause, 4. dubna 1998, Jihlava. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/9.kongres/klaus1.html>.

¹⁸² Předvolební dohoda ODS a ODA se nakonec kvůli nevěli z obou stran neuskutečnila. ODA nakonec ve volbách vůbec nekandidovala.

ČSSD, když řekl: „ ČSSD chce jeden den konfiskovat majetky, druhý den slyšíme zrušit nezávislost centrální banky, třetí den čistky ve státních úřadech, čtvrtý den znárodňování“.¹⁸³

Druhým vrcholem kampaně ODS byl motiv „Mobilisace“ ve formě mobilizačního plakátu a inzerce, které svou grafickou úpravou připomínal mobilizační plakát z r. 1938. V textu tohoto protisocialistického mobilizačního plakátu stálo: „Mobilisace. Spoluobčané! Volám všechny, kteří chtějí žít svobodně! Volám všechny, kterým není lhostejný osud naší země! Volám všechny odpovědné ženy a muže! Rozhoduje se dnes! Zítřka bude pozdě! Volte ODS! Václav Klaus“.¹⁸⁴ Krátce po volbách se však ukázalo, že ODS v těchto volbách bojovala proti vládě sociální demokracie až sekundárně. Primárním cílem byla porážka „soupeřů“, kteří podle ODS způsobily pád Klausovy vlády v r. 1997.

2.2 ODS v letech 1998-2002, odklon od „univerzální strany“ směrem k „straně orientované na produkt“

Povolební politický vývoj

Předčasné parlamentní volby v r.1998 přinesly, vzhledem k vývoji v předešlých měsících, překvapující výsledky.¹⁸⁵ Vítězem voleb se sice podle všeobecného očekávání stala ČSSD vedená Milošem Zemanem, dvě bývalé strany vládní koalice vedené Václavem Klausem (ODS a KDU-ČSL) a nově vzniknuvší Unie svobody, však v konečném součtu získaly 102 mandátů, které jim mohly stačit k sestavení vládní koalice ODS, KDU – ČSL a US. Krátce po volbách se tak mohlo zdát, že ČSSD utrpěla Pyrrhovo vítězství.

Nejpřekvapivějším byl celkový výsledek ODS, která se z preferencí pohybujících se v únoru 1998 okolo 10% dokázala během několika mála měsíců zvednout na konečných 27,74%.¹⁸⁶

¹⁸³ Tabery, E. (2006). Vládneme, nerušit. Opoziční smlouva a její dědictví. Praha-Litomyšl: Paseka, s. 26.

¹⁸⁴ Citováno podle originálu plakátu.

¹⁸⁵ Levicové strany jako celek (ČSSD, KSČM, DŽJ, LB, SDL v roce 1996 a ČSSD, KSČM, DŽJ v roce 1998) zaznamenaly pětiprocentní přírůstek hlasů (nárůst ze 41,4 % na 46,4 %), pravicové, přesněji pravicové a pravostředové strany však (ODS, KDU-ČSL, ODA, DEU, ČP v roce 1996 a ODS, KDU-ČSL, US, DEU v roce 1998), ztratily jako celek pouze 0,1 % (pokles z 46,9 % na 46,8 %). Pětiprocentní zisk levice byl tedy na úkor ostatních kandidujících stran, které získaly dohromady jen 6,8 %, zatímco v předešlých volbách 11,7 %. Do parlamentu se dostalo z kandidujících třinácti stran pět, zatímco v roce 1996 to bylo ze šestnácti stran šest. Viz: Řeháková, B. (1998). Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. On-line text: http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/202_311REHAK.pdf.

¹⁸⁶ Například politolog Miroslav Novák k tomuto výsledku krátce po volbách řekl: "Když si uvědomíte, čím vším prošli, a stejně získali asi jen o tři procenta méně než v posledních volbách, tak to je opravdu velká lecke, velká zkušenost," Viz. (rep) (1998). Na voliče zapůsobily hlavně silné osobnosti. MF Dnes, 21. června 1998, s.8.

Podle povolební analýzy společnosti STEM stály v popředí zájmu voličů při předčasných parlamentních volbách 1998 „problémy všedního dne (zdravotnictví, sociální jistoty, bezpečnost občanů, rozvoj hospodářství, bytová politika), zatímco obecná ideologická témata a důvěryhodnost politiků a politických stran, včetně jejich financování, odsouvá většina lidí při svém volebním rozhodování do podružnější role“.¹⁸⁷ Strany, které „akcentovaly morálku, poctivost, pravdomluvnost“ měly podle tohoto průzkumu „potenciálně užší okruh „posluchačů“, než strany, jejichž program obsahoval jednoduchá hesla určující cíle v sociální oblasti, zdravotnictví či jiných oblastech všedního, každodenního života.“¹⁸⁸ Voliči podle této analýzy za nejdůležitější při svém rozhodování považovali „program strany a principy, které strana hájí, osobnosti a úspěchy a neúspěchy stran v minulých letech“.¹⁸⁹ ODS navíc v její kampani při přesvědčování voličů pomohlo, že svou kampaň založila na vytváření „obrazu nepřítele“ a nebezpečí levicového převratu“,¹⁹⁰ což se ukázalo jako velice účinný prostředek k získání voličů. „Zmrtvýchvstání“ ODS, která se z desetiprocentní voličské přízně na počátku roku 1998 dostala na volebních 27,7 %, nakonec znamenalo ztrátu pouhých necelých dvou procent ve srovnání s volbami v roce 1996.¹⁹¹ Podle průzkumu a analýzy Blanky Řehákové vyplývá, že typickým voličem ODS v těchto volbách byl „muž nebo žena ve věku 18-44 let, z velkého města, se vzděláním, které bylo ukončeno alespoň maturitou, samostatně výdělečně činný(á), nebo i zaměstnanec (zaměstnankyně), nehlásící se k žádnému náboženskému vyznání, nebo ke křesťanskému, ale ne k římskokatolickému“.¹⁹²

Po volbách 1998 se nabízelo několik většinových „minimálních vítězných“ vládních koalic¹⁹³:

- koalice ODS + US + KDU-ČSL = 102 mandátů
- koalice ODS + ČSSD = 137 mandátů
- koalice ČSSD + US + KDU-ČSL = 113 mandátů

Tyto varianty koalic byly ale do jisté míry schématické, protože jejich uskutečnění ovlivňovaly zejména vztahy jednotlivých stran z minulosti, jejich vzájemné koaliční zkušenosti a v neposlední řadě vzájemné osobní sympatie a antipatie jejich

¹⁸⁷ Hart, J.-Huk, J.-Haberlová, V. (1999). Česká společnost 1998. Praha: Management press-STEM, s.11.

¹⁸⁸ Hart, J.-Huk, J.-Haberlová, V. (1999). Cit výše, s.11.

¹⁸⁹ Hart, J.-Huk, J.-Haberlová, V. (1999). Cit výše, s.11-12.

¹⁹⁰ Hart, J.-Huk, J.-Haberlová, V. (1999). Cit výše, s.16.

¹⁹¹ Řeháková, B. (1998). Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. On-line text: http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/202_311REHAK.pdf

¹⁹² Řeháková, B. (1998). Cit výše.

¹⁹³ Vzhledem k tehdejšímu negativnímu koaličnímu potenciálu antisystémové KSČM byly vládní koalice s touto stranou pouze hypotetické

představitelů, včetně prezidenta republiky Václava Havla. Z vyjádření politiků v průběhu volební kampaně se dalo vyčíst přibližné rozdělení preferencí, s kterými jednotlivé strany šly do jednání o sestavení vlády:

ČSSD: vítězná strana voleb, jejíž konečný postup při jednáních z velké většiny ovlivňoval její předseda Miloš Zeman. Během kampaně vysílala ČSSD kladné signály vůči KDU-ČSL, negativně se vymezovala vůči ODS a US. Velice špatné vztahy byly především mezi Milošem Zemanem a Janem Rumlem (US).

ODS: během volební kampaně se vyslovovala pro vytvoření vládní koalice ODS-KDU-ČSL a US,¹⁹⁴ odmítala velkou koalici s ČSSD a i toleranci vlády, v které bude ČSSD.¹⁹⁵ Vztahy s KDU-ČSL však byly velice narušené, personifikovaly se do osobních střetů Josef Lux versus Václav Klaus.

KSČM: pro svou antisystémovost byla již od počátku z jednání o sestavení vlády diskvalifikována.

KDU-ČSL: preferovala koalici s ČSSD a US, koalici se zastoupením ODS zcela neodmítala, ale trvala na přehodnocení minulého společného vládnutí a nepřímou i na neúčasti Václava Klause ve vládě.

US: před i po volbách se vyslovovalo pro středopravou koalici s KDU-ČSL a ODS, za podmínky, že se ODS vyrovná se svou minulostí.¹⁹⁶ Ve straně však bylo i významné

¹⁹⁴ Miroslav Macek bezprostředně po volbách prohlásil: „Jaképak vyčkávání! Je tady možnost pravicové koalice, která má sto dva hlasy, což je zřetelná většina. Zapomeňme na malicherné spory a snažme se vytvořit stabilní vládu, která bude pokračovat v transformaci“. Další místopředseda ODS Ivan Langer prohlásil: "Zájem sestavit pravicovou vládu jsme deklarovali už před volbami a tento náš zájem stále trvá." (Viz Slonková, S.-Kubík, J. (1998) ODS nečeká na Zemanovy pokusy a sama jedná. MF Dnes, 23.6.1998, s.3.)

¹⁹⁵ Miroslav Macek: „Protože již staří Římané říkali, že opakování je matka moudrosti a protože s krátkým se časem do voleb přibývá fám a nervózních spekulací, dovoluji si Vám zopakovat několik jednoznačných stanovisek ODS:

1. ODS si dovede představit povolební spolupráci s US a KDU-ČSL, a to přes občasné nervózní výpady těchto stran vůči ODS.

2. ODS jednoznačně odmítá možnost povolební koalice s ČSSD a opakovaně zdůrazňuje, že pro ODS je sociální demokracie hlavním soupeřem a protivníkem v nadcházejících volbách. ODS považuje ČSSD za stranu protireformní, jejíž vláda by znamenala návrat zpět, návrat k všemocnému státu, obtěžujícího občana a strkajícího neustále nos do jeho soukromí. Také ekonomický program ČSSD pokládáme, spolu s většinou odborníků, za program nerealistický a ve svých důsledcích pro občany škodlivý.

3. Deklarovaná ochota ČSSD utvořit volební koalici s Důchodci za životní jistoty, kteří svými názory stojí nalevo od KSČM, je pro nás zřetelným potvrzením nebezpečí, které ČSSD představuje.

Jak vidíte, názory a zásady ODS se v žádném případě konjunkturálně nemění.“

Prohlášení místopředsedy ODS Miroslava Macka na tiskové konferenci ODS dne 29. května 1998. Online text: <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=2003>

¹⁹⁶ Jan Ruml bezprostředně po volbách vůči Václavu Klausovi prohlásil: „Jestli nevyjasníme finanční a politické skandály, jestli se nezbavíme toho politického haraburdí, tak budeme jen předstírat, a ne dělat politiku. A to já prostě odmítám. Odmítám už dnes zakládat novou politickou krizi.“ Viz Gazík, J.-Chundela, T. (1998). Ruml: Bez vyjasnění skandálů zakládáme další krizi. MF Dnes, 21. června 1998, s.3.

Podmínky spolupráce US s ODS:

křídlo, které preferovalo spolupráci s ČSSD (Petr Mareš, Vladimír Mlynář, Michael Lobkowicz a jiní). Vztahy mezi US a ČSSD byly negativně ovlivněny i tzv. „bamberskou aférou“. Miloš Zeman před volbami označil za jejího autora Jana Rumla a ČSSD v odpovědi na ni pře volbami přijala usnesení vylučující spolupráci s US.

Krátce po volbách byl sestavením vlády, přes veškeré předcházející spekulace, pověřen prezidentem Václavem Havlem předseda vítězné politické strany Miloš Zeman. Předseda ČSSD následně vyzval k vytvoření vládní koalice Unie svobody a KDU-ČSL. Takováto vládní koalice by byla nejen „minimální vítězná“, a vzhledem k postupnému umístění těchto politických subjektů na škále levice – pravice i relativně programově blízká, ačkoli její ideologický profil přecházel od levice k středopravicovosti.¹⁹⁷

Přes oslovení KDU-ČSL a US však již takřka ode dne vyhlášení volebních výsledků, probíhaly i paralelní tajné konzultace a veřejná jednání mezi ČSSD a ODS, které měly zabránit vzrůstu relevantnosti menších politických stran, v této fázi i omezit jejich „vyděračský potenciál“ a zabránit „Hradu“ v nestandardních krocích v řešeních povolební situace. Již v usnesení Výkonné rady ODS z 23. června 1998 lze rozeznat, přestože je toto usnesení pojmenováno „Výkonná rada ODS: ODS je připravena vytvořit nelevicovou vládu“, možné náznaky blížící se dohody s ČSSD. ODS zde poprvé po volbách zřetelně artikulovala, že pro ni není zcela nejdůležitější za všech okolností sestavovat vládu: „Výkonná rada v tomto usnesení pověřila předsedu a grémium ODS k dalším aktivním jednáním s dalšími politickými stranami, která by vedla k udržení a posílení postavení občanské pravice v ČR, což považujeme za strategický cíl ODS, nadřazený nad krátkodobé výhody a zisky“.¹⁹⁸ Krátce po volbách navíc došlo k setkání Václava Klause a Miloše Zemana, jehož zásadním výsledkem

1. Tato koalice bude tvořena ODS, KDU-ČSL a Uní svobody a bude se opírat o většinu minimálně 102 mandátů. Žádná politická strana nebude mít ve vládě majoritu.

2. Budoucí koaliční vláda se přihlásí k politice vlády Josefa Tošovského.

3. Hospodářská politika vlády bude formulována na základě jasného pojmenování příčin zpomalení hospodářského vývoje po roce 1996. Obdobně budou jasně pojmenovány příčiny politické krize, která vyvrcholila rozpadem vládní koalice v listopadu 1997.

4. Vláda vytvoří podmínky pro účinný boj s politickou korupcí a pro dořešení afér týkajících se financování politických stran. Strany budou ctít princip osobní politické odpovědnosti.

5. Vláda bude jednoznačně prosazovat proevropskou orientaci, důslednou decentralizaci a vytváření podmínek pro rozvoj občanské společnosti.

Viz: Chundela, T. –Pergler, J. (1998). US vzkazuje: Chcete-li pravicovou koalici, přistupte na naše podmínky. MF Dnes, 29. června 1998, s.2.

¹⁹⁷ Protože si byl Miloš Zeman vědom, že především Unie svobody takovouto vládní koalici nepreferuje (v jejím čele stál Jan Ruml, kterého Miloš Zeman v předcházející volební kampani soustavně napadal), rozhodl se při jednáních o sestavení vlády pro nezvyklý krok. Za účelem účasti ČSSD ve vládě, nabídl US a KDU-ČSL návrh vládní koalice, v níž by se stal předsedou vlády Josef Lux za KDU-ČSL a rozdělení ministerských křesel ve vládě by odpovídalo rozdělení 8 : 4 : 4 (ČSSD, US, KDU-ČSL). KDU-ČSL i prezident Václav Havel s tímto navrženým vládním angažmá souhlasili, vedení Unie svobody však odmítlo s ČSSD jít do vlády.

¹⁹⁸ Usnesení Výkonné rady ODS, 23.června 1998. On-line text: <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=1460>

bylo poselství směrem k prezidentu republiky, že se obě dvě strany nenechají z jednání o vládě vyšachovat a nepřijmou tak možné scénáře „Hradu“.¹⁹⁹ Václav Klaus po této schůzce řekl: „Vědomě jsme se sešli před rozhovory s prezidentem. Chceme aktivně vstoupit do jednání a zabránit všem nestandardním řešením“.²⁰⁰ Zeman ho doplnil slovy: „Každý si musí uvědomit, že jsou tu dvě strany, které mají sedmdesát procent mandátů, a nesou tudíž největší odpovědnost. Mělo by se proto postupovat standardními postupy“.²⁰¹ Oba nakonec vyloučili, že by jejich dvě strany mohly nakonec vládnout spolu: „Chceme znovu říci jasné ne velké koalici“ prohlásil Klaus a odmítl i možnost její tolerance.²⁰² O den později, tj. 23. června 1998 se Václav Klaus a Miloš Zeman sešli znovu a především ze slov Miloše Zemana se dalo rozeznat, že nešlo o pouhé zdvořilostní setkání, když řekl: „Naše jednání se soustředilo na určitá dlouhodobá pravidla komunikace mezi vládní a opoziční stranou“.²⁰³ Václav Klaus toto Zemanovo prohlášení korigoval s tím, že ODS nehodlá uvažovat o podpoře vlády ČSSD, když se sama chce pokusit sestavit středopravicovou vládu s KDU-ČSL a US.²⁰⁴ Již 25. června 1998 navíc Miloš Zeman informoval prezidenta Václava Havla na jejich společném setkání v Lánech o třech možných variantách, jak by mohla jeho vláda vypadat:

- menšinová koalice ČSSD a KDU-ČSL s podporou US.
- většinová koalice ČSSD a KDU-ČSL s US, nebo její konstruktivní částí.
- jednobarevná vláda sociálních demokratů s nejasně upřesněnou podporou.²⁰⁵

¹⁹⁹ Politolog Michal Klíma v souvislosti s neochotou US účastnit se společné vlády s ČSSD později napsal: „...na základě postupu US v povolebním vyjednávání, ale i též na základě svého předešlého postupu při pádu vlády z konce roku 1997 a následném sestavení poloúřednického kabinetu, lze usuzovat, že US neměla konečný zájem se dohodnout ani s ČSSD ani s ODS, jakožto dvěma nejsilnějšími stranami. Existuje nikoli nepravděpodobná domněnka, že US předpokládala, že se ani na poprvé v případě ČSSD ani napodruhé v případě ODS nepodaří sestavit většinovou vládu. Pak by podle ústavy nastupovala třetí eventualita, respektive prezident by pověřil zformováním vlády třetí stranu. Tím by se vytvořil prostor pro omezení vlivu dvou největších stran. Viz. Klíma, M. (2001). Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství. Praha: Radix, s.19.

²⁰⁰ Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus se Zemanem se snaží omezit vliv Hradu. MF Dnes. 23. června 1998, s.2.

²⁰¹ Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus se Zemanem se snaží omezit vliv Hradu. MF Dnes. 23. června 1998, s.2.

²⁰² Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus se Zemanem se snaží omezit vliv Hradu. MF Dnes. 23. června 1998, s.2.

²⁰³ Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Zemanovo vyjednávání se rozjíždí velmi ztuhá. MF Dnes. 25. června 1998, s.2.

²⁰⁴ Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Zemanovo vyjednávání se rozjíždí velmi ztuhá. MF Dnes. 25. června 1998, s.2.

²⁰⁵ Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Zemanovo vyjednávání se rozjíždí velmi ztuhá. MF Dnes. 25. června 1998, s.2.

První neověřené informace o tom, že je možná i menšinová vláda ČSSD s podporou ODS, pronikly na veřejnost 30. června 1997. Obě dvě strany se tímto manévrem pokusily omezit vliv menších politických stran a zamezit i možným řešením s politicko-úřednickými vládami preferovanými Václavem Havlem.

Již o den později předsedové ČSSD a ODS možný scénář menšinové vlády ČSSD potvrdili na společné schůzce, podle Klause se tato varianta mohla stát vysoce pravděpodobnou pokud by KDU-ČSL a US odmítly svou účast ve středopravicové koalici. Po tomto přelomovém setkání ODS-ČSSD sice ještě došlo k schůzce ČSSD a KDU-ČSL a následně KDU-ČSL a US, a nakonec US a ČSSD. Na těchto schůzkách mělo dojít k nabídkám Miloše Zemana s premiérstvím pro Josefa Luxe, ministerstva zahraničí pro Josefa Zieleniece, nabídky práva veta pro US a rozdělení poměru ministerských křesel 8:4:4, pokud US přijme účast ve vládě. Unie Svobody však svou účast i po těchto nabídkách odmítla. Václav Havel navíc poté vyzval Miloše Zemana, aby vládní variantu ČSSD, KDU-ČSL a US ještě nechal ve hře.

Definitivně se prostor pro podepsání opoziční smlouvy otevřel po prohlášení KDU-ČSL z 2. července 1998, z něhož jasně vyplynulo, že vládní koalice v čele s Václavem Klausem je pro KDU-ČSL nepřijatelná. Místopředseda KDU-ČSL Jan Kasal tehdy řekl: „Naši členové se nebrání diskusi na téma koalice s ODS a Uní svobody, ale bohužel se zdá, že určitou překážkou je osoba Václava Klause. A pokud by tato záležitost byla pro ODS překonatelná, pokud by se ODS smířila s tím, že Klaus by nemusel být v příští vládě, pak si myslím, že ten prostor je otevřený...nesdílíme optimismus unie, že lze dosáhnout lepších podmínek k uskutečnění změn, pro tuto zemi tolik potřebných, společně s Klausem".²⁰⁶

ODS zveřejnila v době, kdy již byla případná dohoda takřka zcela nemožná, svých osm podmínek²⁰⁷, za kterých by přijala pověření o sestavení vlády. Z jejího pohledu šlo o zřejmý taktický tah, protože od svých potenciálních koaličních partnerů žádala, aby se k těmto bodům vyjádřily ještě před tím, než by Václav Havel Václava Klause sestavením kabinetu vůbec pověřil. KDU-ČSL tyto podmínky odmítla slovy Josefa Luxe: „Jsou to podmínky pro jednobarevnou vládu ODS a Klaus to dobře ví.

²⁰⁶ Kubík, J. (1998). Klaus zřejmě vzdá pokus o sestavení vlády . MF Dnes, 3.července 1998, s.2.

²⁰⁷ Osm podmínek za kterých byla ODS ochotná k vládnutí s KDU-ČSL a US:

1. Vládní dohoda musí reflektovat budoucí spolupráci, a nikoliv minulé spory.
2. Vláda sestavená na principu respektování výsledků voleb (poměr ministrů 3:1:1).
3. Účast předsedů všech tří vládních stran ve vládě (nezbavování se odpovědnosti za vládní politiku).
4. ODS obsadí místo premiéra.
5. Nedílná odpovědnost ministrů za vládní rozhodnutí (mediální podpora vládních rozhodnutí všemi ministry).
6. Nemožnost hlasování vládních poslanců pro pozměňovací návrhy k vládním předlohám zákonů, pokud si je neosvojí vláda.
7. Přihlášení se k politice trhu bez přívlastků.
8. Přijetí zákona o vyrovnaném rozpočtu. Viz: (red) (1998). Osm podmínek, za nichž ODS přijme pověření k sestavení vlády. MF Dnes, 4. července 1998, s.2.

Není tam prostor pro žádného koaličního partnera".²⁰⁸ Ještě týž den ODS a ČSSD zveřejnily jejich společný plán na sestavení vlády: „Zahájili jsme přípravné práce na zpracování dohody o spolupráci obou stran, dohody o vytvoření stabilního politického prostředí v zemi“²⁰⁹, řekl Miloš Zeman. Václav Klaus k tomu dodal, že se obě strany snaží „...nalézt řešení, které by znamenalo možnost sestavit vládu na jiném než většinovém principu. Z hlediska ODS by šlo o vytvoření jakési opoziční smlouvy, jejíž některé obrysy jsme si dnes formulovali“.²¹⁰

Reakce opozice byla očekávaná - na chystanou dohodu ODS a ČSSD o vládě reagovala silnou kritikou. Podle tehdejšího místopředsedy US Petra Matějů to byl: „fatální podvod na voliče, protože právě ODS vyvolala ideologickou hysterii“²¹¹. Ve stejném duchu se neslo prohlášení Josefa Luxe: „Dohoda Klause se Zemanem není dohoda o opoziční smlouvě, ale o spolupráci. Je to koaliční smlouva, ať si to oba nazývají jakkoli. Je to podvod na voliče“.²¹² Přesto se však 6. července 1998 na společném jednání v Kladrubech pokusily US a KDU nepříznivou situaci zvrátit. Po tomto jednání přišly s prohlášením, podle něhož už nelze vyloučit žádnou variantu vládní koalice. Pokusily se tak o nastolení myšlenky jejich společné podpory buď menšinové vlády ODS, nebo ČSSD. Jan Ruml komentoval výsledek těchto jednání slovy: „Možné je všechno“.²¹³

ODS o den později tuto nabídku odmítla v prohlášení, v němž stálo: „ODS nevěří v možnost takového řešení, neboť taková vláda by nezaručovala dlouhodobou stabilitu v zemi. Praktické zkušenosti ODS s postoji KDU-ČSL a té části ODS, která stála u zrodu Unie svobody, nás totiž přesvědčují o tom, že vytvořením takové vlády by se ODS stala faktickým rukojmím unie a lidovců, a mandát takové vlády by proto byl časově i věcně velmi omezen“.²¹⁴ Výkonná rada ODS z 8. června 1998 přijala usnesení, podle něhož souhlasila „s postupem předsedy ODS a politického grémia v povolebních jednáních“ a konstatovala, že „vytvoření stabilní koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a US v čele s Václavem Klausem bylo znemožněno zveřejněnými postoji KDU-ČSL a US“.

²⁰⁸ Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998) Podmínky ODS zavřely dveře koalici. MF Dnes, 4.července 1998, s.1.

²⁰⁹ Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus a Zeman se dohodli, jak může vzniknout vláda. MF Dnes, 4. července 1998, s.1.

²¹⁰ Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus a Zeman se dohodli, jak může vzniknout vláda. MF Dnes, 4. července 1998, s.1.

²¹¹ Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus a Zeman se dohodli, jak může vzniknout vláda. MF Dnes, 4. července 1998, s.1.

²¹² Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus a Zeman se dohodli, jak může vzniknout vláda. MF Dnes, 4. července 1998, s.1.

²¹³ (tch, hop, jik). (1998) Unie nevylučuje další jednání se Zemanem. MF Dnes, 7.července 1998, s.1.

²¹⁴ (jik). (1998). ODS odmítla sestavení jednobarevné vlády. MF Dnes, 8.července 1998,s.2.

Podle tohoto usnesení proto Výkonná rada považovala „opoziční smlouvu s ČSSD za jediné řešení politické situace“, které mohlo přinést dlouhodobou politickou stabilitu.²¹⁵

Dne 9. července 1998 došlo v Poslanecké sněmovně k podepsání „Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice“, uzavřené mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou.²¹⁶ ODS a ČSSD k uzavření opoziční smlouvy podle její preambule vedlo: „...vědomí hrozby politické nestability a v zájmu zachování základních demokratických principů, vědomy si odpovědnosti dané jim voliči, vědomy si odpovědnosti za zajištění dlouhodobé politické stability v České republice a za pokračování ekonomické a společenské transformace započaté v listopadu 1989 a vědomy si dále odpovědnosti za postavení České republiky ve světě, uzavírají mezi sebou tuto smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice“.²¹⁷

Na základě podmínek byl Václav Klaus „opozičněsmluvní“ většinou v Poslanecké sněmovně zvolen jejím předsedou, jejími místopředsedy se stali Petra Buzková (ČSSD), Stanislav Gross (ČSSD) a Ivan Langer.²¹⁸ Dne 19. června 1998 dostala v Poslanecké sněmovně důvěru menšinová vláda ČSSD, když šedesát tři poslanců ODS na základě opoziční smlouvy opustilo před hlasováním o důvěře vlády jednací sál. Proti důvěře vládě hlasovali všichni lidovečtí i unionističtí poslanci, zástupci KSČM se hlasování zdrželi.

Opoziční smlouva

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi ČSSD a ODS měla deset bodů, které se dají rozdělit do kategorií „výhodné pro ČSSD“, „výhodné pro ODS“, „zdanlivě oboustranně výhodné“ a „ostatní“.

I. výhodné pro ČSSD

Do kategorie „výhodné pro ČSSD“ zcela jistě patří bod I. opoziční smlouvy, kde byl obsažen její základní cíl - dohoda o respektování práva vítěze voleb, v tomto případě ČSSD, na sestavení vlády, tento bod měl být naplněn neúčastí poslanců ODS

²¹⁵ Tisková zpráva z VR ODS: VR ODS schvaluje opoziční smlouvu s ČSSD ve znění dohodnutém na společném jednání politických vedení obou stran dne 7.7.1998. On-line text: <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=1459>

²¹⁶ Dne 9.července 1998 opoziční smlouvu za ČSSD podepsali Miloš Zeman, místopředsedové Vladimír Špidla, Petra Buzková, Vladislav Schrom, Ivo Svoboda, Zdeněk Škromach, předseda poslaneckého klubu Stanislav Gross a předseda senátorského klubu Zdeněk Vojtíš. Za Občanskou demokratickou stranu její tehdejší předseda Václav Klaus, místopředsedové Miroslav Beneš, Libuše Benešová, Miroslav Macek, Ivan Langer, předseda senátorského klubu Milan Kondr a předseda poslaneckého klubu Vlastimil Tlustý.

²¹⁷ Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=6>

²¹⁸ Bartoníček, R. (1998). Menší strany byly ve sněmovně tvrdě poraženy. MF Dnes, 18.července 1998, s.2.

při hlasování o důvěře menšinové vlády ČSSD. Podle bodu č.VI, se ODS a ČSSD zavázaly, že „v průběhu volebního období Poslanecké sněmovny žádá z nich nevyvolat hlasování o nedůvěře vládě“ a pokud bude hlasování o důvěře navrženo jinou opoziční stranou, obě výše zmíněné strany je nepodpoří. Pokud mělo jít o hlasování o jednotlivých zákonech (včetně rozpočtu), nebyly strany nijak vázány.

II. Výhodné pro ODS

V bodech II.-V. byly definovány především „protislužby“ ČSSD vůči ODS: práva ODS obsadit místa předsedů obou komor Parlamentu České republiky, zastávat místa vedoucích kontrolních orgánů Poslanecké sněmovny (Komise pro kontrolu BIS, Komise pro kontrolu vojenského obranného zpravodajství), předsedy rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny a prezidenta NKÚ.

III. Zdánlivě oboustranně výhodné

Základní dlouhodobější cíl, který se alespoň v počátcích opoziční smlouvy jevil jako výhodný pro obě „velké“ strany, byl obsažen v bodě č.VII., který obsahoval dohodu o závazku obou stran na úpravách tehdejší ústavy a dalších zákonů „které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy České republiky posílí význam výsledků soutěže politických stran“.²¹⁹ Obě dvě strany se zavázaly předložit tyto úpravy do dvanácti měsíců od podepsání opoziční smlouvy.

Oboustranně výhodný, ale ve své podstatě i oboustranně nevýhodný byl bod č.IX., podle něhož se obě strany zavazovaly k „neuzavírání koalice nebo dohody se třetí politickou stranou, která by znamenala vstup této strany do vlády, nebo která by vedla k přeobsazení některé z funkcí vymezených touto smlouvou.“²²⁰ Tímto bodem se obě strany držely vzájemně „v šachu“. Jeho dodatkem byla i důležitá zmínka o tom, že členem vlády nesmí být navržen nestraník.

IV. Ostatní

Spíše technického rázu byl bod č.VIII., který obsahoval dohádovací a konzultační procesy ohledně řešení „zahraničně-politických a vnitropolitických otázek před jejich projednáním v Parlamentu ČR“. Podle posledního bodu byla opoziční smlouva vypověditelná „v případě porušení jakéhokoli bodu této smlouvy“. Pro případ, že by jedna ze stran dospěla k názoru, že smlouva není naplňována a že vznikají důvody pro její vypovězení, mělo dojít k svolání smířčího řízení, na které každá ze stran měla delegovat tři zástupce. Cílem smířčího řízení mělo být dospění k řešení sporu situace při zachování platnosti smlouvy.

²¹⁹ Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. Cit výše.

²²⁰ Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. Cit výše.

Vedení ODS se rozhodlo uzavřením opoziční smlouvy pro riskantní krok, který ji mohl zdiskreditovat v očích jejích voličů. Po velmi tvrdé volební kampani, jejíž konečná fáze se nesla v duchu „proti návratu starých pořádků, respektive strašení před socialismem“, který měla po případném převzetí moci zavést ČSSD, se zdálo nemožné, že by mohlo dojít k povolební dohodě mezi ČSSD a ODS. Předsedové obou stran se však zřejmě při zohlednění nebezpečí dalšího možného nestandardního kroku z pozice prezidenta a menších politických stran při sestavování vlády, rozhodli spojit a postupovat společně proti výše zmíněným soupeřům. Výsledkem tohoto spojení byla opoziční smlouva, která ve své podstatě vedla k postavení hráze vůči vlivu prezidenta Havla a menších politických stran. Vládní krizí z listopadu a prosince 1997 tak vznikla nová štěpení, jejichž základní dělicí linie vedla mezi malými politickými stranami a zájmy prezidenta Havla a velkými stranami. Toto štěpení, které šlo mimo ideologické štěpení levice – pravice, se ve své podstatě stalo hlavní dělicí linií českého stranického systému až do nástupu Vladimíra Špidly do funkce předsedy ČSSD.

Politologové Petr Fiala a František Mikš ve své analýze zabývající se opoziční smlouvou rozlišili několik základních důvodů, které podle nich vedly k jejímu uzavření. Podle jejich názoru se příčiny jejího uzavření nalézají v dění na české politické scéně v letech 1996-1998. Mezi tyto faktory zařadily:

1. „tzv. zpoměrnování českého politického systému“, které se výrazně projevilo po parlamentních volbách 1996 a v jehož důsledku bylo stále obtížnější sestavit stabilní většinovou koaliční vládu“
2. nadreprezentace menších koaličních stran ve vládních koalicích 1996“, kdy po parlamentních volbách 1996 ODS musela přijmout podmínky lidovců a ODA, podle nichž se poměr křesel ODS a dvou menších koaličních stran ustanovil na 8:8
3. fungování vládní koalice „opozice v koalici“
4. zkušenosti ODS z koaličního vládnutí v letech 1996-1997, kdy menší politické strany v některých případech nerespektovaly rozhodnutí vlády a často ho ze svých stranických pozic nelояálně kritizovaly
5. stále méně nadstranické vystupování prezidenta Václava Havla. To se zvýraznilo především po volbách 1996 a následně v době vládní krize, kdy prezident zřetelně preferoval menší koaliční strany, respektive některé politiky napříč politickým spektrem, popř. nestandardní řešení ve formě poloúřednické vlády Josefa Tošovského. Václav Havel navíc znepokojoval ODS a ČSSD svými slovy o tom, že není jeho povinností jmenovat premiérem země vítěze voleb“.²²¹

²²¹Viz. Fiala, P. – Mikš, F. (2006). ODS a opoziční smlouva. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s. 38-65.

Do uceleného výčtu faktorů vedoucích k opoziční smlouvě je třeba přesto ještě podle mého názoru doplnit:

6. animozita jednotlivých lídrů politických stran (napětí mezi Václavem Klause a Josefem Luxem, respektive mezi Milošem Zemanem a Janem Rumlem)
7. tzv. „sarajevský atentát“, který v očích nového vedení ODS diskreditoval politiky Unie svobody a KDU-ČSL.

Uzavření opoziční smlouvy s sebou přineslo řadu protichůdných interpretací nejen v praktické politice, ale i v politologickém výzkumu, kdy se jednotlivá politologická hodnocení opoziční smlouvy značně odlišovala. Sporná byla především otázka, zda je opoziční smlouva ve své podstatě tichou většinovou vládní koalici, tak jak to deklarovali zástupci US, KDU-ČSL a jiní, nebo zda pouze umožňuje vznik menšinové vlády.

Z prvního pohledu se dá zřetelně určit, že v případě opoziční smlouvy nešlo o vládní koalici, zbývá tak posoudit, zda byla opoziční smlouva koalici parlamentní.²²² Ani z tohoto pohledu však nelze vztah ODS-ČSSD označit v jejím počátku za provládní parlamentní koalici, protože během funkčního období Poslanecké sněmovny v letech 1998-2002 hlasovaly ODS a ČSSD nejvíce rozdílně.²²³ Tento závěr však vychází z předpokladu, že všechna hlasování mají v Poslanecké sněmovně stejnou váhu. To však v realitě není pravdou. Jedním z nejdůležitějších zákonů, který Poslanecká sněmovna každoročně schvaluje, je schvalování státního rozpočtu. Podle mého názoru ho pro jeho důležitost lze považovat za jisté „dělitko“ mezi parlamentní provládní koalici a parlamentní protivládní koalici. Pokud přistoupíme na toto dělení, ODS se de facto nestala součástí parlamentní provládní koalice na podzim 1998, kdy tento zákon prošel Poslaneckou sněmovnou s pomocí KDU-ČSL a KSČM. Za parlamentní provládní koalici lze považovat spolupráci ODS a ČSSD až od podepsání tzv. „tolerančního patentu“ v zimě 2000, díky němuž byly následně schváleny návrhy státního rozpočtu pro roky 2000, 2001 a 2002. Odlišnost názorů na definici opoziční smlouvy dokládá například názor politologa Michala Klímy, který se opírá o dělení Arendta Lijpharta, podle něhož existují tzv. „podpůrné strany“²²⁴, které místo přímého vstupu do vládních koalic upřednostňují možnost setrvání vně vládní koalice, ale ta je na nich de facto závislá. Klíma na základě tohoto dělení považuje opozičně-smluvní pakt ODS-ČSSD od počátku za „skrytou tichou koalici“²²⁵. Rozdílných interpretací opoziční smlouvy se po jejím podepsání vyskytlo celá řada. Za jisté orientační štěpení

²²² Novák, M. (1997). Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Praha: SLON, s. 176.

²²³ Novák, M. (2004). Stranický systém a typy vlád v České republice. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s. 332.

²²⁴ Klíma, M. (2001). Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství. Praha: Radix, s. 16.

²²⁵ Klíma, M. (2001). Cit výše, s. 21.

v hodnocení opoziční smlouvy mezi politology a politickými komentátory lze přitom označit jejich preference v otázce vhodného modelu demokracie²²⁶.

Politický vývoj po podepsání opoziční smlouvy

Uzavření opoziční smlouvy vyvolalo bouři nevole v řadách menších politických stran, u prezidenta republiky i u značné části společenských elit. Předseda KDU-ČSL Josef Lux se například nechal slyšet, že: „smlouva, která má být základem nové vlády, je protidemokratická a protiústavní. Myslím, že vlak této dohody jede na Slovensko“.²²⁷ Poslanec KDU-ČSL a pozdější ústavní soudce Miloslav Výborný o ní řekl, že: „...tato dohoda činí vládu neodpovědnou sněmovně, neboť ji zakládá jistotu 137 poslanců. To znamená, že vláda nebude nikdy odvolána, ať už by si počínala jakkoliv“.²²⁸ Jan Ruml dokonce přirovnal opoziční smlouvu k totalitní ústavě: „Rozdíl je jen v tom, že v komunistické ústavě byla vedoucí úloha jedné strany, dnes vedoucí úlohu uplatňují strany dvě.“²²⁹ Velkou politickou prohrou bylo její uzavření i pro Václava Havla, který při sestavování vlády nepokrytě prosazoval vládní koalici ČSSD - KDU-ČSL - US.²³⁰ Již po sestavení Zemanovy vlády Havel na účet opoziční smlouvy naznačil, že smlouva nerespektuje ducha demokratických pravidel: „...pokud to bude mít a povede to k neblahým politickým důsledkům, které budou opravdu jakýmsi způsobem sešroubovávat demokratické poměry u nás, pak mně nezbude než způsobem více či méně diplomatickým čelit těmto nedobrym politickým důsledkům“.²³¹

V reakci na uzavření opoziční smlouvy se již 16. června 1998 vedení KDU-ČSL a Unie svobody dohodla, že v jednotlivých senátních obvodech postaví společné kandidáty pro podzimní senátní volby, aby tak společně mohly čelit smluvněopozičním stranám. Vyjádřily se i pro možnou spolupráci s menšími politickými stranami a

²²⁶ Více o konsensuálním a většinovém modelu demokracie například: Novák, M. (2001). Jakou demokracii pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země. Masarykova univerzita v Brně. MPÚ.

²²⁷ Zpravodajové MF DNES (1998). Lidovci a unie se nemohou smířit s dohodou. MF Dnes, 10. července 1998, s.1.

²²⁸ Zpravodajové MF DNES (1998). Lidovci a unie se nemohou smířit s dohodou. MF Dnes, 10.července 1998, s.1.

²²⁹ Zpravodajové MF DNES (1998). Lidovci a unie se nemohou smířit s dohodou. MF Dnes, 10. července 1998, s.1.

²³⁰ Tři dny po podepsání opoziční smlouvy Havel napadl ODS, když v rozhovoru pro televizi Prima prohlásil, že se jej ODS údajně snažila obvinít z vlastizrady a s pomocí Ústavního soudu ho pak chtěla sesadit z funkce prezidenta. "Doslechl jsem se, a to z druhé ruky, čili za to nemohu úplně stoprocentně ručit, že v útrokách ODS dokonce zazněl nápad, zda by Senát neměl tohoto podivně nevyzpytatelného, nebezpečného prezidenta pro jistotu sesadit tím, že ho obviní z vlastizrady a předá Ústavnímu soudu, jak ústava umožňuje. (Viz: Kubík, J. (1998). Havel obvinil ODS, že jej prý chtěla sesadit za vlastizradu. MF Dnes, 13. července 1998, s.1.) O den později tyto informace již Václav Havel označil za ověřené. Viz. Kubík, J.-Bartoniček, R. (1998). Ve vztahu mezi ODS a Hradem přituhlo, MF Dnes,14. července 1998, s.2.

²³¹ (ČTK) (1998). Havel napadl smlouvu ČSSD a ODS. MF Dnes, 27.července 1998, s.3.

sduženými například DEU, Archou²³² a dalšími.²³³ Dohodu o předvolební koalici k senátním a komunálním volbám nakonec podepsala 1. září 1998 KDU-ČSL, Unie svobody, ODA Demokratická unie, s cílem zabránit tomu, aby ODS a ČSSD získaly i v Senátu ústavní většinu.²³⁴ Na konci září 1998 se však z důvodu vážného onemocnění z politiky stáhl hlavní architekt a přirozený vůdce menších opozičních stran, Josef Lux, což charakter „opozice proti opoziční smlouvě“ významně ovlivnilo.²³⁵

Listopadové senátní volby byly prvním opravdovým testem opozičně smluvních stran. Jejich první kolo sice vyhrála ODS, ale ve druhém kole získali třináct z dvaceti sedmi křesel kandidáti „Čtyřkoalice“ (z toho KDU-ČSL sedm), ODS získala devět mandátů, ČSSD tři a komunisté dva. ODS a ČSSD celkově ztratily po třech senátorských postech. Přesto těsně získaly třípětinovou většinu, která by jim stačila pro změnu ústavy. Strany Čtyřkoalice své postavení v Senátu naopak posílily²³⁶ Předsedkyní Senátu byla následně na základě opoziční smlouvy zvolena Libuše Benešová, která vystřídala na tomto postu Petra Pitharta. I zde se však projevil jisté problémy, když Libuše Benešová byla zvolena až ve druhém kole po osobní intervenci Miloše Zemana.²³⁷

Miloš Zeman, zřejmě pod vlivem podzimní krize se schvalováním státního rozpočtu, několikrát řekl, že je pro prohloubení povolební smlouvy s ODS²³⁸. Jak on,

²³² Občanského sdružení Archa, založili někteří bývalí členové ODA.

²³³ (tch) (1998). Lux a Ruml dohodli společnou kandidátku pro senátní volby. MF Dnes, 17.července 1998, s.2.

²³⁴ V lednu 1999 došlo na tzv. Tříkrálové konferenci Čtyřkoalice k rozhodnutí pokračovat ve spolupráci, která se v září 1999 institucionalizovala podepsáním tzv. Svatováclavské dohody, v níž se KDU-ČSL, US, DEU a ODA zavázaly k užší vzájemné spolupráci. Podle předvolebních průzkumů se toto uskupení stalo v roce 2000 hlavním favoritem na volební vítězství v parlamentních volbách. V roce 2001 však došlo uvnitř Čtyřkoalice k personálním třenicím a dalším problémům mezi jejími jednotlivými stranami, které vyvrcholily na přelomu let 2001/2002 v její rozpad. Na jejím základě (bez ODA) byla v r. 2002 vytvořena Koalice (KDU-ČSL a US-DEU), která pod tímto názvem kandidovala v parlamentních volbách 2002. K problematice „Čtyřkoalice“ viz například: Fiala, P. (2001). Komentář: Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem. Revue Proglas. č.3, s.10-14., Dimun, P. (2002). Taková byla Čtyřkoalice. Revue Proglas. č.2, s.13-16.

²³⁵ Vzhledem k nepříznivým odezvám, které s sebou opoziční smlouva u některých společenských skupin přinesla, je zajímavý průzkum, který byl v září 1998 ohledně jejího uzavření proveden. Podle něho v září 1998 na otázku: „Přivítal jste Vy osobně opoziční smlouvu mezi ČSSD a ODS?“, odpovědělo 45% respondentů v kategoriích „Určitě ano-spíše ano“ (Voliči ODS 60%/ voliči ČSSD 58%), zatímco 55% respondentů se zařadilo do kategorií „Spíše ne-určitě ne“ (voliči ODS 40%/voliči ČSSD 42%). Na otázku: „Myslíte si, že ODS udělala správně, že se smluvně zavázala umožnit vznik jednobarevné menšinové vlády ČSSD?“, celkově v kladných kategoriích odpovědělo 58% ze všech respondentů (voliči ODS 61%, voliči ČSSD dokonce 81%!). Viz Hart, J.-Huk, J.-Haberlová, V. (1999). Česká společnost 1998. Praha: Management press-STEM, s.33-34.

²³⁶ (rep) (1998). Sociální demokraté utrpěli ve volbách těžkou porážku. MF Dnes, 23. listopadu 1998, s.1.

²³⁷ Bartoníček, R.-Chochola, J. (1998). Šéf Senátu byl zvolen až ve druhém kole, MF Dnes, 17. prosince 1998, s.2.

²³⁸ (ČTK) (1999). Zeman uvažuje o prohloubení povolební smlouvy, MF Dnes, 25. ledna 1999, s.2.

tak například Zdeněk Škromach ale odmítl²³⁹, že by opoziční smlouva mohla přerůst ve velkou koalici. ODS následně diskusi nad prohloubením opoziční smlouvy nevyloučila, odmítla však podporovat návrhy zákonů, které sociální demokracie uvedla ve svém programovém prohlášení. "Pokud předseda ČSSD myslí svým výrokiem upřesnění opoziční smlouvy směrem k podpoře vládní politiky a socialistických návrhů v parlamentu, tak to pro nás v úvahu nepřipadá," komentoval tehdejší situaci Václav Klaus.²⁴⁰ Na počátku února dokonce ODS naznačila, že by mohla oprášit myšlenky na středopravicovou vládu. Za smířlivý přístup lze označit i doporučení, aby se Václav Klaus zúčastnil republikového shromáždění Unie svobody.²⁴¹

S blížícím se výročím uzavření opoziční smlouvy, ODS v roce 1999 stále silněji požadovala na ČSSD dodržení bodu VII. opoziční smlouvy, podle něž mělo do dvanácti měsíců od jejího podepsání dojít k předložení „návrhu takových úprav Ústavy a dalších zákonů, které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy České republiky posílí význam výsledků soutěže politických stran“.²⁴² V „překladu“ mělo ve své podstatě dojít k jednání o úpravě, respektive ke změně volebního systému, který by příště nezpoměrhoval volební výsledky a negeneroval tak slabé a neakceschopné vlády.²⁴³ ČSSD téměř přesně rok od podepsání opoziční smlouvy na zasedání svého Ústředního výboru schválila verzi změny volebního systému, který vycházel z představ Miloše Zemana. ODS však změny navržené ČSSD odmítla a vyzvala k dalším kompromisním jednáním. V červenci došlo k sestavení nové společné komise, která se měla soustředit na vypracování návrhu nového volebního zákona. Výsledek práce komise měl být znám do 15. října 1999.

V létě 1999 opozičně smluvní strany potkala, v souvislosti s červnovým úmrtím senátora za ODS Václava Bendy, další nepřijemnost. V souboji o rozhodující senátorské křeslo se v srpnu 1999 utkala ve 2. kole nestranická kandidátka ODS Jiřina Jirásková a nezávislý kandidát Václav Fischer, který byl podporován Čtyřkoalicí a nepřímo i prezidentem Havlem. Václav Fischer nakonec v druhém kole s přehledem zvítězil a

²³⁹ "Naše stanovisko je jednoznačné: koalice s ODS je prakticky nemožná," prohlásil místopředseda ČSSD Zdeněk Škromach. Viz. (jik, ch) (1999). ODS o nové vládě jednat nebude, i když je s nynější nespokojená, MF Dnes, 9.ledna 1999, s.2.

²⁴⁰ Chundela, T. (1999). ODS odmítá, že by podpořila klíčové zákony ČSSD. MF Dnes, 26. ledna 1999, s.2.

²⁴¹ Kubík, J.-Chundela, T. (1999). ODS oprášila úvahy o vládě s lidovci a uníí. MF Dnes, 9.února 1999, s.2.

²⁴² Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=6>

²⁴³ ODS již v srpnu 1998 navrhla změnu volebního systému na jednokolový většinový, později přišla s kompromisním řešením v podobě posílení většintvorných prvků v rámci zachování poměrného systému.

zamezil tak tomu, aby smluvně opoziční strany udržely svou ústavní většinu, kterou potřebovaly k případné změně ústavy v Senátu.²⁴⁴

ODS však i nadále verbálně silnými prohlášeními tlačila na ČSSD, aby dodržovala úmluvy obsažené v opoziční smlouvě. Hrozila vypovězením opoziční smlouvy a navrhovala vytvoření tzv. „koalice odpovědných“, tedy všech parlamentních stran, kromě KSČM. Lidovci i unionisté však vytvoření široké koalice odmítali. ODS později mírnila své hrozby na vypovězení opoziční smlouvy a požadovala alespoň určité personální změny v Zemanově vládě. Napětí vládní krize ze října 1999 eskaloval i průzkum CVVM, podle něhož by se poprvé od listopadu 1989 stala vítězem voleb KSČM. Celá dlouhotrvající krize ohledně politického uspořádání byla navíc ovlivněna desátým výročím sametové revoluce, které někteří z jeho tehdejších aktérů využili k tomu, aby vyjádřili svou antipatii k stranám opoziční smlouvy. Dne 17. listopadu 1999 zveřejnilo šest bývalých studentských vůdců provolání „Děkujeme, odejděte“, v němž vyslovili zklamání z vývoje v zemi, vyzývali „vůdčí politiky hlavních politických stran aby v zájmu této země odstoupili“.²⁴⁵ Výzva „Děkujeme, odejděte“ se setkala u části veřejnosti s kladnou odezvou. Na největší demonstraci, kterou její pořadatelé svolali do Prahy se sešlo cca 50-70 tisíc občanů, kteří požadovali konec opoziční smlouvy a odchod Miloše Zemana a Václava Klause. Oba předsedové největších parlamentních stran však tuto výzvu odmítli.

Již začátkem nového roku 2000 ustoupila ODS ze své představy o vytvoření supervelké koalice pod vlivem jejího stálého odmítání lidovci i unionisty. ODS se rozhodla, že bude nadále vyjednávat o řešení nastalé situace pouze s ČSSD. Výsledkem těchto jednání byla dohoda o podpoře návrhu státního rozpočtu ze strany ODS, výměnou za odchod některých ministrů ČSSD. Tato dohoda byla výrazně ovlivněna neschopností ČSSD nalézt v Poslanecké sněmovně podporu pro svou verzi státního rozpočtu na rok 2000. V lednu 2000 došlo při jednání smířčího řízení mezi ODS a

²⁴⁴ Miroslav Macek na tuto prohru, ale i na další vývoj společnosti a ODS reagoval článkem „Nutnost renesance občanských demokratů“, ve kterém stranu vyzval, aby se neoddávala pocitu „ukřivděnosti a svalování tohoto neúspěchu na dlouhodobou nepřízeň médií, na bohatou kampaň vítěze voleb Václava Fischera či na malou účast tradičních voličů ODS“. Podle Macka tím naopak pražští voliči znovu vyslali signál o potřebě změny stávajícího stavu směrem k naději a pozitivní změně. ODS však podle Macka pro voliče v tuto chvíli tuto „pozitivní změnu a z ní vyplývající naději“ nepředvádí. Macek vyzval k nastavení pozitivní tváře ODS a k tvorbě alternativních řešení vůči vládnoucí ČSSD. Pokud nedojde k okamžitému splnění přijetí nového volebního zákona, opoziční smlouva měla být podle jeho textu vypovězena. ODS podle něj musí „nabídnout občanům solidní, věcnou alternativní volební nabídku, a to bez negací, s pozitivními řešeními. Viz Macek, M.(1999). Nutnost renesance občanských demokratů. MF Dnes, 31. srpna 1999, s.10. On-line text:<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=921535>.

²⁴⁵ Jako exemplární příklad toho, co Václav Bělohradský nazývá „morálním kýčem“ vyznívají zpětně slova z výzvy „Děkujeme odejděte!“. „Ve jménu generace naší i generací příštích kategoricky voláme po návratu slušnosti, morálky, politické korektnosti a humanistické orientace a žádáme vůdčí politiky hlavních politických stran, aby v zájmu této země odstoupili!“ Viz: Děkujeme, odejděte! (1999). Prohlášení bývalých studentů k desátému výročí 17. listopadu 1989. On-line text: http://sdo.jola.cz/Proglas_cz.htm. K problematice iniciativy „Děkujeme, odejděte“ Viz například: Loužek, M. (2000). Studentská výzva – vítězství emocí nad rozumem. Proglas. č.1, s.12-16.

ČSSD k přijetí „Společného prohlášení delegací ODS a ČSSD“, tzv. „tolerančního patentu“, jakéhosi zintenzivnění opoziční smlouvy. Spolupráce mezi ČSSD a ODS v tomto dokumentu získala mnohem zřetelnější obrysy. Od podepsání tolerančního patentu se v případě vztahu ODS-ČSSD dá mluvit o vytvoření „tiché velké koalice“.²⁴⁶ O „tichou velkou koalici“ se jednalo zejména pokud budeme mluvit ne o vládní, ale o „parlamentní koalici“ ODS a ČSSD, protože jak podotýká politolog Miroslav Novák „v jeho rámci se ODS se sociální demokracií dohodla na některých společných kompromisních hlasování v Poslanecké sněmovně, včetně klíčového hlasování o státním rozpočtu“.²⁴⁷ Miroslav Novák se proto domnívá, že: „vlastní opoziční smlouva vedla nejprve k menšinové vládě ČSSD, a že teprve po uzavření tzv. tolerančního patentu došlo k vytvoření parlamentní koalice mezi ČSSD a ODS“.²⁴⁸ Ani uzavření tolerančního patentu však nepovažoval za důvod považovat vztah mezi ČSSD a ODS za koaliční například politolog Jiří Kunc, podle něhož nešlo o „tichou velkou koalici“; „protože ODS nepřevzala žádnou vládní odpovědnost a její „tiché nepřekážení“ vládě bylo podmíněné“.²⁴⁹

Důležitou součástí tzv. „tolerančního patentu“ je kapitola „Dohoda o základních parametrech změny volebního systému“, věnovaná změně volebního zákona, která byla jednou ze základních tezí opoziční smlouvy.²⁵⁰ Podstatnou součástí tolerančního patentu byly i dohody, které do velké míry svazovaly ruce ČSSD v hospodářské politice. Politologové Petr Fiala a František Mikš o nich napsali: „Dohody o státním rozpočtu na rok 2000 a rozpočtovém výhledu a o vzájemném vymezení věcných podmínek tolerance

²⁴⁶ Tvůrci tolerančního patentu jako důvod jeho vzniku udávali „umožnění národních zájmů ČR“, k nimž bylo podle signatářů nutné překonat úzké stranické a partikulární cíle. Obě zúčastněné strany uzavřely pět základních dohod: o státním rozpočtu, o základních parametrech změny volebního systému, o přípravě České republiky na vstup do EU, o vzájemném vymezení věcných podmínek tolerance menšinové vlády, Dohoda o komunikaci parlamentních klubů. Viz. Společné prohlášení delegací ODS a ČSSD ze dne 14.ledna 2000 (Toleranční patent). On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=10>

²⁴⁷ Novák, M. (2004). Stranický systém a typy vlád v České republice. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s. 332-333.

²⁴⁸ Novák, M. (2004). Stranický systém a typy vlád v České republice. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s. 332-333.

²⁴⁹ Kunc, J. (2000). Stranické systémy v rekonstrukci. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 225.

²⁵⁰ Obě strany musely přistoupit pouze k novele volebního zákona, protože již v srpnu 1999 ztratily díky prohře „smluvněopozičních“ kandidátů v doplňovacích volbách do Senátu ústavní většinu. Smlouva definovala, že volební reforma měla být v Poslanecké sněmovně projednána a schválena nejpozději do 31. 7. 2000. Účinnost volebního zákona byla podle tolerančního patentu stanovena na 1.1.2002. O novele volebního zákona se nakonec hlasovalo 26. května 2000 a hlasy všech poslanců ODS, většiny ČSSD, hlasování se neúčastnili komunisté, poslanci US a KDU byli proti. Z podnětu prezidenta republiky však o její ústavnosti rozhodoval po jejím schválení v Senátu, Ústavní soud, který tuto novelu 2001 označil za neústavní. Viz například: Lebeda, T. (2004). Volební reforma v ČR. Zmařený pokus z let 1998-2002. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s.347-407.

menšinové vlády“ by měly zabránit dalšímu posunu naší země doleva i socialistickým experimentům ČSSD, a to jistě efektivněji než původně navrhovaná duhová koalice.²⁵¹

Období od zimy 2000 do parlamentních voleb 2002 se neslo v opozičně smluvní spolupráci ODS a ČSSD, ohraničené mantinely opoziční smlouvy a tolerančního patentu a výrazné kritice této spolupráce ze stran opozice – Čtyřkoalice a KSČM, zesílené o kritiku prezidenta republiky.

Opoziční KDU-ČSL a US, ve spolupráci s neparlamentními stranami ODA a DEU na opoziční smlouvu reagovaly uzavřením společné koalice, tzv. Čtyřkoalice, jejíž existence výrazně ovlivňovala politickou scénu ČR do konce tehdejšího volebního období. Idea Čtyřkoalice vznikla v létě 1998 a pokračovala i přes různorodé procesy po celý zbytek volebního období. V r.1999 došlo na tzv. Tříkrálové konferenci Čtyřkoalice k rozhodnutí pokračovat v úspěšné spolupráci ze senátních voleb 1998. V září 1999 se tato spolupráce institucionalizovala podepsáním tzv. Svatováclavské dohody, v níž se KDU-ČSL, US, DEU a ODA zavázaly k užší vzájemné spolupráci. Podle předvolebních průzkumů se toto uskupení stalo v roce 2000 hlavním favoritem na volební vítězství v parlamentních volbách. V roce 2001 však došlo uvnitř Čtyřkoalice k personálním třenicím a dalším problémům mezi jejími jednotlivými stranami, které vyvrcholily na přelomu let 2001/2002 v její rozpad. Na jejím základě (bez ODA) byla v r. 2002 vytvořena Koalice (KDU-ČSL a US-DEU), která pod tímto názvem kandidovala v parlamentních volbách 2002.

Výsledky parlamentních voleb 2002 zřejmě výrazně ovlivnila změna na předsednickém postu, ke které došlo na jaře 2001. Miloše Zemana, který svůj odchod avizoval již od stranického sjezdu 2000, ve funkci předsedy strany nahradil dosavadní 1.místopředseda Vladimír Špidla. Prvním místopředsedou se stal Stanislav Gross. Opoziční smlouva a toleranční patent nebyly nikdy zcela oficiálně ukončeny, předsedové obou stran ji v kampani pro volby 2002 označili za omezené koncem funkčního období menšinové vlády ČSSD.

Hlavním důvodem uzavření opoziční smlouvy byla snaha ODS udržet/zakonzervovat standardy demokratického zřízení založeného na soupeření politických stran, proti snahám prezidenta, části společenských elit a menších spřátelených stran o nestandardní politická řešení, která soupeření politických stran upozadovalo. Důvodem pro uzavření tolerančního patentu bylo zabránit experimentům sociálnědemokratické vlády. Je třeba říci, že z dnešního pohledu, ať se na opoziční smlouvu a toleranční patent díváme jakkoli, se tehdejší záměr ODS v mnohém podařil. Dnes už takřka utichly snahy stoupců nepolitické politiky o vládu elit. Nevedou se již

²⁵¹ ČSSD se v těchto dohodách například zavázala k postupnému snižování deficitu státního rozpočtu na maximálně 20 miliard v roce 2001 a 10 miliard v roce 2002. K postupnému snižování deficitu veřejných rozpočtů, k nezvyšování nákladů na státní administrativu, k reformě důchodového systému, k nezvyšování daňové zátěže a další.

například diskuse o tom, zda může prezident jmenovat premiérem někoho jiného, než představitele vítězné strany, utichly již i hlasy volající po větším zapojení nikým nevolených občanských iniciativ do politiky. Evropská unie již není „nekritizovatelnou“, naopak, již takřka v celé Evropě zaznívají čím dál hlasitější hlasy na obranu národních zájmů jednotlivých členských států EU a sílí kritika dosavadního fungování. Přestože ODS neuspěla v parlamentních volbách 2002, prezidentem Havlem preferovaná Koalice dosáhla mnohem horšího volebního výsledku a s přihlédnutím k dalšímu vývoji tak zřejmě definitivně skončilo období neuskutečnitelných společenských utopií. ODS se tak výše zmíněnou „konzervací“ během let 1998-2002 stala „stranou orientovanou na produkt“, tedy stranou s zřetelně definovanou ideologií a programem.

Vnitrostranický vývoj ODS v letech 1998-2002

Termín „catch-all party“ zavedl do politologického výzkumu politolog Otto Kirchheim. Pro „Catch-all party“ strany se v češtině nejčastěji užívá termínu „univerzální strana“²⁵², respektive „strana pro všechny, respektive všelidová strana“²⁵³. Přestože Kirchheimerova typologie catch-all party vznikla před více než třiceti lety a vycházela z poměrů v demokratických zemích západního světa po druhé světové válce, lze jím předložený koncept v určité modifikaci využít i v realitě českého stranického systému. Podle Kirchheima má „catch-all party“ za cíl „oslabovat konflikty, klást důraz na to, co spojuje, a být otevřená starostem voličů i zájmům nátlakových skupin“.²⁵⁴ Koncept Kirchheimerovy univerzální strany reflektoval tehdejší postupující emancipaci voličů a pokles důležitosti třídního dělení společnosti. Univerzální strana se podle Kirchheima neměla soustředit na získání podpory jedné společenské třídy, ale o získání všeobecné podpory napříč společností. Kirchheimer v této souvislosti stanovil pět hlavních charakteristik, které definují univerzální stranu²⁵⁵:

- drastické omezení ideologické zátěže strany
- další posílení skupin soustředěných kolem jednotlivých vůdců
- pokles významu individuálních členů strany
- omezení důrazu na konkrétní třídní nebo náboženskou klientelu
- Zajištění přístupu k různorodým skupinovým zájmům²⁵⁶

²⁵² Klíma, M. (1998). Volby a politické systémy v moderních demokraciích. Praha: Radix, s. 45.

²⁵³ Novák, M. (1997). Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Praha: SLON, s. 33.

²⁵⁴ Novák, M. (1997). Cit výše, s.33.

²⁵⁵ Klíma, M. (1998). Cit výše, s. 48.

²⁵⁶ Fiala, P.-Mareš, M.-Pšeja, P. (1999). Vývoj politických stran a jejich systém po listopadu 1989. In Večerník, J.-Matějů, P. (eds.) Zpráva o vývoji České společnosti 1989-1998. Praha: Academia, s.282.

V České republice je termín „catch-all party“ většinou vnímán jako termín označující politickou stranu, která se nesoustředí na získání podpory pouze jedné voličské skupiny, ale na co nejvyšší podporu od společenských a sociálních vrstev elektorátu. Voličská podpora pro „catch-all party“ strany, je proto získávána především díky utlumení ideologického apelu strany, což bylo v souvislosti s ODS v létech 1998 - 2002 „spojenou nádobou“ s postoji a názory Václava Klause.

Koncept „catch-all party“ je i v současnosti hojně využíván, není přitom ale příliš bráno na zřetel, nejen to, jakým vývojem prošly poválečné politické strany, ale ani to, jakým způsobem komunikují moderní politické strany s voliči a na základě této komunikace získávají následně voličskou podporu. V následujícím textu se pokusím na příkladu ODS zkombinovat a srovnat Kirchheimův koncept „Catch-all party“ s modely marketingové orientace politických stran tak jak, je definovala politoložka Jenifer Lees Marshment. Jenifer Lees-Marshment rozlišila celkem tři základní přístupy politických stran k využívání politického marketingu a v komunikaci s voliči a rozlišila tři základní typy politických stran:

- „stranu orientovanou na produkt“
- „stranu orientovanou na prodej“
- „tržně orientovanou stranu“

Tyto tři modelové typy politických stran se podle J. Lees-Marshment od sebe odlišují ve způsobu, jak komunikují s voliči, využívají politický marketing a aplikují ho v době předvolebních kampaní a při budování své „corporate identity“.

Prvním typem politických stran je podle Jenifer Lees-Marshment dělení tzv.: „product-oriented party“ – „strana orientovaná na produkt“, tedy strana, která se důrazně od počátku ideologicky a hodnotově vymezuje, bez ambicí „zalíbit se“ voličům, kteří tyto hodnoty a ideologii nepodporují.

Druhým typem je tzv.: „sales-oriented party“ – „strana orientovaná na prodej“, pro niž jsou ideologie a hodnoty, tak jako v případě „product-oriented party“ od počátku důležité, v mnohem větší míře však využívá průzkumů veřejného mínění a marketingových technik (například upozadování nepopulárních témat, popř. vyzdvihování populárních), kterými se snaží na základě výsledků výzkumů veřejného mínění, ovlivnit voliče, aby její hodnoty a ideologii přijali de facto za své.

Třetím typem je tzv.: „market-oriented party“ – tržně orientovaná strana, která vychází při sestavování svého politického programu a volební kampaně z předvolebních výzkumů a nepřímou tak usiluje o „odideologizování“ politiky, respektive popření základní dělicí linie „pravice“ versus „levice“. Snaží se co nejvíce ve svém programu zohlednit faktor poptávky tak, aby se její program co nejvíce protínal s náladami a potřebami voličů.

tabulka 1 : Modely politických stran podle jejich marketingové orientace²⁵⁷

Strana orientovaná na produkt		Strana orientovaná na prodej		Tržně orientovaná strana	
1. fáze	příprava produktu	1. fáze	příprava produktu	1. fáze	průzkum trhu
2. fáze	komunikace	2. fáze	průzkum trhu	2. fáze	příprava produktu
3. fáze	kampaň	3. fáze	komunikace	3. fáze	přizpůsobování produktu
4. fáze	volby	4. fáze	kampaň	4. fáze	implementace
5. fáze	realizace "produktu"	5. fáze	volby	5. fáze	komunikace
		6. fáze	realizace "produktu"	6. fáze	kampaň
				7. fáze	realizace "produktu"

Zdroj: Vlastní zpracování dle Lees-Marshment, J. (2001) a Matušková, A. (2006a).

Pokud vezmeme Kirchheimovu „catch-all party“, již z povahy jejích charakteristických rysů je zřejmé, že v komunikaci s voliči se nejlépe podobá typu strany, kterou J. Lees-Marshment označila za „stranu orientovanou na prodej“. U „catch-all party“ stran je jednou z důležitých podmínek omezení ideologického apelu, ale ne jeho úplné opuštění – „Catch-all party“ strany tak mohou být středolevicové i středopravicové, jejich společným znakem je oslovení široké škály voličů, zaměřují se přitom na získání všech voličů od středu až na okraj ideologické škály.

U „strany orientované na prodej“ je sledován stejný cíl jako u „catch-all party“ stran – získání široké voličské podpory, která přinese straně co nejvyšší podíl na moci. „Strana orientovaná na prodej“ k tomuto cíli v mnohem větším měřítku, než tomu bylo doposud, využívá průzkumů volebního trhu, který jí odpoví na to, co by měla ve svých programových prioritách vyzvednout, popř. utlumit, na které své voličské vrstvy se zaměřit.

Koncept „Catch-all party“ stran se podstatněji odlišuje od modelu „strany orientované na produkt“, tedy politické strany, která je založena na určité světónázorové, či programové shodě, která determinuje její postavení na voličském trhu. Tento typ strany je mnohem více ideologický, než například „strana orientovaná na prodej“, popř. „catch all-party strana“. Komunikace s voličem vychází ze základní linie: ideologické a programové zakotvení → politický program strany (produkt) → komunikace produktu s voliči.

Strany orientované na produkt tak v mnohem menší míře vnímají názory a nálady voličů. Ve volbách prosazují své programové hodnoty, bez přílišného ohledu na aktuální společenské problémy.

²⁵⁷ Zpracováno podle: Lees-Marshment, J. (2001). Political marketing and British political parties. The party's just begun. Manchester and New York: Manchester university Press. a Matušková, A. (2006a). Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.- Matušková, A. (eds.) Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK.

V této části práce by tak mělo být na základě analýzy vývoje ODS v letech 1998-2002 a předvolební kampaně 2002 přezkoumána hypotéza, podle níž v letech 1998-2002 došlo v ODS k vyšší ideologizaci strany na úkor její univerzálnosti, což se odrazilo na volební prohře v parlamentních volbách 2002. Přezkoumán by tak měl být údajný odklon ODS od „catch-all party“, respektive „strany orientované na prodej“ k „straně orientované na produkt“.

ODS byla řazena, alespoň do roku 1998 k „catch-all party“ mnoha českými odborníky.²⁵⁸ V letech 1998-2002, však v reakci na události z let 1997-8 prošla dvěma základními procesy – vnější konsolidací svého postavení na české politické scéně a vnitřní stranickou a programovou konsolidací. Vnější konsolidace proběhla především díky nečekaně úspěšné a krátké „rekonvalescenci“ po stranických otřesech v letech 1997/98. Úspěšnost rekonvalescence se ukázala v parlamentních volbách 1998, kdy ODS získala takřka trojnásobek voličských hlasů, než ji průzkumy přičítaly v lednu a únoru 1998. ODS v této době využila svého postavení „mediálního a elitami vybraného outsidera“ a především díky své vnější jednotě a dobře zvládnutému závěru volební kampaně, postavené na hrozbě levicového nebezpečí, se dokázala v měřítku volební podpory v parlamentních volbách 1998 velice rychle konsolidovat a udržet si svou pozici dominantní strany na pravé straně politického spektra.

Vnitřní „rekonvalescence“ měla dvě základní složky: vytvoření nové stranické elity a přepsání a doplnění programového a ideového charakteru strany. Nová stranická elita ODS se ustavila poté, co její hlavní představitelé z devadesátých let stranu, až na výjimky, opustili po stranickém kongresu v Poděbradech v prosinci 1997. Novými představiteli strany se až na výjimky stali „noví lidé“, ve velké většině šlo do té doby o méně známé tváře, které se do roku 1997 nijak výrazně neprofilovaly.

K „přepsání a doplnění“ programového a ideového charakteru strany došlo především kvůli změně politické a společenské reality. Zatímco v první polovině devadesátých let s sebou ODS nesla výrazný reformní étos a voliči ji volili zejména proto, že se umně dokázala vtělit do role lídra společenské transformace, po parlamentních volbách 1996 se situace významně změnila. V první polovině devadesátých let takřka nekritizovatelné reformy se staly v očích mnoha voličů i díky jejich negativnímu obrazu v médiích, nedotažené a neúspěšné. Za hlavního viníka „blbě nálady“ si média po volbách 1996 vybrala Václava Klause, který byl označován takřka za jediného viníka všech neúspěchů, které se po sametové revoluci staly. ODS tak měla před parlamentními volbami 1998 na vybranou – buď svůj program postaví na pokračování reform, které však ve společnosti vyvolávaly v mnoha ohledech spíše

²⁵⁸ Například: Novák, M. (1997). Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Praha: SLON., Fiala, P.-Mareš, M.-Pšeja, P. (1999). Vývoj politických stran a jejich systém po listopadu 1989. In Večerník, J.-Matějů, P. (eds.) Zpráva o vývoji České společnosti 1989-1998. Praha: Academia., Kubát, M. (2000). Česká pravice z pohledu politické vědy, In Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000). Česká konzervativní a liberální politika, Brno, Proglas, s.88.

negativní asociace, nebo půjde druhou cestou – stane se obráncem vývoje devadesátých let a vsadí na kartu strachu z převzetí vlády levicí. ODS si vybrala druhou možnost, která se vzhledem k volebnímu výsledku ukázala správnou strategií. Ne náhodou se proto v jejím volebním programu pro předčasné parlamentní volby 1998 „Hlavu vzhůru“²⁵⁹ objevily například kapitoly: „Nedávnou minulost nevidíme černobíle a jsme připraveni ji hájit“²⁶⁰ a „Obrana demokracie a svobody“ Mnohem výraznější roli však v programových dokumentech ODS začaly hrát i některé tradiční konzervativní hodnoty. Zatímco předvolební program strany pro parlamentní volby 1996 je věnován především pokračování transformace ekonomiky, jeho pokračovatel z roku 1998 se této problematice věnuje zřetelně méně. Naopak, jsou v něm zdůrazněny tradiční konzervativní hodnoty – bezpečnost, rodina, národní zájem, ale i důvěra v parlamentní demokracii.

Zatímco v letech 1991-1996 se ODS profilovala jako reformní strana s širokým záběrem voličů, v roce 1998 šla do voleb s tím, že musí vybojované hodnoty z předcházejícího období v co největší míře chránit a „konzervovat“. Tato „konzervace“ se ve velké míře projevila i v příčinách uzavření opoziční smlouvy a tolerančního patentu.²⁶¹ Obhajoba devadesátých let se spolu s výrazným „přitvrzením“ rétoriky v otázkách evropské integrace, obhajobou národních zájmů ČR a zvýšenou ideologizací jejího voličského apelu, staly základními kameny politiky ODS během let 1998 -2002. „Zařazení“ na vyšší stupeň ideologizace ODS začalo již krátce po mimořádném poďbradském kongresu strany v roce 1997. Jejím výsledným produktem byly tzv. „Čtyři podebradské artikuly“ z jara 1998, které opětovně jasně definovaly hlavní ideové

²⁵⁹ ODS (1998). Hlavu vzhůru. On-line text: <http://www.ods.cz/volby/programy/1998.php>.

²⁶⁰ V úvodu této kapitoly se píše: „ODS nepohlíží na minulá léta jako na jeden velký omyl. Víme, že naše země udělala obrovský pokrok a těší nás, že u toho ODS byla. Víme, proč voliči musí jít k předčasným volbám a proč místo politické stability a završení práce na transformaci zažíváme další éru destabilizujícího politikaření...Ne dnes, ale v okamžiku pádu komunismu jsme byli obyvateli zdevastované země. Tehdy šlo o vykoření na cestu, která by nás rychle dovedla zpět, do společnosti vyspělých demokratických států, a brzy jsme za tuto cestu převzali největší odpovědnost“. Viz ODS (1998). Hlavu vzhůru. On-line text: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf.

²⁶¹ Hlavním důvodem uzavření opoziční smlouvy byla snaha ODS udržet/zakonzervovat standardy demokratického zřízení založeného na soupeření politických stran, proti snahám prezidenta, části společenských elit a menších spřátelených stran o nestandardní politická řešení, která soupeření politických stran upozadovalo. Důvodem pro uzavření tolerančního patentu byla snaha o sociální a ekonomickou transformaci proti experimentům sociálnědemokratické vlády. Je třeba říci, že z dnešního pohledu, ať se na opoziční smlouvu a toleranční patent díváme jakkoli, se tehdejší záměr ODS v mnohém podařil. Dnes už takřka utichly snahy stoupenců nepolitické politiky o vládu elit. Nevedou se již například diskuse o tom, zda může prezident jmenovat premiérem někoho jiného, než představitele vítězné strany, utichly již i hlasy volající po větším zapojení nikým nevolených občanských iniciativ do politiky. Evropská unie již není „nekritizovatelnou“, naopak, již takřka v celé Evropě zaznívají čím dál hlasitější hlasy na obranu národních zájmů jednotlivých členských států EU a sílí kritika dosavadního fungování. Přestože ODS neuspěla v parlamentních volbách 2002, prezidentem Havlem preferovaná Koalice dosáhla mnohem horšího volebního výsledku a s přihlédnutím k dalšímu vývoji tak zřejmě definitivně skončilo období neuskutečnitelných společenských utopií. ODS se tak výše zmíněnou „konzervací“ během let 1998-2002 stala „stranou orientovanou na produkt“, tedy stranou s zřetelně definovanou ideologií a programem.

základy ODS. Po překvapivém podepsání opoziční smlouvy strana v tomto trendu alespoň verbálně pokračovala, což se jeví paradoxně s ohledem na to, že jen pouze díky ní je u vlády její nejsilnější oponent. Tento stav však byl vyvolán nestandardnostmi české politické scény, které jsem se pokusil shrnout v předcházející kapitole.

Václav Klaus začal ihned po uzavření opoziční smlouvy budovat po vzoru britského stranického systému stínovou vládu, která měla předkládat a formovat opoziční politiku ODS. Stínová vláda ODS byla veřejnosti představena na konci září 1998.²⁶² Měla voličům prezentovat alternativní postoje a návrhy ODS vůči sociálně-demokratické vládě. To se jí však v celém volebním období velice špatně dařilo, protože nebyla především médií vnímána jako opravdová „alternativní“ opozice vůči ČSSD. Přesto však nelze její vliv na vyšší ideologizaci, především s ohledem na zřetelně pravicové materiály, které jednotliví stínoví ministři v tomto období vyprodukovali, přehlížet. Velice důležitý vliv na další směřování ODS měly i ideové konference ODS, novum ve vnitrostranickém životě ODS, které se uskutečnily v letech 1999-2002²⁶³. První z nich byla I. Ideová konference, která pod názvem „Co dělat se zemí, kde se již dlouho

²⁶² Složení stínové vlády ODS:

stínový předseda vlády: Václav KLAUS

stínový ministr zahraničí: Jan ZAHRADIL

stínový ministr financí: Vlastimil TLUSTÝ

stínový ministr obrany: Petr NEČAS

stínový ministr práce a sociálních věcí: Libuše BENEŠOVÁ

stínový ministr vnitra: Ivan LANGER

stínový ministr zdravotnictví: Miroslav MACEK

stínový ministr dopravy: Martin ŘÍMAN

stínový ministr pro místní rozvoj: Miroslav BENEŠ

stínový ministr životního prostředí: Václav MENCL

stínový ministr školství: Jaroslav ZVĚŘINA

stínový ministr spravedlnosti: Eva DUNDÁČKOVÁ

stínový ministr průmyslu a obchodu: Vladimír BUDINSKÝ

stínový ministr kultury: Miroslava NĚMCOVÁ

stínový ministr zemědělství: Miloslav KUČERA

²⁶³ V letech 1998-2002 se uskutečnilo celkem šest ideových konferencí, od nástupu Mirka Topolánka v roce 2002 již pouze jediná:

I. Ideová konference „Co dělat se zemí, kde se již dlouho nevládne?“, Praha, 30.května.-1.června 1999.

II. Ideová konference „Svobodný prostor svobodným občanům“, Praha, 11.června 2000.

III. Ideová konference „Deset let Občanské demokratické strany“ Praha, 21.-22.dubna 2001.

IV. Ideová konference „Když do EU tak s ODS“, Praha, 17.května 2003.

Rezortní ideové konference:

Ideová konference ODS ke vzdělávání, Brandýs n. Labem, 9.října 1999.

Ideová konference k reformě veřejné správy, Poděbrady, 24.října 1999.

Ideová konference ke vzdělávání II., Zlín, 5.února 2000.

nevládne?“ proběhla 29. - 30. května 1999 v Praze.²⁶⁴ Za nejdůležitější výstup lze považovat zpravodajskou zprávu z jednání obecně ideové sekce, která jednání de facto shrnula do následujících tezí:

- svoboda jako základní ideový princip ODS
- občan jako prvotní nositel práv, která jsou jím delegována na stát
- odmítnutí tzv. soumraku či konce ideologií
- politika jako střet odlišných názorů a ideologií
- odmítnutí nepolitické politiky, popř. vlád občanských iniciativ, elit
- podpora tradičního parlamentního systému politických stran
- princip rovných práv jedinců, rovnost před zákonem.

Pro další vývoj ODS byly důležité i závěry z jednání zahraničně bezpečnostní sekce, jejímiž moderátory byli Jan Zahradil a Hynek Fajmon. Jedním ze základních principů a východiskem, je podle výstupů z této sekce: „národní stát, obrana národních zájmů a česká státní idea, která má historicky blízko k anglosaským tradicím liberálního konzervatismu“. Podle závěrů sekce, ODS odmítá: „obvinění z nacionalismu a izolacionismu, národní stát a národní zájem jsou ...základními politickými kategoriemi, které nemají žádný etnický podtext“. Za dlouhodobý strategický cíl byl vytyčen vstup do EU, přestože rok 2003, jako rok vstupu ČR do EU podle tvůrců závěrečné zprávy, nebyl realistický. Jak se však v závěrečném dokumentu objevuje „vidíme EU realisticky jako směs na jedné straně liberalizačních, na straně druhé protekcionistických a regulačních prvků“.²⁶⁵

V ODS se na počátku roku 1999 sice čas od času objevily kritické hlasy vůči opoziční smlouvě, ale alespoň v první polovině roku 1999 nedošlo ve straně ohledně této otázky k větší diferenciaci.²⁶⁶ K silnější vnitrostranické kritice opoziční smlouvy uvnitř ODS nedošlo například ani na podzim 1998, kdy tehdejší dva významní členové ODS - Jan Koukal a Milan Kondr, výrazně prohráli ve druhém kole senátních voleb s kandidáty Čtyřkoalice Janem Rumlem a Zuzanou Roithovou.

K nejzajímavějším okamžikům při diskusi o budoucnosti opoziční smlouvy patří několik vyjádření, která vyslovil místopředseda ODS Miroslav Macek, patřící k

²⁶⁴ Konference proběhla v jednotlivých sekcích: obecně ideové, zahraničně-bezpečnostní, ekonomická, sekce o státu, veřejné správě, právu a občanství, sociální a ekologické.

²⁶⁵ Zpravodajská zpráva z jednání zahraničně bezpečnostní sekce. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/ideovky/1.ik/iksekhahra.html>

²⁶⁶ Většího ohlasu se v rámci strany dostalo zásahu jednotek NATO v Kosovu, kdy v ODS proběhla bouřlivá diskuse o postojích takřka celého vedení strany, které nutnost i provedení zásahu zpochybňovalo. Proti postojům Miroslava Macka, respektive Václava Klause se například postavil známý poslanec Jiří Payne, který následně svou kritiku rozšířil i na celé vedení a fungování strany a stínové vlády. Kritikou některých členů a sdružení se nakonec zabývala i výkonná rada ODS, podle níž „ODS vždy považovala a považuje naše členství v NATO za základní pilíř zahraničně-bezpečnostní politiky. VR ODS však vnímá, že zvolené řešení doposud nezabránilo humanitární katastrofě, že komplikuje situaci v okolních státech a polarizuje názory v členských zemích NATO.“

ideovým spolutvůrcům opoziční smlouvy.²⁶⁷ Macek věren své kontroverzní pověsti přišel na jaře 1999 s ideou uzavření velké koalice mezi ODS a ČSSD. Podle Macka však k tomu muselo být naplněno několik základních předpokladů: „časový faktor“ – tedy to, že členstvo ODS ani ČSSD zřejmě ještě nebylo na tuto variantu připraveno, to se však podle něj, stejně jako další nutné předpoklady, může změnit následkem ekonomické krize a následným tlakem veřejného mínění. Za další nutné předpoklady pro vznik velké koalice označil: „akceptaci tohoto řešení parlamentními kluby obou stran, zvláště pak kluby poslaneckými“.²⁶⁸ Za třetí zásadní předpoklad považoval „nalezení nejvyššího společného jmenovatele takové vlády“.²⁶⁹ Tím se mělo stát oživení ekonomického růstu a jednotlivé kroky k němu vedoucí. Takováto koalice měla obnovit ekonomický růst a v následných volbách se znovu utkat jako političtí soupeři. K této Mackově navržené variantě se například již tehdy přihlásil i tehdy nepřítel známý senátor Mirek Topolánek, který uvedl, že „Dobrá varianta to není, protože by vedla k programovému zploštění obou stran a možná i k zemětřesení na politické scéně, nicméně všude ve světě, když nastal "stav národního ohrožení", tak se to řešilo podobně. Teď je jen otázka, zda v tomto stavu už jsme, nebo ne“.²⁷⁰ Velkou koalici v té době přímo neodmítl, i když ji nepovažoval za aktuální, ani Václav Klaus, podle něhož: „Miroslav Macek vždy říká věci extrémně a vyhroceně. I taková poloha je užitečnou součástí diskuse. Miroslav Macek prostě jen popsal jednu z dalších možností budoucího politického vývoje. Varianta velké koalice je podle mého názoru krajním řešením vhodným pouze pro krajní situaci, a ta, myslím, v naší zemi nenastala“.²⁷¹

Na podzim 1999 se v napjaté společenské situaci vyvolané zveřejněním studentské výzvy „Děkujeme, odejděte“, sešel Kongres ODS, který byl kvůli dvouletému funkčnímu období pro vedení strany, prvním vnitrostranickým testem od podepsání opoziční smlouvy v roce 1998. Kongres se uskutečnil ve dnech 4.-5. prosince 1999 v Liberci. Jistým posunem v rámci komunikace politických stran napravo od středu bylo to, že na něm vystoupili se svými zdravicemi jak zástupci US a DEU, tak i Jan Kasal za KDU-ČSL. Václav Klaus zde vystoupil se svým úvodním předsednickým projevem a jeho obsahem byla především rekapitulace roku uplynulého od bouřlivého poděbradského kongresu a problematika opoziční smlouvy. Podle Klause opoziční

²⁶⁷ Macek: Je-li stát ohrožen, rozdíl mezi stranami se stírají rozhovor s Jiřím Kubíkem. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch.

²⁶⁸ Macek: Je-li stát ohrožen, rozdíl mezi stranami se stírají rozhovor s Jiřím Kubíkem. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch.

²⁶⁹ Macek: Je-li stát ohrožen, rozdíl mezi stranami se stírají rozhovor s Jiřím Kubíkem. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch.

²⁷⁰ Úvaha o velké koalici není jen Mackovou fantazií. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch.

²⁷¹ Úvaha o velké koalici není jen Mackovou fantazií. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch.

smlouva „nebyla cílem, ani předem připraveným krokem, ale byla důležitým politickým tahem, jehož smyslem bylo:

- zajištění alespoň základního politického postavení pro druhou nejsilnější stranu v zemi
- umožnění ustavení vlády bez dlouhotrvající vládní krize a bez ničím neohraničeného přežívání Tošovského, tzv. úřednické vlády, která však byla spíše vládou Unie svobody a KDU-ČSL než vládou skutečných úředníků
- možnost zahájit postupné vytváření nové politické architektury v naší zemi
- vymanění se z politické izolace, vyplývající z obtížnosti či dokonce nemožnosti dohody s našimi bývalými koaličními partnery v KDU-ČSL a s novou Unií svobody.²⁷²

Přes Klausovu snahu a celého nejvyššího vedení ODS o obhajobu opoziční smlouvy se v mnoha projevech delegátů objevovala sílící nespokojenost, někteří z nich vyzývali stranu rovnou k tomu, aby smlouvu vypověděla. Například Jiří Oberfalzer ve svém projevu řekl: „ODS by znovu měla být bezkonkurenční, svou nabídkou pozitivní, nikoli uměním získat právo veta. Dle mého soudu se v současné době účel opoziční smlouvy vyčerpal a ona přináší více škody než užitku. ODS musí mít odvahu a sílu otevřít prostor pro nezatížená politická jednání a musí se dokázat vzdát své relativní výhody, jakýchsi zadních vrátek k udržení současného stavu. ODS musí vypovědět opoziční smlouvu“.²⁷³ Dalším výrazným kritikem vedení strany byli například Jiří Payne, který vyzval ODS ke změně jejího politického stylu, nebo Přemysl Sobotka, podle něhož: „ODS potřebuje nové politiky. Pod výrazem nový politik si představuji člověka, který je ochoten na sobě tvrdě a každodenně pracovat, člověka pravicového myšlení, který umí naslouchat druhému, snaží se získat pro své názory většinu, v závěru je však loajální k většinovému názoru. Zveřejňování těchto názorů by nemělo probíhat populisticky před diskusí uvnitř ODS“.²⁷⁴

Kongres nakonec přijal usnesení, podle něhož zavázal vedení ODS pokračovat v jednáních s ČSSD, KDU-ČSL a US o vytvoření většinové vlády. Přičemž za nejlepší možný výsledek těchto jednání označil dohodu o vytvoření vlády „supervelké koalice“ ČSSD, ODS, KDU-ČSL a US. Kritici opoziční smlouvy respektive vedení ODS, však nebyli úspěšní při hlasování o místopředsednických postech. Místopředsedy se stali Ivan Langer, Libuše Benešová, Miroslav Macek a Petr Nečas. Porážku kritiků opoziční smlouvy nejlépe reprezentoval Jiří Payne, který pronesl na kongresu zřejmě

²⁷² Projev Václava Klause na X. kongresu ODS. X. kongres ODS. Liberec, 4. - 5. prosince. 1999. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/10.kongres/klaus1.html>.

²⁷³ Projev Jiřího Oberfalzera, X. kongres ODS. Liberec, 4. - 5. prosince. 1999. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/10.kongres/oberfalzer.html>.

²⁷⁴ Projev Přemysla Sobotky. X. kongres ODS. Liberec, 4. - 5. prosince. 1999. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/10.kongres/sobotka.html>.

nejkritičtější projev a který vedení strany kritizoval již v průběhu roku za jeho údajnou nedostatečnou loajalitu vůči NATO. Při volbě místopředsedů však získal nejnižší počet hlasů.

Pokračování a tříbení ideových základů ODS následně pokračovalo i v roce 2001, kdy se v rámci oslavy desetiletého výročí založení ODS uskutečnila třetí ideová konference "Deset let ODS". Václav Klaus se zde věnoval i blížícím se parlamentním volbám, které vnímal jako rozhodující pro další směřování země. Ve svém příspěvku řekl: „Volby v roce 2002 přijímáme jako rozhodující výzvu. Jejich výsledek s vysokou pravděpodobností předurčí směřování naší země na více než jedno volební období. Připravovat se na ně musíme právě s tímto vědomím, to musí být náš výchozí úhel pohledu, tak to musí být pochopeno celou ODS. Jsme v nové fázi politického vývoje naší země. Jsme v situaci, kdy se již ve vládě vystřídaly všechny demokratické parlamentní politické strany, nemluvě o tom, že jsme zažili i jednu vládu polopolitickou, sestavenou prezidentem republiky. Voliči už nejsou v situaci, kdy by si mohli zkusit "otestovat" něco, co tu ještě nebylo, i když jim - jako lákavá novinka - jistě bude představována čtyřkoalice. Musíme být připraveni i na to, že v médiích nebudeme mít dost prostoru k tomu, abychom tento trik objasnili naší veřejnosti“.²⁷⁵ Významný ohlas však především zaznamenal dokument Jana Zahradila, Manifest českého eurorealismu, který byl následně médií a politickými konkurenty ODS označován za důkaz „antievropanství“ ODS. Splnila se tak předpověď hlavního tvůrce tohoto materiálu, který ve své úvodní řeči k tomuto dokumentu řekl: „Dnes odpoledne budeme diskutovat v jedné ze sekcí další takový materiál, Manifest českého eurorealismu. Je to zřejmě démonická záležitost, protože z ní nikdo dosud neviděl ani řádku, přesto už někteří novináři vědí o čem to je - prý o tom, jak nevstoupit do EU“.²⁷⁶

Dvanáctý kongres ODS se uskutečnil v listopadu 2001 v Ostravě. Již před samotným kongresem Václav Klaus ve svém úvodníku: „Vážení přátelé, členové Občanské demokratické strany!“ zveřejněném těsně před konáním kongresu, vyzval členy ODS k „většímu a silnějšímu odhodlání, než tomu bylo dosud“.²⁷⁷ V silně apelačním duchu pokračoval i na samotném kongresu. V kontextu dosažení vítězství ODS v blížících se parlamentních volbách řekl: „Jsem rozhodnut pro tento cíl udělat všechno, co je v mých silách a schopnostech. Mám-li však s tímto úkolem naši stranu vést, budu nekompromisně požadovat, aby to byla strana na všech úrovních jednotná, důvěřující vedení, které si dnes zvolí, a respektující pravomoci volených orgánů ještě

²⁷⁵ Václav Klaus 10 let ODS - úvodní vystoupení předsedy ODS Václava Klause. III. Ideová konference ODS, Praha Žofín, 21.-22.dubna 2002. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/ideovky/3.ik/uvod-klaus.php>.

²⁷⁶ Úvodní projev Jana Zahradila, III. Ideová konference ODS, Praha Žofín, 21.-22.dubna 2002. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/ideovky/3.ik/uvod-zahradil.php>.

²⁷⁷ Klaus, V., (2001). Vážení přátelé, členové Občanské demokratické strany! Listy ODS, č.2, str.1. On-line text: http://www.ods.cz/docs/listy/listy_02-2001.pdf.

více než tomu bylo v minulosti. Celé naší veřejnosti musíme ukázat, že slovo demokratická máme v názvu oprávněně, ale musím připomenouti to, že tam máme i slovo strana (tedy nikoli slovo hnutí či fórum). Že diskuse, případné spory a osobní ambice jednotlivců trvají pouze do demokratického rozhodnutí, a že se pak všichni loajálně vydají cestou, kterou stanovila většina. Za takovou stranu mohu a chci převzít odpovědnost. A dodávám – odpovědnost se vším všudy. I s osobními důsledky a závěry, které pro sebe učiním, pokud v našem zápase neuspějeme. I tím chci dnes - a to zřetelněji než v minulosti - zdůraznit, jak vážná a zásadní je doba, která je před námi“.²⁷⁸

V souvislosti se zveřejněním Manifestu českého eurorealismu, k němuž došlo na III. Ideové konferenci ODS o několik měsíců dříve, je zajímavé zmínit, že ve své závěrečné usnesení kongres konstatoval, že „členství ČR v EU bylo, je a nadále zůstane jednou z programových priorit ODS. Kongres ODS požaduje dojednání rovnoprávného členství, které nebude diskriminovat naše občany ani naše podnikatelské subjekty. Kongres ODS vyzývá k veřejné a všeobecné diskusi o budoucnosti EU a o vstupních podmínkách“.²⁷⁹

Období od podepsání „tolerančního patentu“ je mnohdy z pohledu na celostátní politiku ODS označováno za období „zadržování socialismu“,²⁸⁰ a snahy strany o respektování pravidel parlamentní demokracie (snaha o omezování vyděračského potenciálu menších politických stran, nedůvěra v občanské iniciativy, krize v ČT a jiné). ODS v tomto období do jisté míry kompenzovala svou spolupráci s ČSSD, v mnohem větší intenzitě jejího ideologického apelu. Tato strategie měla dva cíle: utužení ideové podstaty strany a tím i její organizace a vymezení se vůči politickým soupeřům (především 4Koalici), s cílem zůstat dominantní silou české pravice. V období 1998 - 2002 tak došlo k zřetelné vyšší míře ideologizace ODS. Ta se například projevovala i silnější rétorikou vůči nadnárodní integraci EU, ale i sebeoznačováním se za „jedinou pravicovou stranu“ na české politické scéně. Takováto míra ideologizace však nemusí pro stranu nutně znamenat ztrátu podpory širšího elektorát.

Podle některých politologů v období opoziční smlouvy ODS do jisté míry ztratila charakter „catch-all party“, protože prakticky opustila politický střed.²⁸¹ Přesto však nelze jednoznačně říci, že ODS tak díky těmto hodnotovým a ideovým posunům prohrála volby a zcela ztratila profil „catch-all party“, tedy strany schopné oslovovat širší voličské spektrum. Jak je ukázáno v závěrečné kapitole studie, voličská podpora

²⁷⁸ Hlavní projev na XII. kongresu ODS - Václav Klaus. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/12.kongres/12kon-klaus-projev.html>.

²⁷⁹ Usnesení XII. Kongresu ODS, 2001. Listy ODS, č. 3, s. 8. On-line text: http://www.ods.cz/docs/listy/listy_03-2001.pdf.

²⁸⁰ Pečinka, B. (2001). ODS po ostravském kongresu. Revue Proglas. č.9, s. 9-11.

²⁸¹ Klíma, M. (2004). Problémy pravice, problémy ODS, Politologický časopis, č. 4, s. 399.

ODS se zmenšila, ale její sociální a demografická struktura elektorátu i nadále v poměrech České republiky odpovídala typu „catch-all party“ stran. V tomto období se změnila především politická komunikace ODS. To se naplno projevilo především v předvolební kampani ODS k parlamentním volbám 2002, což ji na veřejnosti prezentovalo jako silně ideologickou stranu. Nelze navíc zapomínat na fakt, že ODS sebe samu považovala za opoziční stranu, bez ohledu na některé problémy této sebedefinice, proto je zcela pochopitelné, že v tomto období vystupovala daleko radikálněji, než vládní strana.

2.3 Analýza volební kampaně ODS 2002

Přestože se nosným mottem volební kampaně ODS v roce 2002 stalo heslo „Vstříc novému osudu“, kampaň ODS byla v mnohém defenzivní. To ostatně konstatuje i oficiální analýza volební kampaně ODS, která po prohraných volbách 2002 vznikla pro potřeby Výkonné rady ODS, podle níž bylo „...snahou odpoutat se od kritiky opoziční smlouvy, ukotvit pevné voličské jádro a pozornost občanů nasměrovat na řešení konkrétních problémů naší země z pohledu ODS“.²⁸²

Předvolební kampaň ODS byla rozdělena do dvou částí: programové a závěrečné, „horké“ části kampaně, která byla vedena v emocionální a osobní rovině.²⁸³ Programová část byla utvořena „dekádou“, během níž došlo k zveřejňování jednotlivých témat. Druhá fáze měla prakticky jediného představitele – Václava Klause. Zůstává nezodpovězenou otázkou, zda si tvůrci kampaně uvědomili, že nejde o prezidentskou kampaň Václava Klause, ale o kampaň ODS, v níž byl sice Václav Klaus ústředním lídrem, ale hlasovat přímo pro něj mohli pouze občané jednoho ze čtrnácti volebních obvodů.

Oficiálně byla předvolební kampaň ODS zahájena 21. ledna 2002 prvním tématem dekady "ODS volí EU". Představování jednotlivých témat probíhalo každých čtrnáct dní formou tiskové konference a inzercí v tištěných médiích. Celkově dekáda průběžně zahrnovala tato témata: ODS volí EU; ODS volí jistotu pro stáří; ODS volí nízké daně; ODS volí bezpečí země; ODS volí prostředí pro život; ODS volí české národní zájmy; ODS volí průvan v byrokracii; ODS volí nezádluženou budoucnost; ODS volí činy místo gest; ODS volí konec starých časů. Témata dekád byly následně shrnuty do „Volebního desatera ODS“, které se stalo výchozím volebním programovým dokumentem pro volby 2002. Politolog Miroslav Mareš však úlohu „volebního

²⁸² Volby do PS PČR 2002 - analýza volební kampaně ODS. Materiál pro Výkonnou radu ODS. On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=97>.

²⁸³ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Volební kampaň 2002. Úloha médií a proměna jejich obsahu v době kampaně a v delším časovém horizontu. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.-Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s.50.

desatera“ jako volebního programu zpochybnil, když ho označil za „na české poměry netypický dokument“.²⁸⁴

Programová část kampaně se dá, s přihlédnutím k analýze relevantních médií, kterou po volbách provedla společnost Media Tenor, označit za neúspěšnou. Většina nevhodně zvolených témat dekády se totiž v mnohém odrazila na negativním hodnocení ODS v médiích²⁸⁵ (únor: „ODS volí EU“ – 22% negativních výpovědí v médiích, březen: „ODS volí prostředí pro život“ - 41% negativních výpovědí, ODS volí nízké daně – 24% negativních výpovědí, duben: „ODS volí české národní zájmy“ – 42% negativních výpovědí, květen – „ODS volí činy místo gest“ - 31% negativních výpovědí).²⁸⁶ Během kampaně byla navíc často zpochybňována i grafická úprava inzertních nosičů kampaně, kdy se se silnou kritikou setkalo především použití kombinace žluté a černé, speciálně v dubnovém leafletu a inzerátu „ODS volí české národní zájmy“, kdy byl žlutý grafický obrys mapy České republiky obklopen černým polem, které mohlo v kombinaci s tehdy řešenou problematikou tzv. Benešových dekretů“ iniciovat negativní asociace²⁸⁷.

Horká část kampaně byla odstartována 20. května 2002 na předvolební konferenci na pražském Žofíně. Od této chvíle se grafika kampaně přeorientovala na národní barvy a prezentaci Václava Klause, jako hlavní postavu kampaně ODS. ODS se v závěru své kampaně pokusila napodobit tolik úspěšnou taktiku z předvolební kampaně 1998. Vsadila na osobnost Václava Klause jako hlavního „taháku“ své kampaně a na vyvolání strachu před levicí. V porovnání s rokem 1998 se tato taktika ukázala jako neúspěšná. Politologové Petr Sokol a Ladislav Mrklas ve své alternativní analýze předvolební kampaně ODS zmínili i problematiku ústředního hesla kampaně "Vstříc novému osudu". Podle jejich hodnocení: „šlo o heslo (nebo spíše antiheslo) absolutně nedynamické, odevzdané a nepřinášející žádné skutečné politické poselství. Navíc heslo, jež bylo ve faktickém rozporu s ideovým charakterem ODS, coby strany liberální a konzervativní“.²⁸⁸

Pokud se podrobněji podíváme na některé průzkumy veřejného mínění, které provádělo Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), zřetelně se ukáže, jak málo

²⁸⁴ Mareš, M. (2003). Volební programy ČSSD, ODS, Koalice a KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 74.

²⁸⁵ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Cit výše, s.52.

²⁸⁶ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Cit výše, s.52.

²⁸⁷ Podle teorie psychologie barev sice žlutá barva asociuje světlo, zdraví, radost a optimismus, současně však asociuje závist a chamtivost. Nehledě již na asociace černé, která symbolizuje smrt, smutek, prázdnotu, deprese. Viz. Jablonski, A.W. (2006) Politický marketing. Úvod do teorie a praxe. Brno: Barrister and Principal. s.126.

²⁸⁸ Sokol, P.-Mrklas, L. (2002). Na okraj porážky ODS ve volbách aneb co v analýze nebylo. Revue Proglas.č 8. On-line text: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/77/na-okraj-porazky-ods-ve-volbach-aneb-co-v-analyze-nebylo/?PHPSESSID=8>.

se předvolební kampaň ODS protínala s tehdejší společenskou realitou, a nereagovala takřka v ničem na požadavky emancipující se české společnosti. V následujících řádcích budou popsány nejzřetelnější případy toho, jak ODS ve své předvolební kampani 2002 nevycházela z důkladného průzkumu volebního trhu a předvolební kampaň tak vůbec nereflektovala politickou a společenskou situaci.²⁸⁹

1. kampaň ODS byla postavena pouze na osobě Václava Klause

ODS postavila především svůj závěr předvolební kampaně na osobě Václava Klause. Udělala tak i přesto, že Václav Klaus patřil dlouhodobě k méně oblíbeným politikům – během let 1998-2002 se jeho popularita u respondentů málokdy přehoupla přes 30%. Zatímco například u Stanislava Grosse nekleslo % oblíbenosti v letech 2000-2002 pod 60% a u Vladimíra Špidly pod 40%.²⁹⁰

2. kampaň ODS se nesla v duchu „obhajoby národních zájmů“ a přílišné kritiky EU, která působila v některých momentech až jako vyvolávání nacionalistických nálad

V roce 2002 to přitom byli především potenciální voliči ODS, kteří evropskou integraci podporovali, přesto ODS v kampani EU tvrdě kritizovala, a to i přesto, že bylo jedním z témat dekády kampaně „ODS volí EU“. Z výzkumu CVVM z přelomu února a března 2002 vyplývalo, že evropskou integraci podporovali nejvíce ti, „kteří sdělili, že by v parlamentních volbách volili ODS, dále stoupenci samotné US - DEU anebo Koalice jako celku (v 78 - 84 %). Vlažnější již byli stoupenci ČSSD (61 %), dále ti, kteří preferují samotnou KDU-ČSL (57 %) a jen minimální podpora by směřovala od přívrženců KSČM (12 %). V referendu by pro vstup do EU hlasovali především stoupenci US-DEU (74 %) a ODS (69 %). Menší měrou by takto hlasovali stoupenci ČSSD (49 %) a ti, kdo sdělili, že by volili KDU-ČSL (43 %).²⁹¹

3. Nepříznivě pro Václava Klause vyznívalo i porovnání důvěry předsedů parlamentních stran

Zatímco Vladimíru Špidlovi důvěřovalo v lednu 2002 54% respondentů a nedůvěřovalo 27%, u Václava Klause tomu bylo téměř naopak – důvěřovalo mu pouze 31% občanů, zatímco opak uvedlo celých 60% dotázaných. Více než šéfovi ODS voliči důvěřovali i Cyrilu Svobodovi – 37% a Haně Marvanové – 35%.²⁹²

²⁸⁹ Všechna sociologická data v této kapitole vycházejí ze zpracování tiskových zpráv Centra pro výzkum veřejného vydaných v lete 2000-2002.

²⁹⁰ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Popularita politiků, v období 2000-2002. On-line:<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

²⁹¹ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Aktuální postoje veřejnosti ke vstupu do EU, 2000-2002. On-line: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100017s_PM20402.doc.

²⁹² Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Popularita politiků, v období 2000-2002. On-line:<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

4. Malá známost a nízká popularita dalších předních politiků ODS²⁹³

Pro ODS vyznívalo nepříznivě i srovnání důvěry pěti nejznámějších politiků ODS a ČSSD. Zatímco nejdůvěryhodnějším politikem ČSSD byl Stanislav Gross s 72% důvěřujících občanů, nejdůvěryhodnějším politikem ODS byl Václav Klaus s 31%. Při sečtení důvěryhodnosti prvních pěti nejpopulárnějších politiků ČSSD se dostaneme k číslu 251% z 500 možných, zatímco u ODS je tento součet pouze 104% z 500 možných. Viz. graf č.1.

ODS nejenže nenalezla vhodná předvolební témata, ale na rozdíl, například od ČSSD, nedisponovala pestrou paletou osobností, v níž by si takřka každý volič mohl najít svého oblíbence: „všeobecně populárního“ kandidáta typu Stanislava Grosse či Petry Buzkové, „odborníka“ Jaroslava Tvrdíka či Jiřího Rusnoka, „ekologa“ typu Miloše Kužvarta či „intelektuály“ typu Pavla Dostála, až po „odboráře“ typu Zdeňka Škromacha.²⁹⁴ ODS proti nim v kampani postavila v podstatě pouze jediného člověka – Václava Klause.

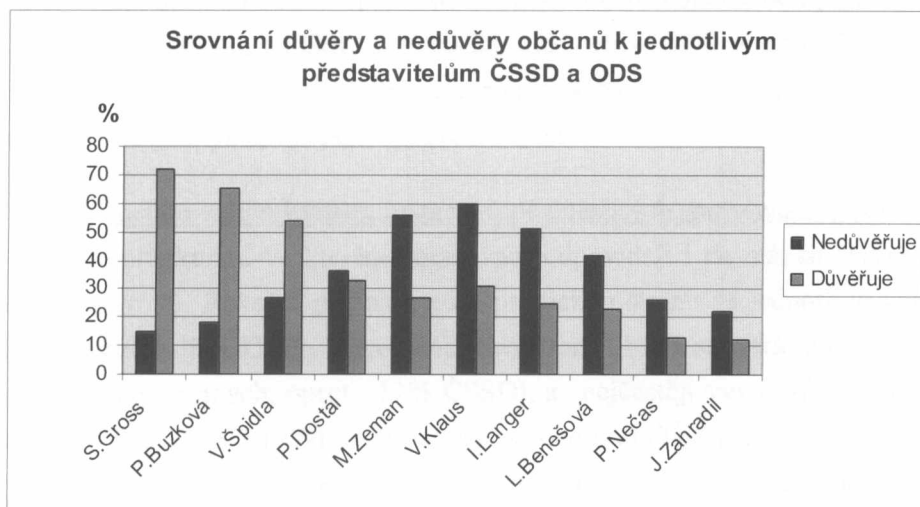
Zajímavě v tomto kontextu proto vyzní srovnání jednotlivých krajských lídrů ČSSD a ODS v počtu preferenčních hlasů, s kterou ve své analýze neúspěchu ODS přišli politologové Petr Sokol a Ladislav Mrklas. Podle tohoto srovnání dokázali v počtu preferenčních hlasů porazit své soky pouze dva kandidáti ODS – Ivan Langer Pavla Dostála a Petr Nečas Miloše Melčáka. Ostatní kandidáti ODS dostali méně preferenčních hlasů než jejich soupeři, což by se vzhledem k porážce ODS nemuselo jevit jako velké překvapení, podstatné však je, jak vysoké tyto porážky byly. Například ve Středočeském kraji získal Stanislav Gross o 83,5% více preferenčních hlasů než Vlastimil Tlustý, v Jihočeském kraji Vladimír Špidla o 65,5% více než Miroslav Beneš, v Královohradeckém kraji Jiří Rusnok o 66,6% více než Miroslav Kučera, na Vysočině Jaroslav Tvrdík o 80,7% více než Miroslava Němcová.²⁹⁵

²⁹³ Sociologická data vycházejí ze pracování tiskových zpráv CVVM – Popularita politiků, v období 2000-2002. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>

²⁹⁴ Fiala, P. (2002). Komentář: Parlamentní volby 2002 – předběžná analýza. Revue Proglas 6-7.

²⁹⁵ Sokol, P.-Mrklas, L. (2002). Na okraj porážky ODS ve volbách aneb co v analýze nebylo. Revue Proglas. č. 8. On-line text: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/77/na-okraj-porazky-ods-ve-volbach-aneb-co-v-analyze-nebylo/?PHPSESSID=8>.

Graf č. 1 Srovnání důvěry a nedůvěry občanů k jednotlivým představitelům ODS a ČSSD

Zdroj: vlastní zpracování podle CVVM, tiskové zprávy: Popularita politiků 2000-2002

5. ODS byla nejhůře vnímanou politickou stranou

Další negativum pro ODS ukazuje průzkum věnující se výhradám občanů k politickým stranám. Nejvíce výhrad mělo celkem 28% občanů k ODS, 23% ke KSČM, pouze 12% k ČSSD. Při součtu umístění na 1.-2. místě navíc dosáhlo skóre ODS 47%, zatímco u ČSSD to bylo pouze 29%²⁹⁶. Viz tabulka 2.

tabulka č. 2 Výhrady občanů k politickým stranám

Výhrady vůči:	Výhrady občanů k politickým stranám		
	Na 1. místě (%)	Na 2. místě (%)	Celkem (%)
ODS	28	19	47
KSČM	23	14	37
ČSSD	12	17	29
US-DEU	7	12	19
ODA	8	10	18
4K	8	7	15
KDU-ČSL	3	9	12
SPR-RSČ	4	6	10

Zdroj: vlastní zpracování podle Image politických stran, CVVM.

6. ODS nebyla jednoznačně vnímána jako opoziční strana²⁹⁷

Podle průzkumu IVVM z „Reflexe stranického systému a opoziční smlouvy“ na otázku „Které z následujících politických stran, podle Vašeho názoru, na české politické

²⁹⁶ Sociologická data vycházejí z tiskové zprávy CVVM – Image politických stran, 3. února 2002. On-line: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100043s_pv20308.doc.

²⁹⁷ Sociologická data vycházejí z tiskové zprávy CVVM – Reflexe stranického systému a opoziční smlouvy, 8. března 2002. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100043s_pv20308.doc.

scéně vystupují jako strany opoziční?“ vyplynulo, že voliči viděli jako opoziční stranu Unii svobody (64%), KSČM (60%), KDU-ČSL 56%. ODS se umístila až na posledním místě, když ji jako opoziční stranu vnímalo 41%, ale stejné procento ji označilo za stranu, která „nevystupuje jako opoziční strana“.

7. ODS měla u voličů špatnou image v řadě důležitých společenských otázek²⁹⁸

Podle průzkumu, ve kterém dotazovaní odpovídali i na otázku "Nyní Vám přečtu několik výroků. Řekněte mi, na kterou politickou stranu se jednotlivé výroky nejlépe hodí" vyznělo, že ODS byla vnímána jako strana „která se stará je o moc“ (označilo ji takto 41% dotázaných, oproti 11% ČSSD), a „nejčastěji vyvolává zbytečné konflikty“ (ODS - 23% , ČSSD 17%). ČSSD měla na rozdíl od ODS jednoznačně lepší image. To vyplývá například z hodnocení výroku „svůj program zaměřuje na sociálně slabé“, kdy ji takto definovalo 37% voličů, zatímco ODS pouhá 3%, „umožní rozvoj střední třídě“ – ČSSD 18%, ODS 13%, „nejlépe se stará o hospodářství ČR“ – ČSSD 20%, ODS 18%. Vítězně v rámci pozitivních hodnocení vyšla ODS pouze u dvou výroků: „nejlépe zajistí zájmy ČR“ ODS - 20% , ČSSD 18% a „podporuje rozvoj podnikatelské sféry“ ODS 40%, ČSSD 13%.

8. ODS nedokázala svou kampaní reflektovat problémy, které nejvíce trápili voliče

Voliči vnímali na jaře 2002 za pět nejzávažnějších celospolečenských problémů²⁹⁹:

ODS však ani jednomu z těchto problémů nevěnovala žádné téma své dekády. Naopak se v nich věnovala tématům, které voliče až tak netrápili například: daňové reformě – tu uvedlo za jeden z nejzávažnějších celospolečenských problémů pouze 26% dotázaných, vstupu do EU – 27%, životnímu prostředí – 35%. Viz tabulka č.3.

Tabulka č. 3 Nejzávažnější společenská témata

1.	korupce	73%
2.	organizovaný zločin	70%
3.	nezaměstnanost	67%
4.	obecná kriminalita	64%
5.	zdravotnictví	58%

Zdroj: TZ CVVM – Jaké problémy občany znepokojují, květen 2002.

9. Vnější faktor kampaně – postoje médií vůči ODS

Přestože si politici ODS kontinuálně stěžovali na negativní obraz ODS v médiích, viz například citace z povolební oficiální analýzy voleb ODS: „Velkou roli v těchto kauzách hrála média, která se ve své většině po celé volební období stavěla proti

²⁹⁸ Sociologická data vycházejí z tiskové zprávy CVVM – Image politických stran, 3. února 2002. On-line: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100043s_pv20308.doc.

²⁹⁹ Sociologická data vycházejí z tiskové zprávy CVVM – Jaké problémy občany znepokojují, květen 2002. On-line: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100068s_Po20528.doc.

opoziční smlouvě a proti ODS....Nepřátelské naladění médií proti ODS je skutečností potvrzenou mnoha průzkumy a navíc se jedná o situaci trvající již několik let. Je pravda, že vůči ČSSD nejsou média rovněž příliš přátelská, ale celkově je na tom ODS z demokratických subjektů nejhůře. V takovém prostředí se jen velmi těžko daří předat poselství ODS voličům. KSČM tuto situaci řeší udržováním vlastního deníku. ČSSD vydává v Právu každý týden dvoustranu svých informací. Koalici nahrávají MfD a LN. ODS nemá k oslovení veřejnosti adekvátní prostředek. Tato situace se v následujícím volebním období ještě zhorší. ODS proto musí uvažovat o vlastním mediálním zajištění“.³⁰⁰ Neměli zcela pravdu. Média nebyla ODS nijak výrazně nakloněna, ale například společenský dosah „spřízněné“ TV Nova byl v té době obrovský. Podle mediální analýzy společnosti Media Tenor „...deníky, ani televize v předvolebním období roku 2002 neuspořádaly „run“ na žádnou politickou stranu, tedy ani na ODS. Občanská demokratická strana byla sice v předvolebním období roku 2002 relativně nejhůře hodnocenou politickou stranou v komentářích deníků (negativní výpovědi převažovaly nad pozitivními o 25%), ostatní strany však následovaly jen s mírným odstupem: ODA (23%), KSČM (22%), ČSSD (22%)“³⁰¹ Podle analýzy zaměřené na preference konkrétních médií vyšla najevo tyto fakta: Právo přineslo ve zpravodajství i komentářích 17% negativních výpovědí o ODS proti 10% o ČSSD, Hospodářské noviny a Mladá Fronta Dnes hodnotily obě strany stejnou mírou negativních výpovědí: 13%, respektive 17%, Lidové noviny 16% negativních výpovědí o ČSSD oproti 14% o ODS.³⁰²

V hodnocení mediálních výstupů kandidujících stran v hlavních televizích zpravodajských relacích si naopak nejlépe vedla ODS. V TV Nova byly nejméně negativně prezentovanou politickou stranou, v Událostech na ČT 1 byla nenegativněji hodnocena ČSSD, následovaná ODS a US-DEU.³⁰³ Význam pozitivního obrazu politické strany v televizním vysílání je obrovský, ODS měla při míře sledovanosti TV Nova v tomto ohledu, oproti ostatním stranám podstatnou výhodu. TV Nova byla nejen nejsledovanější českou televizí, ale její podíl na trhu se pohyboval v rozmezí 40-50% diváků v kategorii starších patnácti let.³⁰⁴ V mediálních analýzách se znovu ukázalo, že předvolební kampaň ODS postavená především na osobě Václava Klause nevnímala nejen jeho relativní neoblíbenost u voličů, ale ani u médií. Václav Klaus byl v komentářích a zpravodajství denního tisku, ČRo1- Radiožurnálu a televizích

³⁰⁰ Volby do PS PČR 2002 - analýza volební kampaně ODS. Materiál pro Výkonnou radu ODS. On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=97>.

³⁰¹ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Volební kampaň 2002. Úloha médií a proměna jejich obsahu v době kampaně a v delším časovém horizontu. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.-Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s.53.

³⁰² Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Cit. výše, s.54.

³⁰³ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Cit. výše, s.54.

³⁰⁴ Televize - podíl na trhu: <http://www.radiotv.cz/sledovanost/>.

hodnocen negativně v 18% výpovědí, Miroslav Grebeníček v 12%, Vladimír Špidla v 9%, Cyril Svoboda v 8% a Hana Marvanová ve 3%. Mediální neoblíbenost Václava Klause v tištěných denících měla navíc během předvolební kampaně vzrůstající tendence – jestliže v lednu 2002 byl hodnocen negativně v 14% výpovědí, v květnu 2002 to již bylo 22% negativních výpovědí. Analytici Media Tenoru navíc upozornili na negativní ohlas předvolebního telefonátu Václava Klause do českých domácností. Podle jejich hodnocení stouply týden po telefonátu negativní výpovědi o ODS o 5% z 25% na 30%³⁰⁵.

Za jeden z rozhodujících faktorů kampaně se do jisté míry dají považovat i televizní debaty lídrů ODS a ČSSD – Václava Klause a Vladimíra Špidly. Již z první debaty s Vladimírem Špidlou, která se odehrála 2. června 2002 v Nedělní partii na TV Prima, odešel Václav Klaus překvapivě poražen. Jejím hlavními poselstvími zůstaly věty Vladimíra Špidly: „Ta hlavní hodnota je moderní sociální stát v evropském kontextu...Ty zdroje jsou kryté...zdroje jsou a záleží na vůli vlády, která tyto zdroje uvolní“.³⁰⁶ Klaus na věty o „moderním sociálním státu“ a o tom, že „zdroje jsou“ nebyl schopen adekvátně reagovat.

Klaus nepřesvědčil voliče o své akceschopnosti ani v druhé televizní debatě, která proběhla 9. června 2002 na TV Nova. Její následná interpretace v médiích byla zřejmá: přesvědčivějším z obou lídrů byl Vladimír Špidla. „Na víkendovou předvolební debatu reagovalo převážně den poté celkem 78 příspěvků. Bezprostřední reakce hodnotily více negativně Václava Klause. Články často citovaly názory politologů a mediálních expertů, kteří označili Špidlovo vystoupení za přesvědčivější“.³⁰⁷

Závěr volební kampaně

Závěr volební kampaně ODS v r. 2002 se nadá nazvat jinak, než nezvládnutý. Ovlivnily ho kromě výše zmíněných předvolebních diskusí, zejména dva další faktory – „mobilizace č.2“ a telefonát Václava Klause občanům.

Předtočený telefonát Václava Klause, který byl od 9.června 2002 nasměrován na více než 1 300 tisíc telefonních čísel sice doposlechlo 1 321 tisíc účastníků a nedoposlechlo pouze 13 785³⁰⁸, ve veřejnosti a v médiích však vyvolal především negativní reakci.³⁰⁹ Těsně před volbami přišla ODS s inzeráty a celorepublikovou

³⁰⁵ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Cit. výše, s.55.

³⁰⁶ Pečinka, B. (2003). Cesta na hrad. Praha: Formát. s.112.

³⁰⁷ ODS (2002). Volby do PS PČR 2002 - analýza volební kampaně ODS. On-line text: http://www.ods.cz/docs/dokumenty/volby-PSP_2002-priloha.pdf.

³⁰⁸ ODS (2002) Cit výše.

³⁰⁹ ODS (2002) Cit výše. Text direct callu ODS: „Dobrý den, u telefonu Václav Klaus. Omlouvám se, že vstupuji do Vašeho domova, ale naše budoucnost je v nebezpečí. Nedejte šanci těm, kteří nás zadlužují, berou nám naši svobodu a už teď si rozdělují vládní křesla. Chci udělat vše pro to, abychom mohli být znovu hrdí na svou zemi, aby naše děti mohly žít ve svobodě a prosperitě. Čeká nás osudová volba. Dejte mi svůj hlas.“

plakátovací „mobilizací č.2“. Text plakátu byl jednoduchý: „Zastavte socialisty. Národ volí Klause“. ODS tak několik málo hodin před začátkem voleb vsadila definitivně na „národní notu“, která však neměla nijak velký mobilizační efekt, nehledě na to, že samotný text inzerátu a plakátu byl kontroverzní.

Zhodnocení

Strategie předvolební kampaně ODS se z retrospektivního pohledu dá označit za „strategii utvzování“, která se obrací především na „skalní“ stoupence strany. „Jejím cílem je jednoznačné upevnění názorů již rozhodnutých voličů...“.³¹⁰ Naopak ODS zcela rezignovala na „strategii rozšiřování“, která se zaměřuje na nerozhodnuté – ovlivnitelné voliče a na prvovoliče, popř. dosavadní nevoliče. Z výše uvedených důvodů je zřejmé, že ODS svou kampaň vedla ve stylu „strany orientované na produkt“. ODS v kampani preferovala především hodnoty, které trvale prosazovala a nezaměřila se v kampani takřka vůbec na problémy, které nejvíce znepokojovaly voliče, ani na to, aby našla oboustranně přijatelný průsečík mezi svým programem a obecnou náladou, potřebami a problémy voličů. Tento rozpor mezi nabídkou a poptávkou nakonec ve svém povolebním hodnocení situace přiznal i Václav Klaus, když řekl: „Domnívám se totiž, že jsme se v našich úvahách - a to jak v období předvolebním, tak o to více v období povolebním - soustředili převážně na stranu nabídky a daleko méně na stranu poptávky. Výsledkem byl bod střetu poptávky a nabídky, neboli volební výsledek, nižší, než jsme očekávali. Kladu si - a jistě nejenom já - otázku, zda od nás naše země chtěla více nebo méně pravícovosti a ostrosti našich argumentů. Preference a postoje voličů, kteří se ve svém celku nepochybně chovají racionálně, nemůžeme, a to zejména v krátkém a středním období, zásadně ovlivnit, což je jedna z mých výchozích tezí. Z ní plyne, že čím je politický program strany výrazněji ideově a programově vyostřen, tím méně voličů ji bude volit. To je teze banální. Čím tzv. pravícovější program je, čím je radikálnější, čím více voliče zneklidňuje (obavou o důchody, o pracovní místa ve státní administrativě, o důsledky rozpočtových škrťů kvůli vyrovnávání rozpočtu), tím méně voličů mu dá hlas. Toto bychom si měli uvědomit a i touto optikou bychom měli hodnotit naše volební snažení. Mám pocit, že jsme v tomto smyslu naši nabídku udělali sice důslednou (a rezolutní), ale pro nevyhraněného voliče málo vstřícnou.“³¹¹

Občanskou demokratickou stranu lze na základě její předvolební kampaně v r. 2002 označit dle dělení Jenifer Lee-Marshment jednoznačně označit za „stranu orientovanou na produkt“. Strana ve své předvolební kampani takřka vůbec nevycházela z předvolebního průzkumu voličského trhu, její snahou bylo pouze zřetelně deklarovat

³¹⁰ Jablonski, A.W. (2006) Politický marketing. Úvod do teorie a praxe. Brno: Barrister and Principal. s. 97.

³¹¹ Klaus, V. (2002) Vystoupení na celostátním setkání předsedů oblastí a regionů ODS, on-line text: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=tLUOLVAyqn4P>.

směrem k voličům to, za čím stojí a jaké jsou její hodnoty, bez ohledu na většinové preference voličů. Nijak výrazně se nevěnovala ani vizuální a grafické stránce kampaně, což se také projevilo na její kvalitě. Její strategie v předvolební kampani byla odvozena pouze od její programatiky a ideologie. Svůj program a hodnoty se pokoušela po celé volební období komunikovat a následně ho propagovat v předvolební kampani vůči voličům, bez výraznější zpětné vazby od voličů..

ODS však při porovnání volebních výsledků ostatních demokratických stran, nebyla jediným politickým subjektem, který se nedokázal s obdobím opoziční smlouvy vyrovnat. Oproti parlamentním volbám 1998 totiž v roce 2002 ztratily volební podporu všechny demokratické strany. ODS i ČSSD získaly o takřka stejný počet voličů méně, proto není univerzální pravdou, že ODS na opoziční smlouvě prodělala a ČSSD pouze získala. Málo zdůrazňovaným faktem bylo například srovnání počtu voličů ČSSD v r. 1998 a 2002. Při tomto srovnání se ukazuje, že ČSSD volilo v roce 1998 1 928 660 občanů, v roce 2002 1 440 279. U ODS jsou odpovídající čísla 1 656 011 a 1 166 975. Ztráta u ČSSD tedy činila $488\,301 = 25,3\%$, u ODS $489\,036 = 29,5\%$.³¹² Její volební výsledek nebyl ovlivněn pouze opoziční smlouvou, ale i negativní image, kterou si u některých vrstev budovala již od počátku devadesátých let. V očích veřejnosti zůstala hlavním negativním protagonistou většinově neoblíbené opoziční smlouvy, ale i vln společenských nálad typu „krize v ČT“, či iniciativy „Děkujeme odejděte“, což se na jejím volebním výsledku bezpochyby odrazilo.

„Nezvládnutí“ volební kampaně se projevilo především v „zacílení“ kampaně, ale i v jejím personálním obsazení. ODS se místo soustředění se na získání nerozhodnutých voličských skupin de facto soustředila na „utvrzení“ jejího pevného voličského jádra. To se jí sice ve velké míře podařilo, ale k vítězství to nemohlo stačit.

Přesto je však třeba vyzdvihnout jeden z pozitivních efektů opoziční smlouvy pro ODS. V letech 1998-2002 si vyzkoušela svou opoziční roli díky opoziční smlouvě, potvrzené tolerančním patentem „nanečisto“. Její odchod do „čisté“ opozice nebyl „radikálním řezem“, ale spíše pozvolným ústupem trvajícím po celé období opoziční smlouvy a nebyl z tohoto důvodu tak bolestivým. V případě, že by nedošlo k událostem z konce roku 1997, částečnému rozkolu strany a následným předčasným volbám, a tehdejší vládní koalice by se udržela až do řádných voleb v roce 2000, mohl by ODS stihnout podobný osud jako mnoho dalších postrevolučních reformních politických stran v zemích bývalého komunistického bloku. Náročnost ekonomického a společenského přechodu se až na malé výjimky (například Slovinská liberální demokracie Janeze Drnovška) odrazila na politické životnosti těchto stran. Vhodným příkladem toho, čeho se ODS dokázala i díky opoziční smlouvě vyvarovat, je případ

³¹² K dopadům volební účasti na volební výsledky v r. 2002, viz.: Machonin, P. (2005) Neúčast ve volbách jako jeden z indikátorů sociální soudržnosti. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100024s_Machonin-volby.pdf

Maďarského demokratické fórum, které stálo v čele první nekomunistické maďarské vlády, v současnosti je však pouze malou politickou stranou.³¹³

Díky odchodu celé jedné stranické elity, popř. generace, v roce 1998 do Unie svobody, či mimo politiku, se ODS vyhnula personálním třenicím, protože takřka nikdo z lidí, kteří v ODS zůstali, nebyl schopen, ani ochoten konkurovat Václavu Klausovi. ODS semkl mýtus „sarajevského atentátu“ a následný pocit ohrožení a nezasloužené neoblíbenosti a nevděku (ať již ze strany „Hradu“, společenských elit, novinářů).

³¹³ MDF dokázalo zvítězit v prvních svobodných volbách v Maďarsku v r. 1990 se ziskem 24,73% voličů, což představovalo celkem 42,5% mandátů, od té doby však strana kontinuálně oslabuje. Viz. Benda, L. 2002). Republika Maďarsko. In Fiala, P.- Strmiska, M.-Holzer, J. a kol. Politické strany ve střední a východní Evropě. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.223-248.

3. ODS v opozici 2002-2006

3.1. Politický vývoj 2002-2006

Od roku 2002 do nástupu Jiřího Paroubka

Vítězem parlamentních voleb 2002 se stala ČSSD, za ní skončila ODS, KSČM a Koalice. ODS v těchto volbách volilo pouze 1 166 tisíc, což byl její nejhorší volební výsledek od jejího založení. Povolební situace i předvolební signály z řad ČSSD a Koalice již navíc od počátku signalizovaly, že se ODS ocitne poprvé ve své historii v „čisté“ opozici. ODS si byla vědoma toho, že Vladimír Špidla ji k sestavení vlády nepotřebuje a tomu i odpovídalo to, že svou účast ve společné vládě s ČSSD i podporu menšinové vládě krátce po volbách sama odmítla slovy Václava Klause: „Udělalí jsme to dvakrát a potřetí toleranci menšinové vlády provádět nebudeme. To není cesta, kudy bychom putovali“.³¹⁴

Podle výsledků voleb se nabízely tyto možné vládní koalice:

- ČSSD + Koalice = KDU-ČSL + US-DEU (101 mandátů)
- ČSSD + KSČM (111 mandátů)
- ČSSD + ODS (128 mandátů)

Povolební jednání o vládní koalici však nebyla na rozdíl od roku 1998 tak dramatická a nedoprovázelo ji množství zvrátů. Prezident Havel pověřil lídra ČSSD Vladimíra Špidlu vyjednáváním o nové vládě 17. června a již 9. července 2002 došlo k podepsání koaliční dohody se zástupci Koalice. Vladimír Špidla od převzetí moci po Miloši Zemanovi zřetelně deklaroval, že dnem voleb považuje opoziční smlouvu za ukončenou a za nejbližšího volebního partnera označil Koalici, respektive KDU-ČSL a US. Po volbách tak dodržel své předvolební slovo, v němž slíbil, že pokud ČSSD zvítězí v parlamentních volbách a bude následně pověřen sestavením vlády, osloví nejdříve s nabídkou vládní spolupráce zástupce Koalice. K tomuto aktu také došlo. V povolebních jednáních nedošlo k žádnému překvapení a Špidlovo přání koalice ČSSD, KDU a US se stala realitou.

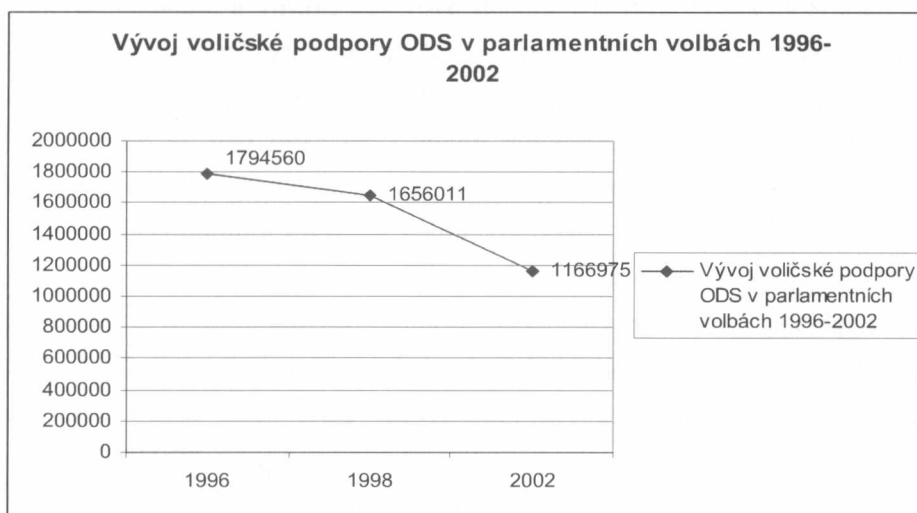
Vladimír Špidla při jejím sestavování vystupoval podobně tvrdě, jako v předvolebních debatách s Václavem Klausem. Výsledkem jednání s KDU-ČSL a US byl poměr křesel 11 : 3 : 3. Politolog Miroslav Novák k tomuto tématu napsal: „Srovnáme-li složení Špidlovy koaliční vlády s dvěma koaličními vládami Klausovými, do očí bije, že sociální demokraté se na rozdíl od občanských demokratů se svými koaličními partnery nijak „nemazlili“ a že nejsilnější vládní strana má nejen většinu ministerských křesel, ale i na rozdíl od 1. Klausovy vlády (kde ODS měla 52,5% ministerských postů)

³¹⁴ Kubík, J-Grohová, J. (2002) Po Rekviem přišel pád, MF Dnes, 17.června.2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=494991>.

zdrucující většinu (65%)...Malé strany mají tedy ve Špidlově kabinetu jen marginální zastoupení...“.³¹⁵

ODS prohrála podruhé za sebou parlamentní volby a bylo zřejmé, že by z toho měly být vyvozeny adekvátní důsledky – tedy změny ve vedení strany, včetně pro jejího předsedu Václava Klause. Povolební „Klausův paradox“ výstižně popsal v Revue politika člen ODS Pavel Bárta, když napsal „Pro část členské i voličské základny je myšlenka, co bude, až tady Klaus nebude, stejně absurdní, jako pro Vladimíra Špidlu nápad, že by mohly dojít peníze na sociální dávky. Moc Václava Klause nad ODS je obrovská. Stejná je i zodpovědnost, kterou nese“.³¹⁶ Václav Klaus a s ním i celá ODS se po dalších prohraných parlamentních volbách v řadě ocitla v složité situaci. Jestliže ještě v roce 1996 činil její volební zisk 1 794 tisíc hlasů (29,6 %), v roce 1998 to bylo vzhledem k tehdejší situaci „uspokojivých“ 1 656 tisíc (27,7%) v parlamentních volbách 2002 stranu volilo již pouze 1 166 tisíc (24,5 %) voličů. Během šesti let tak ODS postupně ztratila přes 600 tisíc voličů³¹⁷. Viz. graf. č.2.

Graf č. 2 Vývoj voličské podpory ODS v parlamentních volbách 1996-2002

Zdroj: vlastní zpracování podle www.volby.cz.

Přestože uvnitř ODS po prohraných volbách a nevyjasněné situaci s předsednickým postem existovalo jisté napětí a nervozita, dokázala strana v podzimních senátních a komunálních volbách zvítězit v 9 z 27 senátních obvodů a v komunálních volbách získat 25,36% hlasů (9,36% mandátů).³¹⁸ V souvislosti s předvolební kampaní ODS do Senátu a obecních a městských zastupitelstev

³¹⁵ Novák, M. (2004). Stranický systém a typy vlád v České republice. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s.334.

³¹⁶ Bárta, P. (2002). Václav Klaus u druhého Rubikonu. Revue Proglas, č. 6-7. On-line text: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/70/vaclav-klaus-u-druheho-rubikonu/?PHPSESSID=8>.

³¹⁷ Zpracováno podle www.volby.cz

³¹⁸ zpracováno podle www.volby.cz.

zaznamenala kampaň v porovnání s parlamentní kampaní podstatnou změnu. Po neúspěchu v červnových volbách do sněmovny se ODS rozhodla zcela změnit ráz své kampaně. Na stranických billboardech se společně objevilo jedenáct různorodých politiků ODS. Byli mezi nimi jak představitelé vedení strany (Klaus či místopředseda Petr Nečas), tak představitelé regionální a komunální politiky (hejtman Evžen Tošenovský, starosta Prahy 6 Pavel Bém), či další známé osobnosti ODS - bývalý šéf Nejvyššího kontrolního úřadu Lubomír Voleník, či senátorka Dagmar Lastovecká. Není bez zajímavosti, že za tuto volební kampaň zodpovídal Mirek Topolánek. Již v tuto chvíli bylo zřetelné ustoupení od strategie „vše na Klause“, ve prospěch týmové strategie. Významným signálem v kampani byla i účast a zapojení úspěšných regionálních lídrů ODS, kteří uvnitř strany od vítězných krajských voleb 2000 neustále posilovali své pozice. To se projevilo i na prosincovém zvolení Mirka Topolánka nástupcem Václava Klause ve funkci předsedy ODS.

Postavení ODS v počátcích její opoziční role velice silně posilovala nejednotnost, v některých případech až neschopnost koaliční vlády Vladimíra Špidly efektivně vládnout a vnitřní názorové štěpení v ČSSD. Politický komentátor Bohumil Pečinka již na počátku roku 2003 takřka přesně předpověděl budoucí potíže sociálnědemokratického premiéra, když napsal: „Vladimír Špidla chce budovat "novou ČSSD", aniž by měl dostatečně silnou mocenskou základnu pro tak radikální krok uvnitř vlastní strany. Podobně chce stvořit vnitropolitický "nový režim", který by znamenal diskontinuitu s devadesátými lety. I tady mu ale chybí dostatek sil a spojenci. Zarputile rozehrává hry, které nemůže vyhrát, čímž opět zbytečně destabilizuje vládní scénu“.³¹⁹ Již během roku 2003 se podle zveřejňovaných preferencí společností CVVM ujala ODS vedoucí pozice, když poprvé přeskočila ČSSD v únoru 2003, jejím maximem v roce 2003 bylo 32,5% stranických preferencích oproti 15,5% ČSSD v květnu 2003.³²⁰

Podle sociologa Daniela Kunštáta se tento vzestup preferencí ODS během jednoho roku odvíjel od čtyřech základních trendů: 1) pevného voličského jádra 2) zhodnocení opozičního potenciálu 3) poklesu autority vlády a 4) konsolidace ODS a vnitrostranických konfliktů ČSSD.³²¹ V listopadu 2003 vedla ODS podle preferencí o cca 15%.³²² Tento propad ČSSD byl především odrazem nejednotnosti vládní koalice a její programové heterogenity, která se projevila především při jednáních o reformně veřejných financí.

³¹⁹ Pečinka, B. (2003). Slabosti české vlády. *Revue politika*. č.2, s.8-10.

³²⁰ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Stranické preference 2002-2003. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=101>.

³²¹ Preference stran po volbách: zdroje podpory ODS, Kunštát, D., *Cevro* 8/2003, str.5.

³²² Preference ODS byly v listopadu 2003 29%, naproti tomu ČSSD dosahovala pouze 14,5%. Viz.: Kunštát, D. (2003) Preference stran po volbách: zdroje růstu podpory ODS. *Cevro*. č.9, s.5.

První krize koaliční vlády ČSSD, KDU-ČSL a US přišla v zimě 2003 v souvislosti s neschopností vládních stran prosadit do funkce prezidenta republiky svého kandidáta. Neefektivnost vlády v mnohém vycházela z vnitřní nejednoty ČSSD, která ovlivňovala českou politiku po celé funkční období 2002 - 2006. Výsledkem této nejednotnosti bylo zvolení kandidáta opoziční ODS Václava Klause prezidentem. Příčinou byla především nejednotnost sociální demokracie, ve které proti sobě bojovalo několik rozhádaných křídel a slabá autorita předsedy vlády Vladimíra Špidly. Ta se projevila i na sjezdu ČSSD na jaře 2003, kdy Špidla sice dokázal zvítězit v předsednické volbě, ale svého protikandidáta Jiřího Rusnoka porazil pouze s malou většinou. Takřka permanentní vládní krize pokračovala v souvislosti s deklarovanou snahou vlády o reformu veřejných financí, která ještě více podkopala autoritu Vladimíra Špidly v ČSSD.

Vládní krize se znovu naplno rozhořela v souvislosti s volbami do Evropského parlamentu v červnu 2004. ČSSD v nich získala pouze dva poslanecké mandáty a utrpěla tak výraznou porážku od obou opozičních stran – ODS i KSČM. V reakci na tento stav se Vladimír Špidla rozhodl rezignovat na obě své funkce – jak na funkci předsedy vlády, tak předsedy strany.

V čele vlády a později i ČSSD ho nahradil „korunní princ“ ČSSD, ve veřejnosti populární Stanislav Gross. Ten sestavil novou vládu na konturách minulého kabinetu, znovu v ní tedy zasedli zástupci KDU-ČSL a US. Stanislav Gross však ve funkci předsedy vlády a faktického lídra strany nedokázal rozhádanou sociální demokracii sjednotit, nehledě na to, že „zemanovská“ část strany ho považovala za jednoho z hlavních strůjců nezvolení Miloše Zemana prezidentem ČR v roce 2003. Nepopulárnost ČSSD a celé vládní koalice se projevila i v krajských a senátních volbách na podzim roku 2004. ČSSD v nich znovu byla výrazně poražena opoziční ODS.

Dění na politické scéně na počátku roku 2005 ještě více pomohlo posílit vnímání a posilující preference ODS jako jediné demokratické alternativy vůči stranám vládní koalice. Vládní koalice se od počátku roku potýkala s vnitrokoaliční krizí, která byla způsobena nejasnostmi okolo finančních nejasností premiéra Grosse v otázce jeho bytu. Ty daly podnět KDU-ČSL k tvrdému útoku na předsedu vlády, v které byli sami zastoupeni. Miroslav Kalousek vyzval slovy ČSSD k změně předsedy vlády. Není bez zajímavosti, že Stanislav Gross v únoru reagoval na sílící lidovecký tlak na své odstoupení, překvapivou nabídkou vůči ODS, podle níž by ČSSD byla ochotna uvažovat o tom, že podpoří změnu volebního systému na většinový, pokud by ODS tolerovala menšinovou vládu ČSSD bez lidovců až do voleb v červnu 2006. Gross svůj návrh zdůvodnil také slovy: „V budoucnu by v zemi mohly být vlády, které nebudou

vydíratelné stranami, jež chtějí více moci, než jim přisoudila voličská podpora“.³²³ ODS ale jeho nabídku takřka ihned odmítla: „Gross si tímto návrhem pouze hledá alibi, aby si otevřel cestu ke spolupráci s komunisty,“ řekl o tomto návrhu Mirek Topolánek.³²⁴

V souvislosti s tzv. „Grossovou aférou“, navrhla ODS v únoru 2005 lidrům ostatních parlamentních stran, vyjma KSČM, dohodu na zkrácení funkčního období PS PČR a následném vypsání předčasných voleb. Tlak ODS na odstoupení Stanislava Grosse neustával ani v následujících měsících, přesto byl faktickým lídrem vzbouřenců proti Stanislavu Grossovi předseda lidovců Miroslav Kalousek. KDU-ČSL naléhala na Stanislava Grosse, aby začal aféru řešit, protože podle jejich názoru přímo ohrožovala akceschopnost vlády. Další člen koaliční vlády – Unie svobody se naopak vyslovila pro setrvání ve vládě. KDU-ČSL zmírnila postupně svou kritiku s tím, že tyto otázky budou řešit po sjezdu ČSSD, který se měl uskutečnit na konci března 2005. V době vrcholící vládní krize se přesto Stanislav Gross nechal zvolit předsedou strany, když porazil vůdce „zemanovců“ Zdeňka Škromacha v poměru 291 : 203 hlasů. Gross ihned po svém zvolení oznámil, že nehodlá podlehnout tlaku KDU-ČSL a odstoupit z čela vlády, naopak deklaroval vést sociální demokracii až do řádných parlamentních voleb v r. 2006. Lidovečtí ministři,³²⁵ ale Grossovy výzvy k pokračování ve společném koaličním vládnutí na pokyn svého stranického vedení neakceptovali a na konci března 2005 předali premiérovi Grossovi své demise. Lidovci již před tímto krokem deklarovali, že jim jde především o to, aby z vlády odešel Stanislav Gross, a jsou ochotni jednat o pokračování vládní koalice s jiným předsedou v jejím čele. Gross na vývoj reagoval jednáním o podpoře vlády s komunisty. Prezident Klaus však v této souvislosti odmítl přijmout demisi lidovečtých ministrů, protože se zřejmě obával stále zřetelnějšího sblížení ČSSD a KSČM, které mohlo směřovat k veřejné komunistické podpoře menšinového kabinetu ČSSD.

ODS v souvislosti s vládní krizí požadovala, aby vláda vzhledem ke své otřesené důvěryhodnosti, požádala v Poslanecké sněmovně o důvěru. Na počátku dubna přežila Grossova vláda s pomocí komunistů, i proti vůli jednoho z koaličních partnerů – KDU-ČSL, hlasování o nedůvěře vládě. Gross byl však následně tlačěn i jeho vlastní stranou k tomu, aby případná vláda, rekonstruovaná po odchodu lidovců, unionistů a nestraníka Jaroslava Bureše, požádala v PSP ČR o důvěru. Vzhledem k rozložení sil bylo zřejmé, že ji již nelze dosáhnout bez přímé podpory KSČM. Pod sílícím tlakem tak Stanislav Gross vyjádřil ochotu ke své demisi, pokud se s dosavadními koaličními partnery dohodnou na sestavení nové vlády bez zastoupení stranických špiček. Grossův

³²³ Kopecký, J. (2005) Gross marně vábil ODS, nabízel jiný volební zákon. MF Dnes 25.února 2005. On-line text:<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=331966>.

³²⁴ Kopecký, J. (2005) Gross marně vábil ODS, nabízel jiný volební zákon. MF Dnes 25.února 2005. On-line text:<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=331966>.

³²⁵ Ministr zahraničí Cyril Svoboda, ministr životního prostředí Libor Ambrozek, ministr dopravy Milan Šimonovský.

příslib odstoupení kladně kvitovali lidovci, kteří však odmítli, aby v nově sestavené vládě nemohly být zastoupeny jejich stranické špičky. Na tomto postoji KDU-ČSL následně v ČSSD ztroskotal pokus o sestavení poloúřednické vlády vedené diplomatem Janem Kohoutem. Pat v koaličních jednáních nakonec vyřešila demise ministra dopravy Milana Šimonovského a ministra životního prostředí Libora Ambrozka na funkce místopředsedů KDU-ČSL. ČSSD následně navrhla za předsedu nové vlády tehdejšího ministra pro místní rozvoj Jiřího Paroubka. Po podepsání dohody a po následující Grossově demisi měl být jmenován novým premiérem Jiří Paroubek a jeho vláda.

Opoziční úlohu v letech 2002-2005 ODS do jisté míry usnadňovala slabá „101“ vláda ČSSD, KDU-ČSL a US. V tomto období došlo k, v ČR do té doby nevídané, trojnásobné výměně premiéra země. (v roce 2003 Stanislav Gross za Vladimíra Špidlu, na jaře 2005 Jiří Paroubek za Stanislava Grosse). Vláda žádala třikrát o důvěru v Poslanecké sněmovně, jednou se ODS pokusila vyjádřit nedůvěru sama. V důležitých hlasováních o státním rozpočtu nikdy ODS na rozdíl od dob opoziční smlouvy nehlasovala s navrženou podobou rozpočtu. Podle politologa Michala Pinka, který se detailně věnoval opozičnímu působení ODS v Poslanecké sněmovně v období 2002-2006, „...se poslanecký klub ODS snažil všemi dostupnými prostředky o prosazení politiky vycházející z dlouhodobého programu strany.“³²⁶ Přestože ODS vyhlásila vládě politiku tzv. „nulové tolerance“, podrobná statistika hlasování, sestavená politologem Michalem Pinkem, zřetelně ukázala, že ODS nikdy v Poslanecké sněmovně tuto politiku nezastávala.³²⁷

Jestliže lze nějak rozdělit na etapy volební období 2002-2006, nejlepším dělítkem bude nástup vlády v čele s Jiřím Paroubkem v roce 2005. Toto období tak lze rozdělit na „dobu před Paroubkem“ a „dobu Paroubkovu“. Hlavně pro ČSSD se jeho nástup k moci stal důležitým datem. Výraznou změnu však jeho vládnutí znamenalo i pro ODS, která do jeho nástupu vévodila průzkumům veřejného mínění a její volební vítězství se zdálo nezvratné.

Vláda Jiřího Paroubka

Jiří Paroubek byl již v době vládní krize stoupencem menšinové vlády s podporou KSČM, po svém jmenování však alespoň navenek změnil názor. Podle něho nebyla ČSSD na takovou vládu připravena. K podpoře menšinové vlády ČSSD komunisty tehdy řekl: „Já bych se menšinové vlády nebál, v řadě směrů je to lepší východisko. Strana ale není momentálně připravena na boj. A to by vyžadovalo tvrdý boj s prezidentem i médii. A úžasně bychom našim protivníkům usnadnili volební kampaň. Hlavně ODS by svou bezprogramovost mohla nahradit antikomunismem. To

³²⁶ Pink, M. (2006). ODS a její opoziční role v systému v letech 1998-2005. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s.79.

³²⁷ Pink, M. (2006). Cit výše, s. 66-86.

ted' nemůže".³²⁸ V době, kdy se stal kandidátem na předsedu vlády, dokonce označil ODS za větší hrozbu pro zemi, než KSČM. Nebezpečí ODS podle něj spočívalo v tom, že: „je ohromně narušena politická rovnováha v této zemi. ODS dnes ovládá Hrad, má třináct ze čtrnácti hejtmanů, téměř většinu v Senátu, v bankovní radě, většina členů Ústavního soudu je konzervativních. Hrozí, že tu vznikne nová státostrana".³²⁹ Paroubkova vláda získala následně díky podpoře 101 staronových koaličních poslanců důvěru v PSP ČR. ODS sice vládě důvěru nevyslovila, ale vyjádřila ochotu spolupracovat v určitých oblastech s vládou. Problémovými oblastmi, kde byla ODS ochotna spolupracovat s vládou, byl mimo jiné i nový zákon o úpadku, zákon o střetu zájmů, snížení administrativní zátěže občanů a firem, nový zákoník práce, snižování daní či důchodová reforma. Za hlavní prioritu staronové vládní koalice ČSSD-KDU-ČSL a US ve svém programovém prohlášení označila schválení evropské ústavy.

Komentátor deníku MF Dnes Viliam Buchert napsal po nominování Jiřího Paroubka na premiéra: „...sociální demokracii podle všeho už několik let postihuje vážná porucha myslí, souvisící s personální vyprázdněností strany. Premiérská nominace Jiřího Paroubka je toho dalším důkazem. Současný ministr pro místní rozvoj a místopředseda ČSSD může být přitom dokonce lepším předsedou vlády než nedůvěryhodný a bez vizí fungující Stanislav Gross. To však nevyžaduje nijak zvlášť velké umění. Jenže socialisté tím tlačí na vládní výsluní dalšího člověka, který jim žádný vzestup už i tak velmi nízkých volebních preferencí nepřinese“. Za čtrnáct měsíců však nejspíše nejen on, ale i většina dalších byla nucena svá slova přehodnotit.

Jiřího Paroubka sice předcházela pověst muže, „který nikdy nic nevyhrál“, za čtrnáct měsíců ve vedení vlády však dokázal nejen pozvednout důvěryhodnost jí samé, ale především jeho sociální demokracie, která se po anabázích Špidlovy a Grossovy vlády propadla až na samé dno voličských preferencích. Sociální demokracie byla na jaře 2005 odsouzena k volební porážce a prakticky nikdo o ní nepochyboval. Strana změnila třikrát během čtyř let osobu v premiérské funkci, i na křesle svého předsedy. Po vyhraných parlamentních volbách prohrála všechny následující volby, včetně volby prezidentské, která se postarala o vyhřeznutí do té doby latentních sporů mezi stoupenci Miloše Zemana a „modernisty“/pragmatiky. Tento spor se odrazil do vnitřní nejednoty strany, která stranu oslabovala navenek. Paroubek převzal ČSSD v době, kdy dosahovala nejnižších stranických preferencí. Podle průzkumu společností CVVM mezi 18. a 25. dubnem (19. dubna byl na premiéra namísto Stanislava Grosse navržen Jiří

³²⁸(red) (2005) Paroubek: ODS je horší než komunisti. MF Dnes 23. dubna 2005. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=318599>.

³²⁹(red) (2005) Paroubek: ODS je horší než komunisti. MF Dnes 23. dubna 2005. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=318599>.

Paroubek) tehdy podporovalo ČSSD pouhých 10,5% voličů, naproti tomu ODS dosáhla ve stejném průzkumu hodnoty 31% stranických preferencí.³³⁰

Již během prvního měsíce vlády Jiřího Paroubka, začali ČSSD v průzkumech veřejného mínění výrazně přibývat voliči. V květnu jich podle průzkumu CVVM bylo 16% - o šest procent více než v dubnu. ODS zůstávala na podpoře 30% voličů. Popularita Jiřího Paroubka rostla i v porovnání s podporou Mirka Topolánka. V polovině června například MF Dnes zveřejnila svůj exkluzivní průzkumu veřejného mínění, který pro ni zpracovala společnost SC&C.³³¹ Podle tohoto průzkumu, ve kterém odpovídalo 2307 lidí, si Topolánka za premiéra přálo 50,7% a Paroubka 49,3% dotázaných občanů. Paroubkově vládě navíc podle jiného průzkumu CVVM, zveřejněného v červnu 2006 důvěřovalo 32 % dotázaných, což znamenalo nárůst o 18% ve srovnání s dubnovým šetřením CVVM. Analytik CVVM Daniel Kunštát vzestup popularity vlády vysvětloval slovy: „Veřejnost to vnímá tak, že nový premiér Paroubek otupil ostří konfliktů mezi vládními stranami a dokázal také konsolidovat sociální demokracii. Jeho kredit u veřejnosti je velmi vysoký, lidé ho vnímají jako určitý nový vítr v české politice“.³³² Jiří Paroubek v čele vlády a de facto i v čele ČSSD se stal pro ODS soupeřem, na kterého neuměla zpočátku reagovat. Paroubkův „nástup“ měl několik spojených složek, jejichž konečným cílem mělo být ohrožení dominantní role ODS a co nejvyšší zisk pro ČSSD. Součástí této ofenzívy byla i spolupráce se světoznámou agenturou PSB, která se na jeho vzestupu nemalým dílem podílela.

První součástí strategie byla jeho obrovská osobní aktivita a nasazení, které věnoval prezentaci své osoby. V prvních měsících jakoby takřka v ČR nebylo jiného politika, nemluvě o opozičních, kteří nebyli na Paroubkův nástup vůbec schopni reagovat. Jiří Paroubek byl takřka vždy přítomen akci, které asistovali televizní kamery, během jednoho dne se dokázal zúčastnit hned několika různých akcí po celé ČR. Paroubkovu nevídanou aktivitu popsal například časopis Týden výčtem událostí, které stihl během jednoho dne: „...objevil se na letecké přehlídce v Brně, o několik hodin později sledoval festival dětských folklórních souborů písní a tance v Luhačovicích ve Zlínském kraji, pak zamířil zpátky do Prahy na rodinné odpoledne s policií na Letenské pláni“.³³³

Druhou částí strategie bylo zřetelné sdělení: „Jiří Paroubek je rovnocenným partnerem zahraničním politikům“. Snad žádný jiný politik v prvních měsících své vlády nenavštívil, popř. nepřijal tolik zahraničních politiků a hostů. Během prvního

³³⁰CVVM, Stranické preference, květen 2005. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100491s_pv50608.pdf.

³³¹Kopecký, J. (2005) Paroubek boduje, dohání Topolánka, 11.června 2005, s.1. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=86376>.

³³²Kopecký, J. (2005) Paroubek boduje, dohání Topolánka, 11.června 2005, s.1. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=86376>.

³³³ Viz.:Menschik, T. (2005). Nová Paroubkova politika. Týden, č.40, s. 16-19.

měsíce ve funkci předsedy vlády například navštívil ve Velké Británii Tonyho Blaira, v Německu Gerharda Schrödera, provedl oficiální návštěvy Číny a Japonska, ve Francii se zúčastnil kampaně na podporu přijetí euroústavy a další.

Třetí částí byl jeho úspěšný pokus o sjednocení strany. Vstřícnými kroky vůči Miloši Zemanovi (veřejně o něm mluvil jako o možném kandidátovi na prezidenta), popř. razantními prohlášeními vůči koaličním partnerům, si vydobyl uvnitř ČSSD autoritu, kterou hlavně Vladimír Špidla nikdy neměl.

Čtvrtou částí jeho ofenzívy byla strategie „vymezení se vůči nejsilnějšímu“. Jiří Paroubek věděl, že pouze kontroverzí s nejsilnějším „hráčem“ na politické scéně může přitáhnout ještě větší pozornost médií, ale i voličů. Za svého soupeře si však zpočátku nevybral Mirka Topolánka, ale Václava Klause, který se prakticky ihned po jeho nástupu stal jeho oblíbeným terčem. Střetli se spolu například ohledně euroústavy, popř. reprezentování názorů vlády ČR v zahraničí.

Pátou složkou byla „rozdávající politika vlády“. Pod vlivem Paroubka změnil své názory i ministr financí Bohuslav Sobotka ohledně rozpočtových škrťů a výnosů z privatizace. Paroubek sliboval například daňové úlevy pro malé podnikatele, zrušení registračních pokladen a jiné. Tuto změnu na vládní úrovni si pojistil tím, že velice záhy začal na parlamentní úrovni spolupracovat s KSČM.³³⁴ Tato spolupráce se stala velmi intenzivní hlavně na podzim 2005, kdy obě strany společně prosadily několik levicových zákonů, navzdory koaličním partnerům ve vládě.

Všechny výše zmíněné složky navíc doplňoval směsí autority, razance a arogance, která byla pro dostatečně velkou část voličů přitažlivá. Jiří Paroubek ve všech těchto aktivitách vystupoval velice razantně a stylizoval se tak do role přirozeného lídra a státníka.

Na přelomu července a srpna to však se svou aktivitou Jiří Paroubek přehnal. Neodhadl náladu společnosti (tedy alespoň převážné většiny jejích opinion makerů) a razantně podpořil policejní zákrok proti mladým příznivcům techno hudby na tzv. Czechteku. Paroubek si zřejmě chtěl zachovat tvář razantního politika a proto zásah podpořil. Mnohdy brutální policejní zákrok však vyvolal bouři nevole, která se přetransformovala v demonstrace a podpisové akce proti policejní brutalitě, ministru vnitra Bublanovi a především samotnému Jiřímu Paroubkovi. I přestože později zřejmě pod vlivem průzkumů veřejného mínění svou podporu razanci policistů přehodnotil, nálepka a negativní pověst, která mu zejména u mladých lidí zůstala, mu prohrála volby u této skupiny lidí, spíše, než Kubiceho zpráva. Takřka žádný politik v novém století nedokázal voliče natolik rozdělit, jako Jiří Paroubek.

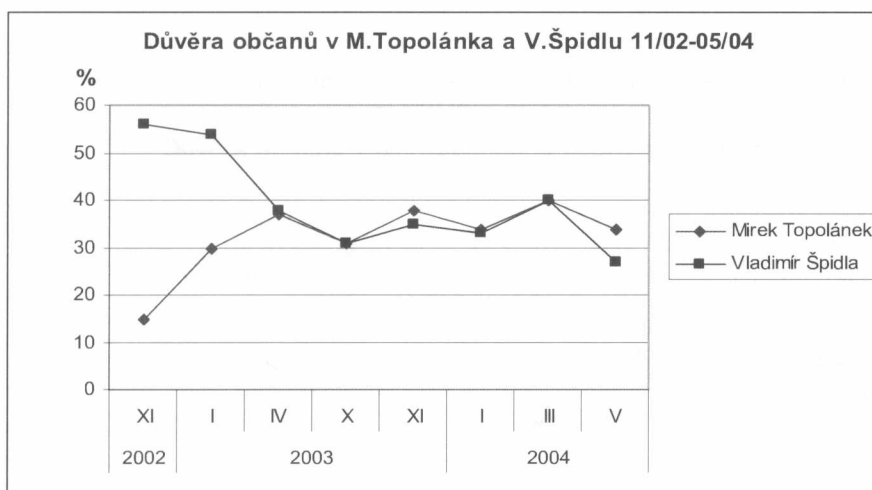
³³⁴ Například před svou cestou do Číny v polovině června 2005 oficiálně pozval šéfa komunistů Grebeníčka, aby se s ním poradil před svou plánovanou cestou do Číny.

ODS nezachytila nástup Jiřího Paroubka a v následujících měsících se mu nikdo z ODS nemohl v jeho aktivitě rovnat. V červnu a červenci 2006 jakoby ODS zcela zmizela z politické mapy. Možnost návratu jí poskytl právě až policejní zákrok na Czechteku. Od představitelů strany hájící právo na soukromé vlastnictví však kritika Paroubka kvůli Czechteku nevyznívala zrovna nejautentičtěji.

Povzbuzení pro Paroubka znamenal i zářijový úspěch německé SPD vedené Paroubkovým vzorem Gerhardem Schröderem. SPD v německé předvolební kampani dokázala stáhnout téměř dvacetiprocentní náskok konzervativní CDU/CSU.

Nástup Jiřího Paroubka znamenal další posílení pozice KSČM, která de facto na podzim utvořila s ČSSD parlamentní koalici, když spolu tyto dvě strany prohlasovaly navzdory ODS, i koaličním KDU-ČSL a US některé důležité zákony. Právě v této době zřejmě došlo k faktickému utvrzení nikým nevyhlášených povolebních koalic KDU-ČSL a ODS a na druhé straně ČSSD a KSČM. Zůstává otázkou, zda za tímto přibližováním obou levicových stran nebylo i zářijové oznámení Miroslava Grebeníčka, že na následujícím sjezdu KSČM již nebude kandidovat na předsedu strany. Na jeho místě ho nahradil pro veřejnost i pro ČSSD přijatelnější Vojtěch Filip.

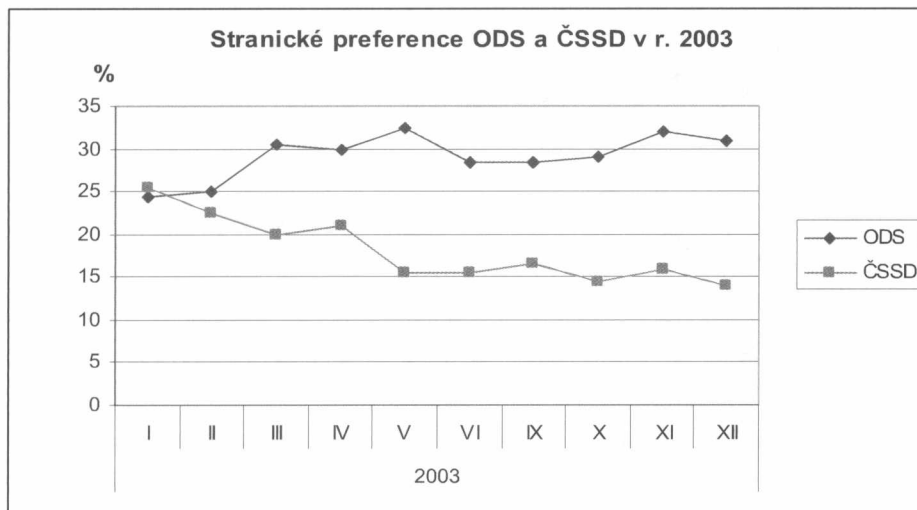
Graf č. 3 Důvěra občanů v Mirka Topolánka a Vladimíra Špidlu - listopad 2002-květen 2004

Zdroj: CVVM³³⁵

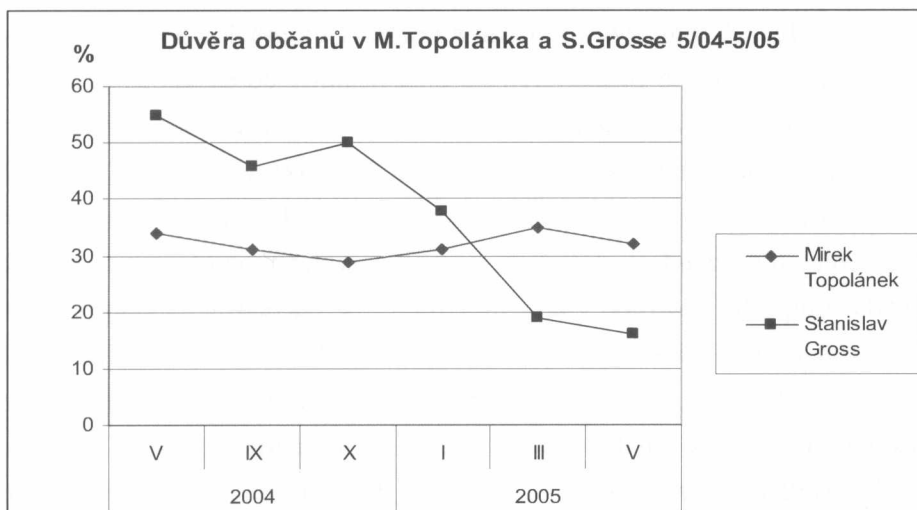
³³⁵ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Popularita politiků, v období 2002-2004. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

Graf č.4 Stranické preference ODS a ČSSD v roce 2003.

Zdroj: CVVM³³⁶

Graf č.5 Důvěra občanů v Mirka Topolánka a Stanislava Grosse- květen 2004-květen 2005.

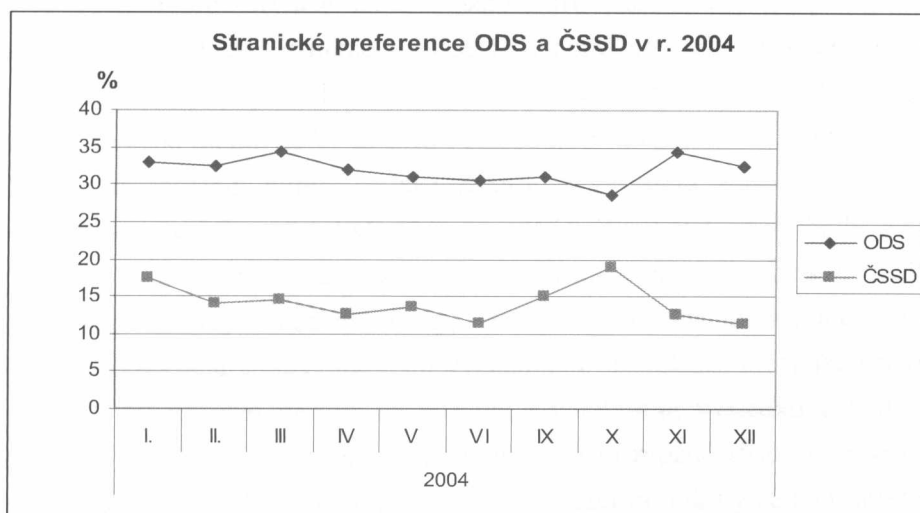

Zdroj: CVVM³³⁷

³³⁶ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Stranické preference, 2003. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

³³⁷ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Popularita politiků, v období 2004-2005. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

Graf č.6 Stranické preference ODS a ČSSD v roce 2004.

Zdroj: CVVM³³⁸

3.2. Vnitřní vývoj ODS 2002-2006

Povolební situace

Očekávaná reakce Václava Klause na volební porážku se ihned po volbách nekonala. Přestože si v r. 2001 na listopadovém sjezdu ODS řekl o silný mandát při vedení strany k volebnímu vítězství a přislíbil i vyvození důsledků z toho, pokud se mu to nepodaří, krátce po volbách jako by byl volební porážkou paralyzován. Po ohlášení volebních výsledků nevystoupil se svou rezignací, naopak se k této otázce vyjadřoval velmi vyhýbavě. Porážku ODS hodnotil jako porážku celé pravice a nepřímo označil za jejího viníka Koalici, když řekl: „Voliči nám dali jasnou zprávu. Připustili, že chtějí doleva, jakkoli to považují za evidentní neúspěch. Bohužel to není neúspěch jenom náš, ale celé pravice a ukázalo se, že některé strany bojovaly tolik proti ODS a tolik chtěly ODS stáhnout do propasti, že bohužel do té propasti odešly s ní. Vyžaduje to něco nového, nějaký jiný krok, abychom v příštích volbách dopadli lépe“.³³⁹ Václav Klaus se prohra ODS v parlamentních volbách 2002 důkladně věnoval na celostátním setkání předsedů oblastí a regionů ODS, které proběhlo 10. července v Praze.³⁴⁰

³³⁸ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Stranické preference, 2004. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

³³⁹(gro) (2002) Stáhli nás do propasti, říká Klaus.MF Dnes 16.června 2002. On-line: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=975414>

³⁴⁰Jeho reflexe minulosti a vize do budoucnosti se dají shrnout do několika základních tezích:

- Volební výsledek ODS nebyl debakl, ale prohra.
- Prohrály všechny nekomunistické strany, některé více, některé méně.
- Vyhráli jedině komunisté a to na úkor všech ostatních.

Vzhledem k budoucím událostem je zajímavé, že Václav Klaus ještě 21. června 2002 v rozhovoru pro MF Dnes možnost své kandidatury na prezidenta republiky odmítl slovy: „Pokud vznikne koalice 101, potažmo 142, tak prezentování vlastního kandidáta by byla výzva k čiré diskreditaci. Ač jsme o tom v ODS neprohodili ani slovo...za sebe říkám, že by to bylo velmi, velmi nevhodné“.³⁴¹ Přes volební neúspěch ODS a předvolební sliby Václava Klause o vyvození zodpovědnosti z případného volebního neúspěchu, však byly hlasy uvnitř ODS volající po odchodu Václava Klause zpočátku velmi slabé. Hlasy po odchodu Václava Klause z funkce předsedy strany, navíc nepřicházely z vedení strany, či z poslaneckého klubu, ale spíše od méně významných členů strany. Jediným významným politikem, který jako první kritizoval vedení ODS za jeho nechuť se postavit k volebnímu výsledku čelem, byl Přemysl Sobotka, podle jehož tehdejšího vyjádření „...není možné zůstat v té sestavě, ve které jsme prohráli...Myslím, že konzervativně liberální politik by se měl držet svých slov“.³⁴² Sobotka svou kritiku vedení ODS zvýraznil i svým odstoupením z Výkonné rady ODS, když neprosadil svolání mimořádného kongresu strany na září 2006 (tento postup podporoval i moravskoslezský hejtman Evžen Tošenovský).³⁴³ Výkonná rada pouze odsouhlasila vypracování volební analýzy neúspěchu ODS ve volbách. Více kritických hlasů se ozvalo pouze vůči způsobu vedení volební kampaně, která byla podle mnohých členů zbytečně negativní a její závěr nezvládnutý (telefonát V.K., plakáty s V.K.).

-
- ODS nabídla ideologicky „čistý“ pravicový program, ten se však neprotnul v požadované míře s požadavky voličů.
 - ODS prohrála i díky nepřátelství médií a společenských elit.
 - ČSSD se nediskreditovala, naopak se v očích voličů legitimizovala jako možná vládní strana.
 - Předseda ODS nedostatečně voličům demonstroval svou schopnost a připravenost - v případě vítězství - sestavit většinovou vládu.
 - Místopředsedové nedokázali oslovit stejně velkou skupinu voličů jako Gross a Buzková.
 - Stínová vláda byla až na 2-3 výjimky mimořádně nevýrazná.
 - Nedostatky v mobilizaci nespokojených oproti kampani z r. 1998.
 - Ne všichni během volební kampaně pracovali tak, jak měli.
 - Centrální kampaň, složená ze dvou etap nebyla dostatečně účinná. Její první část sice zaujala členy ODS, ale současně zneklidnila státní zaměstnance, důchodce a jiné.
 - Nevhodně zvolené téma obrany národních zájmů, které nepřineslo nové voliče.
 - Obecně předvolební kampaň žádné nové voliče asi nepřinesla.

Viz. Klaus, V. (2002). Vystoupení na celostátním setkání předsedů oblastí a regionů ODS, on-line text: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=tLUOLVAyqn4P>.

³⁴¹Kubík, J.-Šimůnek, P. (2002). Mít tak v ODS tváře Buzkové a Grosse! MF Dnes 2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=946850>

³⁴²Grohová, J.-Macháček, D. (2002). Klaus volební prohru zatím ustál. MF Dnes. 18.června 2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=498424>

³⁴³Grohová, J. (2002). Klausova pozice v ODS je pevná. MF Dnes. 20.června 2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=164150>

Václav Klaus nakonec ve vysílání BBC na otázku, zda dá na kongresu svou předsednickou funkci k dispozici, prohlásil: „Vůbec si nedovedu představit nic jiného. Že na kongresu svou funkci k dispozici dám, je naprosto jasné“.³⁴⁴ Z jeho povolebních vyjádření však nebylo zřejmé, jestli chce na kongresu na předsednickou funkci znovu kandidovat. V ODS se však i přes tuto nejednoznačnost začala postupně v souvislosti s předsednickou funkcí skloňovat různá jména, například: Evžena Tošenovského, Petra Bendla, Pavla Béma, Oldřicha Vlasáka, Petra Nečase a jiné. Přesto však zůstává s podivem, jakou autoritu měl Václav Klaus u členů svého vedení, kteří s ním byli v užším styku. Přestože se lze domnívat, že i tito lidé se domnívali, že Václav Klaus už by neměl ve své funkci nadále setrvávat, nikdo z nich se to neodvážil říci krátce po volbách nahlas. V rozhovoru pro MF Dnes Klaus navíc uvedl, že svůj případný odchod zváží a zohlední při promyšlení tří základních faktorů:

- 1) uchování klidu a jednoty ODS
- 2) rozběhnutí příprav primárních voleb a kampaně před komunálními a senátními volbami
- 3) náznak zřetelného (a pro V.K.) přijatelného generování jeho potencionálního nástupce.³⁴⁵

Navíc zcela nevyloučil svou kandidaturu, když dodal: „...mé rozhodování mohou ovlivnit i určité jednotlivosti. Když třeba ještě vystoupí nějaký pan Sobotka, tak pak je pro mě rozhodování vyřešeno. Pak mám vymalováno: jdu do toho v každém případě. Pak je vyloučené, abych se smířil s tím, že by se ODS mohla posunout tímto směrem“.³⁴⁶ Tímto svým vyjádřením ukázal, že ačkoli verbálně odmítal veřejně ukazovat a určovat svého potenciálního nástupce, existovala pro něho v rámci ODS skupina lidí, popř. určitý směr, který pro něho byl ve vedení ODS nepřijatelný. Za jejího prvního exponenta ve své podstatě označil Přemysla Sobotku, o necelý měsíc později veřejně kritizoval i moravskoslezského hejtmana Tošenovského, který by podle vyjádření Klause funkci předsedy vykonávat uměl, Klaus však směrem k jeho osobě zapochoval: „Jestli je ale výrazně definovanou osobou s "ODSovským myšlenkovým schématem", o tom já přesvědčen nejsem.“³⁴⁷

Možný scénář výměny předsedy navrhl krátce po volbách i Jan Zahradil, podle jehož návrhu měla ODS využít tzv. „Zemanův scénář“, tedy aby byl Václav Klaus opět

³⁴⁴(gro)(2002) Klaus: Nabídnou ODS, že skončím. MF Dnes. 20.června 2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=317836>

³⁴⁵ Kubík, J.-Šimůnek, P. (2002). Mít tak v ODS tváře Buzkové a Grosse! MF Dnes. 21. června 2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=946850>

³⁴⁶ Kubík, J.-Šimůnek, P. (2002). Mít tak v ODS tváře Buzkové a Grosse! MF Dnes. 21. června 2002. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=946850>

³⁴⁷ Rozhovor Václava Klause pro Lidové noviny. 17.července 2002. On-line: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=yjKJD15LJOKL>

zvolen předsedou a během roku vyrostl po jeho boku jeho nástupce. Václav Klaus později tento scénář v rozhovoru pro BBC nezavrhl, označil jej dokonce za „možný“.³⁴⁸

Začátkem října 2001 Václav Klaus překvapivě oznámil svůj záměr ucházet se o úřad prezidenta republiky. Klaus se vzdal své kandidatury na předsedu ODS podle jeho slov protože: „Chtěl jsem zabránit střetu, který by podle mého názoru ODS neprospěl a ve kterém by nebylo vítězů; byli by v něm jen poražení“.³⁴⁹ Na Výkonné radě ODS o několik dní později navíc prosadil, aby ODS navzdory svým předchozím proklamacím, usilovala o zavedení přímé volby prezidenta. Tento obrat ODS v otázce přímé volby prezidenta o 180 stupňů komentoval předseda senátního klubu Mirek Topolánek slovy: „Takovéto účelové změny nejsou dobré. Připadá mi to, jako bychom se chtěli chovat jako naši političtí protivníci, jako politická prasata“.³⁵⁰

Václav Klaus několikrát nepřímou poukázal na vhodné kandidáty na předsedu ODS (Tlustý, Nečas, Říman), vždy se však bránil tomu, že by někoho označoval přímo. Na podzim se objevili v médiích informace o tenzích mezi Václavem Klausem a Janem Zahradilem, který byl až do té doby považován za „Klausova muže“. S blížícím se kongresem bylo zřejmé, že Václav Klaus si za svého nástupce nejvíce přeje Petra Nečase, který měl i největší šance na zvolení. Naopak velice hlasitě vystupoval proti skupině politiků ODS, mezi něž patřili od počátku Evžen Tošenovský a Přemysl Sobotka, během podzimu 2002 se na jejich stranu připojil například i Ivan Langer, Petr Bendl a v neposlední řadě Mirek Topolánek. Václav Klaus této „antiklausovské“ zaměřené skupině vyčítal její malou ideologičnost a přičítal jí možnou marginalizaci ODS a ideologickou rozplizlost, pokud tento proud v ODS po jeho odchodu převáží. Kandidátem této neformální skupiny na předsednický post se stal Evžen Tošenovský, populární hejtman z Moravskoslezského kraje, který již v létě 2002 oznámil svou kandidaturu na předsedu strany. Podpory jeho kandidatury se dostalo nejen od některých politiků ODS (I.Langer, M.Beneš, M.Macek), ale nepřímou i od některých médií.

Politický styl Evžena Tošenovského však budil u části ODS opačné pocity. Jeho severomoravský kolega Martin Říman je shrnul slovy: „Je pravda, že si nepamatuji na nějaké jeho zásadní vyjádření k obecnějšímu problému, čímž se asi opravdu blíží politikům typu Grosse a Buzkové“.³⁵¹ I díky Tošenovského kandidatuře vznikl v české politice termín „myšlenkové schéma ODS“, který v podstatě vyjadřoval ideový charakter ODS podle představ Václava Klause. Klausovo „myšlenkové schéma ODS“,

³⁴⁸Rozhovor Václava Klause pro BBC. 19.července 2002. On-line text: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=T9GHwjmpkm27>

³⁴⁹Rozhovor Václava Klause pro Právo, 9.listopadu .2002 On-line text: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=nw7FGFSdZd3o>

³⁵⁰Pečinka, B. (2003). Cesta na hrad. Praha: Formát, s.142.

³⁵¹Korecký, M. (2002). Přichází pan Dokonalý? Týden, č40, s.24-25.

se vymezovalo proti stranickým a předsednickým ambicím Evžena Tošenovského a skupiny okolo něho. Klaus tento termín detailně vysvětlil ve svém článku „Komu překáží myšlenkové schéma ODS?“, který publikoval 10. října 2002 v MF Dnes³⁵². Klausovy představy se dají shrnout do několika základních pozitivních a negativních tezí:

- ODS jako široce založená, neexkluzivní, pravicová, politická strana, inspirována Margaret Thatcherovou a britskými konzervativci
- inspirovaná anglo-americkým politickým stylem a myšlenkami
- ODS jako strana nespojená s dominantně křesťansko-demokratickou střední Evropou
- ODS jako strana vystupující proti: všem variantám socialismu, proti všem druhům třetích cest, další centralizaci a unifikaci EU, potlačování významu klasického parlamentarismu, politické „korektnosti“, multikulturalismu, environmentalismu, hlásání konců ideologií a konců pravo-levých schémat
- nesouhlas s tím, aby se ideálem stal politik, který se umí dohodnout s každým a o čemkoli bez ohledu na ideje, programy a zásady.

Evžen Tošenovský, pod vlivem kritiky a sporů s Václavem Klausem, ještě před kongresem svou kandidaturu stáhl a jako důvod uvedl, že nechce kvůli svým nejasným vztahům s Václavem Klausem rozkládat ODS. Politický komentátor Bohumil Pečinka o jeho náhlé rezignaci poté napsal: „Svou náhlou rezignací ukázal, že prostě není ten pravý vůdce. Navíc jako budoucí premiér země by musel vzdorovat...daleko silnějším tlakům, než je předsjezdové pošťuchování českých poslanců nebo ironické narážky odcházejícího předsedy. Tošenovský nakonec dal přednost tomu, být prvním v Ostravě než jedním z mnoha v Praze a potvrdil, že přezdívka Pan Opatrný mu docela sedí“.³⁵³

Po Tošenovského demisi začalo v řadách Klausových kritiků hledání nového „antiklause“. Toto hledání popsal Přemysl Sobotka slovy: „Kandidovat na předsedu měl tehdy Evžen (Tošenovský), a když to položil, nechtělo se mi tak snadno prohrát. Zavola jsem Mirkovi, že teď už je to jen na něm. Měli jsme jen šest týdnů do kongresu a povedlo se nám to“.³⁵⁴ Souboj klausovců proti antiklausovcům uvnitř ODS, lze s přihlédnutím k jisté schematičnosti tohoto dělení přetransformovat i na souboj „služebně starších“ tzn. většinově, poslanců a osob blízkých Václavu Klausovi, kteří se podíleli na řešení „velkých“ témat z počátku devadesátých let a generaci politiků „služebně mladších“, kteří vyrostli v regionální sféře, a vystoupali do vrcholné politiky se zavedením Senátu a nové krajské samosprávy. Znovu v něm ve své podstatě, s upozaděním všech komplikací, které toto zjednodušení přináší, vyvstalo v ODS po

³⁵²

³⁵³ Pečinka, B. (2002). Císař Evžen a ODS, Reflex, č.46, s.14.

³⁵⁴ Korecký, M. (2004). Lidé, Senát nehnípe. Rozhovor s Přemyslem Sobotkou. Týden. č.51, s. 28-29.

letech štěpení, kterým ODS prošla již v devadesátých letech. Václav Klaus a jeho blízcí měli znovu pocit, že v nastávajícím předsednickém souboji, jde o ideový charakter ODS a chystali se ho obhájit proti lidem „bez myšlenkového schématu ODS“. Na jedné straně tak stála skupina okolo Václava Klause (M.Říman, V.Tlustý, P.Nečas, M.Němcová), na straně druhé stáli pragmatičtější lidé z regionů, reprezentovaní Mirkem Topolánkem, Přemyslem Sobotkou, Petrem Bendlem a jiní.

Volební kongres ODS 2002 ve Františkových lázních patřil k jednomu z nejdůležitějších v historii strany. Poprvé za dobu existence ODS na něm na funkci předsedy strany kandidovalo (vyjma „sarajevského“ kongresu z r. 1997) více kandidátů s vyrovnanými šancemi na úspěch. Na předsedu strany bylo nakonec nominováno celkem šest kandidátů, přičemž Václav Klaus se této nominace zřekl. O předsednický post usiloval Petr Nečas, Miroslava Němcová, Jan Zahradil, Mirek Topolánek a Jindřich Novohradský. Petr Nečas a Miroslava Němcová se na tomto kongresu dali označit za stoupence Václava Klause, někde uprostřed stál Jan Zahradil a kandidátem „antiklausovského“ křídla se stal před kongresem po odstoupivším Evženu Tošenovském senátor Mirek Topolánek. Do druhého kola volby postoupil Petr Nečas a překvapivě Mirek Topolánek, který porazil třetího v pořadí Jana Zahradila v 1. kole volby předsedy strany o pouhých šest hlasů.³⁵⁵ V přímém souboji druhého kola nakonec Mirek Topolánek porazil Petra Nečase a stal se tak po Václavu Klausovi druhým předsedou ODS.³⁵⁶

K porážce Petra Nečase došlo především díky neveřejné dohodě Jana Zahradila a Mirka Topolánka, která následně vynesla prvně jmenovaného do funkce prvního místopředsedy ODS. A to i přes zřetelný signál, kdy se své kandidatury ještě před prvním kolem volby ve prospěch Petra Nečase vzdali stoupenci Václava Klause - Martin Říman a Vlastimil Tlustý. Místopředsedy strany se nakonec stali Petr Nečas, Petr Bendl a Miroslava Němcová. Ve vedení ODS se tak setkali dva „klausovci“

³⁵⁵Výsledky 1.kola volby předsedy ODS:

Petr Nečas	116	hlasů
Miroslava Němcová	17	hlasů
Jindřich Novohradský	0	hlasů
Mirek Topolánek	109	hlasů
Jan Zahradil	103	hlasů

³⁵⁶Výsledky 1.kola volby předsedy ODS:

Petr Nečas	168	hlasů
Mirek Topolánek	179	hlasů

Zpracováno podle stránek kongresu.
<http://www.ods.cz/akce/kongresy/12.kongres/kongresindex.html>

kongresu.

On-line:

(Němcová, Nečas), za spojence Mirka Topolánka alespoň na tomto kongresu lze označit Jana Zahradila a Petra Bendla³⁵⁷.

Václav Klaus bojoval na kongresu proti „zregionalizování“, popř. „zkomunálnění“ strany.³⁵⁸ Tyto své obavy sdílel i po průběhu Kongresu, kdy litoval, že se do vedení ODS nedostali jeho oblíbenci Martin Říman a Vlastimil Tlustý.³⁵⁹ V novém vedení ODS tak byly síly klausovců a antiklausovců především díky volbě místopředsedů strany opticky více méně vyrovnané.

Zvolení Mirka Topolánka předsedou ODS bylo pro nezainteresované všeobecným překvapením³⁶⁰. Všeobecně přijímané předkongresové odhady sil jednotlivých kandidátů na zisk předsednického postu, které se na kongresu ukázaly jako zcela mylné, vystihuje je za všechny například citace z článku, který krátce před kongresem vyšel v časopise Týden. Jeho autor – Miroslav Korecký v něm napsal: „I když krajské „výměnné obchody“ mohou ještě během kongresu mnohé změnit a velkou neznámou v konečné volbě zůstává role Klause, regionální sněmy naznačily, že ve hře o předsedu jsou reálně už jen Nečas a Zahradil...“³⁶¹ Všeobecně se očekávalo, že předsedou strany se stane někdo, kdo je blízký naturelu Václava Klause. To se však nestalo. Novým předsedou ODS se stal kandidát „antiklausovské“ části ODS, což de facto potvrdil i Václav Klaus v rozhovoru pro BBC³⁶². I to potvrdilo zeslabenou pozici Václava Klause na konci jeho předsednické éry v ODS.

Zvolení Mirka Topolánka předsedou ODS, nekorelovalo s předkongresovými představami Václava Klause o svém nástupci. Václav Klaus vyčítal skupině okolo Přemysla Sobotky a Mirka Topolánka malou míru ideologičnosti, respektive „ideové

³⁵⁷ Na místopředsedy kandidovali Pavel Bém, Petr Bendl, Ivan Langer, Petr Nečas, Veronika Nedvědová, Miroslava Němcová, Martin Říman, Přemysl Sobotka, Jiří Stříteský, Oldřich Vojtíš a Jaroslav Zvěřina. Zpracováno podle stránek kongresu. On-line: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/12.kongres/kongresindex.html>

³⁵⁸ Václav Klaus na kongresu ODS mimo jiné řekl: „Jakmile přistoupíme na argumentaci typu vodovod, či nová silnice v obci nebo dálnice tam či onam, nejsou ani pravcové, ani levicové, předáváme tím našim protivníkům vše, co jsme až dosud vybojovali a dobrovolně se zříkáme své tváře a své podstaty. Vracíme se do doby všeobjímajících a nedefinovaných hnutí a fór a jsme na nejlepší cestě rozmělnit a nakonec zničit sílu, čitelnost a fundament, který ODS do naší polistopadové politiky přinesla a na němž postavila svou existenci a své úspěchy“. Václav Klaus, hlavní projev na XII. kongresu ODS. On-line text: <http://www.ods.cz/akce/kongresy/12.kongres/12kon-klaus-projev.html>.

³⁵⁹ Politická éra Václava Klause (rozhovor VK pro BBC), 18. prosince 2002. On-line text: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=ljDufUfDZqOX>.

³⁶⁰ Někteří delegáti kongresu ODS se v zákulisí netajili tím, že Mirek Topolánek byl zvolen předsedou strany na základě zákulisních dohod a stejně tak tomu bylo při volbě prvního místopředsedy strany Jana Zahradila. Není například bez zajímavosti, že Zahradil i Topolánek dostali při rozhodujících kolech voleb předsedy a 1. místopředsedy shodný počet hlasů. Toto spojení bylo v ODS kvůli regionální podpoře označováno údajně v zákulisí kongresu za pakt „uhlí a ocele“.

³⁶¹ Korecký, M. (2004). Nečasovská, či zahradilovská? Týden. č.50, s.20.

³⁶² Politická éra Václava Klause (rozhovor VK pro BBC), 18. prosince 2002. On-line text: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=ljDufUfDZqOX>.

političnosti“.³⁶³ Mirek Topolánek na druhou stranu kritizoval Václava Klause například ve svém předkongresovém dopise členům ODS, kdy v narážce na Klausovu povolební nerozhodnost napsal: „Václav Klaus se chce-nechce vrátit, chce-nechce ODS v budoucnu znovu vést, je-není schopen přivést ODS k vítězství v parlamentních volbách, je-není schopen svádět ostré půtky se soupeři a nejenom s nimi“.³⁶⁴ Mediálně známá se stala i jeho kritika vedení ODS po změně jejího pohledu na přímou volbu prezidenta po oznámení kandidatury Václava Klause.

ODS po odchodu Václava Klause

ODS stála v prosinci 2002 po zvolení Mirka Topolánka novým předsedou ODS před nelehkým úkolem. Odchod Václava Klause z čela ODS a jeho následné překvapivé zvolení prezidentem ČR s sebou neslo mnoho rizik, ale i výzev. Například politolog Josef Mlejnek považoval za důležitou otázku to, jaký vliv bude mít na samotnou ODS její budoucí vztah se svým čestným předsedou, když napsal: „Pokud, přes všechnu deklarovanou nadstranickost, ODS pasivně zaujme faktickou (byť rádoby maskovanou) pozici prezidentské strany, což jí aktuálně hrozí, minimálně v podobě mentálního stereotypu, může jí to sice přinést krátkodobé výhody, leč dlouhodobě spíše ztratí. Namísto potřebné profilace, složitého hledání nového výrazu pro „postklausovské“ období, jež se až donedávna zdálo být jejím nezvratným osudem, zůstane ODS v tomto pohodlném scénáři pěkně uvelebená v podhradí, kde pak bude pomalu obrůstat mechtem ve stínu svého otce zakladatele“.³⁶⁵ Josef Mlejnek tak vyjádřil obavy mnoha odborníků i členů a voličů ODS, kteří předpokládali, že Václav Klaus bude mít na ODS, i přes svůj odchod z čela strany stále výrazný vliv.³⁶⁶

Zvolení Václava Klause prezidentem republiky bylo stejně tak překvapivé, jako o několik měsíců dříve zvolení Mirka Topolánka předsedou ODS. ODS tímto úspěšným manévrem vyřešila problém, se kterým si nedokázala po odchodu Miloše Zemana z funkce předsedy strany a následně i vlády poradit sociální demokracie – důstojně se rozloučit s otcem zakladatelem. Příklad ČSSD ukazuje, jakým problémům se ODS možná zvolením Václava Klause prezidentem vyhnula. ODS tak dala ČSSD

³⁶³Nikdo z kandidátů není dokonalý (rozhovor Václava Klause pro Lidové noviny). On-line: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=MMVsDKInjHbd>.

³⁶⁴Topolánek, M. (2002). Dopis členské základně ODS.

³⁶⁵ Mlejnek, J. (2003). ODS - prezidentská strana? Cevro revue, č.2, s.3.

³⁶⁶ S odstupem pěti let je třeba říci, že tyto obavy se nenaplnily. Vliv na to měly oba dva hlavní aktéři tohoto „přechodu“ – Václav Klaus a Mirek Topolánek, ale i dění v ODS. Václav Klaus si sice zachoval v ODS prostřednictvím svých „věrných“ ne nepodstatný vliv, ale jak již ukázal samotný průběh volby jeho nástupce, nebyl to vliv dominantní. Přestože si svůj vliv udržel až do dnešních dnů, ODS se během pěti let v čele s Mirkem Topolánkem stala suverénním tělesem, kde má neformální hlas Václava Klause již spíše poradní, než exekutivní váhu. Mirku Topolánkovi a celé ODS k tomuto „osamostatnění se“ od „otce zakladatele“ pomohly dva základní faktory:

1. úspěšné volební výsledky ODS v letech 2002-2006
2. vznik nové stranické elity, která se zformulovala na regionální bázi po krajských volbách 2000.

lekci v loajalitě k: ačkoli Mirek Topolánek nebyl Klausovým oblíbencem, dokázal „své“ senátory a poslance sjednotit a „silou vůle“ prosadit kandidáta ODS, jakkoli se to před samotnou volbou zdálo nepravděpodobné.

Pokud však ODS, i přes zvolení Václava Klause prezidentem republiky, chtěla hrát v české politice i nadále výraznou úlohu, musela se pod novým vedením dokázat odpoutat od svého „otce zakladatele“ a následně se vyprofilovat jako pozitivní alternativa vůči vládnoucím stranám. Musela se také dokázat během následujících měsíců a let odpoutat od obhajoby devadesátých let, která v mnoha voličích vyvolávala negativní konsekvence, a nabídnout jim pozitivní alternativu. To s sebou neslo mimo jiné i to, že pokud chtěla ODS v budoucnu pomýšlet na volební vítězství, potřebovala k sobě přitáhnout nové voliče, respektive získat alespoň ty, které v letech 1998-2002 ztratila. To mimo jiné i vyžadovalo, aby se zbavila negativní image a zjednodušených „nálepek“, jako například to, že je stranou „pouze pro bohaté“, popř. stranou podnikatelů“. Například podle průzkumu uskutečněném CVVM³⁶⁷ ve dnech 25.března.-2.dubna 2002, si ODS například spojovalo 31% respondentů s pozitivními výroky, že ODS „je důvěryhodná“, 32%, že „prospívá zemi“, ale celých 70% s výrokem s negativním podtextem, „že se „stará jen o získání moci“. Oproti tomu největší politický soupeř ČSSD dosahoval ve všech třech výročních lepších výsledků (40%, 45%, 57%). Viz tabulka č.4.

tabulka č. 4 Image politických stran

Výrok se hodí či nehodí k dané politické straně					
STRANA:	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US-DEU
	ano / ne	ano / ne	ano / ne	ano / ne	ano / ne
Je důvěryhodná	40 / 43	31 / 56	18 / 65	30 / 46	21 / 54
Prospívá zemi	45 / 38	32 / 50	17 / 61	30 / 42	21 / 50
Stará se jen o získání moci	57 / 27	70 / 19	60 / 23	56 / 24	61 / 20

Zdroj: CVVM

V únoru 2003, tedy již v době, kdy byl předsedou Mirek Topolánek, proběhl jiný průzkum CVVM, a ani jeho výsledky nebyly pro ODS příliš pozitivní³⁶⁸. Na otevřenou otázku: „Ke které politické straně máte největší výhrady?“ (zadavatelé průzkumu po dotázaných požadovali, aby uváděli stranu na prvním a druhém místě, viz tabulka č.5). nejčastěji na první i druhé místo respondenti uvedli ODS (30% respektive 16%), teprve za ní KSČM (25%, respektive 15%) V celkovém součtu to znamenalo, že takřka

³⁶⁷CVVM, názory občanů na nejsilnější politické strany. květen 2002. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100491s_pv50608.pdf.

³⁶⁸CVVM, Voliči a politické strany, březen 2003. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100261s_pv30901.pdf.

polovina dotazovaných měla vážné výhrady vůči ODS (celkem 46%), přičemž u ČSSD tento součet tvořil pouze 38%.

Tabulka č. 5 Výhrady občanů k politickým stranám

Výhrady občanům k politickým stranám (v%)			
	1.místo	2. místo	Celkem uvedli
ODS	30	16	46
KSČM	25	15	40
ČSSD	17	21	38
US-DEU	10	11	21
KDU-ČSL	3	9	12
Koalice	5	5	10
SPR-RSČ	2	4	6

Zdroj: CVVM

Při srovnání odpovědí respondentů na výhrady vůči politickým stranám během let 1998 - 2003, lze sice sledovat mírné zlepšení vnímání ODS občany (pokud vynecháme 65% občanů z února 1998, kdy se ODS těšila výrazné nepřízni občanů po pádu vlády a následné politické krizi), přesto si však stabilně udržovala nelichotivé první místo. Viz. tabulka č.6.

tabulka č.6 Výhrady občanů vůči politickým stranám 1998-2003

Výhrady občanům k politickým stranám (v%)						
	únor 1998	únor 1999	červen 00	leden 02	červen 02	únor 03
ODS	65	50	59	47	49	46
KSČM	25	33	32	37	45	40
ČSSD	11	25	48	29	24	38
US-DEU	7	39	26	19	4	21
KDU-ČSL	15	17	12	12	4	12

Zdroj: CVVM³⁶⁹

Ze stejného výzkumu CVVM vychází i pohled na politické strany týkající se jejich image u veřejnosti. Dotazovaní při tomto výzkumu odpovídali na otázku: „Nyní Vám přečtu několik výroků. Řekněte mi, na kterou politickou stranu se jednotlivé výroky nejlépe hodí“. Z odpovědí na jednotlivé výroky vyplynulo, že 36% respondentů se domnívá, že ČSSD „svůj program zaměřuje na sociálně slabé“, oproti 5% respondentů, kteří s tímto výrokiem spojili ODS, 24% respondentů spojilo výrok „Umožňuje rozvoj střední třídě“ s ČSSD (23% s ODS). Pozitivně pro ODS dopadl výrok „Má nejlepší politiky“, což se domnívalo 24% respondentů, oproti 19%, kteří takto označili ČSSD. Tradičně negativně však ODS vyšla u výroků „stará se jen o

³⁶⁹CVVM, Voliči a politické strany, březen 2003. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100261s_pv30901.pdf.

získání moci“ (domnívalo se to 41% dotazovaných) a „nejčastěji vyvolává zbytečné konflikty“ (24%)³⁷⁰.

tabulka č.7 Image politických stran

Image politických stran					
Vybral politickou stranu	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice	žádná
Svůj program zaměřuje na sociálně slabé	36	5	21	8	10
Umožňuje rozvoj střední třídě	24	23	7	10	11
Je zárukou demokratických poměrů	23	25	5	7	12
Nejlépe se stará o hospodářství ČR	20	24	11	8	11
Nejvíce dbá o dodržování lidských práv	19	15	8	10	15
Je zárukou bezpečnosti občanů a právního řádu	20	18	8	8	19
Nejlépe zajišťuje zájmy ČR	23	23	8	8	13
Řeší věci nejrozhodněji	20	20	11	11	15
Má nejlepší politiky	19	24	8	6	21
Stará se jen o získání moci	15	41	13	12	2
nejvíce usiluje o vstup ČR do EU	38	24	1	14	3
Nejčastěji vyvolává zbytečné konflikty	12	24	12	26	2
Podporuje rozvoj podnikatelské sféry	15	45	3	7	9

Zdroj: CVVM³⁷¹

Opoziční role ODS

ODS se po zvolení Mirka Topolánka předsedou strany stala důslednou opoziční silou. Nová Výkonná rada ODS schválila 1. března 2003 novou stínovou vládu³⁷², v jejímž čele stál Mirek Topolánek. Topolánkova stínová vláda chtěla na rozdíl od své „předchůdkyně“ aktivněji reagovat na aktuální politické dění³⁷³. Z původního složení zůstalo v nové stínové vládě sedm stínových ministrů, z toho dva na jiných postech (Mirek Topolánek, Martin Říman). Faktická obměna stínové vlády tak dosáhla dvou třetin.³⁷⁴ V preambuli nové stínové vlády Mirka Topolánka, která byla oficiálně

³⁷⁰ CVVM, Voliči a politické strany, březen 2003. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100261s_pv30901.pdf.

³⁷¹ CVVM, Voliči a politické strany, březen 2003. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100261s_pv30901.pdf.

³⁷² ODS vytvořila svou první stínovou vládu již v r. 1998. Cílem stínové vlády by mělo být vytvoření personální a programovou strukturu vůči vládě.

³⁷³ Sezemský, J., Nová stínová vláda se představuje, Cevro, 2003/4, str. 3.

³⁷⁴ předseda stínové vlády: Ing. Mirek Topolánek

stínový ministr školství PhDr. Walter Bartoš

stínový ministr dopravy a spojů: Ing. Petr Bendl

stínový ministr pro místní rozvoj: Mgr. Petr Gandalovič

ustavena 1. března 2003 stálo: „Novou politickou doktrínou ODS se tak stává nulová tolerance. Nejen vůči socialistické vládě, ale také vůči všem jevům, které nutně zvyšující se podíl státu, vyšší stupeň přerozdělování a neudržitelný nárůst byrokracie přináší: vůči korupci, klientelismu, prorůstání organizovaného zločinu do hospodářských i politických struktur, ale i vůči drobné kriminalitě, nepořádku, neřádu. Nulová tolerance s omezováním svobod občana na úkor socialistického Leviatana“.³⁷⁵ Politika „nulové tolerance“ spočívala v odmítavém postoji vůči vládní koalici ČSSD, KDU-ČSL a US. Tato vládní koalice byla ODS po celé volební období opakovaně označována za antievropskou, prokorupční či klientelistickou.

Z programového hlediska lze považovat za základní programové dokumenty materiály stínové vlády, které byly postupně zveřejňovány v edici „Modrá šance“. Prvním oficiálním schváleným materiálem stínové vlády byl „Poziční dokumenty ODS ke vstupu do EU“, který byl prezentován v rámci diskuse o evropské integraci na ideové konferenci „Když do EU, tak s ODS“, která se uskutečnila v květnu 2003 v Praze. Druhým schváleným dokumentem stínové vlády byla „Modrá šance“, představující základní teze finanční politiky ODS. Na tento úvodní materiál navázaly během roku 2003 podrobnější resortní koncepce jednotlivých stínových ministrů v rámci edice „Modrá šance“.

V roce 2003 se konalo v České republice referendum o vstupu do Evropské unie, v němž i přes určité otálení vyzvala ODS své voliče, aby hlasovali pro vstup. Předseda strany Mirek Topolánek své „vražné ano“ vstupu do EU prezentoval ve svém úvodníku do vnitrostranického časopisu Listy ODS, když napsal: „5,1: 4,9. Ano. Tak silné, či spíše slabé je v tuto chvíli mé ano“.³⁷⁶ Podle průzkumů veřejného mínění, které se

stínový ministr zdravotnictví: MUDr. Tomáš Julínek

stínový ministr vnitra: MUDr. Mgr. Ivan Langer

stínový ministr životního prostředí: Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc.

stínový ministr obrany: RNDr. Petr Nečas

stínová ministryně kultury: Miroslava Němcová

stínový ministr zemědělství: Ing. Jiří Papež

stínová ministryně práce a sociálních věcí: Ing. Alena Páralová

stínový ministr spravedlnosti: JUDr. Jiří Pospíšil

stínový ministr průmyslu a obchodu: Ing. Martin Říman

stínový ministr financí: Ing. Vlastimil Tlustý, CSc.

stínový ministr zahraničních věcí: Ing. Jan Zahradil

³⁷⁵ (ODS)(2003). Naše společná věc, Preambule stínové vlády ODS, Listy ODS. č 2.

³⁷⁶ Topolánek, M. (2003). Mirek Topolánek k jeho rozhodování v referendu o vstupu do EU, Listy ODS č.3.

uskutečnily v souvislosti s konáním referenda o vstupu ČR do EU hlasovalo pro vstup 84% voličů, kteří volili v parlamentních volbách 2002 ODS.³⁷⁷

V září 2003 ODS vyvolala v Poslanecké sněmovně hlasování o vyslovení nedůvěry vládě na základě nesouhlasu s její politikou, především s návrhem reformy veřejných financí. Všichni poslanci ODS i KSČM v tomto hlasování hlasovali pro vyslovení nedůvěry, a přestože se jeden ze sociálních demokratů (Josef Hojdar) hlasování zdržel, stačilo to vládě k udržení své pozice. I v dalším testu odolnosti vládní koalice, v prosincovém hlasování o přijetí státního rozpočtu, který se vláda rozhodla prosadit s do té doby rekordním schodkem 115 miliard, byla ODS poražena.

Na nevolebním Kongresu ODS v Luhačovicích v roce 2003 se Mirek Topolánek ve svém projevu vyslovil pro pokračování politiky „nulové tolerance“ vůči vládě a představil několik základních projektů, které měly ODS napomoci „k otevření se ODS“ a k následnému vítězství v parlamentních volbách. (ve veřejné podobě neexistuje žádný jiný podrobnější materiál, který by prezentoval představy Mirka Topolánka o budoucím rozvoji a vývoji ODS).³⁷⁸

První představený projekt Topolánek ve svém projevu pojmenoval „Neváhej už dnes, vstup do ODS“ a za svůj cíl si kladl navýšení členské základny na cca 60 tisíc členů, nebylo však určeno, kdy by ODS tohoto cíle měla dosáhnout. Není bez zajímavosti, že jeho součástí měla být i „snaha umožnit slušným politikům z US-DEU, ODA a dalších menších subjektů přechod do ODS: „Nechci zemanovsky vyhlášovat „návrat z vandru“, neposilujme však vznikající recyklační a politicky reinkarnační subjekty, které se budou vždy profilovat proti nám a dejme těmto lidem šanci“.³⁷⁹

Druhým Topolánkovým projektem měla být „Akademie ODS“, která měla sloužit ke vzdělávání členů ODS „v praktických i teoretických „politických dovednostech“. Podle Topolánka to měla být „vzdělávací instituce, která bude trvale a celorepublikově působit v tomto směru“.³⁸⁰

Třetím plánovaným projektem měl být vznik týmu, který měl pro potřeby ODS vypracovávat analyticko – mediální analýzy.

Posledním představeným projektem byl vznik tiskového média ODS. Topolánek navrhl vytvoření periodika, jehož předplatiteli by se v první fázi stali všichni členové ODS. Podle Topolánka bylo cílem tohoto média „koncentrace pravicově smýšlejících autorů a čtenářů, možnost diskutovat nejen ve stranickém okruhu témata, která nás

³⁷⁷ Šaradín, P. a kol. (2004). Volby do Evropského parlamentu v České republice, Olomouc: Periplum. s. 254.

³⁷⁸ Topolánek, M. (2003). Projev předsedy ODS na XIV. kongresu ODS. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XIV_kongres.pdf.

³⁷⁹ Topolánek, M. (2003). Projev předsedy ODS na XIV. kongresu ODS. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XIV_kongres.pdf.

³⁸⁰ Topolánek, M. (2003). Cit výše.

spojují a přímo tak oslovovat i příznivce a voliče³⁸¹. Tyto základní návrhy představené Mirkem Topolánkem lze považovat za představení strategických prostředků, které měly ODS přivést k volebnímu vítězství.

V diskusi o strategii vedoucí k vítězství ODS v parlamentních volbách a dalšímu jejímu rozvoji, je třeba ještě zmínit příspěvek Ivana Langer, který v roce 2003 představil dokument „Strategie úspěchu“, v němž představil projekt budoucího možného vzdělávání ODS. V Langerově konceptu hrály významnou úlohu think-tanky, ať již na ODS navázané (Cevro), či nikoli (CDK, CEP, MPÚ, OI, LI), které měly ovlivňovat nejen členy a „skalní“ voliče ODS, ale svou publikační a veřejnou činností především širokou veřejnost. Ačkoli nebyly všechny jeho představy o vývoji vzdělávání ODS zatím zcela naplněny, zůstává Langerova vize v ODS živá i nadále a lze pozorovat její neustálý vývoj.

Během roku 2004 proběhly troje volby „druhého řádu“ (volby do EP, krajské a senátní). Ve všech třech dokázala ODS výrazně zvítězit. V reakci na vítězství v senátních a krajských volbách vedení ODS znovu zopakovalo, že jeho cílem je vítězství ve volbách parlamentních. Jan Zahradil k tomuto cíli napsal: „Nás všechny teď čeká nesnadný úkol v podobě zdoání mety nejvyšší a poslední: vítězství v parlamentních volbách, které nám umožní realizovat náš program“.³⁸² Na následném XV. Kongresu ODS, který se uskutečnil 4. a 5. prosince 2004 v Praze, byl předsedou znovu zvolen Mirek Topolánek, na místě prvního místopředsedy vystřídal Jana Zahradila, který byl již dříve zvolen poslancem EP, Petr Nečas, řadovými místopředsedy se stali Miroslava Němcová, Petr Bendl, Ivan Langer a Pavel Bém.³⁸³ Zajímavé bylo, že Petr Nečas se stal prvním místopředsedou ODS „navzdory“ preferencím Mirka Topolánka, který si přál zvolení Pavla Béma. Topolánek ve své předsednické řeči podpořil Béma slovy: „Ačkoliv jsem dopředu nechtěl původně hovořit o jednotlivcích, a vyhlášený tandem s Pavlem Běmem je tou známou výjimkou potvrzující pravidlo, nakonec nebylo vyhnutí. Silné osobnosti jsou tak spjaty s jednotlivými oblastmi či problémy, že by je anonymně nebylo možné popsat dostatečně přesně a pregnantně“.³⁸⁴ Na kongresu neuspěl ani Vlastimil Tlustý, který byl považován za možného Topolánkova protikandidáta. Jeho návrhy na duhovou koalici a zmírnění nulové tolerance vůči vládě však nenašly u delegátu kongresu podporu.³⁸⁵

³⁸¹Topolánek, M. (2003). Cit výše.

³⁸²Zahradil, J. (2004)Náš cíl: vyhrát parlamentní volby, Listy ODS, č.4. str.2.

³⁸³ Ani v této volbě místopředsedů nebyli místopředsedy zvoleni dva ideově blízcí lidé Václava Klause, Martin Říman a Vlastimil Tlustý.

³⁸⁴ Topolánek, M. (2004). Projev předsedy ODS na XV. kongresu ODS. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf.

³⁸⁵ Viz. Sokol, P., XV. Kongres ODS – příprava na vstup do vlády, Cevro revue, 2004/10, str. 5-6.

Pozitivním signálem tohoto kongresu pro vedení ODS bylo vystoupení předsedy lidovců Miroslava Kalouska, který ve své řeči k delegátům kongresu přednesl řadu pozitivně laděných vět.³⁸⁶

S důležitým projevem na Kongresu vystoupil také Ivan Langer, který se během let 2002-2006 stal zřejmě jediným členem vedení ODS, uvědomující si vzrůstající důležitost správné komunikace s voliči a rozvoj politického marketingu, který podle něho mohl politické straně v její snaze po volebním vítězství velice pomoci. Ivan Langer ve svém projevu řekl: „Bylo by chybou vnímat politickou stranu jen jako firmu, která něco vyrábí a prodává. Politika je a musí být střetem idejí a názorů. ODS je a bude nositelem takového pojetí politiky. Přesto však mnohá pravidla a mnohé principy platí ve světě politiky stejně jako ve světě podnikání, jako při řízení úspěšných firem. Pokud chceme zvítězit, a to chceme, musíme naplnit pět předpokladů úspěchu:

1. musíme mít dobrý produkt
2. musíme mít dobré prodejce
3. musíme mít přesvědčivou reklamní kampaň
4. musíme nabídnout dobrou cenu
5. musíme být důvěryhodnou firmou.³⁸⁷

V kontrastu se slovy Ivana Langer o „produktech“, „prodejcích“ působil projev Petra Nečase, který k ideové ukotvenosti ODS dodal: „Jsem přesvědčen, že musíme zůstat pevně ideově ukotveni. Já jsem si jist, že není čas na žádné ideologické experimenty. My máme svůj jasný program, víme, co s ním dělat, a víme, co nabídnout

³⁸⁶ Miroslav Kalousek mimo jiné řekl: „Já si vážím těch dohod, které se podařilo uzavřít jak v národní delegaci frakce Evropské lidové strany, tak v jednotlivých krajích, a cítím, že ty dohody posilují most důvěry, který vnímám při rozhovorech s vaším předsedou Mirkem Topolánkem a s ostatními představiteli vaší strany“... Já se domnívám, že budoucnost demokratické politické scény v České republice bude zásadně ovlivněna třemi myšlenkovými proudy s poněkud odlišným hodnotovým systémem. Je to liberálně konzervativní myšlenkový proud, který představuje vaše strana, je to křesťansko demokratický proud, představovaný námi, a socialistický, který představuje sociální demokracie, popřípadě ještě někteří socialisté trochu jiných krevních skupin. Mělo by být naším přirozeným zájmem, když už ne povinností, jako dvou jediných relevantních nesocialistických stran na české politické scéně, hledat, jak nacházet a formulovat společná řešení, o kterých víme, že jsou pro Českou republiku nezbytná a prospěšná. Vy i my víme, že jsou nezbytné hluboké strukturální změny v našem sociálním i zdravotním systému, a jsme k nim odhodláni. To máme společné. Bude nás tam odlišovat trochu jiná míra sociální citlivosti, kterou pociťujeme k některým skupinám obyvatelstva. Vy i my jsme společně přesvědčeni, že je potřeba snižovat míru přerozdělování v České republice, zejména snížit přímé odvody, zdanění práce a zjednodušit daňovou legislativu. Bude nás tam odlišovat náš názor, že v daňovém systému mají zůstat některé prvky solidarity, které postrádáme ve vašem konceptu rovné daně. Takhle bych mohl pokračovat téma od tématu, ale není mým motivem udělat tady programovou konferenci. Mým motivem je říct, že máme mnoho společné a není toho málo, co nás také odlišuje. A já si nemyslím, že ty odlišnosti bychom měli vnímat jako překážku, jako nevýhodu. Já si myslím, že bychom je mohli dokázat vnímat jako výhodu, protože jsou přirozeným místem, přirozeným prostorem pro diskusi, hledání řešení. Řešení, které tahle země nezbytně potřebuje a která budou řešeními nejenom o kterých budeme přesvědčeni my, ale především budou veřejně akceptovatelná většinou naší veřejností, protože jenom taková řešení mohou vstoupit ve společenskou realitu, která jsou akceptovatelná většinou“ Viz Kalousek, M. (2004) Vystoupení na kongresu ODS 2004. on-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf.

³⁸⁷ Langer, I. (2004) Naše cesta k vítězství. Vystoupení na kongresu ODS 2004. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf.

této zemi, a nemusíme vymýšlet příliš mnoho nového. My musíme nabídnout politiku, která má jasný obsah a jasný program. Když si vzpomeneme na nedávné týdny a provedeme si analýzu výroků různých odborníků na marketing, na reklamu a podobně, 95 % z nich chválilo kampaň sociální demokracie. Padala slova jako: skvělá, dobrá, zajímavá, podnětná, upoutávající. A k čemu to, dámy a pánové bylo? Bylo to vítězství formy nad obsahem, protože politika, která nemá svůj obsah, nemá svá konkrétní témata, nenabízí lidem řešení konkrétních problémů, zabalená do sebelepšího reklamního hávu, je politika k ničemu, a já jsem přesvědčen, že občanští demokraté se vždy znovu a znovu této pasti, této slepé uličce politiky vyhnou“.³⁸⁸ I tato slova ilustrují pokračující latentní spor uvnitř ODS, který byl v letech 2002-2006 upozaděn snahou vedení ODS po dosažení volebního vítězství.

V roce 2005 pokračovala ODS v době vládní krize v opoziční kritice koaliční vlády, která zesílila především v době okolo Grossovy aféry. V této době se dostala ODS i do sporů s prezidentem Klausem ohledně úlohy ODS v krizi vlády³⁸⁹. Vedení ODS kritizovalo prezidenta především za to, že se jím cítilo při řešení vládní krize obcházeno.

V prvním půlroce r. 2005 vedení ODS jakoby „usnulo na vavřínech“. Podle všech zveřejňovaných výzkumů předvolebních preferencí ODS s výrazným náskokem vedla a byla jasným favoritem voleb. Obrat přišel až s nástupem Jiřího Paroubka. Vedení ODS Jiřího Paroubka podcenilo stejně tak, jako to udělalo mnoho novinářů, politických komentátorů, či politologů. Jestliže ještě v dubnu 2005 dosahovaly preference podle průzkumu CVVM u ČSSD 10,5% a ODS 31% a rozdíl tak činil propastných 20,5%, o čtyři měsíce později již další průzkum CVVM poukázal na vzestup ČSSD na 23,5%, zatímco u ODS na propad na 28%. Za čtyři měsíce se tak rozdíl mezi ČSSD zmenšil z 20,5% na zanedbatelných 4,5%.³⁹⁰

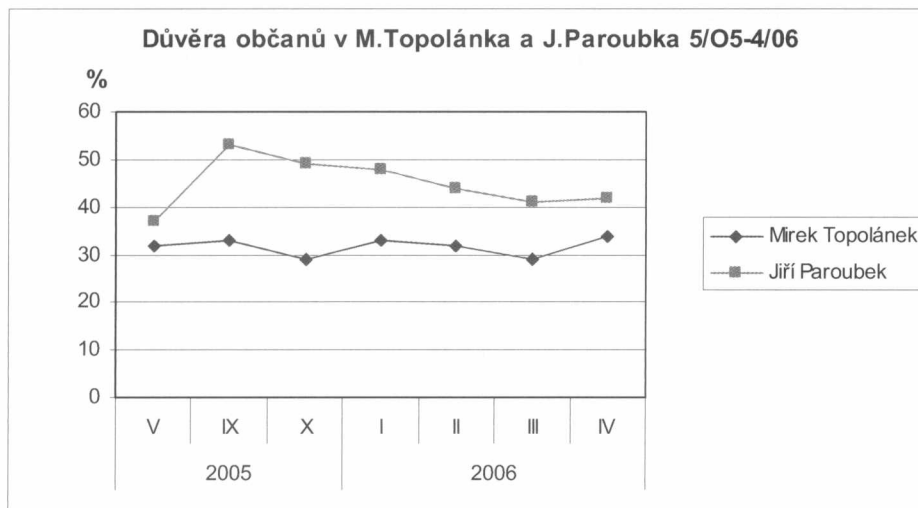
Podzimní průzkumy veřejného mínění začaly významně ovlivňovat i nálady uvnitř ODS, kde se začala šířit silná nervozita a nespokojenost s tím, jak se k vývoji situace staví předseda strany Mirek Topolánek. Negativní trend ve vývoji preferencí ODS kulminoval v listopadu až lednu 2005-2006, kdy obě strany od sebe dělilo pouze 1,5%, což odpovídalo statistické chybě. V té době se souboj mezi ODS a ČSSD přetransformoval v agresivní předvolební kampaň.

³⁸⁸ Nečas, P. (2004). Vystoupení na kongresu ODS 2004. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf

³⁸⁹ Celkově se tento konflikt dá označit za třetí výraznější mezi ODS a prezidentem. K prvním došlo v době americké vojenské invaze do Iráku, druhý byl spojen s pádem a jmenováním Špidlový, respektive Grossovy vlády v létě 2004.

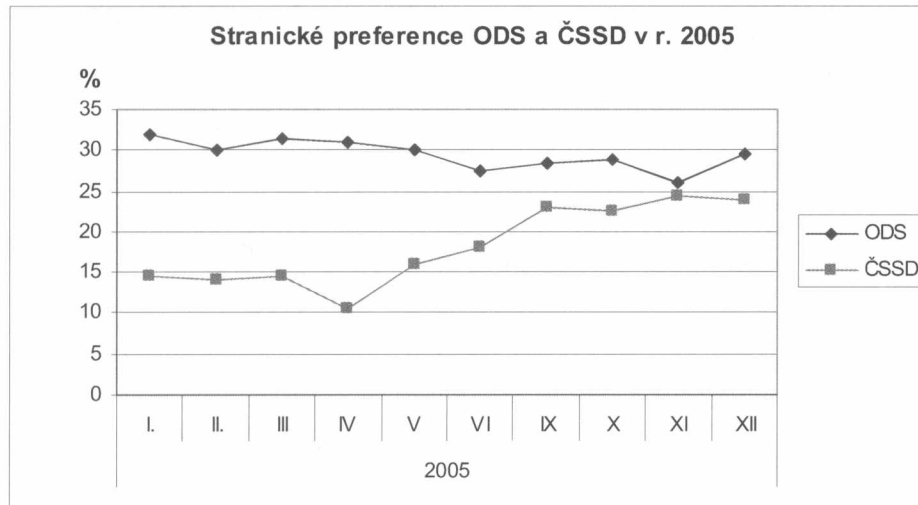
³⁹⁰ Sociologická data vycházejí z tiskové zprávy CVVM – Stranické preference, duben, květen, září 2005. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=1&offset=101&shw=100511>.

Graf č.7 Důvěra občanů v Mirka Topolánka a Jiřího Paroubka - květen 2005-květen 2006.

Zdroj: CVVM³⁹¹

Graf č.8 Stranické preference ODS a ČSSD v roce 2005³⁹²

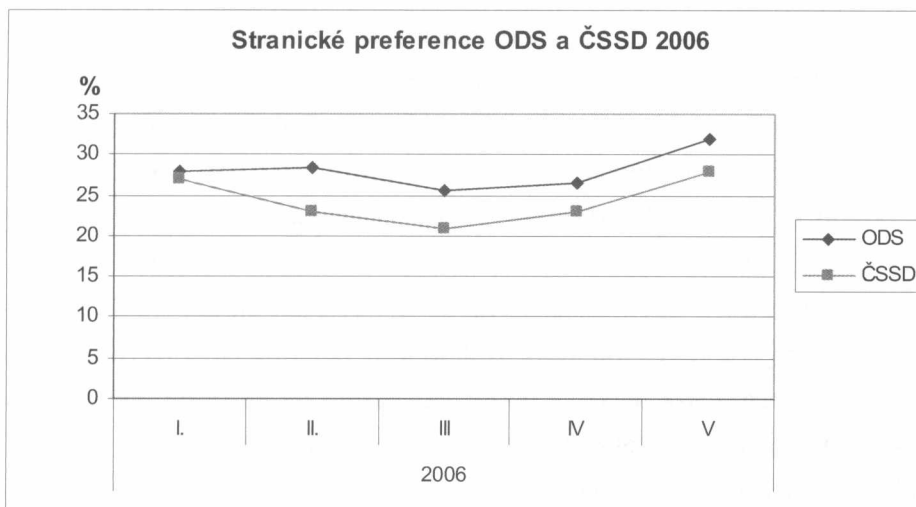

Zdroj: CVVM

³⁹¹ Sociologická data vycházejí ze zpracování tiskových zpráv CVVM – Popularita politiků, v období 2005-2006. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&s=1&offset=102>.

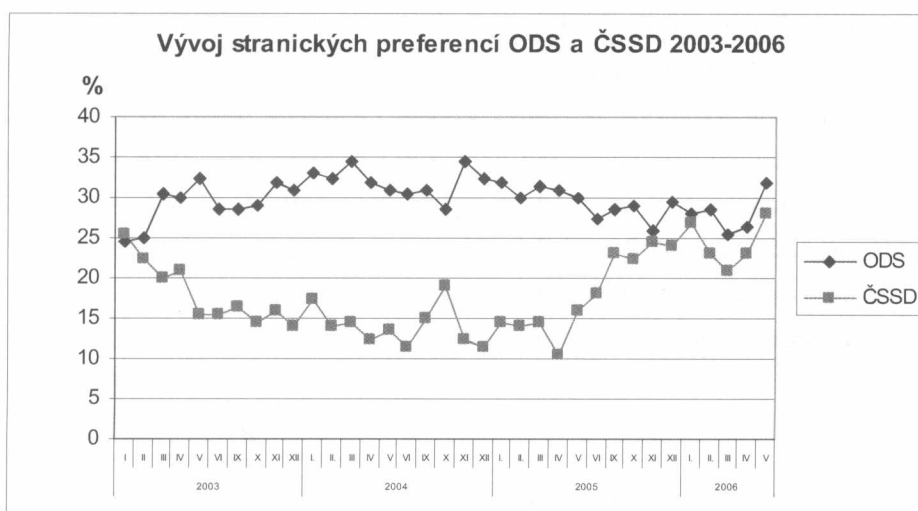
³⁹² Sociologická data vycházejí z tiskových zpráv CVVM – Stranické preference, 2005. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=1&offset=101&shw=100511>

Graf č. 9 Stranické preference ODS a ČSSD 2006³⁹³

Zdroj: CVVM

Graf č. 10 Vývoj stranických preferencí ODS a ČSSD 2003-2006

Zdroj: CVVM

Změny v „ODS 2006“

Koaliční potenciál

Výraznou proměnou po odchodu Václava Klause z funkce předsedy ODS prošel koaliční potenciál ODS, tedy schopnost nalézt vhodné koaliční partnery pro vládnutí. Politolog Michal Klíma definoval „kladný koaliční potenciál“ jako „schopnost stran snižovat intenzitu ideologického vyzařování a nepřátelství“.³⁹⁴ Zatímco v roce 1998 patřil požadavek „společné vlády pouze bez Václava Klause“ ke konstitutivním

³⁹³ Sociologická data vycházejí z tiskových zpráv CVVM –Stranické preference, 2005. On-line: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=1&offset=101&shw=100511>

³⁹⁴ Klíma, M. (2001). Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství. Praha: Radix, s.22.

základům povolebních vyjednávání jak Unie svobody, tak zejména u KDU-ČSL, s nástupem Mirka Topolánka se situace změnila.³⁹⁵ Pokud vynecháme Unii Svobody, u níž se již krátce po jejím vstupu do Špidlovy koaliční vlády ukázalo prakticky jisté, že se po příštích volbách do Poslanecké sněmovny nedostane a zaměříme se na KDU-ČSL, zjistíme, že u ní došlo ve vztahu k ODS k výraznému posunu. Tento posun měl zřejmě dva důležité základy: nahrazení Cyrila Svobody Miroslavem Kalouskem ve funkci předsedy KDU-ČSL a dobrou koaliční spoluprací ODS a KDU-ČSL na krajské úrovni od roku 2000. Již na nevolebním kongresu ODS 2003 v Luhačovicích nově zvolený předseda KDU-ČSL Miroslav Kalousek ve svém projevu mimo jiné řekl: „Křesťanským demokratům záleží na co možná nejlepších vztazích s demokraty občanskými. KDU-ČSL vidí v ODS partnera, s nímž má zájem na všech úrovních správy v každé chvíli hledat řešení, které bude nejvýhodnější pro občany v dané obci, v daném kraji, v České republice. Rozhlížím se tímto sálem, řadu z vás znám a dovoluji si dívat se vám do očí. Pak si vybavím sál v Ostravě, kde před čtrnácti dny zasedal sjezd křesťanských demokratů, představím si jejich tváře a jejich oči a nepochybuji ani na okamžik, že se nám to podaří“.³⁹⁶ I přestože se někteří občanští demokraté stavěli vůči možné budoucí koalici zdrženlivě³⁹⁷, tento „most důvěry“, jak Mirek Topolánek a Miroslav Kalousek toto spojení nazývali, přetrval až do parlamentních voleb 2006 a to i přes angažmá KDU-ČSL ve vládní koalici s ČSSD.³⁹⁸ Miroslav Kalousek několikrát odmítl vstoupit do vlády ČSSD, KDU-ČSL a US a před parlamentními volbami 2006 dával zřetelně najevo, kterého koaličního partnera po volbách preferuje. Ochotu ODS jít do vlády s KDU-ČSL dokazuje i průzkum, který proběhl v r. 2004 mezi delegáty Kongresu ODS, kteří na otázku: „Která politická strana by podle vašeho názoru mohla být nejvhodnějším partnerem pro ODS po příštích parlamentních volbách?“ v 74% odpověděli KDU-ČSL.³⁹⁹

³⁹⁵ Ještě v roce 1996 byla v lepším postavení, co se koaličního potenciálu týče ODS. Miroslav Novák ve své studii k parlamentním volbám 1996 napsal: „Problémem sociální demokracie...je, že na rozdíl od ODS nemá vhodného partnera do koalice. KDU-ČSL dává přednost alianci s ODS, i když nelze pochybovat o tom, že by se v případě potřeby neváhala „obětovat“ vstupem do koalice se sociálními demokraty. Za současných okolností, kdy ČSSD je na druhém místě za ODS, je pro ni výhodnější „tolerovat“ (Zdeněk Jičínský) pravicovou koaliční vládu s využitím všech výhod, které jí dává její pozice v parlamentu.“ Viz.: Novák, M. (1996). Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR, Sociologický časopis, č.4, str. 412-37.

³⁹⁶ Kalousek, M. (2003) Vystoupení na kongresu ODS 2003. on-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf.

³⁹⁷ Například Petr Nečas na Kongresu ODS v Luhačovicích řekl. „Chci prohlásit, pro někoho možná překvapivě, že vítězství Miroslava Kalouska není naším vítězstvím a neměli bychom propadat iluzi. Jak Cyril Svoboda, tak Miroslav Kalousek mají geneticky zakódován archetyp lidoveckého chování – jít s tím, kdo více nabídne, být s tím, kdo dá větší sousto mocenského koláče, spolupracovat s tím, kdo umožní uspokojit zájmy většího počtu bratří a sester.“

³⁹⁸ Sblížení ODS a KDU-ČSL se dalo vypořádat i z návštěvy prezidenta Václava Klause na sjezdu KDU-ČSL v listopadu 2005.

³⁹⁹ Cevro. (2004). Cevro na Kongresu ODS - Výsledky ankety. s. 6-7.

Vztahy s médii

ODS se během opozičního období podařilo do jisté míry „narovnat“ své vztahy i s dalším důležitým aktérem politického života – médii. Zůstává otázkou, do jaké míry se o to zasloužila samotná ODS, respektive její hlavní představitelé a jaký vliv na to mělo chování jejího největšího konkurenta – ČSSD. Jestliže ještě před volbami 2002 byla ODS de facto „mediálním otloukánkem“, nebo se alespoň do této úlohy stavěla, před volbami 2006 tomu bylo reálně jinak. Tři, ze čtyř nejvýznamnějších českých deníků – Lidové noviny, MF Dnes a Hospodářské noviny, totiž těsně před volbami prostřednictvím komentářů svých šéfredaktorů voličům naznačily, koho nevolit – KSČM a ČSSD, respektive KSČM.

Tento trend potvrdila analýza společnosti Media Tenor Ostrava, která detailně sledovala v jakém kontextu a s jakou intenzitou byly prezentovány politické strany v jednotlivých denících v článcích jejich novinářů v denících: MF DNES, Právo, HN, LN. Podle této analýzy je zřejmé, že MF Dnes během roku 2005 představovala v kontextu nepříznivých skutečností relativně nejčastěji levicové strany (KSČM a ČSSD byly zmiňovány s 24, respektive 22% podílem nepříznivě vyznívajících zpráv.) Deník Právo naopak s nejvyšším podílem zpráv s negativními vyzněním zmiňovalo ODS (22 %), ČSSD pouze 14 %. Lidové noviny prezentovaly s nejmenším podílem nepříznivých zpráv ODS (17 %), naopak s nejvyšším ČSSD a KSČM (28, respektive 25 %).⁴⁰⁰ Hospodářské noviny v nejméně negativním duchu prezentovaly ODS a KDU – ČSL (12, respektive 13 % negativních výpovědí). oproti 18 % ČSSD a KSČM.

Tento trend v tištěných denících pokračoval i v roce 2006 a vyvrcholil těsně před samotnými volbami. Podle studie politoložky Barbory Petrové psala MF Dnes v posledním týdnu před volbami (29.5.-2.6.2006) ze 60% negativně o ČSSD, 33% článků bylo neutrálních a pouze 7% pozitivních. Naproti tomu ODS dosahovala v MF Dnes pouze 25% negativních zpráv, 36% pozitivních a 39% s neutrálním vyzněním⁴⁰¹.

Topolánkem deklarovaný projekt na další rozvoj ODS (kongres ODS v r. 2003v Luhačovicích)

„Neváhej už dnes, vstup do ODS v r. 2007“

ODS se v letech 2002-2007 podařila navýšit svou členskou základnu o 7402 nových členů, což činní nárůst o 37% oproti roku 2002⁴⁰².

⁴⁰⁰Podle: Prezentace politických stran redakcemi a jednotlivými novináři v roce 2005 Media Tenor. V současnosti již není tento dokument on-line dostupný.

⁴⁰¹ Petrová, B. (2006). Volební kampaň v médiích. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.-Matušková, A. (eds.) Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK, s.51.

⁴⁰² Stav členské základny k 31.10.2002, Listy ODS, červen 2007, str. 16, Stav členské základny k 31.3.2007.

Akademie ODS

Akademie ODS opravdu vznikla. Již před Topolánkovým projevem na kongresu 2003 v omezené míře organizoval různé druhy školení pro členy a manažery ODS think-tank Cevro, založený již v r. 1999 Ivanem Langerem. Ten se během let v opozici dokázal přetransformovat v současnosti v nejlivnější think-tank blízky ODS. Každoročně školí v kurzu Liberálně-konzervativní akademie několik desítek členů ODS, od roku 2006 vznikl i Cevro Institut, vysoká škola se zaměřením na vzdělávání studentů v oblasti veřejné správy, politologie. Cevro navíc vydává měsíčník Cevro revue, který je důležitou platformou pro pravicově smýšlející voliče. Vedle Liberálně-konzervativní akademie pořádané Cevrem, od roku 2003 probíhaly Leadership Akademie ODS, které byly organizovány nejdříve hlavní kanceláří ODS, poté jejich organizace probíhaly již mimo ODS.

Tiskové médium ODS

ODS po zániku Deníku Telegraf neustále spekovala o podpoře vzniku tiskového média, které by jí bylo ideologicky nakloněno. Dodnes však tento plán nebyl zcela naplněn. Za předsednictví Mirka Topolánka byl mimo struktury ODS založen měsíčník „51Pro“, který vždy měl blízko k předsedovi strany i díky tomu, že u jeho založení stál Topolánkuv blízký poradce Marek Dalík.

Vznik analytického a mediálního oddělení

Ačkoli v ODS došlo k ustavení Politicko-analytického oddělení, nedá se říci, že by se to nějak výrazně promítlo do fungování ODS. Předvolební kampaň k parlamentním volbám 2006 ukázala, že právě v oblasti průzkumu volebního trhu a vyhodnocování dat, vztahů s médii a aplikaci politického marketingu, existují v ODS zřetelné nedostatky.

3.3. Volební kampaň ODS 2006

Politický marketing byl především v devadesátých letech v ČR přehlížen, ať již se jednalo o samotnou předvolební kampaň, nebo o kontinuální budování „corporate identity“ jednotlivých stran. V poslední době je však této oblasti politickými stranami v ČR věnováno více pozornosti. Důvod je prozaický – voliči se postupem doby od pádu komunistického režimu stále více emancipovali a k jejich získání politickým stranám již nestačilo pouze to, když se například deklarovali jako „pravice“, „levice“ či střed a na základě tohoto dělení nabídli voličům svůj program. Stejně tak jako v dalších rozvinutých demokraciích, Česká republika vstupuje do období, kdy se politické strany daleko více musí umět přizpůsobovat přáním svých voličů, kteří ztrácejí svou ideologickou vyhraněnost a své volební chování řídí především podle svých osobních potřeb. Rozvolňuje se tak vazba mezi politickou stranou a jejími voliči. Přestože ODS patří společně s KSČM k politickým stranám, jejichž voliči jsou nejvíce identifikováni se stranou a mají nejsilnější jádro „skalních“ voličů, především u ODS lze na základě

výzkumů veřejného mínění tento fakt přesvědčivě dokázat. Politické strany musí na tuto emancipaci reagovat – proto se postupně učí identifikovat přání svých voličů a na jejich uspokojování prostřednictvím svých politických rozhodnutí. Pokud je politika vnímána jako „souboj idejí a názorů“, politický marketing ji do jisté míry deformuje. To však nemění nic na tom, že pokud se české politické strany nedokáží přizpůsobit potřebám a přáním voličů, mohou za velice krátkou dobu skončit na smetišti dějin a na jejich místo nastoupí uskupení, která politiku definitivně deformují na pouhý obchod a populistická gesta vůči voličům. Ideologie jako jeden ze základů stranického pojiva se tím může z politiky definitivně vytratit. Už i v České republice, i když zatím pouze na lokální úrovni, jsme svědky tohoto jevu. V komunálních volbách 2006 v severočeském Mostě zvítězilo do té doby neznámé uskupení „Mostečané“, jehož předvolební kampaň byla vedena ve stylu „tržně orientované strany“. Voliči na tento typ kampaně slyšeli, stranu volili a lídr tohoto uskupení je v současnosti primátorem tohoto města.

ODS neměla s kampaní realizovanou velkou reklamní agenturou dobrou zkušenost. V roce 1996 svěřila realizaci své předvolební kampaně světoznámé reklamní a marketingové společnosti Ogilvy, ale výsledkem byla jedna z nejhorších předvolebních kampaní v historii strany.

Zřejmě na základě této negativní zkušenosti od té doby své předvolební kampaně realizovala vlastními silami v kombinaci s najímáním menších reklamních agentur. Šéfy volebních kampaní se tak nestávali profesionálové, ale členové strany – v roce 1998 vedl předvolební kampaň ODS Václav Mencl, 2002 Miroslav Beneš a 2006 senátor Jan Šneberger. Například ještě v roce 2002 si ODS při formulování své předvolební strategie a taktiky nenechala dělat prakticky žádné průzkumy veřejného mínění. Petr Nečas tento fakt komentoval slovy: „Před volbami 2002 se sociologické průzkumy nepodařilo v ODS prosadit. Ve vedení strany tehdy převládl názor, že je to vyhazování peněz“.⁴⁰³ První rozsáhlejší průzkumy veřejného mínění k poznání voličského trhu si ODS nechala dělat až k senátním a krajským volbám 2002. Od roku 2004 s ODS začala intenzivně spolupracovat agentura Background research, která ji zajišťovala i přípravu na volby do EP a krajské a senátní volby v roce 2004.⁴⁰⁴

Na zisk politické strany ve volbách nemá největší vliv její volební kampaň, většina voličů je již před kampaní samotnou rozhodnuta, koho bude volit. To však volební kampani neupírá na důležitosti. Nejenže se jednotlivé strany musí pokusit získat co nejvíce nerozhodnutých voličů, ale musí umět i mobilizovat své skalní voliče, aby k volbám přišli. Podle povolebního výzkum Sociologického ústavu AV ČR z června 2006 vyplynulo, že v předvolební kampani politické strany bojovaly o 22,2%

⁴⁰³Dolejší, V. (2006) Letošní sliby si vybrali sami voliči. MF Dnes. 12.května 2006. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=327816>

⁴⁰⁴ Rozhovor s Michalem Jankovcem, ředitelem Background research. 4. srpna 2007.

nerozhodnutých voličů. Přičemž v den voleb se rozhodovalo 2,9% nerozhodnutých voličů, několik dní před volbami 10,5% voličů a „před několika týdny“ 9,2%.⁴⁰⁵

Během roku 2005 vypracovala agentura Background research pro ODS dva velké průzkumy, které ji měly pomoci se stanovením volební strategie k parlamentním volbám 2006⁴⁰⁶. Tyto průzkumy rozdělily voliče v ČR do tří základních skupin – „skalní voliči“, „ovlivnitelní“ a „notoričtí nevoliči“. Strategie ODS se soustředila na získání co největšího počtu „ovlivnitelných“ voličů, za podmínky udržení takřka 100% svých „skalních“ voličů. K vypracování třetího rozsáhlého průzkumu došlo na přelomu zimy a jara 2006. Problémem těchto průzkumů bylo, že ač data a trendy v nich uvedené dávaly zřetelné „nápovědy“ pro další postup při fázování a voličském zacílení kampaně, hlavní volební štáb ODS jich využíval poskrovnu, větší měrou byly využity pouze při programovém zaměření kampaně. Kardinálním problémem se však ukázala decentralizace kampaně. Ačkoli totiž tyto podrobné průzkumy byly zaměřeny ve velké míře i na konkrétní regiony – jednotlivé kraje, regionální volební štáby ODS na tato doporučení v mnoha případech nereagovaly. Výsledkem pak byla celková roztříštěnost předvolební kampaně ODS. Zřetelné to bylo především na regionálních předvolebních kampaních v Praze, Karlovarsku a Liberecku, kde části kampaně organizované regionálními volebními štáby měly zcela jinou grafickou podobu.

Od počátku března navíc docházelo každých čtrnáct dní k vypracování menších „trackingových“ volebních průzkumů, v horké volební kampani byly tyto průzkumy vypracovávány každý týden. ODS však na rozdíl od ČSSD v kampani nepřistoupila k čistě marketingovým výzkumům – vizualizaci, focus group, nedošlo tak například k testování předvolebních hesel, grafických návrhů a jiných.

Určitou roli při stanovování strategie předvolební kampaně hrála také politologická studie k německým volbám, které se uskutečnily v 2005.⁴⁰⁷ Předvolební situace v SRN měla totiž několik podobných atributů, jako situace v ČR a ODS ani ČSSD se netajily jistou inspirací v německé předvolební kampani. Zmiňovaná analýza upozorňovala ODS na několik zajímavých faktorů:

- volební kampaň německé sociální demokracie SPD byla vedena jako frontální útok na předpokládaného vítěze voleb – CDU-CSU.
- CDU-CSU tak nemohla plně využít svého opozičního postavení, když SPD se v ní stylizovala do role ochránce sociálního státu proti připravovaným reformním krokům CDU-CSU

⁴⁰⁵ Bradová, E.-Lebeda, T. (2006) Role nerozhodnutých voličů ve volební kampani a její účinky. Případová studie: Volby do PS PČR 2006 v České republice. On-line text: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2029/Eva%20Bradova%20%20Tomas%20Lebeda.pdf>.

⁴⁰⁶ Rozhovor s Michalem Jankovcem, ředitelem Background research. 4. srpna 2007.

⁴⁰⁷ Zpracováno podle: Background research. (2005). Německé volby 2005. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.

- klíčovou roli v kampani SPD hrál silný lídr Gerhard Schröder
- kampaň byla více než kdy jindy zaměřená na osobnosti volebních lídrů

Autoři této analýzy na závěr zobecnili zkušenost z německých voleb do následujících poznatků:

- 1) Pozice opoziční strany a zároveň jasného favorita voleb může být ošidná – znesnadňuje mobilizaci voličů a vystavuje stranu útokům, které odvádějí pozornost od vládní odpovědnosti konkurenčních stran.
- 2) Nezbytným předpokladem volebního úspěchu catch-all party je programová nabídka zaměřená (lákavá) pro všechny věkové skupiny, obě pohlaví a významné regiony. Pozornost musí být věnována i sociální oblasti, nabídka ODS musí být prezentována jako „výhodná pro obyčejného člověka“.
- 3) Inspirativní (zejména v situaci nárůstu preferencí ČSSD) může být negativní kampaň upozorňující na „sliby a realitu“ ČSSD či kontrast dopadů realizace programů ODS a ČSSD. Tato taktika slouží nejenom v boji s levicí, ale zároveň může strhnout pozornost a upevnit místo ODS na pravé straně politického spektra.
- 4) Sdělení ODS je nutné voličům přiblížit v maximálním zjednodušení, pomocí dostupných prostředků (mimo jiné vizuální ztvárnění prezentace), je nezbytné působit na jejich podvědomí a přesvědčit je o významném pozitivním dopadu realizace programu ODS na zlepšení života každého voliče z vybraných cílových skupin.
- 5) Velký vliv na rozhodování voličů může mít očekávání určitých typů koalic, čemuž je nutné přizpůsobit volební strategii.⁴⁰⁸

Podle politoložky Anny Matuškové dokonce „ODS německou kampaň v podstatě převzala a přizpůsobila ji propagaci vlastní daňové reformy“.⁴⁰⁹ V souvislosti s tím, že „německá inspirace“ byla v kampani ODS zřetelná a straničtí stratégové měli k dispozici i varování před tím, že problematika rovné daně je pro voliče těžko srozumitelná, zůstává s podivem, že ODS udělala z rovné daně jedno ze svých ústředních témat. Občanští demokraté využili i svých kontaktů se svými kolegy z Polska, několik zástupců ODS se zúčastnilo v roce 2005 parlamentní a prezidentské kampaně PiS, do Čech později dorazili i dva odborníci této strany – Michal Kaminski a Adam Bielan, aby školili členy ODS.⁴¹⁰

Samotná volební kampaň byla de facto zahájena nevolebním kongresem ODS, který proběhl v listopadu 2005 v Brně v době, kdy některé průzkumy veřejného mínění signalizovaly, že by KSČM a ČSSD měly společně většinu v Poslanecké sněmovně. Tento fakt se odrazil i uvnitř ODS, kde se začala šířit nervozita. Tento kongres se tak od

⁴⁰⁸ Background research. (2005). Německé volby 2005. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.

⁴⁰⁹ Matušková, A. (2006). Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.- Matušková, A. (eds.) Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK, s.75.

⁴¹⁰ Kozák, J., (2005). Jak postavit vítěznou kampaň, Cevro revue, č.6, str. 17.

proběhlých výrazně odlišoval svým pojetím. Jeho základním poselstvím mělo být vyslání zřetelného signálu, že ODS je silnou, jednotnou stranou, která je po osmi letech v opozici připravena převzít vládní zodpovědnost. Tomu odpovídal i charakter kongresu, na němž byla upozaděna politická diskuse a naopak zdůrazněna vizuální stránka. Kongres se uskutečnil v netypickém prostředí Městského divadla v Brně, se spoustou světelných a vizuálních efektů, které v mnoha případech spíše připomínali rockový koncert. ODS zde představila nejen své připravované reformní kroky, ale především i svou novou image, se kterou se chystala jít v r. 2006 do parlamentních voleb. Viz. obrázek č.1

Obrázek č. 1 Fotografie z předvolebního kongresu ODS v Brně

Zdroj: www.ods.cz

ODS po vzoru některých západoevropských stran a nejspíše i na doporučení imagemakerů, doplnila svou tradiční modrou barvu o „sexy“ oranžovou, která je v reklamní branži jednou z nejpreferovanějších barev. (Oranžová barva mimo jiné doplňovala v německé kampani i tradiční černou barvu CDU-CSU.) Ústředním heslem kampaně se stalo „Po modré společně“, které doplňovalo i předvolební logo ODS – modrá turistická značka.

Obrázek č.2 Ústřední logo kampaně ODS

po modré společně

Zdroj: www.ods.cz

Na brněnském kongresu strany byly představeny nejen ekonomické, ale především sociální reformy, které měly ODS přilákat nové voliče. Tímto krokem se ODS chtěla více přiblížit středovým voličům, kteří ji ve velké míře vnímali jako ekonomicky zdatnou, ale v sociální oblasti neměla u voličů již od devadesátých let, dobrou image.⁴¹¹ Tradiční důraz na ekonomiku doplnila i sociální témata. Mirek Topolánek zde mimo jiné řekl: „Nestydíme se za slovo sociální, socialisté nám ho jen na čas ukradli. Ale do názvu strany si ho přidávat nebudeme, protože konzervatismus je sociální“.⁴¹² Podle Topolánka je ve svém programu akcentovala především proto, že „jsou největším problémem české společnosti“.⁴¹³ ODS zde představila pilíře své sociální a ekonomické reformy: státem zaručený příjem, rovná patnáctiprocentní daň, a rovný důchod. Podle slov šéfa volební kampaně ODS Jiřího Šnebergera tímto krokem ODS chtěla „...zlepšit život všem a ve všech ohledech, nejen horním vrstvám“.⁴¹⁴

Základní pilíře reforem se staly:

- státem zaručený minimální příjem 6000 Kč (Tomu, kdo jen nebude mít, měl rozdíl zaplatit stát)
- rovný důchod (každý občan měl dostat 20 až 25 procent průměrné mzdy, zbytek měl pocházet z individuálního spoření)
- stejná „rovná“ daň z příjmu ve výši 15%, podle návrhu ODS by tak lidé mohli ušetřené peníze z daní investovat na své důchodové spoření.⁴¹⁵

Profilace ODS na sociálních tématech pokračovala po celou dobu předvolební kampaně. Na jaře 2006 zveřejnila například svůj plán na podporu rodiny. Podle zveřejněných návrhů například chtěla po volbách zavést společné sociální pojištění, otcovskou dovolenou, či plán, podle kterého by si rodiče, kteří pečují o předškolní dítě, mohli přivydělat až 15 tisíc měsíčně bez povinnosti odvádět zdravotní pojištění. Tento krok měl podle ODS zvýšit zaměstnanost žen s malými dětmi. Na podzim 2005 však ODS do jisté míry ustoupila od reformní ekonomické rétoriky, která byla ve společnosti spojována s bolestivými dopady. Podle slov politologa Ladislava Mrklase tím reagovala na stav, kdy ve společnosti „...není poptávka po radikální reformách, jež znamenají

⁴¹¹ Na možnou orientaci ODS i na sociální oblast upozorňovali i autoři studie o německých parlamentních volbách 2005, když ODS mimo jiné doporučili: „Pozornost musí být věnována i sociální oblasti, nabídka ODS musí být prezentována jako „výhodná pro obyčejného člověka“. Zpracováno podle: Background research. (2005). Německé volby 2005. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.

⁴¹² Dolejší, V. – Málková, O. (2005) ODS láká voliče na sociální dávky. MF Dnes. 28.listopadu 2005. On-line: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=620800>.

⁴¹³ Dolejší, V. – Málková, O. (2005) Topolánek: Chceme volby vyhrát slušností. Slušnost není slabost . 28.listopadu 2005. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=428035>

⁴¹⁴ Dolejší, V. – Málková, O. (2005) ODS láká voliče na sociální dávky. MF Dnes. 28.listopadu 2005. On-line: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=620800>.

⁴¹⁵ Dolejší, V. (2005). My vážně nejsme asociální. (Rozhovor s Vlastimilem Tlustým). 29.listopadu 2005. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=345470>.

nejistotu. Ale existuje silná touha po změně stylu vládnutí, tedy bez arogance, korupce a klientelismu“.⁴¹⁶

Zřejmě na základě výsledků Analýzy image politických stran, kterou si ODS nechala udělat v letních měsících 2005⁴¹⁷, chtěla vést svůj předvolební boj v pozitivní atmosféře a nechtěla se nechat vtáhnout do konfrontačního stylu kampaně. Podle této analýzy ODS mimo jiné vyšlo, že je mezi „ovlivnitelnými“ voliči nejvíce ze všech politických stran spojována s pozitivními termíny jako úspěch, stabilita, svoboda, optimismus, profesionalita, kompetentnost, budoucnost. Stejná analýza však současně nejvíce spojovala ODS i s negativními termíny: „agresivita“, „arogance“, popř. s termíny, které mohou nést negativní konotaci jako například „vůdcovství“, „síla“, „moc“, „autorita“.⁴¹⁸

Zvolené pozitivní strategii ODS do jisté míry odpovídalo i vystupování jejích stranických lídrů během kampaně⁴¹⁹, ne vždy se to však zcela dařilo. Jako příklad do jisté míry nezvládnuté pozitivní autostylizace lze uvést některé vystupování Mirka Topolánka – jeho odmítnutí podání ruky po skončení televizní debaty lídrovi ČSSD Jiřímu Paroubkovi. Na Paroubkovu otázku „Pane předsedo, vy si mne snad nevážíte?“ pak Topolánek odpověděl: „Nevážím.“⁴²⁰ ODS v její snaze o nekonfliktní dojem nepřispěl ani exces, kterého se dopustil takřka ve stejné době její bývalý místopředseda Miroslav Macek, který zasadil ministru zdravotnictví Davidu Rathovi na stomatologické konferenci, před zraky stovek účastníků i televizních kamer, pohlavek.

Přestože si ODS v počátcích kampaně vytkla vedení pozitivně laděné kampaně, v samotném jejím průběhu musela reagovat na dobře zorganizované vedení kampaně sociální demokracie. ČSSD si najala na přípravu své předvolební kampaně americkou konzultační firmu Penn, Schoen and Baryland Associates, Inc., (PSB) pracující pro západní sociálnědemokratické strany a americké demokraty.

Obecně lze rozpoznat základní strategické principy, které ve svých kampaních PSB, s ohledem na regionální odlišnosti, používá: 1.vytvoření jednoho silného vůdce → 2.vyhnutí se prezentaci vlastního politického programu (omezení se jen na velmi jednoduchá a snadno zapamatovatelná hesla) → 3.čekání na program protivníka, který

⁴¹⁶Dolejší, V. (2005). Nová ODS: předseda zakázal slovo reforma. 25.listopadu 2005. On-line: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=865490>.

⁴¹⁷ Background research. (2005).Analýza image politických stran. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.

⁴¹⁸ Background research. (2005).Analýza image politických stran. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.

⁴¹⁹ Kopecký, J. – Málková, O. (2005) Do kampaně jde z lepší pozice Paroubek. 24.října 2005. On-line: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=411388>. Popřípadě: Topolánek: Chceme volby vyhrát slušností. Slušnost není slabost. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=197521>.

⁴²⁰ (vdo), (2006) Topolánek odmítl podat Paroubkovi ruku: neváží si ho, MF Dnes, 22.května 2006, On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=249279>.

je v momentě jeho publikování podroben především formou negativní reklamy extrémní kritice.

Fakticky v ČR došlo na základě výše zmíněné strategie k velmi podobné situaci jako v Německu 2005. ČSSD se svou strategií podařilo učinit z parlamentních voleb referendum o ODS, místo toho, aby se rozhodovalo o její budoucnosti, jako o straně vládnoucí. Podařil se jí i její druhý cíl – učinit předvolební kampaň osobním soubojem mezi lídry obou stran – Mirkem Topolánkem a Jiřím Paroubkem.⁴²¹ Určitým problémem se pro ČSSD stalo, že ODS zveřejňovala svůj program postupně, což do jisté míry „totální kritiku“ komplikovalo. Z počátku se proto ČSSD soustředila na kritiku Modré šance, zejména v daňové a sociální oblasti: „Strana (ČSSD) určovala hlavní témata a dynamiku kampaně, čímž zásadně ovlivnila i politickou komunikaci svých protivníků. ČSSD pravidelně analyzovala průzkumy veřejného mínění a díky dobré znalosti politického trhu byla schopna obratem reagovat na kroky politické konkurence. Premiér Paroubek v kampani intenzivně využíval voličské průzkumy a byl úspěšný v jejich medializaci, nebyly-li výsledky pro ČSSD příznivé, tak se průzkumy nezveřejňovaly. Využíval průzkumy jako mediálně-politický nástroj a vytvářel si tak image vítěze voleb“.⁴²²

Popularita Jiřího Paroubka byla dlouhodobě vyšší než popularita Mirka Topolánka respektive i vyšší než podpora ČSSD samotné. V tomto souboji byl Mirek Topolánek znevýhodněn - Jiří Paroubek v celé kampani ČSSD vystupoval jako silný lídr.⁴²³ Politolog Pavel Šaradín komentoval postavení obou lídrů již osm měsíců před parlamentními volbami slovy: „Mirek Topolánek byl do nástupu Paroubka jednoznačným lídrem politické scény. ODS nastolovala témata a kritika vlády byla cílená a účinná. V posledním půlroce je ODS pod tlakem Paroubka a obtížně prosazuje své vize. Předseda ODS nedokáže nastolit celospolečenské téma a postrádá přesvědčivost. Jeho největší chybou je, že nedokáže v diskusi argumentovat a používá často fráze“.⁴²⁴

ODS se na rozdíl od ČSSD pokusila svou strategii postavit na týmovosti, prezentovat se jako strana, která není postavena pouze na osobě svého lídra. V její kampani vystupovalo všech čtrnáct regionálních lídrů, v závěru kampaně se však

⁴²¹ Viz.: Matušková, A. (2006). Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.- Matušková, A. (eds.) Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK, s. 70.

⁴²² Matušková, A. (2006) Volby 2006 – marketingová revoluce? On-line text: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2029/Anna%20Matuskova.pdf>.

⁴²³ Například z průzkumu veřejného mínění firmy Median pro MF Dnes z října 2005 vyplynulo, že Paroubka by si lidé nejčastěji přáli jako budoucího předsedu vlády. Odpovědělo tak 41 procent. Za ním skončil šéf ODS Mirek Topolánek s 28,5 procenta. Viz. (kop), (2005) Průzkum: Premiér poráží šéfa ODS, MF Dnes, 24. října 2005, On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=427822>.

⁴²⁴ (kop), (2005) Průzkum: Premiér poráží šéfa ODS, MF Dnes, 24. října 2005, On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=427822>.

kampaň díky dobré strategii ČSSD personifikovala především do souboje Topolánek – Paroubek, ostatní lídři ODS tak byli upozaděni.

ČSSD soustředila svou kampaň na znevěrohodnění Mirka Topolánka jako možného premiéra země. V kampani ho mnohokrát obvinila z toho, že se schovává před voliči a po celou dobu byla zřetelná snaha o jeho vyprovokování. Například v dubnu 2006 vypravila ČSSD do sídla ODS historický kočár s posly. Ti přinesli do sídla ODS glejt psaný archaickou češtinou, s textem: „Jak si vysvětlit, že právě Vy, rek bojovného valašského srdce, již drahnou dobu dlíte v poklidu mediálního ústraní?“. ⁴²⁵ ČSSD tím narážela na údajnou nechut' Mirka Topolánka se utkat v TV s Jiřím Paroubkem.

Předzvěstí závěrečného sociálně-demokratického ataku na Mirka Topolánka bylo zveřejnění tiskového inzerátu v některých denících, jehož text vyzýval voliče k tomu, aby přispěli Mirku Topolánkovi na uhrazení dluhů jeho bývalé firmy VAE. Tři týdny před volbami se ČSSD rozhodla pro frontální útok proti Mirku Topolánkovi s cílem zdiskreditovat jeho schopnosti vést ve funkci předsedy vlády ČR. Napomoci jí k tomu měly i závěrečné čtyři televizní duely mezi Paroubkem a Topolánkem. ⁴²⁶ Podle mnohých analytiků byly předvolební televizní souboje Mirka Topolánka a Jiřího Paroubka jedním z rozhodujících bodů kampaně. Oba soupeři si byli důležitosti těchto závěrečných duelů vědomi a tomu přizpůsobili i svou strategii. Mírek Topolánek se snažil vystupovat s menším, či větším úspěchem, jako klidný a vzdělaný národohospodář, bez větších emocionálních apelů, zatímco Jiří Paroubek chtěl dostat své pověsti silného lídra. Všechny souboje byly více méně vyrovnané, čemuž napovídaly i různorodé „poduelové“ průzkumy, které však v mnoha případech vznikaly na zakázku dvou největších politických stran, čemuž odpovídaly i jejich výsledky. Z pohledu politického marketingu je zajímavé zmínit, že Jiří Paroubek se v jedné z debat, při níž museli oba účastníci stát, nechal „podstavit“ schůdkem, aby tak zmínil svůj výškový handicap vůči Mirkovi Topolánkovi. I tento detail napovídá, že image měla v těchto volbách větší vliv než v minulosti.

Vybrané části předvolební kampaně ODS

ODS během kampaně stála před složitým problémem - byla pod tvrdou kritikou ČSSD, zároveň si však byla podle svých výzkumů vědoma, že odpověď ve stejném duchu – tedy například negativní forma kampaně proti ČSSD, by ji u části jejích voličů mohla výrazně poškodit. Toto riziko ji nakonec vedlo k tomu, že se rozhodla zůstat v neutrální pozici a na ataky ČSSD nereagovat. Kampaň ODS probíhala od přelomu ledna a února do června 2006 a jednalo se o sérii několika různých kampaní:

⁴²⁵ Bartoniček, R. (2006). Premiér vyslal k šéfovi ODS lokaje: Pojd'te se bít. MF Dnes, 14.dubna 2006. On-line text:: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=802211>.

⁴²⁶ Kopecký, J. (2006). ČSSD zamíří na Topolánka, MF Dnes, 17.května 2006, s.2. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=835842>.

- Negativní kampaň KSČSSD⁴²⁷
- Kampaň SPOLEČNĚ
- Kampaň ODS PLUS
- PROGRAMOVÁ kampaň
- Kampaň PODPOROVATELÉ
- Kampaň TOPOLÁNEK

Negativní kampaň KSČSSD

V lednu ODS přišla s negativní kampaní „masky“, kde se snažila poukázat na spojení KSČM a ČSSD a „neupřímnost“ jednotlivých politiků ČSSD a KSČM. Součástí této kampaně bylo i vydání černé knihy ČSSD „50 nesplněných slibů ČSSD“. Kampaň však nebyla díky problémům s reklamní agenturou, která odmítla část těchto citylightů a plakátů zveřejnit, dotažena na do konce. Viz obrázek 3 , 4 a 5.

Obrázek č.3 Antikampaň KSČSSD Obrázek č.4 Antikampaň KSČSSD

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č.5 Antikampaň KSČSSD

Zdroj: www.chapiteau.cz

⁴²⁷ Názvy jednotlivých částí kampaně jsou převzaty z internetových stránek PR firmy Chapiteau, která byla jedním ze subdávatelů kampaně. Viz. www.chapiteau.cz.

Kampaň SPOLEČNĚ

Kampaň „Společně“ vycházela především z billboardové prezentace napříč ČR. Tato kampaň byla decentralizovaná - na billboardech byli jednak ve společnosti Mirka Topolánka populární regionální politici – ve velké většině hejtman, spolu s lídrem kandidátky v kraji. Na další verzi byly vyobrazeny různorodé kombinace lidí, které měly zřejmě navodit dojem, že „ODS je strana pro všechny“. Viz obrázek 6,7,8,9.

Obrázek č.6 Kampaň „Společně“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č.7 Kampaň „Společně“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č.8 Kampaň „Společně“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č.9 Kampaň „Společně“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Kampaň ODS PLUS

V březnu 2006 představili občanští demokraté svou kampaň ODS plus, která byla inspirována volební kampaní v SRN. Na plakátech byli zobrazeni „lidé z ulice“ – rodina, zdravotní sestra, důchodci, dělník a bylo na nich uvedeno, o kolik si finančně polepší, pokud bude ODS moci realizovat deklarované změny. Součástí této části kampaně bylo i představení daňové kalkulačky a daňového kolečka, které mělo voličům usnadnit výpočet jejich příjmu po případném přijetí rovné daně, součástí kampaně ODS plus bylo i představení „Alternativní výplatní pásky“, která vycházela z možné aplikace návrhu daňového a sociálního systému. Viz. obrázek č. 10-11.

ČSSD však na tuto kampaň reagovala negativní kampaní „ODS – minus“, která využívala grafické prvky ODS, zobrazovala údajné negativní dopady reformy ODS. Na modrých plakátech s logem kampaně ODS – turistickou šipkou zaměřenou dolů k zemi mimo jiné stálo: „Snížíme daně nejbohatším“, „Zdražíme potraviny, léky, vodu a veřejnou dopravu“, „Zrušíme bezplatné zdravotnictví“, „Zavedeme školné“, „Zrušíme minimální mzdu“, „Zavedeme výpověď bez udání důvodu“, „Okamžitě zvýšíme nájemné“.⁴²⁸ V době vrcholící fáze kampaně byla v rámci strategie „souboje lídrů“ tato kampaň doplněna o srovnávací reklamu, když byly zveřejněny oranžovo-modré plakáty a inzeráty, kterým v oranžové polovině vévodil nadpis „Jsem proti“, v modré polovině „Jsem pro“. Dole pod těmito nadpisy se objevilo: „Snížení daní nejbohatším“, „Zdražení potraviny, léků, vody, tepla a veřejné dopravy“, „Zavedení školného“, „zrušení minimální mzdy“, „zavedení výpovědi bez udání důvodu“. Na polovině ČSSD bylo jméno Jiřího Paroubka a ČSSD, na modré polovině jméno Mirka Topolánka a ODS.⁴²⁹

⁴²⁸ viz: www.cssd.cz

⁴²⁹ viz: www.cssd.cz

Obrázek č.10 ODS plus

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č. 11 ODS plus

Zdroj: www.chapiteau.cz

Kampaň PODPOROVATELÉ

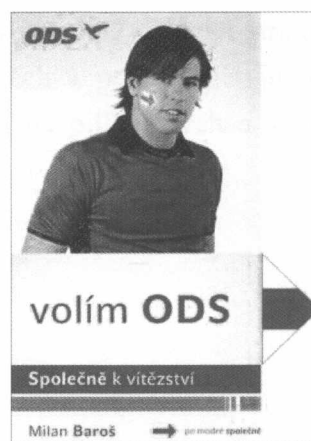
V kampani „podporovatelé“ se angažovaly všeobecně známé osobnosti, které prostřednictvím inzerátů v tisku vyzývaly k volbě ODS. (Lucie Bílá, Waldemar Matuška, Jaromír Jágr, Pavel Šporcl a jiné). Součástí této kampaně byly i koncerty na podporu Mirka Topolánka, které se uskutečňovaly v krajských městech za účasti známých hudebních skupin a interpretů (Buty, Helmutova stříkačka a jiné). Viz. obrázek 12, 13,14,15.

Obrázek č.12 „Podporovatelé“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č.13 „Podporovatelé“

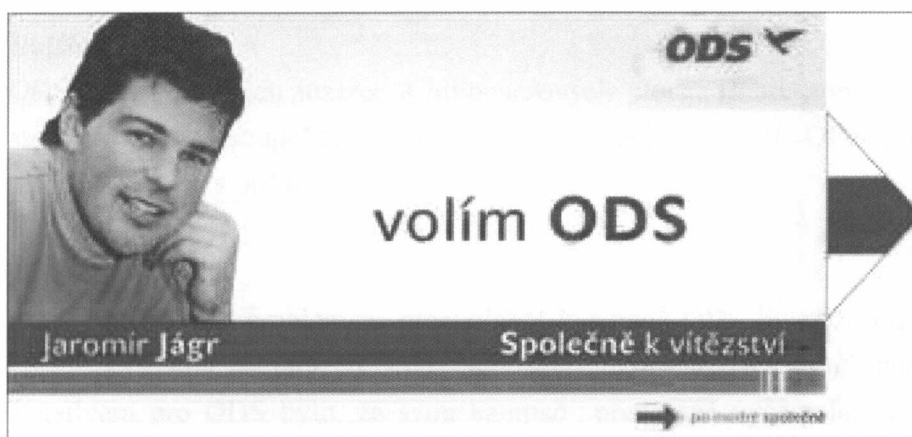
Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č.12 „Podporovatelé“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Obrázek č. 15 „Podporovatelé“

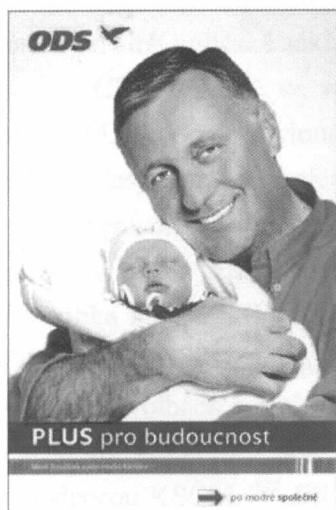

Zdroj: www.chapiteau.cz

Kampaň TOPOLÁNEK

V závěru kampaně, kdy se již ODS nemohla vyhnout střetu Topolánek versus Paroubek, začala na billboardových plochách a prostřednictvím inzercí propagovat svého stranického lídra. Ten se objevoval na billboardech a v inzerci s celou svou rodinou, popř. s čerstvě narozenou vnučkou.

Obrázek č. 16 „Topolánek“

Obrázek č. 17 „Topolánek“

Zdroj: www.chapiteau.cz

Další

ODS využívala nejen inzerce a billboardových ploch. Dobře zpracované internetové stránky byly ze soupeřících politických stran nejkvalitnější. ODS podnikala i řadu mítinků, setkání s občany.

Shrnutí

Základním problémem předvolební kampaně ODS bylo, že od jejího počátku pouze reagovala na útoky ČSSD. Neudávala tedy kampani „tón“, ani směr. Dalším negativem pro ODS bylo, že svou kampaň předčasně vyčerpala, jak kreativně, tak zřejmě i finančně. V závěru kampaně již nedokázala přinést nic nového. Dalším problémem byla její přílišná rozmanitost, což ji dělalo pro mnoho voličů málo srozumitelnou.⁴³⁰ Zatímco ČSSD neustále opakovala stejná hesla a propagovala Jiřího Paroubka jako silnou osobnost, ODS přicházela s mnoha „podkampaněmi“, které však do sebe v mnoha případech nezapadaly a celkový dojem byl chaotický.

Z dnešního pohledu se však dá vypořádat, že ČSSD to v preferování Jiřího Paroubka v rámci své předvolební kampaně, především v jejím závěru, přehnal. Zřetelně se to ukázalo v televizním předvolebním souboji na TV Prima, kam měli oba lídři možnost přivést dva „rádce“. Zatímco Jiří Paroubek vystoupil sám, Mirek Topolánek se „opřel“ o své rádce (Miroslava Němcová a Petr Gandalovič) a další známé osobnosti v publiku (diplomat Alexandr Vondra, ekonom Miroslav Ševčík a jiní). Jiří Paroubek v tomto pořadu vypadal unaveně a „přesile“ ve studiu čelil jen stěží. ODS se i v tomto duelu pokusila prezentovat jako tým, navíc do kampaně zapojila i

⁴³⁰ To zřetelně dokazovala neveřejná analýza předvolební kampaně ODS, kterou mohl autor těchto řádků vidět, ale nesměl si z ní dělat poznámky.

osobnosti, které nepatřili ke známým podporovatelům ODS. I zde lze najít pokus o oslovení širší voličské základny.

ČSSD zřejmě ve volbách mnohem více poškodila její parlamentní spolupráce s KSČM, i to, že nevyloučila, že po volbách opře svou možnou menšinovou vládu o jejich hlasy, než tzv. aféra Kubice.⁴³¹ Již na podzim 2006 navíc unikl záznam z vystoupení Jiřího Paroubka na uzavřeném jednání ČSSD. Předseda ČSSD na něm představil svou tajnou strategii, která měla směřovat k menšinové vládě ČSSD. Podle Paroubka měla ČSSD vystupovat jako strana, která je schopna se domluvit na vládě s ODS i s lidovci. Zároveň však Paroubek kolegům jasně řekl, že nepočítá s tím, že by ODS po volbách přijala dvě podmínky - budování sociálního státu a pokračování evropské integrace, což ho před veřejností obhájí kutvoření menšinové vlády s podporou KSČM.⁴³² Jiří Paroubek v poslední etapě ve své podstatě vládl s podporou komunistů, k účasti zástupců US a KDU-ČSL ve vládě mimo jiné řekl: „Oni mi tam nevadí. Já říkám, že se chovám jako předseda menšinové vlády a snažím se získávat podporu napříč celou Sněmovnou. Bohužel ODS tuto hru nehraje, takže se velmi často v sociálních otázkách snažíme získávat podporu komunistů. Kdybychom byli odkázáni na stojedničkovou koalici, prosadili bychom zlomek zákonů“.⁴³³ Krátce před volbami spolu například hlasovací koalice KSČM - ČSSD přehlasovala veto prezidenta republiky při hlasování o novém zákoníku práce a zákoně o neziskových nemocnicích.

Přestože ODS nakonec v parlamentních volbách zvítězila, bylo to spíše „navzdory“, než „díky“ své předvolební kampani. Pokud odhlédneme od zvolených strategií jednotlivých stran, které vycházely z jejich rozdílného předvolebního postavení, kampaň ČSSD byla marketingově mnohem lépe zvládnuta.

ODS nedokázala plně využít sociologických, marketingových a politologických analýz, které si dokonce sama nechala udělat! Přestože se v nich například zřetelně ukazovalo využití rovné daně jako jedno z předvolebních témat, jako vysoce rizikové, přesto ODS z rovné daně udělala nejméně v počátku kampaně svou „vlajkovou loď“. Stejně tak nepochopitelně se jeví „opsání“ své kampaně „ODS plus“, která vyvolala velmi dobrou protikampaň ČSSD – „ODS minus“. ODS navíc nenechávala svá předvolební hesla, ale ani vizualizace tiskovin a dalších materiálů, projít odbornými testy, jak je tomu zvykem u propagace každého produktu větší firmy.

Politika by primárně neměla být o populismu a marketingových tricích, ale především střetem idejí. Pokud ale ODS bude chtít i nadále hrát na české politické scéně

⁴³¹ Dosud nevyjasněné veřejné vystoupení ředitele Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu plukovníka Kubiceho, který krátce před konáním voleb obvinil špičky ČSSD ze styků s organizovaným zločinem.

⁴³² Kopecký, J. (2005) Paroubkův nový plán, jak vyhrát volby, MF Dnes, 2.prosinec .2005. On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=936306>

⁴³³ Kopecký, J. (2006). Paroubek: Lidovce už nepotřebuju, MF Dnes, 30.1.2006, On-line text: <http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=104580>

jednu z hlavních rolí, měla by alespoň některé marketingové a strategické trendy aplikovat i do svých volebních kampaní.

4. Srovnání 1998-2002 a 2002-2006

Odlišnost ODS pod taktovkou Václava Klause a Mirka Topolánka byla vyvolána několika základními faktory: osobnostní odlišností obou mužů, která je spíše tématem pro psychology, rozdílným postavením ODS v době jejich předsednictví, rozdílným stylem vedení strany a postupem „vyspělosti“, respektive emancipace českého lektorátu.

Jestliže Václavu Klausovi se v roce 1998 podařilo ve volbách uspět především díky silnému protisocialistickému a ideologickému apelu, varujícím před návratem starých časů, Mirek Topolánek byl v letech 2002-2006 v odlišné situaci. Opoziční smlouva a následná vláda ČSSD totiž de facto legitimizovala ČSSD v českém politickém systému. Pouze strašením před „socialismem“ se již volby vyhrát nedaly a toho si byla vědoma i ODS, která se po druhé období v opozici pokoušela o předkládání pozitivních návrhů, kterými se snažila získat různorodé voličské vrstvy. ODS se tak postupně dokázala alespoň částečně vymanit z izolace, do níž byla nahnána během období opoziční smlouvy. Nelze však nezmínit, že k převzetí moci dopomohl ODS ve velké míře i její největší soupeř – ČSSD. Voliči byli po osmi letech vlády s dominancí ČSSD unaveni a toužili po změně, dá se předpokládat, že mnoho hlasů získala ODS i díky kontroverznímu vystupování předsedy ČSSD Jiřího Paroubka.

Rozdílný byl i způsob vládnutí uvnitř ODS samotné. Zatímco u definice formy předsednictví Václava Klause lze využít termínu „první nad ostatními“, k vládnutí Mirka Topolánka se alespoň v letech 2002- 2006 hodí termín „první mezi ostatními“. Tento rozdíl byl vyvolán zejména přirozenou autoritou a osobností „otce zakladatele“ Klause. Předsednictví Mirka Topolánka bylo více „týmové“, ovlivněné především emancipací nejvyšších politiků ODS po odchodu Václava Klause.

Hodnocení vývoje politické strany v různém časovém období je velice složité, protože tento vývoj výrazně ovlivňují tehdejší okolnosti, které se ze zpětného pohledu nemusí zdát příliš zřetelné. Pokud proto přistoupíme k hodnocení ukončené éry Václava Klause v čele ODS a zatím neukončené éry Mirka Topolánka, musíme hned na začátku zdůraznit, že toto hodnocení je právě vzhledem k historickým okolnostem pouze orientační. V politice, respektive politologii, můžeme nalézt pouze málo empirických dat, podle nichž se dá určité časové období v životě politické strany označit za více či méně úspěšné, popř. neúspěšné. I hledisko úspěšnosti je při takovémto hodnocení více méně subjektivní. Někteří lidé například mohou považovat éru opoziční smlouvy za „úpadek“ ODS, jiní (ke kterým se řadí i autor těchto řádků) ji mohou z jistého úhlu pohledu považovat za úspěšnou. Takřka jediným měřítkem úspěchu se proto u hodnocení politických stran dá označit průsečík mezi cíly politické strany a jejími

volebními výsledky, či růst členské základny. Další posuzované aspekty jsou do jisté míry více, či méně subjektivní.

4.1 Volební výsledky

Vzhledem k tomu, že český stranický systém se dá od roku 1996 označit za konsolidovaný, mohou být volební výsledky vodítkem při posuzování úspěšnosti či neúspěšnosti politických stran. I přestože je toto hodnocení více méně schématické, přistoupil jsem k němu i v závěru této studie. Z níže uvedených volebních výsledků ODS lze vyvodit jasný závěr – ODS i přes odchod Václava Klause z funkce předsedy strany a s následným nástupem Mirka Topolánka, neztratila své voliče, naopak dokázala ve všech typech voleb dosáhnout lepších výsledků.

Parlamentní volby 1996-2002

Pokud porovnáme samotné volební výsledky ODS v parlamentních volbách 1996-2002, je zřetelné, že volební výsledky strany se postupně zhoršovaly. Jestliže v roce 1996 dokázala ODS získat 1 794 560 hlasů, což znamenalo 29,62% a 68 mandátů v Poslanecké sněmovně, v předčasných parlamentních volbách 1998 si ve všech kategoriích pohoršila – získala o 138 549 voličů méně (-1.88%, respektive -5 poslaneckých mandátů.) O další čtyři roky, po období opoziční smlouvy byl volební výsledek ještě horší: v porovnání s rokem 1998 ztratila ODS 489 036 (-3,27%, respektive -5 poslaneckých mandátů), v porovnání s volebními výsledky v roce 1996 to však již znamenalo ztrátu 627 585 (5.15%, respektive -10 poslaneckých mandátů). S odchodem Václava Klause a zvolením Mirka Topolánka však došlo k obratu. V parlamentních volbách 2006 získala ODS rekordních 1 892 475 hlasů (35,28%, respektive 81 poslaneckých mandátů). Jak již bylo výše řečeno, nelze říci, že volební výsledek ODS v roce 2006 je zapříčiněn pouze výměnou na postu stranického lídra, nezpochybnitelným faktem však zůstává, že ODS ztratila během šesti let 1996-2002 takřka 35% voličů!, po nástupu nového vedení v čele s Mirkem Topolánkem jich dokázala oproti volebnímu výsledku z roku 2002 získat navíc takřka 39%!⁴³⁴

tabulka 8: Volební výsledky ODS ve volbách do PSP ČR

Volební výsledky ODS ve volbách do PSP ČR				
	Voličské hlasy		Mandáty	
	abs.	%	abs.	%
1996	1794560	29,62%	68	34
1998	1656011	27,74	63	31,5
2002	1166975	24,47	58	29
2006	1892475	35,38	81	40,5

⁴³⁴ vlastní zpracování podle www.volby.cz

Krajské volby

Přes negativní hodnocení reformy veřejné správy v řadách ODS, znamenaly první volby do nově ustavených krajů v roce 2000 pro ODS v době opoziční smlouvy výrazný úspěch. ODS dokázala zvítězit v celkem osmi krajích, ve dvou skončila na druhém místě a ve třech třetí. Její zástupci zasedli ve všech krajských radách. Po povolebních jednáních přetransformovala ODS své vítězství ve Středočeském kraji (hejtmanem se zde stal Petr Bendl), Budějovickém kraji (Jan Zahradník), Plzeňském kraji (Petr Zimmermann), Karlovarském kraji (Josef Pavel), Ústeckém kraji (Jiří Šulc), Libereckém kraji (Pavel Pavlík), Moravskoslezském kraji (Evžen Tošenovský) a Královehradeckém kraji (Pavel Bradík).

V listopadu 2004 obhájila své vítězství z krajských voleb 2000, když celostátně získala 36,4% hlasů, druhé místo obsadila KSČM s 19,7% následovaná ČSSD s 14% a KDU-ČSL s 13,1% hlasů. Ústředním heslem kampaně ODS do krajských zastupitelstev se stalo „Jsme tým, přidejte se k nám“. Celkově ODS zvítězila ve dvanácti krajích (oproti sedmi z roku 2000) a výrazně tím znovu posílila svou regionální složku. ODS se podařilo zlepšit svůj volební výsledek oproti roku 2000 ve všech třinácti krajích. Nejvíce v Jihočeském (o 18,35% hlasů), v Plzeňském (o 17,12%) a ve Středočeském (o 15,89%). Největší voličská podpora byla zaznamenána ve Středočeském kraji (44,65%), v Jihočeském (44,19%), v Plzeňském (40,25%) a v Karlovarském (40,25%). Celkem v osmi krajích ODS získala nad 35% hlasů. Z celkových 675 krajských mandátů jich ODS získala celkem 291 (43,11%), což znamenalo nárůst o 106 oproti prvním volbám v roce 2000.⁴³⁵

Krajské volby o čtyři roky později se konaly za jiné politické a společenské situace (ODS byla vůči ČSSD v „čisté“ opozici, rozpadla se 4Koalice, respektive Koalice, která byla v krajských volbách 2000 druhou nejúspěšnější politickou formací⁴³⁶), která nejspíše výrazně pomohla ODS k jejímu volebnímu vítězství. Oproti krajským volbám v r. 2000 poklesla o 4% volební účast, což se však neodrazilo na volebním výsledku ODS. Ta zvítězila v dvanácti krajích, pouze v Jihomoravském kraji ji předstihla KDU-ČSL. Oproti krajským volbám 2000 získala navíc 210 547 voličů (12%, respektive + 106 krajských mandátů), což byl jasný signál o posílení pozice ODS na krajské úrovni od r. 2000. ODS po povolebních jednáních získala dvanáct hejtmanů (plus primátor hl. města Prahy z r. 2002), jedinou stranou, která kromě ODS dosáhla na post hejtmana, byla KDU-ČSL v Jihomoravském kraji.⁴³⁷

⁴³⁵ vlastní výpočet na základě www.volby.cz.

⁴³⁶ Balík, S.-Kyloušek, J. (2005). Srovnání výsledků krajských voleb 2004. In Balík, S.-Kyloušek, J.(eds.) Krajské volby v České republice 2004. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s. 220.

⁴³⁷ volební výsledky zpracovány podle www.volby.cz.

tabulka 9: Volební výsledky ODS ve volbách do krajských zastupitelstev 2000-2004

Volební výsledky ODS ve volbách do krajských zastupitelstev 2000-2004				
	Voličské hlasy		Mandáty	
	abs.	%	abs.	%
2000	559 301	23,80%	185	27,41
2004	769 848	36,35	291	43,11

Zdroj: vlastní zpracování podle www.volby.cz

Senátní volby

Volební výsledky ODS po nástupu Mirka Topolánka potvrzovaly vzestupný trend ODS. Nejmarkantnější je z porovnání senátních voleb 2002 a 2004, které od sebe dělily pouze 2 roky (znovu je však potřeba zmínit jistou schematičnost tohoto srovnání, už z toho důvodu, že se senátní volby konaly v odlišných senátních obvodech). Zatímco na podzim 2002, v době, kdy v čele ODS ještě stál Václav Klaus, dokázali kandidáti ODS postoupit do II. Kola v 19 případech (senátní volby probíhají každé dva roky v 27 volebních obvodech) a nakonec se 9 z nich stalo senátory-kami, o dva roky později, již za předsednictví Mirka Topolánka jich do II. Kola postoupilo 25 z 26 možných, přičemž 17 z nich dokázalo ve druhém kole svého soupeře porazit. Vzhledem k tomu, že již v I. Kole se stal senátorem za ODS Jiří Šneberger, znamenalo to v konečném součtu 18 senátorských míst pro ODS. Senátní volby v roce 2006 pouze potvrdily dominanci ODS v tomto typu voleb.

tabulka 10: Volební výsledky ODS ve volbách do Senátu PČR 1996-2006

Volební výsledky ODS ve volbách do Senátu PČR 1996-2006				
	Postup do II. Kola		Mandáty	
	abs.	%	abs.	%
1996	79	97,53	32	39,51
1998	22	81,48	9	33,33
2000	18	66,67	8	29,63
2002	19	70,37	9	33,33
2004	25	96,3	18	66,67

Zdroj: vlastní zpracování podle www.volby.cz

Další typy voleb

ODS pod vedením Mirka Topolánka neprohrála žádné volby, včetně toho, že dokázala, přestože byla v opozici, prosadit do funkce prezidenta svého kandidáta a zvítězit v prvních volbách do Evropského parlamentu. Zejména zvolení Václava Klause prezidentem bylo pro ODS velice důležité. Vyřešila tím problém, se kterým si nedokázala po odchodu Miloše Zemana z funkce předsedy strany a následně i vlády poradit sociální demokracie – důstojně se rozloučit s otcem zakladatelem. Příklad ČSSD

ukazuje, jakým problémům se ODS možná zvolením Václava Klause prezidentem vyhnula. ODS tak dala ČSSD lekci v loajalitě k: ačkoli Mirek Topolánek nebyl Klausovým oblíbencem, dokázal „své“ senátory a poslance sjednotit a „silou vůle“ prosadit kandidáta ODS.

Před prezidentskou volbou disponovala ODS v Senátu 26 mandáty a v Poslanecké sněmovně 58, celkem 84, pro zvolení jejího kandidáta však bylo potřeba nejméně 141 hlasů. Naproti tomu stálo 101 vládních poslanců a 43 senátorů za KOD, Klubu Nezávislých, ČSSD a KDU-ČSL. Tato studie neposkytuje prostor k tomu, aby zde byla detailně popsán průběh samotné volby, za pozornost však stojí alespoň to, kolik hlasů dostal Václav Klaus v jednotlivých kolech volby v porovnání s reálnou silou poslaneckého a senátorského klubu ODS.

Občanská demokratická strana dokázala v letech 2002-2006 zvítězit ve všech typech voleb, které se v tomto časovém období konaly. Prvním konkrétním testem pro Mirka Topolánka byly volby do Evropského parlamentu a následné podzimní volby do krajských zastupitelstev v roce 2004. Bylo zřejmé, že pokud by se ODS v těchto volbách nepodařilo zvítězit, odrazilo by se to i na šancích Mirka Topolánka na obhájení jeho předsednického mandátu na podzimním volebním kongresu ODS.

Již první volby, které se od r. 2002 konaly – volby do Evropského parlamentu, uskutečněné v červnu 2004, pojala ODS jako referendum o Špidlově vládě, což se také stalo jedním z motivů její předvolební kampaně. Vzhledem k tomu, že se vládní koalice netěšila necelý rok po sestavení vlády velké důvěře voličů, dala se tato strategie ODS označit za správnou. Ústředním heslem kampaně ODS do EP bylo „Stejně šance pro všechny“, které mělo signalizovat voličům odhodlání poslanců ODS bojovat za zájmy ČR.

Konečné výsledky voleb ukázaly, že předvolební průzkumy, které předpovídaly debakl pro vládní strany se nemýlily, naopak byly k nim ještě mírné. Volby vyhrály opoziční strany – ODS s 30,04% hlasů a KSČM s 20,26%. Ze stran vládní koalice byly nejúspěšnější lidovci, kteří obdrželi 9,57% hlasů, sociální demokraté pouze 8,78 % hlasů a kandidáti US, kandidující pod hlavičkou Unie liberálních demokratů 1,69% hlasů. Pro ODS však toto vítězství znamenalo zisk devíti míst evropských poslanců.⁴³⁸ Do Evropského parlamentu se mimo jiné dostali i Jan Zahradil, který byl lídrem kandidátky a Hynek Fajmon - oba patřili mezi výrazné poslance a ideology strany.

4.2 Hodnotové posuny a vnitřní život strany

Po volbách 2006 a následném sestavování vlády bylo často slyšet kritiku ODS z ideologických pozic. I bývalý předseda ODS Václav Klaus kritizoval svou stranu kvůli ztrátě pravocivosti, další kritici poukazovali na údajné ideové vyprázdnění strany, popř. její regionalizaci. Při podrobnější analýze je však zřejmé, že procesně se žádný

⁴³⁸ volební výsledky zpracovány podle www.volby.cz.

velký zřetelný úrok od programu ODS nestal. Pokud jsou po „Sarajevu“ brány za hlavní programový podklad ODS tzv. „Poděbradské artikuly“, nelze ODS vytknout, že by se od těchto tezí vzdálila, popř. zcela odvrátila. Naopak hrály v opoziční roli ODS výraznou roli, a strana se je v rámci možností na celostátní, respektive parlamentní úrovni snažila naplňovat. Všechny teze poděbradských artikul se objevovaly ve volebních programech i v programových dokumentech ODS vzniklých po roce 2002. Strana je výrazně refletovala i ve všech proběhlých volebních kampaních⁴³⁹.

4.3 „Regionalizace ODS“

ODS je některými kritiky vyčítáno, že opouští „velká“ celostátní témata na úkor témat „regionálních“. Tento fakt je do jisté míry pravdou, ale jde pouze o důsledek vývoje ČR. Na počátku devadesátých let byla ODS založena na „velkých společenských tématech“ (privatizace, přechod k tržnímu hospodářství, vstup do evropských struktur a jiné), v současnosti se spíše profiluje na „tisíce drobných tématech všedního dne“.⁴⁴⁰

Tento částečný posun je však logickým odrazem posunu české společnosti. V současné době totiž málokdo pochybuje o tom, že privatizace státních podniků je nejlepším řešením, popř. nad tím, zda se obrátit k „Západu“, či k „Východu“. Tyto otázky jsou až na výjimky zodpovězeny. Proto se všechny relevantní strany (snad až na výjimku KSČM) soustředí na standardní problémy v standardní zemi s demokratickým zřízením.

Druhým faktorem, který k tomuto posunu uvnitř ODS vedl byl vznik krajských samospráv. V nich si ODS v krajských volbách 2000 a 2004 vydobyla dominantní postavení a „krajské elity“ ODS se výtazně emancipovaly. Vznik krajských samospráv měl navíc velký vliv na posílení regionální/krajské složky rámci struktury ODS, především na úkor oblastní/okresní a v jisté míře i celostátní složky, které se výrazně promítly i do stanov ODS. Na kongresu ODS v Ostravě v roce 2001 došlo k doposud největší úpravě stanov ODS, podle níž byla posílena regionální složka, na úkor oblastní/okresní. Tato změna souvisela se zrušením okresů a ustanovením krajů. Pavel Bárta k této problematice napsal: „Pro vnitřní vývoj ODS však zřízení krajů znamenalo obrovský impuls. Pozice regionálního sdružení získala naprosto nový rozměr...Nové kraje začaly vytvářet zcela novou rovnováhu. V obrovské vzdálenosti mezi komunální a celostátní politikou se objevila nová rovina politiky krajské, pochopitelná pro politiky komunální a nepříliš vzdálená politice celostátní“.⁴⁴¹ V současnosti tvoří uvnitř ODS jednu z nejdůležitějších složek a toto jejich posilování bude v budoucnu zřejmě ještě

⁴³⁹ Problémem ODS však není, že by svůj program nedodržovala, pokud za něj budeme považovat „Čtyři poděbradské artikuly“, není ji takřka co vytknout, problémem je to, že ODS v podstatě v současnosti žádný ucelený, konzistentní, „všelidový“ dlouhodobý program nemá

⁴⁴⁰ Bárta, P. (2004). Kam vedou změny ODS? Revue politika. On-line text: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/228/kam-vedou-zmeny-ods/?PHPSESSID=e>.

⁴⁴¹ Bárta, P. (2004). Cit výše.

více posilovat. Ačkoli je tento trend mnohdy vydáván za „oslabování“ ODS, opak je pravdou. Úspěchy hejtmanů, primátorů a starostů ukázaly před parlamentními volbami 2006 voličům reálnou alternativu vůči vládní ČSSD. Pokud bude tato strana i v budoucnu hrát dominantní roli na krajské a komunální úrovni, výrazně ji to bude posilovat i na úrovni celostátní.

4.4 Změna postoje k evropské integraci?

Postoj ODS k EU se na počátku devadesátých let odvíjel od všeobecně sdíleného postoje většiny veřejnosti, jejímž cílem byl co nejrychlejší „návrat do Evropy“. Co nejrychlejší zařazení ČR do evropských struktur se tak na začátku devadesátých let stalo jednou z priorit zahraniční politiky ODS. Především pod vlivem názorů Václava Klause však uvnitř ODS postupně docházelo k mnohem kritičtějšímu vnímání evropských integračních procesů. Podle politologa Vlastimila Havlíka, který se podrobně zaobíral vývojem postoje ODS k EU: „...je jednoznačně identifikovatelný posun postoje ODS...výrazně směrem k intergovernmentálnímu modelu integračního procesu“.⁴⁴² Ještě ve volebním programu strany pro parlamentní volby 1996 se však ODS dokonce hlásila „jak k rozšiřování EU a její otevřenosti vůči ostatnímu světu, tak k prohlubování politické spolupráce“.⁴⁴³ Vzhledem k tomu, že v té době byl v ODS ještě přítomen Josef Zieleniec, který ve straně měl na starosti zahraničněpolitickou oblast, dá se očekávat, že právě jeho vliv zapříčinil „programovou umírněnost“ vůči EU. Po odchodu značné části stranických elit z ODS během zimy 1998, došlo k významnému posunu postoje ODS vůči EU. V stínové vládě Václava Klause se stal stínovým ministrem zahraničí Jan Zahradil, který patří k nejvíce euroskeptickému křídlu uvnitř ODS. V této době výrazně zesílila kritika vývoje EU a její posilování na úkor národních zájmů jednotlivých členských států. ODS byla postupně, především díky postojům Jana Zahradila a Václava Klause, stále častěji označována za euroskeptickou stranu. Tyto hlasy zesílily ještě více v roce 2001, kdy Jan Zahradil se skupinou svých spolupracovníků zveřejnil dokument „Manifest českého eurorealismu“, jehož obsah byl silně kritický vůči EU a otevřeně diskutoval i možnost nevstoupení ČR do EU. I přestože se někteří výrazní politici ODS před referendem o vstupu ČR do EU v roce 2003 vyslovili proti vstupu (mimo jiné M.Říman, I.Langer), o rok dříve, v předvolební kampani 2002, ODS veřejně deklarovala podporu ODS vstupu do EU „v nejbližším možném termínu“, když téma „ODS volí EU“ bylo prvním tématem její předvolební programové dekády. ODS se však do jisté míry podařilo toto pozitivní téma „neutralizovat“ dalším tématem dekády věnujícím se zahraniční politice „ODS volí české národní zájmy“, které vyvolalo především negativní ohlasy. Jestliže téma „ODS volí EU“, vyvolalo v médiích pouze

⁴⁴² Havlík, V. (2006). Česká republika. In Havlík, V.-Kaniok, P. (eds.) Euroskepticismus. Země střední a východní Evropy. Brno: IIPS, s. 66.

⁴⁴³ viz. ODS (1996). Svoboda a prosperita. Volební program ODS 1996.

22% negativních výpovědí, u tématu „ODS volí české národní zájmy“ to bylo celých 42% negativních výpovědí, zejména kvůli tvrdé rétorice představitelů ODS kvůli Benešovým dekretům⁴⁴⁴.

Po odchodu Václava Klause z funkce předsedy strany lze sice pozorovat jisté zmírnění kritiky vůči posilování moci evropských struktur, které však není nijak výrazné. Je zřejmě vyvoláno dvěma základními faktory: voliči ODS patří k jedněm z nejproevropštějších, a strana si tak dlouhodobě nemůže dovolovat jít striktně proti jejich vůli. Přesto tak činní alespoň v otázce přijetí Evropské ústavy, kde důrazně trvá, i přes odlišný názor svých voličů, na jejím odmítnutí.

Dalším vedlejším faktorem, který do jisté míry zmírňuje vystupování ODS vůči EU je, že dva z největších kritiků evropské integrace- Jan Zahradil a Hynek Fajmon, se stali v roce 2004 poslanci Evropského parlamentu a jejich hlas je v ČR z tohoto důvodu přece jen méně slyšet.

Přesto se nedá říci, že by ODS nějak výrazně změnila své postoje vůči evropské integraci. Spíše je v rámci strategie a taktiky ve svém vyjadřování upozadila.

4.5 Vnitřní rozvoj ODS

V době opoziční smlouvy se na pravé straně politického spektra začala výrazně uplatňovat i oblast tzv. předpolitiky, v níž jsou formovány přístupy, nastolována témata, která jsou předkládána politikům k diskusi, popř. k jejich realizaci v praxi. V případě ODS šlo především o vznik think-tanků⁴⁴⁵ - Centrum pro ekonomiku a politiku, jehož zakladatelem byl v roce 1998 Václav Klaus, a především o CEVRO - Liberálně-konzervativní akademii, jehož zakladatelem se stal Ivan Langer. Důvodem vzniku těchto think-tanků v době opoziční smlouvy je prozaický – jejich zakladatelé měli v opozici na aktivity tohoto druhu daleko více času, než v době, kdy ODS zasedala ve vládě, navíc šlo o co nejširší „hájení“ liberálně-konzervativních hodnot v opoziční éře. Jestliže CEP se snažil profilovat jako nezávislé sdružení, které není napojené na žádnou politickou stranu, bez ohledu na funkce svého zakladatele, CEVRO se postupem vyvinulo v nejdůležitější organizaci stojící vedle ODS. V době opoziční smlouvy lze u obou think-tanků sledovat zřetelný důraz na obhajobu a propagaci liberálně-konzervativních hodnot. CEP se po zvolení Václava Klause stal především tribunou pro prezentaci názorů Václava Klause, zatímco CEVRO se ubíralo směrem k bližší spolupráci s ODS, která byla institucionalizována v roce 2003 podepsáním Memoranda

⁴⁴⁴ Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Volební kampaň 2002. Úloha médií a proměna jejich obsahu v době kampaně a v delším časovém horizontu. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.-Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s.52.

⁴⁴⁵ „Jako think-tanky se zpravidla označují organizace, které se v západních demokraciích zabývají přenosem a uplatňováním idejí a znalostí při utváření různých sektorů politiky“ viz Schneider, J. (2003). Think-tanky ve visegrádských zemích. Analýza politiky a obhajoba zájmů. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.30.

o spolupráci ODS a CEVRO.⁴⁴⁶ Podle textu tohoto memoranda se obě organizace „dohodly na dlouhodobé vzájemné spolupráci „při šíření liberálně-konzervativních idejí a programu“⁴⁴⁷. Mirek Topolánek stál po svém zvolení předsedou ODS u vzniku think-tanku Efektivní stát.

U těchto třech think-tanků lze pozorovat určité rozdíly co se hodnotového posunu týče. Zatímco Klausův CEP klade stále ve svých tiskovinách a tématech přednášek silný důraz na ideologická témata a obhajobu pravicových myšlenek a hodnot, u CEVRA lze především v poslední době možné sledovat jistý posun v jeho činnosti. Významnou součástí jeho činnosti se stalo vzdělávání členů ODS a příprava jejích kandidátů před volbami.⁴⁴⁸ V této oblasti je kladen velký důraz na politický marketing, který byl v ODS v minulosti v mnoha ohledech upozaděn. Efektivní stát byl ve své podstatě založen jako servisní organizace, připravující možné legislativní reformní návrhy pro očekávanou pravicovou vládu po volbách 2006 a jeho ideologický apel byl ze všech tří uvedených think-tanků nejmenší.

V letech 2002-2006 došlo v ODS k výraznému rozvoji oblasti „předpolitiky“, jehož důkazem je růst a respektovanost především think-tanku Cevro.

4.6 Změny stavu členské základny

ODS měla podle oficiálních čísel k 31.3.2007 28 114 členů, z toho tvořilo 67% muži a 33% ženy.⁴⁴⁹ ODS se v letech 2002-2007 podařilo navýšit svou členskou základnu o 7402 nových členů, což činní nárůst o 37% oproti roku 2002.⁴⁵⁰ Již za první rok v „čisté opozici“ navýšila ODS svou členskou základnu o 1229 nových členů a tento trend pokračoval i v následujících letech. Členská základna tak v tomto období se ani nepřiblížila Mirkem Topolánkem vytyčené hranici 60 tisíc členů, ale nepřetržitý růst členské základny a srovnání s počtem členů ČSSD, která má takřka o 1/3 členů méně, je pro ODS do budoucna dobrým signálem.

⁴⁴⁶ ODS (2003) Memorandum o spolupráci ODS a CEVRO. Listy ODS č.3.

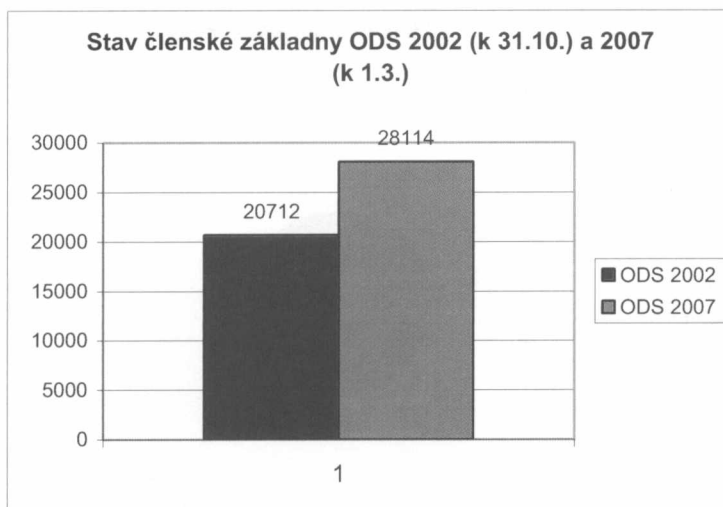
⁴⁴⁷ ODS (2003) Memorandum o spolupráci ODS a CEVRO. Listy ODS č.3.

⁴⁴⁸ Vedle CEVRA nedávno vznikla pod názvem CEVRO institut i soukromá vysoká škola, přístupná i nečlenům ODS.

⁴⁴⁹ Zdroj: Stav členské základny k 31.3.2007, Listy ODS, červen 2007, str. 16.

⁴⁵⁰ Zdroj: Stav členské základny k 31.10.2002, Listy ODS, červen 2007, str. 16.

Graf 11: stav členské základny ODS 2002 a 2007

Zdroj: Vlastní zpracování ⁴⁵¹

4.7 Srovnání voličské struktury lektorátu ODS 2002 a 2006

Sociolog Daniel Kunštát ve své studii „Sociální a demografická struktura elektorátu ODS“⁴⁵² charakterizoval typického voliče ODS v parlamentních volbách 2006 těmito charakteristikami:

- Vyšší stupeň vzdělání (SŠ s mat., VŠ)
- Mladší 45ti let
- Ekonomicky aktivní (podnikatel, vedoucí zaměstnanec)
- Průměrné či nadprůměrné příjmy

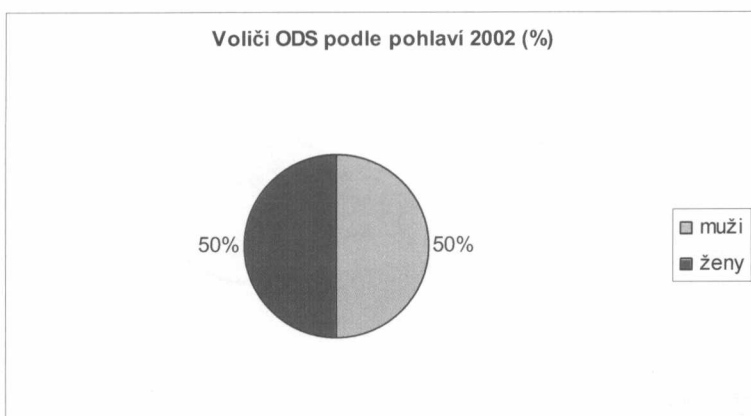
Pohlaví

V této oblasti nedošlo ve srovnání volebních výsledků 2002 a 2006 k žádné výraznější změně. V roce 2002 byl lektorát ODS rovnoměrně rozdělen mezi ženy a muže v poměru 50% : 50%. V roce 2006 došlo k mírnému vychýlení ve prospěch mužů, poměr se změnil na 51% mužů : 49% žen.

⁴⁵¹ Vlastní zpracování podle: Zdroj: Stav členské základny k 31.10.2002, Listy ODS, červen 2007, str. 16.

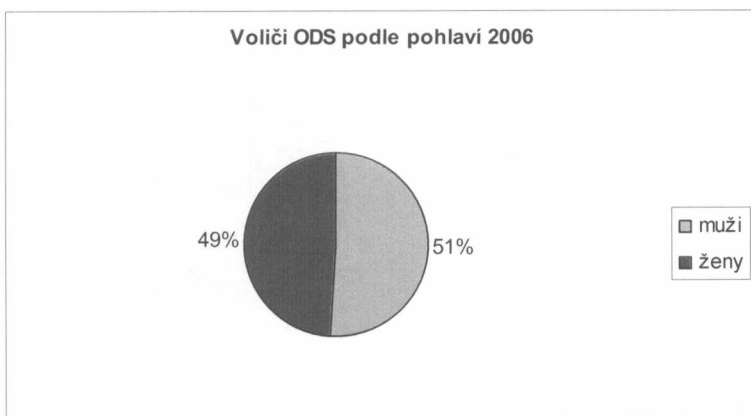
⁴⁵² Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS. On-line text: http://www.cevro.cz/dwn/194201/194859_D_cs_prezentace__daniel_kunstat__sociologicky_rozbor_o_ds.pdf. Tato studie vychází z dat Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, : Kontinuální omnibusová šetření (září 2002 – únor 2003 a září 2006 – únor 2007), (Počet respondentů – „voličů“ ODS (září 2002 – únor 2003) :1042; počet respondentů – „voličů“ ODS (září 2006 – únor 2007) :1576.

Graf 12: Voliči ODS podle pohlaví 2002

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵³

Graf 13: Voliči ODS podle pohlaví 2006

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵⁴

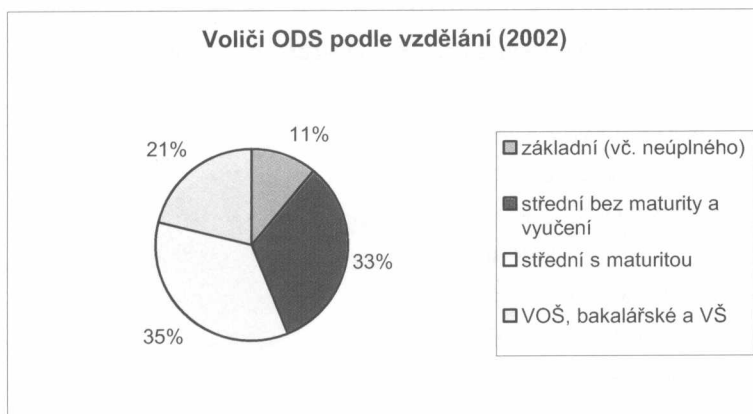
Vzdělání:

V roce 2006 došlo u některých skupin k mírné změně ve struktuře lektorátu voličů ODS podle vzdělání. Tyto změny však byly pouze malé: jestliže v roce 2002 byli největší skupinou voličů ODS středoškoláci s maturitou (35%), v roce 2006 došlo k 1% nárůstu na 36%, skupina vysokoškoláků – voličů ODS zůstala nezměněna na 21%, ODS oproti r.2002 mírně ztratila voliče se základním vzděláním – v r.2002 tvořili 11% jejich voličů, v r.2006 9%. ODS ztrátu kompenzovala u skupiny „střední bez maturity“, kteří tvořili v r. 2006 34% z jejího lektorátu, v r. 2002 to bylo 33%. Viz grafy č. a

⁴⁵³ Kunštát, D. (2007). Cit výše.

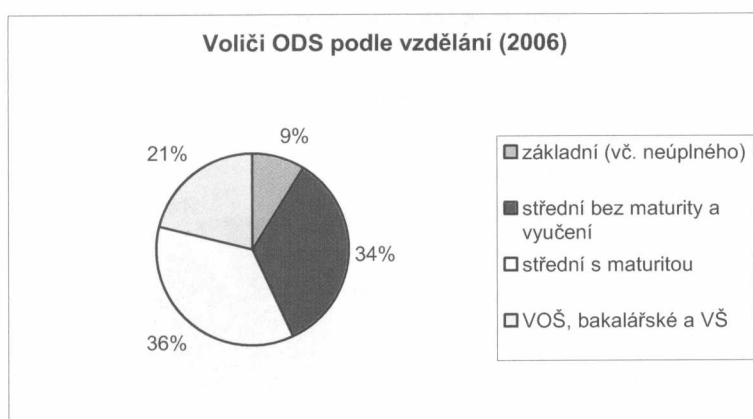
⁴⁵⁴ Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS. On-line text: http://www.cevro.cz/dwn/194201/194859_D_cs_prezentace__daniel_kunstat__sociologicky_rozbor_o_ds.pdf.

Graf 14: Voliči ODS podle vzdělání 2002

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵⁵

Graf 15: Voliči ODS podle vzdělání 2006

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵⁶

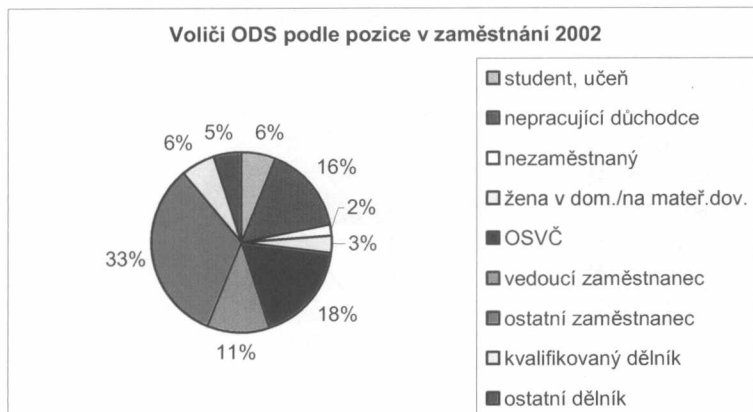
Voliči podle pozice v zaměstnání:

K největším procentuálním změnám v elektorátu ODS došlo v kategorii „Voliči podle pozice v zaměstnání“. V rámci elektorátu ODS se výrazně zvýšila skupina „vedoucí zaměstnanec“ (v roce 2002 11%, v r.2006 18%). Největší procentuální ztráty naopak zaznamenala u skupin „nepracující důchodce“ (-4% oproti r. 2002). Naopak nárůst zaznamenala například u skupiny „student, učeň“ (+2%)

⁴⁵⁵ Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS. On-line text: http://www.cevro.cz/dwn/194201/194859_D_cs_prezentace__daniel_kunstat__sociologicky_rozbor_ods.pdf.

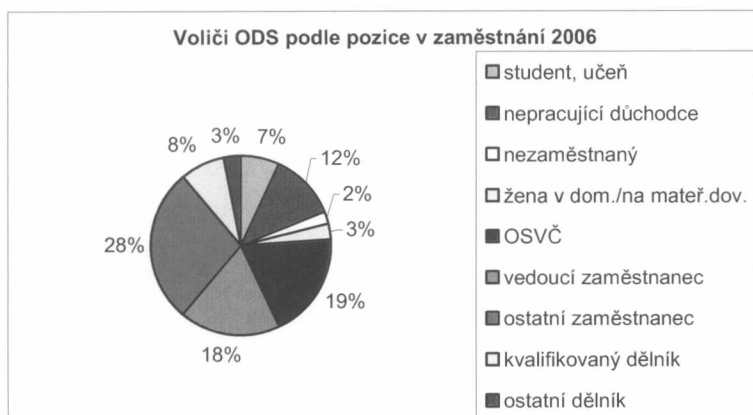
⁴⁵⁶ Kunštát, D. (2007). Cit výše.

Graf 16 Voliči ODS podle pozice v zaměstnání 2006

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵⁷

Graf 17: Voliči ODS podle pozice v zaměstnání 2006

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵⁸

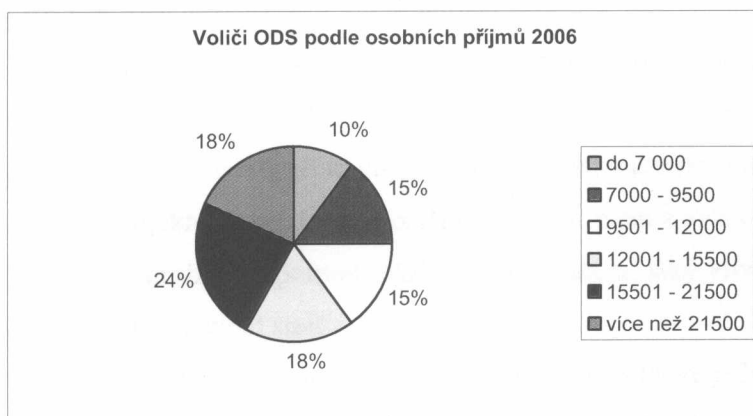
Voliči podle osobních příjmů

Bohužel se mi nepodařilo získat potřebná data o charakteristice voličů v kategoriích „Voliči ODS podle osobních příjmů“. K dispozici jsou proto u této kategorie pouze výsledky z roku 2006.

⁴⁵⁷ Kunštát, D. (2007) Cit výše.

⁴⁵⁸ Kunštát, D. (2007). Cit výše.

Graf 17: Voliči ODS podle osobních příjmů.

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS.⁴⁵⁹

Jak je vidět z výše uvedeného srovnání sociální a demografické struktury lektorátu ODS, nedošlo u v období 2002-2006 u žádné z analyzovaných skupin elektorátu ODS k výraznějším změnám. Zřetelnou změnou oproti roku 2002 je pouze fakt, že v každé sledované skupině přibyli oproti roku 2002 ODS voliči.

⁴⁵⁹ Kunštát, D. (2007). Cit výše.

Závěr

Obecně přijímaným faktem je, že odpovědí voličů na uzavření opoziční smlouvy v roce 1998 byla prohra ODS v parlamentních volbách 2002. O ČSSD se naopak takřka všeobecně traduje, že byla jednoznačným vítězem voleb a de facto i jediným subjektem těžícím z opoziční smlouvy. Není sporu o tom, že ČSSD vyhrála a ODS volby prohrála, spornou otázkou však zůstává, jaký vliv na tuto výhru, popřípadě prohru, měla opoziční smlouva.

Není totiž pravdou, že ČSSD na opoziční smlouvě jednoznačně vydělala a ODS jednoznačně prodělala, co se volebního výsledku týče. Pravdou je, že obě dvě ztratily velké množství voličů, kteří však nejspíše k volbám 2002 z jakéhokoli důvodu vůbec nedorazili. ČSSD ztratila oproti volbám 1998 488 tisíc voličů a ODS 489 tisíc, což se samozřejmě při nižší volební účasti znatelněji odrazilo na volebním výsledku ODS. Pokud bychom však brali v úvahu pouze „čísla“ - „prodělaly“ na opoziční smlouvě oba subjekty takřka stejně.

Při hodnocení parlamentních voleb 2002 a období opoziční smlouvy se však zapomíná na to, že nejvíce voličů v porovnání s rokem 1998 ztratily strany takzvané „Koalice“. Zatímco v roce 1998 volilo KDU-ČSL a US celkově 1 050 tisíc voličů, v roce 2002 pro jejich společnou kandidátku hlasovalo o 369 tisíc voličů méně, konečný výsledek Koalice v r. 2002 dosáhl pouze 680 tisíce hlasů! Vzhledem k tomu, že se již do Poslanecké sněmovny v r. 2002 dostali pouze komunisté (kteří mimochodem jediní v porovnání s r. 1998 posílili), je třeba říci, že všechny demokratické strany, které v r. 2002 překročily hranici 5% v porovnání s rokem 1998 oslabily, v největší míře však strany (KDU-ČSL a US), které byly nejvíce kritické vůči opoziční smlouvě. Kdyby totiž byla opoziční smlouva pro voliče natolik „nestavitelná“, asi by strany „opoziční smlouvy“ „potrestaly“ mnohem více, než pouze tím, že oproti roku 1998 ztratily v součtu 5% hlasů, zatímco parlamentní opozice z doby opoziční smlouvy získala v součtu pouze 4% navíc, nehledě přitom na to, že demokratická opozice, oproti svému výsledku z r. 1998 ztratila 3.33%! Pokud nepřistoupíme na častou interpretaci volební účasti, či neúčasti ve volbách jako indikátora spokojenosti obyvatel s politickými stranami, nelze volební výsledky interpretovat jinak, než že nejvíce poraženými se staly po volbách 2002 menší politické strany.

Pro ODS měla opoziční smlouva měla opravdu dva zřejmé, o to však vážnější, negativní důsledky – ztrátu koaličního potenciálu, který však vzhledem k volebnímu výsledku 2002, kdy by se stranami Koalice stejně nemohla uzavřít většinovou vládní

koalici, neměl žádný reálný dopad. Druhým negativním důsledkem byla obecná pověst ODS mezi voliči, kdy ji mnoho z nich považovalo za stranu, která je ještě horší než KSČM. Během předsednictví Mirka Topolánka se však ODS dokázala obou negativ do jisté míry zbavit. Svědčí o tom nejen její volební výsledek, ale i schopnost sestavit křehkou koaliční stojedničkovou vládu ODS, KDU-ČSL a Strany zelených.

Pokud budeme posuzovat úspěšnost ODS v opoziční roli v letech 1998-2002 a 2002 – 2006 z hlediska programových priorit ODS, lze jednoznačně konstatovat, že díky opoziční smlouvě a následně i tolerančnímu patentu, které do jisté míry „vymezily mantinely“ vládě ČSSD, byly pro ODS, jako opoziční stranu na vládní úrovni, úspěšnější opoziční léta 1998-2002, respektive 1998-2000.

Jedním z cílů této studie bylo také zachycení změn ODS v letech 2002-2006. Jisté změny se v tomto období uskutečnily, ale týkaly se především způsobu komunikace a vztahů s voliči, popř. vnitřních aktivit strany, ne jejího ideologického a hodnotového „vyprázdnění“. Přestože můžeme v tomto období sledovat v některých oblastech jisté upozadění „ideologického a hodnotového“ apelu stany navenek, nešlo o změny nijak zásadní (ve vnitřním životě strany se tento strategický posun projevil například nepořádáním ideových konferencí, ale co se týče programu strany a jejího ideového profilu – tedy jako pravicové konzervativní strany, v této oblasti k viditelnému posunu nedošlo, zřetelná byla i menší kritičnost vůči EU). Snahy nového vedení ODS po roce 2002 o jistou modernizaci, nevycházely ze změny základních ideových pilířů, popřípadě programu strany, ale spíše o změnu jejího fungování a komunikace navenek - vůči médiím, voličům a možným koaličním partnerům. V této oblasti došlo v tomto období k zřetelnému pozitivnímu posunu.

Podle mého názoru ODS neprodělala v letech 2002-2006 výrazný ideový a hodnotový posun, vzhledem k charakteristice jejího voličské profilu zůstala „catch-all party“ stranou i po období 1998-2002. Její volební vítězství v roce 2006 proto nemělo své kořeny v „rozkročení se“ ODS, ale spíše ve změně vnímání ODS voliči a ve faktorech vycházejících z dlouhodobé vlády ČSSD. Voličský zisk ODS výrazně ovlivnila i volební kampaň 2006. Její intenzita a profesionalizace, především ze strany ČSSD, vyvolala u voličů vyšší volební účast, která se následně promítla i do volebních výsledků jednotlivých stran.

Použité prameny a literatura

- Ash, T.G. (1991). Rok zázraků. Praha: Lidové noviny.
- Cevro. (2005). Co si myslí Topolánek. Praha: Cevro.
- Balík, S. – Hloušek, V.- Holzer, J. – Šedo, J. (2003). Politický systém v českých zemích. Brno: MPÚ.
- Balík, S. a kol. (2006). Občanská demokratická strana a Česká politika, CDK, Brno 2006.
- Balík, S.-Kyloušek, J. (2005). Srovnání výsledků krajských voleb 2004. In Balík, S.-Kyloušek, J.(eds.) Krajské volby v České republice 2004. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.220-233.
- Baumová, V.-Hamerský, M. (2002) (eds). Jak dál na české pravici? Poučení z krizového vývoje. Brno: IKHB.
- Bělohradský, V. (2000). Antipolitika v Čechách (Příspěvek ke gramatice kýče). In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s s.33-59.
- Benda, L. (2002). Republika Maďarsko.In Fiala, P.- Strmiska, M.-Holzer, J. a kol. Politické strany ve střední a východní Evropě. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.223-248.
- Benda, M. (2000). Konzervatismus v 90. letech (Odkaz Václava Bendy). In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s s. 125-138.
- Bobbio, N. (2003). Pravice a levice. Brno: CDK.
- Bradová, E. (2005). Od lokálních mítinků k politickému marketingu. Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ.
- Bradová, E.-Šaradín, P. (2006). Volební kampaně v ČR a volby 2006: Amerikanizace kampaní? In Dančák, B,-Hloušek, V. (eds.) Parlamentní volby 2006 a česká politika. Brno: MPÚ, s. 228-250.
- Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V. (2006). Politické strany a jejich systém v období 2002-2006. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.- Matušková, A. (eds.) Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK, s. 7-12.
- Čermák, M.-Sotona.J. (1998). Klaus je mrtev, ať žije Klaus. Praha: Duel.
- Červenka, J. (2006). Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií. In Kunštát, D. (ed.) České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti. Praha: Sociologický ústav Akademie věd, s.139-156.
- Dančák, B,-Hloušek, V. (2006). Česká politika v roce 2006: pokus o bilanci české demokracie. In Dančák, B,-Hloušek, V. (eds.) Parlamentní volby 2006 a česká politika. Brno: MPÚ, s. 7-12.
- Dimun, P.-Hamerský (1999). 10 let na straně svobody. Kronika ODA z let 1989-1999. Brno: Bachant.
- Fajmon, H. (2000). Česká zahraniční politika po roce 1989. In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s s.303-320.

- Fiala, P. – Hloušek, V. (2003). Stranický systém ČR, in: Fiala, P. - Herbut, R. – Strmiska, M. (eds. 2003): Středoevropské systémy politických stran. Brno, MPÚ, pp. 13-54.
- Fiala, P. – Mikš, F. (2006). ODS a opoziční smlouva. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s. 38-64.
- Fiala, P.- Strmiska, M. (1998). Teorie politických stran. Brno: Barrister and Principal.
- Fiala, P.- Strmiska, M. (2002). Ideově-politické rodiny a politické strany v postkomunistických zemích střední a východní Evropy. In Fiala, P.- Strmiska, M.- Holzer, J. a kol. Politické strany ve střední a východní Evropě. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ.
- Fiala, P.-Mareš, M.-Pšeja, P. (1999). Vývoj politických stran a jejich systém po listopadu 1989. In Večerník, J.-Matějů, P. (eds.) Zpráva o vývoji České společnosti 1989-1998. Praha: Academia, s.269-290.
- Fiala, P.-Mikš, F. (2000). Intelektuálové, novináři a česká politika. In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s.9-32.
- Goldberg, B. (2005). Jak novináři manipulují. Praha: Ideál.
- Hart, J.-Huk, J.-Haberlová, V. (1999). Česká společnost 1998. Praha: Management press-STEM.
- Havel, V. (1989). Dálkový výslech. Praha: Melantrich .
- Havlík, P.-Pečinka, B. (2005). Politika z obou stran. Praha: Ivo Železný.
- Havlík, V. (2006). Česká republika. In Havlík, V.-Kaniok, P. (eds.) Euroskepticismus. Země střední a východní Evropy. Brno: IIPS, s. 61-82.
- Hloušek, V. (2000).Konfliktní linie v “postkomunistických” systémech politických stran, Politologický časopis. Vol. 7, No. 4, pp. 373-395.
- Chytilík, R.-Eibl, O. (2006). ODS a její voliči. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s.227-244.
- Jablonski, A.W. (2006) Politický marketing. Úvod do teorie a praxe. Brno: Barrister and Principal.
- Joch, R. (2000). Deset let liberálně-konzervativní politiky v ČR. In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). Česká konzervativní a liberální politika, Brno: Proglas, s s. 138-147.
- Jüngling, P.-Koudela, T.-Žantovský, P. (1998). Tak pravil Václav Klaus. Praha: Votobia.
- Kavanagh, D. (1995). Election campaign. The New Marketing of Politics. Blackwell Publishers.
- Keane, J. (1999), Václav Havel – Politická tragédie v šesti dějstvích, Volvox Globator, Praha.
- Kirchheimer, O. (1966). The Catch-all Party, In Mair, P. (ed. 1990): The West European Party System, Oxford, Oxford University Press, pp. 50-60.
- Klaus, V. (1991). Nemám rád katastrofické scénáře. Ostrava: Sagit.
- Klaus, V. (1997). Obhajoba zapomenutých myšlenek. Praha: Academia.
- Klaus, V. (1998). Proč nejsem sociálním demokratem. Praha: Votobia.
- Klaus, V. (2000). Od opoziční smlouvy k tolerančnímu patentu. Praha: Votobia.

- Klaus, V. (2001). Narovinu. Hovory V.K. s Petrem Hájkem nejen o tom, co bylo, je a bude. Praha: Rabbit a Rabbit.
- Klaus, V. (2002). Občan a obrana jeho státu. Praha: CEP.
- Klaus, V. (2002). Proč jdu znovu do toho. Praha: Press servis.
- Klaus, V.-Janíček, J. (2003). Přerušný rozhovor. Praha: Academia.
- Klíma, M. (1996b). „Catch-all“ strany O. Kirchheimera, Politologický časopis, č. 3, s.225-234.
- Klíma, M. (1998). Volby a politické systémy v moderních demokraciích. Praha: Radix.
- Klíma, M. (2001). Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství. Praha: Radix.
- Klíma, M. (2004). Problémy pravice, problémy ODS, Politologický časopis, č. 4, s. 393-411.
- Klusáková, J.-Klaus, V. (1997). Jana Klusáková a Václav Klaus rozmlouvají nadoraz o osmi letech ve svobodném státě. Praha: Argo.
- Kolář, P. (2003). Vzestup a pád Čtyř/Koalice. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 181-191.
- Kolektiv autorů. (2004). Co se stane, když se zhasne. Dvě podoby české privatizace. Praha: Prostor.
- Kyloušek, J. (2006). ODS a její vnitřní fungování. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s. 245-256.
- Krejčí, O. (1994). Kniha o volbách. Praha: Victoria publishing.
- Krutílek, O. (2003). Celkové výsledky komunálních voleb 2002. In Balík, S. Komunální volby v České republice. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.54-74.
- Krutílek, O.-Kuchyňková, P. (2006). ODS a evropská integrace. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s.159-174.
- Kubát, M. (2000). Česká pravice z pohledu politické vědy, In Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000). Česká konzervativní a liberální politika, Brno, Proglas, s. 86-106.
- Kubát, M. (2001). ODS a Čtyřkoalice – dualita na pravici? In Mrklas, L. (Ed.) Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře. Praha: Cevro, s. 100-108.
- Kučera, R. (1993). Komentáře. Politické analýza z let 1990-1992. Praha: ISE.
- Kunc, J. (2000). Stranické systémy v rekonstrukci. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kunštát, D. (2003). Strany a voliči v zrcadle předvolebních výzkumů veřejného mínění. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 112-126.
- Kunštát, D. (2006). Stranická identifikace českých voličů. In Kunštát, D. (ed.) České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti. Praha: Sociologický ústav Akademie věd, s.129-138.
- Lebeda, T. (2004). Volební reforma v ČR. Zmařený pokus z let 1998-2002. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s.347-407.

- Lees-Marshment, J. (2004) *The political marketing revolution. Transforming the government of the UK*, Manchester University Press, 2004
- Lees-Marshment, J. (2001). *Political marketing and British political parties. The party's just begun*. Manchester and New York: Manchester university Press.
- Mareš, M. (2002). Česká republika. In Fiala, P.- Strmiska, M.-Holzer, J. a kol. *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.121-153.
- Mareš, M. (2003). Volební programy ČSSD, ODS, Koalice a KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 72-97.
- Mareš, M. (2006). Programatika ODS. In In Balík, S. a kol. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, s.124-140.
- Matějů, P.-Vlachová, K. (2000). Krystalizace politických postojů, politického spektra a role hodnot ve volebním rozhodování. In Matějů, P.-Vlachová, K. (eds.) *Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991-1998*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 253 -300.
- Matušková, A. (2006). Politický marketing a české politické strany. In Dančák, B,- Hloušek, V. (eds.) *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno: MPÚ, s. 212-227.
- Matušková, A. (2006). Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.- Matušková, A. (eds.) *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, s.62-81.
- Mlejnek, J. (2003). Občanská demokratická strana před volbami a po volbách 2002. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 192-206.
- Mrklas, L. (2006). ODS ve vládních koalicích v letech 1991-1997. In Balík, S. a kol. *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: CDK, s. 18-37.
- Mrklas, L. (2006). Politické vzdělávání v České republice – příklad Cevro – Liberálně-konzervativní akademie. In Dančák, B,-Hloušek, V. (eds.) *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno: MPÚ, s. 262-275
- Mrklas, L.-Sokol, P. (2003). Vláda České republiky a její formování po volbách 2002: chronologie, složení, historická komparace. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 169-180.
- Nečas, P. (2000). Hledání kořenů: pouze deset let české konzervativně-liberální politiky? In Fiala, P. – Mikš, F. (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika*, Brno: Proglas, s. 148-164.
- Nisbet, R. (1993). *Konzervatismus*. Praha: Občanský institut.
- Novák, M. (1997). *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: SLON.
- Novák, M. (2001). *Jakou demokracii pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Masarykova univerzita v Brně. MPÚ.

- Novák, M. (2004). Stranický systém a typy vlád v České republice. In Novák, M.-Lebeda, T. a kol. Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, s.253-346.
- Pečinka, B. (2000). Formování české občanské pravice, In Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000). Česká konzervativní a liberální politika, Brno, Proglas, s. 69-85.
- Pečinka, B. (2003). Cesta na hrad. Praha: Formát.
- Pečinka, B. (2006). Hry o všechno. Praha: RINGIER ČR a.s. ve spolupráci s nakladatelstvím Daranus, s.r.o.
- Pehe, J. (2002). Vytunelovaná demokracie. Praha. Academia.
- Petrová, B. (2006). Volební kampaň v médiích. In Čaloud, D.-Foltýn, T.-Havlík, V.-Matušková, A. (eds.) Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Brno: CDK, s.42-61.
- Petřík, J. (2003). Postoj politických stran k EU ve volební kampani 2002 – Česká republika. In Šedo, J. (ed.) Evropská otázka ve volebních kampaních. Brno: IIPS, s.11-37.
- Pink, M. (2006). ODS a její opoziční role v systému v letech 1998-2005. In In Balík, S. a kol. Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. Brno: CDK, s. 66-86.
- Prorok, M.-Chleboun, P.-Mihalka, L. (2003). Volební kampaň 2002. Úloha médií a proměna jejich obsahu v době kampaně a v delším časovém horizontu. In Linek, L.-Mrklas, L.-Seidlová, A.-Sokol, P.- Volby do Poslanecké sněmovny 2002. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s.44-71.
- Pšeja, P. (2004a). Občanské fórum jako katalysátor vývoje stranického systému ČR, Politologický časopis, č. 3, s. 316-327.
- Pšeja, P. (2004b). Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991 – 1998), Politologický časopis, č. 4, s. 453-472.
- Pšeja, P. (2005). Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. Brno: CDK, s.48-49.
- Pšeja, P. (2005c). Občanská demokratická strana. In: Malíř, J.-Marek, P. (eds.) Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 II. Díl: období 1938 – 2004. Brno: Doplněk, s.1503-1530.
- Pšeja, P. (2005d). Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. Brno: CDK.
- Ramonet, I. (2003). Tyranie médií. Praha: Mladá fronta.
- Richards, P. (2001). How to win an election. London: Politico's.
- Rojčík, O. (2003). Komunální volby v letech 1990, 1994 a 1998. In Balík, S. Komunální volby v České republice. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ, s.35-51.
- Řeháková, B.-Matějů, P. (2000). Chování sociálních tříd v předčasných parlamentních volbách 1998. In Matějů, P.-Vlachová, K. (eds.) Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991-1998. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 335-358.
- Sartori, G. (2001). Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Sartori, G. (2006). Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: CDK.

- Schneider, J. (2003). Think-tanky ve visegrádských zemích. Analýza politiky a obhajoba zájmů. Brno: Masarykova univerzita v Brně. MPÚ.
- Slonková, S.-Kubík, J. (2001). Tíha olova. Praha: Pragma.
- Spousta, J. (2001). Volební kampaň a její účinek. In Mrklas, L. (Ed.) Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře. Praha: Cevro, s. 58-67.
- Suk, J. (2003). Labyrintem revoluce. Praha: Prostor.
- Šaradín, P. a kol. (2004). Volby do Evropského parlamentu v České republice, Olomouc: Periplum.
- Švanda, P. (2001). Neklid v Česku. Straníci, nestraníci a nadstraníci. Brno: CDK.
- Tabery, E. (2006). Vládneme, nerušit. Opoziční smlouva a její dědictví. Praha-Litomyšl: Paseka.
- Vlachová, K. (2000). Proměny české politické scény – strany a voliči. In Matějů, P.-Vlachová, K. (eds.) Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991-1998. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 227-252.
- Vlachová, K. (2002). Levice-pravice v České republice v letech 1996-2000. In Mansfeldová, Z.-Tuček, M. (eds.) Současná česká společnost. Sociologické studie. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s.254-270.
- Vlachová, K. (2002): Politický prostor ČR a místo, jaké v něm zaujímají voliči, on-line text: (<http://www.ieep.cz/seminare/dso203.pdf>).
- Zeman, M. (2005). Jak jsem se mýlil v politice. Praha: Ottovo nakladatelství.
- Žantovský, P. (2005) Mirek Topolánek osobně. Praha: Mladá fronta.

Články a studie

- (1993). Nejsm šedá eminence (Rozhovor s Josefem Zieleniece), Bulletin ODS, č.15., s. 4. Přetištěno z Českého deníku, 13. Srpna 1993. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- (jih) (1990). OF bude stranou. Rozhovor s Danielem Kroupou. Fórum, č.25, s.6.
- Balík, S. (2003). Jak vstřícná bude Topolánkova ODS? Revue politika. č.1, s.3-4.
- Balík, S. (2003). Několik poznámek k referendu o vstupu ČR do EU. Revue politika. č.6, s.7-9.
- Bárta, P. (2002). Václav Klaus u druhého Rubikonu. Revue Proglas, č. 6-7. On-line text: <http://www.cdibrno.cz/rp/clanky/70/vaclav-klaus-u-druheho-rubikonu/?PHPSESSID=8>
- Bárta, P. (2003). ODS - konec revoluce. Revue politika. č.3, s.14-17.
- Bárta, P. (2004). Kam vedou změny ODS? Revue politika. On-line text: <http://www.cdibrno.cz/rp/clanky/228/kam-vedou-zmeny-ods/?PHPSESSID=e>.
- Barták, A. (2006). Kupředu modrá? 2002 versus 2006. Revue politika. č.3, s.5-6.
- Bradová, E.-Lebeda, T. (2006) Role nerozhodnutých voličů ve volební kampani a její účinky. Případová studie: Volby do PS PČR 2006 v České republice. On-line text: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2029/Eva%20Bradova%20-%20Tomas%20Lebeda.pdf>.
- Buchta, M. (2005) Politická reklama. Merkem Minus/ Útočná kampaň SPD proti pravicovým reformám. Cevrorevue, č.10, s.12.
- Dimun, P. (2002). Taková byla Čtyřkoalice. Revue Proglas. č.2, s.13-16.

- Fajmon, H. (2000). Opoziční smlouva a její kritici. Proglas. č.1, s. 6-7.
- Fajmon, H. (2004). Evropská ústava je pro nás nevýhodná. Revue politika. č.1, s.15-17.
- Fiala, P. (2001). Komentář: Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem. Revue Proglas. č.3, s.10-14.
- Fiala, P. (2002). Komentář: Parlamentní volby 2002 – předběžná analýza. Revue Proglas 6-7.
- Fiala, P. (2003). Podmínky spolupráce českých politických stran. Revue politika. č.11-12, s.14-15.
- Fiala, P. (2003). Volba prezidenta a český politický systém. Revue politika. č.3, s.10-13.
- Haberlová, V., Období 1992-1996 v datech výzkumů veřejného mínění, On-line text: text: http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/278_087HABER.pdf
- Hanuš, J. (2001). Média jsou psi, kteří nekoušou. Revue Proglas. č.2, s.12-14.
- Havlík, P. (2001). ODS předevedčirem, včera, dnes a zítra. Revue Proglas. č.5-6, s.20-21.
- Hayashi, T. (nedatováno) Neo-liberals' and the Politics of Economic Transformation in the Post-Communist Czech Republic. On-line text: text: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/03september/pdf/T_Hayashi.pdf.
- Inforum (1991).Rozhovor s Pavlem Rychetským, č.8, str.8. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Klaus, V. (1990). Co chceme a co nechceme. Občanský deník 10. prosince 1990, s. 13. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Klaus, V. (1996). Pár slov k ODS. Bulletin ODS. č.14, s.4-5.
- Klaus, V., (2001). Vážení přátelé, členové Občanské demokratické strany! Listy ODS, č.2, str.1. On-line text: http://www.ods.cz/docs/listy/listy_02-2001.pdf.
- Klíma, M. (2004). Problémy pravice, problémy ODS, Politologický časopis, č. 4, s. 399.
- Korecký Miroslav (2005), Zvláštní strana s prstem na spoušti, č.13, s. 20-21.
- Korecký, M. (2002). Přichází pan Dokonalý? Týden, č.40, s.24-25.
- Korecký, M. (2004). Lidé, Senát nehnípe. Rozhovor s Přemyslem Sobotkou. Týden. č.51, s.28-29.
- Korecký, M. (2004). Nečasovská, či zahrádilovská? Týden. č.50, s.20.
- Korecký, M. (2005) Zvláštní strana s prstem na spoušti. Týden, č.13, s. 20-21.
- Kovanda, K. (1990). Do roku z OF strana. Mladá fronta, 22.října 1990.Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Kozák, J., (2005). Jak postavit vítěznou kampaň. Cevro revue, č.6, str. 17.
- Kubát, M. (2001). Poslanecká sněmovna versus Ústavní soud. Revue Proglas. č.2, s.13-15.
- Kunštát, D. (2003). Preference stran po volbách: zdroje podpory ODS. Cevro č.8, s.5.
- Kunštát, D. (2007) Sociální a demografická struktura lektorátu ODS. On-line text: text: http://www.cevro.cz/dwn/194201/194859_D_cs_prezentace___daniel_kunstat___sociologicky_rozbor_ods.pdf.
- Leschtina, J. (1996). ODS by už neměla znít jen jedním hlasem (rozhovor s Josefem Zieleniecem). Bulletin ODS. č.12, s.6-7. Převzato z MF Dnes.
- Loužek, M. (2000). Studentská výzva – vítězství emocí nad rozumem. Proglas. č.1, s.12-16.

- Macek, M. (1994). AD REM= K věci, Bulletin ODS, č.11.s.1. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Macek, M.(1999). Nutnost renesance občanských demokratů. MF Dnes, 31.srpna 1999, s.10. On-line text:<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=921535>.
- Macek: Je-li stát ohrožen, rozdíl mezi stranami se stírají. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch
- Machonin, P. (2005) Neúčast ve volbách jako jeden z indikátorů sociální soudržnosti. On-line text: http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100024s_Machonin-volby.pdf
- Matušková, A. (2006). Marketingové tápání po modré. Revue politika. č.1, s.4-5.
- Matušková, A. (2006). Volby 2006 – marketingová revoluce? On-line text: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2029/Anna%20Matuskova.pdf> .
- Menschik, T. (2005). Nová Paroubkova politika. Týden, č.40, s. 16-19.
- Menschik, T.-Korecký, M. (2004). Panika v ČSSD. Týden. Č.47, s.16-21.
- Mikš, F. (2006). Editorial. Revue politika. č.1, s.1-3.
- Mlejnek, J. (2003). ODS - prezidentská strana? Cevro revue, č.2, s.3.
- Mlejnek, J. (2003). Odvrácená tvář jednoho nečekaného triumfu. Revue politika. č.3, s.7-9.
- Mlynář. V. (1996), Úspěch to určitě nebyl. (rozhovor s Václavem Klausem). Bulletin ODS, č. 12. Převzato z časopisu Respekt.
- Mrklas, L. (2005) Volby u sousedů – pravice vítězí, ale... Cevrorevue, č.10, s.5-6.
- Novák, M. (1996). Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR, Sociologický časopis, č.4, str. 412-37.
- Novák, M. (2001). Ještě po deseti letech, ale pořád o tomtéž. Revue Proglas. č.4, s.17-18.
- Novák, M. (2006). Volby 2006 z hlubšího pohledu. Revue politika.č.6-7, s.10-13.
- Novák, M., Politika není bojem mezi zlem a dobrem, Cevro 5/2001.
- Pečinka, B. (2001). Komentář: ODS mezi stagnací a růstem. Revue Proglas. č.4, s.12-16.
- Pečinka, B. (2001). Komentář: Příliš toleranční patent. Revue Proglas. č.2, s.10-12.
- Pečinka, B. (2001). ODS po ostravském kongresu. Revue Proglas. č.9, s.9-11.
- Pečinka, B. (2002). Císař Evžen a ODS, Reflex, č.46, s.14.
- Pečinka, B. (2003). Naše nynější „nekrize“. Revue politika. č.5, 6-7
- Pečinka, B. (2003). Slabosti české vlády. Revue politika. č.2, s.8-10.
- Pečinka, B. (2004). Nízká hra s vysokou kartou. Revue politika. č.8.,s.11-13.
- Pečinka, B. (2005). Pár poznámek k sociálně demokratické éře. Revue politika. č.3, s.11-12.
- Pečinka, B. (2006). ODS v roce 2010. Revue politika. č.3, s.10-11.
- Piskoř, J.-Vrbík., T. (1993). V této době se rozhoduje, zda ODS bude na desítky let trvalou součástí naší politické scény. Bulletin ODS. č.22., s.1. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Riishøj, S. (nedatováno) Development of Parties and Party Systems in Central Europe 1989-2003- Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary. s. 32. On-line text: [text: http://www.sam.sdu.dk/~sr/partI.pdf](http://www.sam.sdu.dk/~sr/partI.pdf).

- Řeháková, B. (1998). Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. On-line text: http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/202_311REHAK.pdf.
- Říman, M. (2005). Kontrarevoluce levice. *Revue politika*. č.8, s.7-10.
- Sezemský, J.(2003). Nová stínová vláda se představuje. *Cevro*, č.4, str. 3.
- Sokol, P., XV. Kongres ODS – příprava na vstup do vlády, *Cevro revue*, 2004/10, str. 5-6.
- Sokol, P.-Mrklas, L. (2002). Na okraj porážky ODS ve volbách aneb co v analýze nebylo. *Revue Proglas*.č 8. On-line text: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/77/na-okraj-porazky-ods-ve-volbach-aneb-co-v-analyze-nebylo/?PHPSESSID=8>
- Šimíček, V. (2000), Proč byla opoziční smlouva špatná již od počátku. *Proglas*. č.1, s.4-5.
- Švanda, P. (2001). Komentář: Neklid v ČT. *Revue Proglas*. č.1, s.7-11.
- Tošovský, M. (2003). Likvidace Pečinkova paradigmatu je v nedohledu. *Revue politika*. č.3, s.15-16.
- Úvaha o velké koalici není jen Mackovou fantazií. On-line text: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=990506_002814_domaci_pch
- Vychodil, O. (2001). Konzervatismus v Čechách – mýtus nebo skutečnost? I. *Cevro*, č.3, s.6.
- Vychodil, O. (2001). Konzervatismus v Čechách – mýtus nebo skutečnost? II. *Cevro*, č.4, s.7.

Dokumenty

- Havlík, P. (1991). Poznámky Petra Havlíka, nedatováno, soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Background research. (2005). Analýza image politických stran. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.
- Background research. (2005). Německé volby 2005. Částečně využito se svolením Michala Jankovce.
- Bělohradský, V. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Benešová, L.(2001). Kronika ODS.
- Děkujeme, odejděte! Prohlášení bývalých studentů k desátému výročí 17. listopadu 1989. On-line text: http://sdo.jola.cz/Proglas_cz.htm.
- Fajmon, H. (1995). Návrh postupu J.Zieleniece ve věci „politický program ODS. 15. února 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Havlík, P. (1990). Několik poznámek k volbám 1990. (Poznámky Petra Havlíka pro Václava Klause). Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Hruška, L. (1995). Poznámky k politickému programu ODS.2. března 1995, soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Infoforum (1991). Zápis z mimořádného briefingu Rady OF.12.února 1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.
- Klaus, V. (1995). Poznámky k politickému programu ODS. 5. března 1995. soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Klaus, V. (1999). Hlavní projev na XII. kongresu ODS - Václav Klaus.
<http://www.ods.cz/akce/kongresy/12.kongres/12kon-klaus-projev.html>

Langer, I. (2004) Naše cesta k vítězství. Vystoupení na kongresu ODS 2004. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf.

Macek, M. (1994). Nultá varianta návrhu politického programu. Bulletin ODS, č.10, s.2-3. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zahradil, J. a kol. (2001). Manifest českého eurorealismu.

Nečas, P. (2004). Vystoupení na kongresu ODS 2004. On-line text: http://www.ods.cz/docs/publikace/XV_kongres.pdf

Novák, L. (1995). Politický program ODS. 13. března 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

ODS (1991). Cesta k prosperitě. Programové prohlášení.

ODS (1996). Svoboda a prosperita. Volební program ODS 1996.

ODS (1997). Čtyři poděbradské artikuly.

ODS (1998). Hlavu vzhůru. On-line text: <http://www.ods.cz/volby/programy/1998.php>.

ODS (2003). Naše společná věc. Preambule stínové vlády ODS. Listy ODS. č 2. Politický program ODS. On-line text: http://www.ods.cz/ods_se_predstavuje/program_1995.php.

Poznámky Petra Havlíka, nedatováno, soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Prohlášení místopředsedy ODS Miroslava Macka na tiskové konferenci ODS dne 29. května 1998. On-line text: <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=2003>

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=6>

Společné prohlášení delegací ODS a ČSSD ze dne 14. ledna 2000 (Toleranční patent). On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=10>

Stanovisko Politického klubu OF ke kompetencím předsedy OF, 17. října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Stanovy OF, 17.3.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Stav členské základny k 31.10.2002, Listy ODS, červen 2007, str. 16,

Stav členské základny k 31.3.2007, Listy ODS, červen 2007, str. 16.

ODS (1992). Svoboda a prosperita. Volební program ODS 1992. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Tisková zpráva z VR ODS: VR ODS schvaluje opoziční smlouvu s ČSSD ve znění dohodnutém na společném jednání politických vedení obou stran dne 7.7.1998. On-line: <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=1459>

Topolánek, M. (2002). Dopis členské základně ODS

Topolánek, M. (2003). Mirek Topolánek k jeho rozhodování v referendu o vstupu do EU, Listy ODS č.3, s.1.

Usnesení Výkonná rada ODS, 23. června 1998. On-line text: <http://www.ods.cz/press/zprava.php?ID=1460>.

Usnesení XII. Kongresu ODS, 2001. Listy ODS, č. 3, s. 8. http://www.ods.cz/docs/listy/listy_03-2001.pdf.

Usnesení ze setkání zástupců OF Moravy a Slezska ve Zlíně dne 1.12.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Ustavující prohlášení Meziparlamentního klubu demokratické pravice. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Úvodní projev Jana Zahradila, III. Ideová konference ODS, Praha Žofín, 21.-22.dubna 2002.

Vnitřní organizace Občanského fóra, Praha, 28.11.1989. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Volby do PS PČR 2002 - analýza volební kampaně ODS. Materiál pro Výkonnou radu ODS. On-line text: <http://www.ods.cz/knihovna/dokument.php?ID=97>.

Weiss, M. (1995). K návrhu programu ODS. Nedatováno. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zahradil, J. (2004) Náš cíl: vyhrát parlamentní volby, Listy ODS, č.4. str.2.

Zápis z jednání Politického klubu OF, 17.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zápis z Kolegia OF 10.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zápis z tiskové konference OF dne 19.10.1990 Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zápis z jednání Politického klubu OF, 17.října 1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zápis z Rady OF 16.10.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zápis z Rady OF z 30.10.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zápis z tiskové konference OF dne 19.10.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zieleniec, J. (1994). Projev na kongresu ODS . Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zieleniec, J. (1995). Příklad možné struktury a zaměření politického programu ODS. 17. února 1995. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Zpráva z briefingu OF dne 2.1.1990. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Kalousek, M. (2004) Vystoupení na kongresu ODS 2004.

Klaus, V. (2002) Vystoupení na celostátním setkání předsedů oblastí a regionů ODS. Projev Jana Rumla před volbou předsedy ODS na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech.

Projev Jiřího Oberfalzera, X. kongres ODS. Liberec, 4. - 5.prosince.1999.

Projev prezidenta republiky Václava Havla k oběma komorám Parlamentu České republiky. 9. prosince 1997.

Projev předsedy ODS Václava Klause, 4.dubna 1998, Jihlava.

Projev Přemysla Sobotky. X. kongres ODS. Liberec, 4. - 5.prosince.1999.

Projev Václava Klause na X. kongresu ODS. X. kongres ODS. Liberec, 4. - 5.prosince.1999.

Projev Václava Klause před volbou předsedy ODS na VIII. Kongresu ODS v Poděbradech.

Projev Václava Klause na Sněmu OF 23.2.1991. Soukromý archiv Bohumila Pečinky.

Topolánek, M. (2003). Projev předsedy ODS na XIV. kongresu ODS.

Topolánek, M. (2004). Projev předsedy ODS na XV. kongresu ODS.

Media Tenor. (2006). Prezentace politických stran redakcemi a jednotlivými novináři v roce 2005.

Politická éra Václava Klause (rozhovor Václava Klause pro BBC), 18. prosince 2002.

Rozhovor s Michalem Jankovcem, ředitelem Background research. 4. srpna 2007.
Rozhovor s Michalem Jankovcem, ředitelem Background research. 4. srpna 2007.
Rozhovor Václava Klause pro BBC. 19.července 2002.
Rozhovor Václava Klause pro Lidové noviny. 17.července 2002.
Rozhovor Václava Klause pro Právo, 9.listopadu .2002
Václav Klaus 10 let ODS - úvodní vystoupení předsedy ODS Václava Klause. III.
Ideová konference ODS, Praha Žofín, 21.-22.dubna

Tiskové zprávy a studie CVVM

CVVM (2003). Voliči a politické strany. TZ CVVM březen 2003.
CVVM (2003). Názory občanů na nejsilnější politické strany. TZ CVVM květen 2002.
CVVM (2005). Stranické preference. TZ CVVM květen 2005.
CVVM (2002). Image politických stran. TZ CVVM 3. února 2002.
CVVM (2002). Jaké problémy občany znepokojují. TZ CVVM květen 2002.
CVVM (2002). Reflexe stranického systému a opoziční smlouvy. TZ CVVM 8. března 2002.
CVVM (2005) Stranické preference. (TZ CVVM duben, květen, září 2005.)
CVVM (2000-2002). Aktuální postoje veřejnosti ke vstupu do EU. TZ CVVM 2000-2002.
CVVM (2000-2006).Stranické preference. TZ CVVM 2006.
CVVM (2000-2006). Popularita politiků. TZ CVVM 2002.

Internetový archiv MF Dnes a časopisu Respekt (v textu jsou odkazy na tyto články)

(ČTK) (1998). Havel napadl smlouvu ČSSD a ODS. MF Dnes, 27.července 1998.
(ČTK) (1999). Zeman uvažuje o prohloubení povolební smlouvy. MF Dnes, 25.ledna 1999.
(gro) (2002) Stáhli nás do propasti, říká Klaus. MF Dnes, 16.června 2002.
(gro)(2002) Klaus: Nabídnou ODS, že skončím. MF Dnes, 20.června 2002.
(jik) (1998). ODS odmítla sestavení jednobarevné vlády. MF Dnes, 8.července 1998.
(jik, ch) (1999). ODS o nové vládě jednat nebude, i když je s nynější nespokojená. MF Dnes, 9.ledna 1999.
(kop), (2005) Průzkum: Premiér poráží šéfa ODS. MF Dnes, 24.října 2005.
(red) (1998). Osm podmínek, za nichž ODS přijme pověření k sestavení vlády. MF Dnes, 4. července 1998.
(red) (2005) Paroubek: ODS je horší než komunisti. MF Dnes, 23. dubna 2005.
(red) (2005) Paroubek: ODS je horší než komunisti. MF Dnes, 23. dubna 2005
(rep) (1998) Havel jmenoval kabinet, jenž povede zem k volbám. MF Dnes, 3.ledna 1998.
(rep) (1998). Na voliče zapůsobily hlavně silné osobnosti. MF Dnes, 21. června 1998.
(rep) (1998).Sociální demokraté utrpěli ve volbách těžkou porážku. MF Dnes, 23. listopadu 1998.
(tch) (1998). Lux a Ruml dohodli společnou kandidátku pro senátní volby. MF Dnes, 17.července 1998.
(tch) (1998). Vodička dal sbohem Unii svobody. MF Dnes, 25. března 1998.

(tch, hop, jik). (1998) Unie nevyklučuje další jednání se Zemanem. MF Dnes, 7.července 1998.

(vdo), (2006) Topolánek odmítl podat Paroubkovi ruku: neváží si ho. MF Dnes, 22.května . 2006.

29.listopadu 2005. Dolejší, V. (2005). Nová ODS: předseda zakázal slovo reforma. MF Dnes, 25.listopadu 2005.

Bartoníček, R. (1998). Menší strany byly ve sněmovně tvrdě poraženy. MF Dnes, 18.července 1998.

Bartoníček, R. (2006). Premiér vyslal k šéfovi ODS lokaje: Pojd'te se bit. MF Dnes, 14.dubna 2006.

Bartoníček, R.-Chochola, J. (1998). Šéf Senátu byl zvolen až ve druhém kole. MF Dnes, 17.prosince 1998.

Dolejší, V. – Málková, O. (2005) ODS láká voliče na sociální dávky. MF Dnes, 28.listopadu 2005.

Dolejší, V. – Málková, O. (2005) ODS láká voliče na sociální dávky. MF Dnes, 28.listopadu 2005.

Dolejší, V. – Málková, O. (2005) Topolánek: Chceme volby vyhrát slušností. Slušnost není slabost. MF Dnes, 28.listopadu 2005.

Dolejší, V. (2006) Letošní sliby si vybrali sami voliči. MF Dnes, 12. května 2006.

Gazík, J.-Chundela, T. (1998). Ruml: Bez vyjasnění skandálů zakládáme další krizi. MF Dnes, 21.června 1998.

Grohová, J. (2002). Klausova pozice v ODS je pevná. MF Dnes, 20.června 2002.

Grohová, J.-Macháček, D. (2002). Klaus volební prohru zatím ustál. MF Dnes, 18.června 2002.

Chundel, T. (1999). ODS odmítá, že by podpořila klíčové zákony ČSSD. MF Dnes, 26. ledna 1999.

Chundela, T. – Pergler, J. (1998). US vzkazuje: Chcete-li pravicovou koalici, přistupte na naše podmínky. MF Dnes, 29. června 1998.

Chundela, T. (1998). Pilip vystoupil z ODS, Klaus neskrýval radost. MF Dnes, 9.ledna 1998.

Janyška, P. (1990) Ministr, předseda.Ministerský předseda? Respekt, 17.října 1990.

Janyška, P. (1990). Budujeme stranu. Respekt, 12. prosince 1990.

Janyška, P. (1990). Budujeme stranu. Respekt, 12.prosince 1990.

Janyška, P. (1990). Jak dál, OF? Respekt, 31.října 1990.

Janyška, P. (1990). Rozchod s minulostí. Respekt, 7.listopadu 1990.

Janyška, P. (1991). Průzkum těsně před sněmem. Respekt, 7. ledna. 1990.

Janyška, P. (1991). Strana pravého středu? Respekt, 7. ledna. 1990.

Kopecký, J. – Málková, O. (2005) Do kampaně jde z lepší pozice Paroubek. MF Dnes, 24.října 2005. Kopecký, J. (2005) Gross marně vábil ODS, nabízel jiný volební zákon. MF Dnes, 25.února 2005.

Kopecký, J. (2005) Paroubek boduje, dohání Topolánka, MF Dnes, 11.června 2005.

Kopecký, J. (2005) Paroubkův nový plán, jak vyhrát volby , MF Dnes, 2.prosince 2005.

Kopecký, J. (2006). ČSSD zamíří na Topolánka, MF Dnes, 17.května 2006.

Kopecký, J. (2006). Paroubek: Lidovce už nepotřebuju, MF Dnes, 30.1.2006.

- Kubík, J. (1998). Havel obvinil ODS, že jej prý chtěla sesadit za vlastizradu. MF Dnes, 13. července 1998.
- Kubík, J. (1998). Klaus zřejmě vzdá pokus o sestavení vlády . MF Dnes, 3.července 1998.
- Kubík, J.-Bartoníček, R. (1998). Ve vztahu mezi ODS a Hradem přituhlo, MF Dnes,14. července 1998.
- Kubík, J.-Bartoníček, R. (1998). Výkonná rada ODS vyzývá členy frakce: Odejděte! MF Dnes, 6.ledna 1998.
- Kubík, J.-Chundela, T. (1999). ODS oprášila úvahy o vládě s lidovci a unií. MF Dnes, 9.února 1999.
- Kubík, J.-Pergler, J. (1998). Klaus dal čtyřem ministrům vybrat: demisi, nebo z ODS. MF Dnes, 5.ledna 1998.
- Kubík, J.-Šimůnek, P. (2002). Mít tak v ODS tváře Buzkové a Grosse! MF Dnes, 2002.
- Kubík, J.-Grohová, J. (2002) Po Rekviem přišel pád, MF Dnes, 17.června.2002.
- Palouš, M. (1990). Jaká polarizace? Respekt,10.října 1990.
- Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998) Podmínky ODS zavřely dveře koalici. MF Dnes, 4.července 1998.
- Pergler, J.-Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus a Zeman se dohodli, jak může vzniknout vláda. MF Dnes, 4. července 1998.
- Slonková, S. (1998). Neposlušní členové ODS se vyloučení zřejmě bát nemusí. MF Dnes, 2.ledna.1998.
- Slonková, S.-Kubík, J. (1998) ODS nečeká na Zemanovy pokusy a sama jedná. MF Dnes, 23.6.1998.
- Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Klaus se Zemanem se snaží omezit vliv Hradu. MF Dnes, 1998.
- Slonková, S.-Kubík, J. (1998). Zemanovo vyjednávání se rozjíždí velmi ztuha. MF Dnes. 25. června 1998.

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií**

PROJEKT MAGISTERSKÉ PRÁCE

TÉMA:

ODS 2002 a ODS 2006 – vnitřní a vnější proměny, ideologické posuny a strategické postupy po změně stranického leadera
Srovnání fungování a vývoje Občanské demokratické strany v opoziční roli v letech 1998-2002 a 2002-2006

Autor: Bc. František Cerha
Obor: Politologie
Akademický rok: 2006/2007
Konzultant: PhDr. Lada Šušlíková, PhD.
Datum odevzdání: 15. 2. 2007

1) Charakteristika problému

Dlouhodobě nejsilnější politická strana na pravé straně politického spektra – Občanská demokratická strana (ODS) - prohrála v letech 1998 a 2002 dvakrát po sobě parlamentní volby. Jestliže těsná volební porážka ODS v r. 1998, byla mnohými vnímána jako „malé vítězství“, popř. „neprohra“, volební porážka v parlamentních volbách 2002 byla zcela zřetelná. Opětovné použití motivu „levicového strašáka“ V parlamentních volbách 2002 již na voliče nefungovalo, což se následně přetřansformovalo v nejhorsí dosavadní výsledek ODS v parlamentních volbách v její historii. Následnou reakcí bylo svolání kongresu strany, na němž došlo k zvolení nového vedení. Zakládající předseda strany Václav Klaus už na předsednickou funkci nekandidoval, do čela strany byl zvolen Mirek Topolánek, který nebyl jako možný předseda strany Václavem Klausem preferován. Topolánek si ve své kandidátské řeči vytyčil za cíl modernizovat ODS a dovést ji k vítězství v parlamentních volbách 2006.⁴⁶⁰ ODS se pod novým předsedou měla stát znovu volitelnou pro širokou škálu voličstva. Tohoto cíle se mu po čtyřech letech v opozici, olemovaných volebními vítězstvími v komunálních, krajských, senátních a volbách do Evropského parlamentu podařilo docílit v r. 2006.

Práce se bude zabírat především vývojem ODS v letech 2002-2006, s důrazem na reflexi první dekády ODS v opozici – 1998-2002. Soustředit se bude především na vnitřní a vnější proměny, ideologické posuny a strategické postupy po změně stranického leadera, ke kterým v ODS došlo v letech 2002-2006. Zvláštní pozornost bude věnována změně, kterou tato strana prošla po odchodu Václava Klause z místa předsedy strany, a jeho nahrazení Mirkem Topolánkem a střetu o ideologické směřování strany.

Interpretace devadesátých let, pohled na míru ideologičnosti ODS, pokusy o tzv. „rozkročení“ se ODS, názory na EU, vztahy s tzv. „společenskými elitami“ se staly v následných letech třecími plochami mezi „otcem zakladatelem“ a jeho nástupcem, které se přenesly až do povolebního jednání po parlamentních volbách 2006.

2) Položení základní otázky výzkumu a vyslovení hypotézy

ODS prošla v letech 2002-2006 výraznými vnitřními a vnějšími změnami, které způsobily, že se k ní vrátilo velké množství voličů, kteří se od strany odklonili v letech 1998-2002 především kvůli její silné ideologické vyhraněnosti.

Primárně je tedy cílem práce:

- zachycení změn, kterými ODS prošla v letech 2002-2006
- analýza snah o modernizaci ODS pod novým vedením v čele s Mirkem Topolánkem v letech 2002-2006
- potvrzení, popř. vyvrácení hypotézy, podle níž došlo v letech 2002-2006 k ideologickému a hodnotovému posunu ODS, resp. k návratu ke konceptu tzv. „univerzální strany“ (Catch-all party)⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Zřetelným signálem o rozdílném uvažování obou mužů svědčí ostatně nejen obsah, ale i název Topolánkova kandidátského projevu z 14.12.2002 „Quo vadis ODS aneb nový začátek“ a slova, kterými projev zakončil: „Včera začal Václav Klaus tento kongres mottem „Vstříc novému osudu“. Já bych v kontextu všeho, co jsem řekl použil spíše sousloví NOVÝ ZAČÁTEK.

⁴⁶¹ Mezi politology, kteří řadili ODS do r. 1997, resp. do r. 1998 podle Kirchheimerovi typologie politických stran ke „catch-all party“ patří: Novák (1997), Klíma (1996a).

- potvrzení, popř. vyvrácení hypotézy, podle níž se ODS po létech v „ideologické zapouzdřenosti“⁴⁶² (1998-2002) znovu nasměrovala k typu „catch-all party“, resp. ze „strany orientované na produkt“ na „stranu orientovanou na prodej“ (sales-oriented party)⁴⁶³
- postihnutí rozdílného chování ODS v opoziční roli v letech 1998-2002 a 2002-2006

3) Metodika práce

Práce bude založena především na studiu primární literatury (monografické, časopisecké), oficiálních dokumentů, usnesení Kongresů ODS a ideových konferencí strany, statistických údajů, textů, projevů, internetových zdrojů aj. (nástin literatury z které budu během práce vycházet je uveden na konci projektu).

Na základě zvolené metody by konečným cílem mělo být získání uceleného obrazu o případném ideovém a hodnotovém posunu ODS v letech 2002-2006.

4) Struktura práce:

V první kapitole budou stručně nastíněna historie ODS, její role v politickém systému a její ideologická ukotvenost.

Analýza dvou dekád v opozici bude v textu provedena odděleně v následujících dvou kapitolách věnovaných ODS v letech 1998-2002; resp. v letech 2002-2006. Cílem obou kapitol by mělo být nalezení především ideologických odlišností, které v těchto fázích svého vývoje ODS prodělala, s důrazem na změny po zvolení nového předsedy strany v r. 2002.

Cílem oddělené analýzy opoziční role ODS „model 2002“ a opoziční role ODS „model 2006“ by především mělo být závěrečná analýza toho, do jaké míry se ODS změnila (ideologicky, hodnotově, ale i vnitřním fungováním, zapojením práce think-tanků, aj.) v porovnání jejich dvou dekád v opozici 1998-2002, resp. 2002-2006. Práce by se taktéž měla zaměřit na rozdíly v opoziční roli, kterou ODS hrála pod dvěma různými předsedy.

Závěrečné kapitola práce by měla sloužit k analýze rozdílů vývoje strany v opozici v letech 1998-2002 a 2002-2006.

⁴⁶² Řada politologů se shoduje na tom, že po prohraných volbách v r. 1998, v souvislosti s událostmi na přelomu let 1997/8 došlo v ODS k viditelnému ideologickému posunu směrem k její větší ideologičnosti (Jarmara 2002; Hanley 2003, 2004b).

⁴⁶³ Tuto typologii poprvé použila britská politoložka Jenifer Lees-Marshment v roce 2001 ve své práci „Political Marketing and British political parties. The party's just begun.“, v níž detailně analyzovala a následně v dalších svých publikacích a textech rozpracovala rozlišení politických stran na základě jejich marketingové orientace. Podle způsobu, jakým politické strany využívají metod politického marketingu Jenifer Lees-Marshment rozlišila tři základní typy britských, potažmo evropských politických stran.

Prvním typem politických stran je podle J. Lees-Marshment tzv.: „product-oriented party“ – strana orientovaná na produkt, tedy strana, která se důrazně od počátku ideologicky a hodnotově vymezuje, bez ambicí „zalíbení se“ voličům, kteří tyto hodnoty a ideologii nepodporují.

Druhým typem je tzv.: „sales-oriented party“ – strana orientovaná na prodej, pro niž jsou ideologie a hodnoty, tak jako v případě „product-oriented party“ od počátku důležité, v mnohem větší míře však využívá průzkumů veřejného mínění a marketingových technik (např. upozadování nepopulárních témat, popř. vyzdvihování populárních), kterými se snaží ovlivnit voliče, aby její hodnoty a ideologii přijali.

Třetím typem je tzv.: „market-oriented party“ – tržně orientovaná strana, která vychází při sestavování svého politického programu a volební kampaně z předvolebních výzkumů a nepřímo tak usiluje o „odideologizování“ politiky, resp. popření základní dělící linie „pravice“ versus „levice“.⁴⁶³

Struktura práce:

Úvod

1. Vznik, ideologické zařazení a fungování ODS v letech 1991-1997

Krátké nastínění vzniku ODS jako nejdůležitějšího pokračovatele OF, její role v politickém systému, ideologie a kořenů, z nichž se architekti vzniku ODS pokusili inspirovat. Tato kapitola by měla být logickým úvodem k následným analýzám vývoje po roce 1997.

2. ODS v opozici 1997-2002

Kapitola zachycující vývoj ODS především v době opoziční smlouvy, její ideologické zázemí a důvody jejího uzavření, přístup k parlamentním volbám 2002. Přezkoumání hypotézy, podle níž ODS byla, popř. nejvíce se v této době blížila „straně orientované na produkt“, tedy straně kladoucí ve velké míře důležitost na svůj dlouhodobý politický program a na hodnoty, na nichž na počátku devadesátých let vznikla.

2.1. Situace uvnitř ODS vedoucí k předčasným volbám 1998

Analýza existence dvou neformálních názorových proudů uvnitř ODS, které bylo možné pozorovat již v polovině devadesátých let.⁴⁶⁴ Dodnes se tak uvnitř ODS střetávají dvě linie – první z nich můžeme popsat jako linii „thatcherovskou“⁴⁶⁵, která se profiluje jako linie silně pravicová, druhou linii si předběžně dovolím označit za „pragmatickou“. První generací „pragmatiků“⁴⁶⁶, kteří se alespoň ve verbální rovině pokoušeli o „rozkročení“ ODS byla vedena J.Zielencem. Tato generace však odešla poražena z poděbradského kongresu ODS v r.1998. Druhá generace „pragmatiků“ se v ODS nezávisle na svých předchůdcích objevila po r. 2002 s cílem o modernizaci strany.

2.2 ODS v letech 1998-2002, odklon od „univerzální strany“ („catch-all party“) k „straně orientované na produkt“ („product-oriented party“)?

Přezkoumání hypotézy podle níž v letech 1998-2002 došlo v ODS k vyšší ideologizaci strany na úkor její univerzálnosti, což se odrazilo na volební prohře v parlamentních volbách 2002 a ztrátě cca tisíc voličů v porovnání s parlamentními volbami v r. 1998. Analýza volební kampaně ODS, která se nedokázala vyrovnat s odlišnou situací na politickém trhu a dostatečně nereagovala na zvyšující se emancipaci českého voličstva.

3. ODS v opozici 2002-2006

ODS v její druhé opoziční dekádě. Přezkoumání hypotézy, podle níž se ODS vedená Mirkem Topolánkem v letech 2002-06 vrátila ke konceptu „univerzální strany“ („catch-

⁴⁶⁴ Tyto dva proudy lze personifikovat na soubor V.Klausa a J.Zieleniece ohledně vytvoření, či nevytvoření tzv. „dlouhodobého stranického programu“. Byl to právě Josef Zieleniec, který podobně jako Mirek Topolánek na kongresu ODS v r. 2003, v polovině devadesátých let hovořil o „programovém rozkročení strany“. Již v té době za to sklídl od stoupenců „hard-core“ linie řadu výtek.

⁴⁶⁵ jejíž základní linii nejlépe vystihují slova Václava Klause „Pokud jde o ODS, vznikla jako jednoznačně pravicová strana. Naším modelem byli britští konzervativci s Margaret Thatcherovou v čele, rozhodně ne němečtí křesťanští demokraté s Helmutem Kholem. To snad není třeba dále rozvíjet. 85-84“⁴⁶⁵

⁴⁶⁶ Ve svém textu označuji za „pragmatiky“ tu část ODS, která v takové míře nelpěla, popř. nelpí na výrazné ideologické vyhraněnosti ODS a přiklání-la se k ideji ODS jako „catch all party“ straně

all party“), resp. přeměnila se ze „strany orientované na produkt“, na „stranu orientovanou na prodej“.

3.1 Budování „Nové ODS“⁴⁶⁷?

Mirek Topolánek se po svém zvolení předsedou ODS v r. 2002 jako nový vůdce ODS profiloval odlišně než Václav Klaus. Na rozdíl od něho se alespoň verbálně pokusil o to, aby se ODS „voličsky rozkročila“ a mohla hrát vyrovnanou partii s levicovými stranami. Jako jedna z několika základních polemických tezí pro tuto kapitolu by například mohly posloužit věty šéfredaktora konzervativního magazínu *Revue politika* Františka Mikše, který ve svém editoriale před parlamentními volbami 2006 mimo jiné napsal: „*Po prohraných volbách (2002) došlo uvnitř ODS k určitému pohybu i volbě nového předsedy, avšak hlouběji zakořeněných stranických návyků se tyto změny nedotkly. „...„o ODS se vždy tvrdilo, že je autoritářsky vedena, a po výměně předsedy se pochopitelně čekalo, že se názorově rozevře (dovnitř i navenek). Nestalo se.*“⁴⁶⁸

Tato podkapitola by měla především odpovědět na to, zda vůbec a jakým způsobem se ODS změnila během čtyřletého předsednictví Mirka Topolánka, zda došlo k jejímu návratu ke konceptu „catch-all party“ strany, resp. k její změně z strany orientované na produkt“, na „stranu orientovanou na prodej“.

3.2 Volební kampaň ODS jako kampaň „catch-all party“, resp. „sales-oriented party“? Aneb proč ODS opravdu zvítězila?

Na konkrétním příkladu předvolební kampaně ODS k parlamentním volbám 2006 by mělo dojít k potvrzení, popř. vyvrácení hypotézy o „návratu“ ODS ke konceptu a hodnotám „univerzální strany“.

Závěr

V závěrečné kapitole dochází k finálnímu zhodnocení a analýze, kde budou potvrzeny (či vyvráceny) v úvodu vyslovené hypotézy.

Literatura

- Bakke, A. – Sitter, N. (2002): *Beyond Transition and Consolidation: Institutions, Cleavages and Party Systems in Central Europe*, on-line text: (<http://www.socsci.auc.dk/institut2/nopsa/arbejdsgruppe6/sitter.pdf>).
- Balík S. a kol.(2006): *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno :CDK.
- Benešová, L. (2001): *Kronika ODS. 10 let historie*. Praha:HK ODS.
- Beneš, M, Fajmon, H., Koukal, J., Mencl, V., Říman, M. (2002): *Volby do PSP PČR. Analýza volební kampaně ODS*.
- Biezen, I. (2003): *Patterns of Party Organization in New Democracies: A Comparative Assessment of Southern and East-Central Europe*, on-line text: (<http://ingentaconnect.com/content/mhra/see/2004/00000082/00000002/art00053>).

⁴⁶⁷ Pojem „Nová ODS“ použil ve svém kandidátském projevu na předsedu ODS Mirek Topolánek

⁴⁶⁸ Mikš, F., (2006): Editorial, *Revue politika* *Revue Proglas* XVI, 6-7, s.1-2.

- Bobbio, N. (2003): *Pravice a levice*. Brno: CDK.
- Bradová, E. (2005): *Od lokálních mítinků k politickému marketingu*. Brno: Masaryk University MPÚ.
- Čaloud, D., Foltýn T., Havlík, V., Matušková, A. (2006): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK.
- Dahl, A.R. (ed.) (1996): *Political Oppositions in Western Democracies*. London and New Haven: Yale University Press.
- Dančák B., Hloušek V. (eds.) (2006): *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno 2006.
- Fajmon, H. (2004): *Cesta ODS do EPP-ED*. In Fajmon, H. (ed.): *Cesta České republiky do Evropské unie*. Brno: CDK, 91-95.
- Fiala, P. – Hloušek, V. (2003): *Stranický systém ČR*, In: Fiala, P. - Herbut, R. – Strmiska, M. (eds.) (2003): *Středoevropské systémy politických stran*. Brno, MPÚ, s. 13-54.
- Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000): *Česká konzervativní a liberální politika*, Brno: Proglas.
- Fiala, P., Mikš, F. (1998): *Úvaha o české politické krizi*. Brno: CDK.
- Fiala, P., Mikš, F. (1999): *Intelektuální úskalí české politiky*. *Revue Proglas*, X., č.8, s.1-3.
- Fiala, P., Mikš, F. (1999): *ODS a doplňovací volby do Senátu*. *Revue Proglas*, X., č.7, s. 1-3.
- Fiala, P., Mikš, F. (1999): *Opoziční smlouva: pokus o předběžnou bilanci*. *Revue Proglas* X., č.9, s.1-3.
- Fiala, P., Mikš, F. (2002): *Parlamentní volby 2002 – předběžná analýza*. *Revue Proglas* XIII., č. 6-7, s.12-16.
- Fiala, P., Pšejja, P. (1998): *Vývoj organizační struktury českých politických stran po listopadu 1989*. *Politologický časopis*, V, 4, s. 419-430.
- Fiala, P.; Strmiska, M. (1998): *Teorie politických stran*. Brno: Barrister a Principal.
- Fiala, P.; Mareš, M. (eds.) (2001): *Evropské politické strany*. Brno: MPÚ.
- Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol (2002): *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Masarykova univerzita v Brně: MPÚ.
- Hanley, S. (1999): *The New Right in the New Europe? Unravelling the ideology of „Czech Thatcherism“*, *Journal of Political Ideologies*, IV., 2, s. 163-189.
- Hanley, S. (2001): *Are the Exceptions Really the Rule? Questioning the Application of „Electoral – Professional“ Type Models of Party Organisation in East Central Europe*, *Perspectives on European Politics and Society*, II., 3, s. 453-479.
- Hanley, S. (2004) *Blue Velvet: Rise and Decline of the New Czech Right*, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, XX., 3, s. 28-54.
- Hanley, S. (2004b): *From Neo-Liberalism to National Interest. Ideology, Strategy and Party Development in the Euroscepticism of the Czech Right*. *East European Politics and Societies*, s. 513-548.
- Hloušek, V. – Kopeček, L. (2004): *Konfliktní demokracie*, Brno: MPÚ.
- Hloušek, V. (2000): *Konfliktní linie v „postkomunistických“ systémech politických stran*, *Politologický časopis*. VII., 4, s. 373-395.
- Innes, A. (2002): *The Changing Power of the State in Eastern Europe, Paper presented at the ECPR Workshop 'Enlargement and European Governance'*, Turin, 22-27, March 2002, on-line text (<http://www.lse.ac.uk/collections/europeanInstitute/articles/innes1.pdf>).
- Jarmara, T. (2002): *Analýza politických stran v ČR z hlediska teorie Catch-All Party*, on-line text: (<http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/Politologica1/Politologica3.pdf>).
- Katz, R. – Mair, P. (1995): *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*, *Party Politics*, I., 1, s. 5-28.

- Kavanagh, D.(1995): Election Campaigning. The New Marketing of Politics. London.
- Kirchheimer, O. (1966): The Catch-all Party, In: Mair, P. (ed. 1990): The West European Party System, Oxford, Oxford University Press, s. 50-60.
- Kirchheimer, O.: „The Transformation of the Western European Party systems“ in La Palombara, J.Weiner, M. (eds.) Political Parties and Political Development, Princeton University Press, 1966, s. 177-200
- Klaus, V. (1999): *Země, kde se už dva roky nevládne*. Praha: CEP.
- Klaus, V. (1991): *Nemám rád katastrofické scénáře*. Ostrava: Sagit.
- Klaus, V. (2001): *Evropa pohledem politika, pohledem ekonoma*. Praha: CEP.
- Klaus, V.(2000): *Od opoziční smlouvy k tolerančnímu patentu*. Praha: CEP.
- Klaus, V.(2001): *Narovinu. Hovory V.K. s Petrem Hájkem nejen o tom, co bylo, je a bude*. Praha: Rabbit and Rabbit.
- Klaus, V. (1997): *Obhajoba zapomenutých myšlenek*, Praha: Academia.
- Klíma, M. (1996): „Catch-all“ strany O.Kirchheimera, Politologický časopis, III, 3.
- Klíma, M. (1998): *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.
- Klíma, M. (2004): *Problémy pravice, problémy ODS*, Politologický časopis, XI., č. 4, s. 393-411.
- Kolář, P., Pecháček, Š., Syllová, J. (2002): *Parlament České republiky 1993-2001*. Praha: Linde.
- Kopecky, P. (1996): *Politické strany v českém Parlamentu (1992 – 1996): organizace, chování*, Sociologický časopis XXXII, č. 4, s. 439-456.
- Krause, D. K. (2000a): *The View from the Floor: Deputy perceptions of institutionalization, Professionalization and Party Development in the Czech Parliament, 1993 – 1998*, Paper prepared for the Western Political Science Association Annual Meeting, March 25, 2000, San Jose, California, on-line text (<http://www.cla.wayne.edu/polisci/krause>).
- Krause, D. K. (2000b): *Accountability and Party competition in Slovakia and the Czech Republic*. Department of Government Notre Dame, Notre Dame, on-line text (<http://www.cla.wayne.edu/polisci/krause>).
- Krejčí, O. (1994): *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing.
- Kubát, M. (2000): *Česká pravice z pohledu politické vědy*, In: Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000): *Česká konzervativní a liberální politika*, Brno: Proglas, s. 86-106.
- Kunc, J.(2000): *Stranické systémy v re/konstrukci*, Sociologické nakladatelství, Praha.
- Lees-Marshment, J.(2000): *Political marketing and British political parties*. Manchester and New York 2000.
- Lees-Marshment, J.;Lilleker, D.G. (2004): *Introduction: Rethinking political party behaviour*. In: Lees-Marshment, J.; Lilleker, D.G. (eds): *Political Marketing. A comparative perspective*. Manchester: Manchester University Press.
- Linek, L. – Rakušanová, P. (2002): *Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?*, Praha, Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Linek, L.; Mrklas, L.; Seidlová, A.; Sokol, P. (eds.) (2003): *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*.Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Mair, P. (ed.) (1990): *The West European Party System*. Oxford University Press.
- Macek, M. (1997): *Věc: krize důvěry. Materiál k vnitrostranické situaci o současné situaci a jejím řešení*.
- Mikš, F., (2006): *Editorial*, Revue politika Revue Proglas XVI, č.6-7, s.1-2.
- Mlejnek, J. (2003): *Občanská demokratická strana před volbami a po volbách 2002*. In: Linek, L.; Mrklas, L.; Seidlová, A.; Sokol, P. (eds.) (2003): *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Mrklas, L., Sokol, P. (2002): *Na okraj porážky ODS ve volbách aneb co v analýze nebylo*. Revue Politika, XIII, č.8, s. 14-18.

- Mrklas, L., (ed) (2001): *Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře*. Praha: CEVRO.
- Novák, M. (1997): *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: SLON.
- Novák, M. (1999): *Utváření stranického systému v českých zemích. Analýzy dosavadních trendů a výhledy do budoucna*. Politologický časopis, VI, č.2.
- Novák, M., Lebeda, T. (2004): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Vydavatel: Aleš Čeněk.
- Olson, David M. (1998) *Party formation and party system consolidation in the new democracies of central Europe*, Political Studies, XXXVI., č. 3.
- Pečinka, B. (2000): *Formování české občanské pravice*, In: Fiala, P. – Mikš, F. (eds. 2000): *Česká konzervativní a liberální politika*, Brno, Proglas, s. 69-85.
- Pečinka, B. (2003): *Cesta na Hrad*. Praha: Formát.
- Pečinka, B., Havlík, P. (2005): *Politika z obou stran. Česká politika 1989-2005*. Praha: Ivo Železný.
- Pšejja, P. (2004a): *Občanské fórum jako katalysátor vývoje stranického systému ČR*, Politologický časopis, XI., č. 3, s. 316-327.
- Pšejja, P. (2004b): *Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991 – 1998)*, Politologický časopis, XI, 4, s. 453-472.
- Pšejja, P. (2005): *Občanská demokratická strana*. In: Malíř, J.; Marek, P. (a kol.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. II. Díl. 1938-2004*. Brno: Nakladatelství Doplněk, s. 1503-1530.
- Pšejja, P. (2005): *Stranický systém České republiky*. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. Brno: CDK.
- Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství*. Sociologické nakladatelství, Praha.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy*. Schéma pro analýzu. Brno.
- Strmiska, M.; Hloušek, V.; Kopeček, L.; Chytilík, R. (2005): *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.
- Šimíček, V. (1996): *Vnitřní „život“ politických stran*, Politologický časopis, III, č.2, s. 105-121.
- Šimíček, V. (1999): *Normativní aspekty členství v politických stranách*, Politologický časopis, VI., č.3, s. 233-248.
- Thustý, V. (2004): *Zpráva o činnosti poslaneckého klubu ODS*. In: XV. Kongres ODS. Praha: HK ODS.
- Vlachová, K. (2002): *Politický prostor ČR a místo, jaké v něm zaujímají voliči*, on-line text: (<http://www.ieep.cz/seminare/dso203.pdf>)
- Vlachová, K.: *„Czech political parties and their voters“*. In: *Czech Sociological Review*, 5/1997.
- Vlachová, K.: *„Stranická identifikace v České republice“*. In: *Sociologické texty*. Sociologický ústav AV Praha.
- Vodička, K., Cabada, L. (2003): *Politický systém České republiky (Historie a současnost)*. Praha: Portál.
- Zahradil, J. (2004): *Realismus místo iluzí*. Praha: ODS.
- Zieleniec, J. (1996): *Jsmo stranou, která má za sebou práci, na níž můžeme být hrdi*. Bulletin ODS, č. 18, s.18.

Časopisy

Budování státu.

Politika v České republice.

Revue politika.

Programové dokumenty a stranické materiály

ODS (2006): Společně pro lepší život. Volební program 2006.
ODS (2005): Stav členské základny ODS k 31.10.2005
ODS (2002): Volební desatero.
ODS (2001): XII. Kongres Občanské demokratické strany
ODS (2002): XIII. Kongres Občanské demokratické strany
ODS (2003): XIV. Kongres Občanské demokratické strany
ODS (2004): XV. Kongres Občanské demokratické strany
ODS (2001): XII. Kongres Občanské demokratické strany
Nabízíme vám pravici (předvolební poselství pro senátní a komunální volby 2002)
Rozvážně a odpovědně (volební program ODS pro komunální volby 1994)
S námi proti hazardu (volební manifest ODS pro senátní a komunální volby 1998)
ODS(1991): Cesta k prosperitě. Programové prohlášení.
ODS (1992): Svoboda a prosperita.
ODS (1995): Politický program ODS.
ODS (1997): Čtyři poděbradské artikuly.
ODS (1998): Hlavu vzhůru.
ODS (1999): Ideová konference ODS „Co dělat se zemí, kde se již dlouho nevládne?“
ODS (2002): Volební desatero ODS 2002. Vstříc novému osudu.
ODS (2004): Modrá šance.
Stanovy Občanské demokratické strany
Smlouva o vytvoření stabilního prostředí v ČR, uzavřená mezi ČSSD a ODS po parlamentních volbách v roce 1998

Internetové stránky

Centrum pro výzkum veřejného mínění, www.cvvm.cas.cz

Archiv Lidových novin, www.lidovky.cz.

Internetové stránky ODS, www.ods.cz.

Internetové stránky Mirka Topolánka, www.topolanek.cz.

Internetové stránky Václava Klause, www.klaus.cz.

Internal and External Changes, Ideological Shifts and Strategic

Procedures after the Change of the Party's Leader

Comparison of the Development and Functioning of the Civic Democratic Party in its Opposition Role in the years 1998-2002 and 2002-2006

The contents of this study deal with the opposition role of the Civic Democratic Party (Občanská demokratická strana, ODS) in the years 1997-2006. For the given issue, it is necessary to recall the conditions under which the party originated, what inspirations created the basis of its policy principles, what the party promoted at the times of its origin, who the founder of the party was and, last but not least, who created its opposition – political, nonpolitical and personal. All of the above stated factors, and many more, have more or less influenced its following development. Therefore the first part of the study shall be dedicated to the CDP's "origin" and functioning in the political system until the conclusion of the opposition agreement.

The second part deals with the CDP's internal functioning in greater detail, stressing the issue of the CDP's "ideological stretching", which most noticeably projected into the disputes over the acceptance or nonacceptance of the CDP's longterm policy. The dispute about the longterm policy was held by two basic lines – the supporters of the "anglosaxon" and the "continental" inspiration for the future CDP's functioning.

The second subchapter concentrates on the period of the opposition agreement and its consequences, stressing the necessity to review the generally accepted propositions about a "higher ideological profiling of the CDP" in the years 1998-2002 and its following consequences on the CDP's election result in the 2002 parliamentary elections.

The third subchapter analyzes the CDP's 2002 pre-election campaign. This subchapter should, based on the analyses of the campaign leadership methods and particularly the party's priorities presented on the "market of voters" confirm or refute the generally accepted propositions about the party's "higher ideologization" in this period and not responding to the wishes and will of the electors. The resource for such analysis should be the CDP's pre-election campaign, along with a

number of sociological studies by The Public Opinion Research Centre (Centrum pro výzkum veřejného mínění, CVVM).

The concluding chapter, dedicated to the opposition era of the CDP in the years 2002-2006 should serve as a confirmation or refutation of the "opening", or more precisely "ideological stretching" of the CDP under the new leadership, the goal of which was to win the 2006 parliamentary election. It also deals with period of the "power hand-over" – the changes at the party's chairman post and the question to what extent the new CDP chairman Mirek Topolánek has changed the party's profile and character.

The concluding analysis shall, based on the election results, the change of the coalition potential, or media observations of the CDP in both of the opposition periods, interpret, whether it is fair to claim that whereas under the leadership of Václav Klaus in the years 1998-2002 the CDP was more closed and ideologically profiled, under the new leadership it is more ideologically open, which enabled the party to win in the 2006 parliamentary elections.